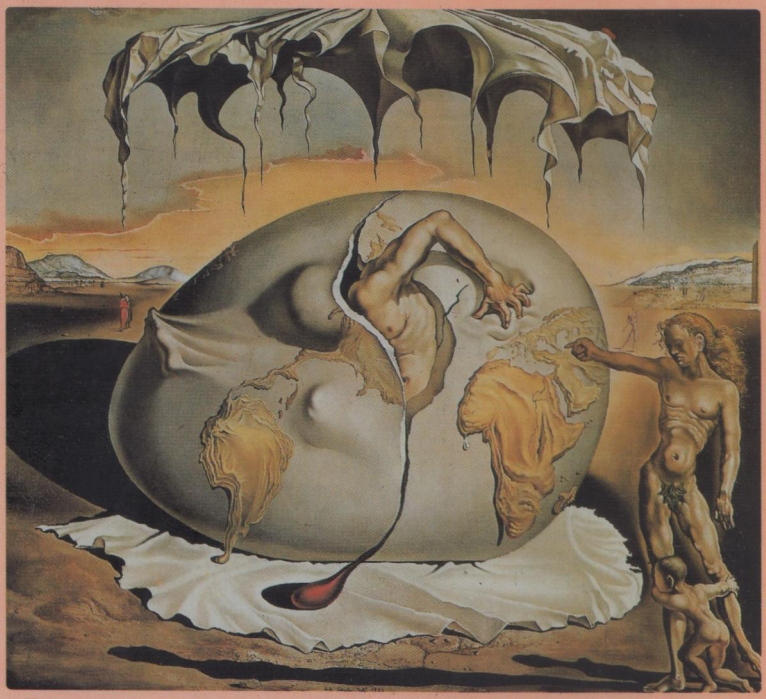
KADININ BATI SERÜVENİ

I

Kölebeylikten Derebeyliğe Tarih ve Kadın

HÜSEYİN KILIÇ

ART YAYINLARI

KÖLEBEYLİKTEN DEREBEYLİĞE TARİH VE KADIN

Hüseyin KILIÇ (1938), AÜDTCF Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. Aynı zamanda **Etnoloji** ve **Kamu Yönetimi** eğitimi alan yazar, yatılı okuduğu lise yıllarında **Vatan** ve **Hür Vatan** gazetelerinde muhabirlik yaptı. Bir süre edebiyat öğretmenliği de yapan yazarın, **Ilgaz, Sesimiz, Dönemeç, Somut, Yazko, Türk Dili, Tarih ve Toplum, Bilim ve Ütopya** dergilerinde ve **Vatan, Öncü, Ulus, Yeni Ulus, Yeni Halkçı ve Barış** gazetelerinde araştırma, eleştiri, röportaj ve öyküleri yayımlanmıştır. **1984**'te **Dil Ana** adlı incelemesi **(Yeni Gün Yayınları) 1986**'da **Çingenem Çengi Çengi (Hacan Yayınları)** adlı romanı, **1995**'te **Kadın Sorunsalının Osmanlıcası (Prospero Yayınları)** adlı araştırması yayımlanmıştır.

Yazar; halen **Kadının Doğu Serüveni** adlı, dört cilt olarak planladığı kitap üzerinde çalışmaktadır.

Hüseyin KILIÇ evli; **Tada** ve **İlteriş** adlı ilki kız, iki gencin babasıdır.

HÜSEYİN KILIÇ

KADININ BATI SERÜVENİ
I

KÖLEBEYLİKTEN DEREBEYLİĞE TARİH VE KADIN

ART YAYINLARI

ART Basın Yayın Kültür Hizmetleri Ltd. Şti.
ART 9
Araştırma/inceleme Dizisi
Orijinal Adı
Kadının Batı Serüveni
I
Kölebeylikten Derebeyliğe Tarih ve Kadın
Yazarı: Hüseyin KILIÇ

ISBN Tk.975-7008-03-6
Cilt:975-7008-04-4
1. baskı, Ankara, 1998
ART Yayınları, Ank. 1998
Bu Kitabın Yayım Hakları
ART Yayınları'na aittir

Yayıma Hazırlayan: M.Serdar Kayaoğlu
Dizgi: ART Yayınları Dizgievi
Kapak Tasarımı: ART Yayınları
Kapak Düzeni:Karizma Ajans
Kapak Baskısı: Deniz Ofset
İç Baskı ve Cilt: Deniz Ofset

Saypa Yayınlarının tüm hakları ART Kültür Hizmetleri Ltd. Şti'ne devredilmiştir.
Tuna Cad. İnkılap Sok. 2/50-58 Kızılay - ANKARA
Tel: (0312) 434 52 62 Fax: 435 67 37

İÇİNDEKİLER

Yayımevinin Sunuşu .....(9-14)
Giriş .....(15-23)
BÖLÜM I: İbraniler'de Aile ve Kadın .....(25-37)
BÖLÜM II: Grekler'de Aile ve Kadın .....(39-59)
BÖLÜM III: Roma'da Aile ve Kadın .....(61-123)
BÖLÜM IV: Ortaçağ'da Aile ve Kadın .....(125-199)
BÖLÜM V: Yeniçağ'da Aile ve Kadın .....(201-297)
Kaynakça .....(299-304)
Dizin .....(305-350)

Eşim ve en yakın yardımcım
Hafize'ye.

YAYIMEVİNİN SUNUŞU

Türkiye yazınının yoksul alanlarından birini de kadın sorunu oluşturuyor. Bu konuda feministler ve sosyalist feministler aracılığıyla daha çok dergi sayfalarında dile getirilenler dışında bir şeyler söylendiği iddia edilemez.

Hüseyin Kılıç'ın kapsamlı çalışması, Türkiye'de bir ilki oluşturması bakımından önemlidir. E. Reed'in, A. Kollantay'ın, A. Bebel'in, S. de Beauvoir'ın ve Marks-Engels-Lenin-Stalin'in eserlerinden derlenerek hazırlanan birkaç çeviri dışında neredeyse Türkçe telif esere rastlayamıyoruz.

Kadının Batı Serüveninde; kadın cinsinin kölecilikten sosyalist devlete kadar olan tarihsel köleliğinin yeniden-üretimi ve tarihsel akımların din, üretim tarzı ve devletle ilişkileri, bugünkü üretim ilişkilerine damgasını vuran Batı toplumları bağlamında sergileniyor. Hüseyin Kılıç, kadın cinsinin ezilmişliğinde egemen düşüncenin rolüne değinirken Nietzsche, Kant, Hegel, Schopenhauer, Sokrates'le Marksizmi karşıkarşıya getirip çarpıştırıyor ve Köleci Roma demokrasisinden günümüzün modern demokrasisine ulaşıldığında, tarih felsefeci egemen düşüncede bir ilerlemenin görülemediğini işaret ediyor. Nietzsche, Hegel'den biraz sonra, 'kadına giderken kırbacını unutma' demiyor muydu? Yazar, eleştirilerini Marksist ontolojiye dayandırıyor, ama sanırız en esaslı eleştirisini de burada 'herşeye rağmen dediği' Stalin'e ve Stalin'li Sovyetler Birliği'ne yöneltiyor. Elinizdeki eserin üçüncü cildinde sürdürülen Marksizm (Leninizm)'le 'Stalin'li Sovyetler'deki kadının hukukî durumu' tartışmasının ilgili çevrelere kaynak oluşturabileceğini düşünüyoruz.

Kölebeylikten Derebeyliğe (Kölecilikten-Feodalizme), Parabeylikten Karabeyliğe (Kapitalizmden-Faşizme) ve Çözülüş Öncesi Toplumcu Kadın. Kitapların adından da anlaşılacağı gibi, Hüseyin Kılıç'ın dilci yanı ağır basıyor: Kullandığı bazı sözcükler (1- Güç= Kudret'ten gelme ve zor+un+lu+luk'u karşılayan güc+em+li+lik. 2- Erk; güç, kudret, yetke/Yurt; ülke, vatan'dan devleti karşılayan Erk+yurt. 3- Umak= Muktedir ol-mak, yapabilmek ve U-gan= Muktedir, yapabilen'den U-gan+lı+k= Yapabilmeye muktedir olan-olmak, "iktidar" kavramı ve iktidarın

egemenliğinin yürütülmesinin aracı olarak hükümet yerine U-gan+ca)daha önce TDK tarafından önerilmiş, ama bu zamana kadar neredeyse kullanılmamıştır. Örneklediğimiz sözcükler üç ciltlik eser boyunca ısrarcı, fakat özenli bir biçimde kullanılıyor.

BÜGüNDEN GERİYE EZİLMİŞLİĞİN ŞECERESİ

"Tarihi gelişim ve ilerleme anlayışı" sömüren-sömürülen, ezen-ezilen ilişkisinin birdenbire ortaya çıkmadığını, zaman içersinde basitçe sıradan insanların ilişkisinden türediğini gösteriyor. Tarih, egemenlik çatısının kapladığı ezen-ezilen, sömüren-sömürülen ilişkisinin "bir akıl-bir özne" tarafından amaçlanarak yaratılmadığını doğruluyor. Bugünkü haliyle, egemenlik ilişkisinin her türlüsü **"üretim çabası içindeki kitleler" in içinde bulunduğu ilişkilerin yapısının"** ürünüdür; birey öznelerin değil, toplumsal ilişkinin sonucudur. Üretimde ve yeniden-üretimde 'toplumsal bireyin' ilişkisi sözkonusudur. "Tarihte ne kadar geriye gidersek, birey ve dolayısıyla üretim yapan birey de o kadar bağımlı olarak daha büyük bütünün 'bir parçası' biçiminde belirir: "Önce henüz bütünüyle doğal bir şekilde ailelerde ve gelişip klan haline gelen ailelerde."(Marks) Sözü edilen daha büyük bütün; toplumsal ilişkilerin ortaya çıkarttığı, ve nihayet üretim ilişkilerinin şekillendirdiği bireyi, toplumun kurallarına uymaya zorlayan soyut-biçimsel nesnedir(üretim biçimi).Toplumun kuralları artık bir formasyon niteliği kazandığında somutlaşmış, yani toplumu toplama ve birleştirme süreci yeniden-üretim olarak ortaya çıkmıştır. Yeniden üretimden geriye gittikçe, üretim sürecinin öznesi olan topluma ve toplumsal bireye ulaşıyoruz. Hiç bir zaman kadın ya da erkek özneye ulaşamıyoruz. Marks'a kulak verdiğimizde problemin çözümüne sınıfların kaynaklandığı bütün ögeleri hesaba katarak başlamak gerekiyor. Öyleyse kadın sorununa da, 'bu bilim' yönteminin içinden bakmak yanlış olmayacaktır: Şöyle, ya tarih felsefeciliği, ya Marksist yöntem.

Toplumsal formasyonun ögelerini belirleyen altyapıdır. Tarihsel gelişme içersindeki, çeşitli toplumsal sorunların mevcut üretim ilişkilerinde anlaşılması ancak, bütün altyapısal nosyonların değerlendirilmesiyle mümkün olabiliyor.

Ezen-ezilen ilişkisi kategorisinde değerlendirmek gereken kadın kimliği, altyapısal belirlenerek toplumsal formasyonun ye-

niden üretilmesi sürecinde üstyapı kurumlarıyla karşılaşmasından itibaren, yeniden üretim sürecinin vazgeçilmez aktörü olarak bugünkü yerini (ailenin temeli, cinsel köle, ev kölesi, meta, ailenin temeli olarak 'kamusal' bir özel mülkiyet, reklam sektörünün baş aktörü v.b. aracılığıyla) alıyor.

Kadının köleleştirilmesini, bir dönemle işaretleyemiyoruz, tabii bir tarihi "an"dan da(konjonktür)başlatamıyoruz. Ancak bugünkü üretim ve yeniden-üretim ilişkilerinde belirlemek durumundayız. Çünkü nihayet, egemenlik ilişkilerinde içeriği belirleyen, ataerkilliğin son kalesi olan kapitalizmdir. Kapitalizm ise üretim tarzı, demokrasi-devlet çiftinde somutlanıyor.

Kapitalizmin tarihsel olarak belirlenmiş, birbirine **'bağlılaşık'** olan ve birbirinden **'çıkarsanamaz'** çiftinin karşısında, yine birbiriyle bağlılaşık ve bu nedenle birbirinden çıkarsanamaz olan sömüren-sömürülen, ezen-ezilen (sınıflar) ilişkisinden belirlenen sınıf kavgası duruyor.

Ataerkil toplumla kapitalizm, tıpkı üretim tarzı, demokrasi-devlet çifti gibi, tarihin en sonundaki basamak olarak birbirinden ayrı değerlendirilemeyecek kadar aynıdırlar. **Ataerkil toplum ve kapitalizm en son basamakta ancak birlikte bilinebilirler. Nicelik bazı farklılıkları, nitelikleri aynı olan ataerkillik ve kapitalizmin ayrı değerlendirilmesine sebep olamıyor.** Demokrasi, bireysel özgürlük vazediyor, ama öte yandan "dişi cinsin tarihsel bozgunundaki" temel edinim olan mülkiyetin ve zorun tanrılarından evlilik kurumunun 'yasal' dayanaklarını da perçinliyor. Elimizdeki veriler, aynı olan şeyleri ayrı ayrı bilme olanağını vermiyor. Ama bir tutum alma, davranış geliştirme olarak, salt dogmatikliğe (ideolojik) yönelirsek bütün bir tarihten de koparak ataerkillikle, kapitalizmin çelişkilerini ayırmak olanağını yaratabiliriz.

Kadın sorunu, hiçbir kökeni yokmuş gibi, bir yetişkin olarak tanrılar tanrısı Zeus'un başından çıkmadı. Ezilmişlik kategorisindeki kadın sorunu, üç temel fail tarafından belirleniyor. Üretim ilişkileri, din ve nihayet mükemmel aidiyetleriyle basit bir baskı aygıtı olma özelliğini çoktan aşan devlet kurumu.

Din ve üretim ilişkileri, altyapısal belirlenen ilişkiler olarak tanrının "ol" demesiyle yaratılmamışlardır. Özellikle dinin top-

lumsal formasyon üzerindeki etkisi aniden belirmemiştir. Yahudi Peygamberi Musa'nın, Hıristiyan Peygamberi İsa'nın ve Müslüman Peygamberi Muhammet'in ortaya çıkışı altyapısal belirleyiciliğin sağlam örneklerini oluşturuyor.

Hıristiyan dininin ortaya çıkışından itibaren, üstyapı kurumu olan Roma devletiyle ve ekonomik etmenle (örneğin tarım alanındaki gibi) ilişkisinin şeceresi, kadının ezilmişliği sorununda dinin nihai etkisinin altyapısal dolayımla belirlendiğini gösteriyor.

Üretim biçimi bir merkezden belirlenemiyor. Tarihsel olarak kendiliğinden "belirlenerek" ortaya çıkan üretim biçimi "gerçeklikte tam anlamıyla var olmayan bir soyut-biçimsel nesneyi oluşturmaktadır. Kapitalist, feodal, köleci üretim biçimleri de aynı şekilde soyut-biçimsel nesneler oluştururlar. Gerçekte sadece tarihsel olarak belirlenmiş, bir sosyal formasyon, yani (...) toplumsal bütün vardır" (Poulantzas). Kadının ezilmişliğinin veya dünya üzerindeki biricik iki cinsin, ezen-ezilen olarak ikiye ayrılması altyapıda gerçekleşir. Kadın cinsi bugün, aniden erkek cinsinin sonsuz egemenliği altına alınmıyor. Fakat kadının köleliği, sınıfların ve ordan da devletin (saptayabileceğimiz) ortaya çıkış dönemleriyle birlikte meşrulaşıyor.

Üstyapı kurumu devlet, ancak bir üretim şemasının politik, ideolojik, ekonomik v.b. belirlemelerinde somutlanıyor. Devlet, bir üretim tarzının stabilizasyonu aşamasında, altyapısal edindiği(din gibi)ideolojilere pratik hedefler gözeten hukukî ve siyasal (üstyapı ideolojileri) zoru eklemleyerek kadın cinsinin köleliğini yasallaştırıyor. Altyapı-üstyapı çiftinin karşılıklı yansımasında somutlanan devlet, üretim ilişkilerinin yeniden-üretiminde devreye giriyor. "Üstyapı, 'Hukukî-siyasal (hukuk ve devlet) ve ahlaki, dini, hukukî, siyasal vb. ideolojiler"i kapsıyor. (Althusser) Nihayet kapitalizmde bütün bunların somutlandığı yer devlettir. Devletin, bu ideolojileri destekleri olarak aniden edindiği düşünülmemelidir. Altyapısal meşruiyetin tarihsel içerik kazandırdığı ezilen cins kimliği, karşılığını, günlük yaşamda, yani ideolojinin gerçek üretim yeri olan üretim-dışındaki alanlarda (sokak, ev, okul, sendikalar, yazılı ve sözlü basın= Altusser'in tanımladığı DİA'larda) bulur.

Teorik bir ifadeyle cinsiyet ayrımcılığıyla ırkçılık, bir tarih felsefeciliğinin sonucudur. Bu esasında sınıfların, alt 'kategorik' olarak cinslerin (cins ırkçılığının) ve ırkların toplumsal-ulusal vazedilişlerinin (sonucuna yol açan kaderin) görünemeyen sebebini gösteren bir felsefenin pratik ideolojisidir.

Kadını zevk aracı ve halkı da tıpkı önceli Hegel gibi kişiliksiz-şekilsiz gören tarih felsefecisi Nietzsche; sınıf, cins ve ırk olmak üzre üç baskı biçimini kavramlaştırmaya çalıştı. O'na göre bu üçlünün baskı altına alınması "insan yaşamının" düzenlenmesi için zorunluydu. Hegel, "tanrının (erkek olduğu unutulmamalıdır) yeryüzündeki yürüyüşü"dür dediği, devlet ahlakçılığına, dine ve özel mülkiyete övgüler dizerken, yurttaşın özgürlüğünü ve mutluluğunu bu üçlü içinde arıyordu.

Marksizm tarihsel üretim tarzının dışını ve cinslerin tam eşitliğini işaret ediyor. Fiziksel olanın ikiye bölünmesi felsefel ve fiziksel açıdan uygun degildir. Ezilenlerin kurtuluşunu ayrı bir fiziksel madde-ontoloji olarak tanımlamak ve 'hemen şimdi kurtuluş!'u beklemek uzun vadedeki 'kaderi'ni sınıf kavgasından ayrı düşünemeyeceğimiz kadını, tarih felsefesinin ideolojik görüngüleriyle, yani demokratik ideolojilerle başbaşa bırakacaktır. O halde yönelmek gereken yer evrensel vatandaşlık hakları değil, tarihsel üretim ilişkilerinin (ve siyasal görünümlerinin) dışıdır.

Ezilenlerin sorunları, kapitalizmin içindeki bireyin özgürleşmesi bağlamında eski bir hikaye olan, kuramsal hümanizma ekseninde dile getirilebilir. Ama böyle bir ifade tarzı, tarafları ideolojinin (pratik) evreninden dışarıya atmayı başaramaz. Sonuç olarak böyle bir yönelimin şekillendirdiği kurtuluş hedefi, güncel siyasal ölçütlerin ya da politik ideolojilerin ötesindeki bir gerçekleşmeyi göremez. Fakat böyle yönelimler, olsa olsa Marksizmin tarih öncesinden tanımlanmak gereken hümanizma, demokrasi, özgürlük gibi tarih felsefesinin izini süren (felsefi) ideolojilerin çağdaş ütopyacı adımları olabilir.

Demokrasi ve devletiyle birlikte ataerkil toplumun son aşaması olan kapitalizmden sözediyoruz. Ataerkillik dün olduğu gibi, bugün de "egemenlik ilişkileriyle etkin bir şekilde örtüşüyor". Öyleyse, **tarihsel belirlenmiş bir üretim ilişkisi sis-**

temindeki verili üstyapı kavramlarıyla (birey özgürlüğü, demokrasi v.b.) ezilenler sorununa çare bulunamaz. Kapitalizmin en başından oturtmaya çalıştığı bireye dayalı özgürlük, demokrasi ya da özgürlükçü demokrasi kavramları, ne kadar 'radikal' olursa olsun kadının ve diğer ezilenlerin kurtuluşunu içeren kavramlar olmayı başaramıyor.

Flora Tristán (1803-1844) "Erkeklerin en ezilmişi bile, bir başka kişiyi ezebilir: O kişi yani karısı, proleterin proleteridir" dediği zaman, aynı günlerde Fourier de "Belirli bir toplumda kadına verilen özgürlük, genel olarak (topluma) tanınan özgürlüğün doğal ölçüsüdür" diyordu.

20. yy. sonundan bakıldığında, Marksizm öncesinden söylenen bu sağlam ifadelerin üstüne yeni bir şey konulmadığını (ve Marksizmin her iki ifadeyi de benimsediğini) biliyoruz. Marksizm pratik olarak, kadın sorununda bir 'ön girişim örneğini' Sovyet deneyinde vermiştir. Ama çok önce, üretim ilişkisi ve üretim ilişkisinin yeniden-üretimiyle bağlantılı gördüğü kadın sorununun karşılığını, sınıfsal aidiyetler içersinde değerlendirmekten başka, 'toplumsal düzeyde sınıfsal olarak değil kültürel, ideolojik, artistik, felsefi düzlemlerde de tanımlıyor'. Fakat, hiçbir zaman kadın sorununu bir devrimle aniden çözmek gibi,bir saçmalığa girişmeyi aklından geçirmiyor. Üretim tarzını bir devrimle değiştirmeye başladığında, kadın sorununun çözümüne de adımını atıyor. Kadın sorununu diğer ezilenlerin sorunlarında olduğu gibi, sınıfsal sorunla bağlılaşık ve sınıfsal sorundan çıkarsanamaz olarak değerlendiriliyor.

Marksizm'e göre "kendi başına ezilen, budünyanin tutsağıdır. Ezilen, esaretten kurtulmak için özgürlükçü olur, ama olsa olsa anakronik ve zavallı bir özgürlük yaşar. Ataerkil bir toplumda, cinsel özgürlüğüne hemen şimdi!" kavuşmaya yeltenir, ve erkek bireylerine, ezilenlerin sahip olduğu cinsel özgürlüğü sağlarken kadın bireylerine erkekleri özgür kılmanın verdiği mutluluğu bahşeder. Ataerkil toplumda cinsel özgürlük, ezilen kadının özgürlük adına ezilmesiyle sonuçlanır."

M.SERDAR KAYAOĞLU

GİRİŞ

Bir gün, okumakta olduğu şiirden başını kaldıran **Eşim**, menevişli bakışları gözlüğünün üstünden, gülümseyerek dedi ki:

"Türk Dili'yle ilgili bir çalışmanın adı, **Dil Ana**. Romanlarından birininki, **Ölmez Ana**. O romanın kadın kahramanı, **Zühre Ana**. **Çingenem Çengi Çengi**'ninki, **Mihri Ana**. Elimdeki şiirin adı, **Sevgi Ana**. bir de **Kadının Batı Serüveni** adlı yapıtın var senin. En oylumlu çalışman. O da kadın ve analarla dolu. Nedir bu böyle kuzum? Senin evreninde, **kadın** ve **ana**, neden böylesine çok?"

Hiç düşünmemiştim! Ama bir şeyi biliyordum ki, hepimiz geçmişin ürünüyüz. En bilinçli bilenmişliğimizle ileri dahi bakarken, aslında geride kalan Yaşantı (La survie)'larımız yönlendirir bizi. En azından, çoğu kez ve çoğu insan için böyledir bu. Bu nedenle, ben de eşimin sorusuna ilişkin yanıtı, kendi geçmişimde aradım. Ve öyle sanırım ki, bu sorunun, hiç değilse psikolojik yönüne geçerli bir yanıt buldum:

"*Dursun, derin bir acı içindeydi. Hıçkırıklar arasında karşılık verdi:*

— Yetişemediniz kardeşim!

Murat, koşarak büyük odaya girdi.

Yere bir yatak serilmişti. Zühre ana o yataktaydı. Sırtüstü uzanmıştı. Boğazına kadar örtülüydü. Yalnızca yüzü gözüküyordu. Apaktı yüzü. Hatlar birbirine karışıvermişti. Soğuk ve anlamsızdı. Hiç tepki vermiyordu. Saçları da örtülüydü üstelik. Gözleri de kapalıydı...

Nazife teyze, Zühre ananın başucundaydı. Çömelivermişti oraya. Dizlerini yumrukluyordu iki de bir. Ağıtlar dökülüyordu çatlak dudaklarından. İyice çöküver-

mişti sanki yüzünün ortası. Burnu daha bir büyümüş gibiydi. Koca bir kepçeyi andıran çenesi pütür pütürdü. Gözyaşları yuvarlanıyordu solgun yanaklarından.

Ağyar Zelhe ile Şeker Ayşe, kefen hazırlıyorlardı besbelli. Ellerinde makas, apak bir bezi kesmeye çalışıyorlardı çünkü.

Murat'ın içeri girdiğini gören olmadı. Hiç olmadı....

Murat, annesine doğru yürüdü. Soluk almıyordu annesi. Göğsünde hiç hareket yoktu. Gülümsemiyordu da Murat'a. Yüzü de pek ürkünçtü. Durdu, Murat. Teyzesine baktı. Bakışlarıyla yakardı. Teyzesi görmedi onu. Ağyar Zelhe'ye baktı. O da görmedi. Şeker Ayşe'ye baktı. Hiç kimse ilgilenmiyordu Murat'la. Yüreğine ağır bir yük indi. Yapayalnızdı orda. Göğsü daraldı. Ellerini yüzüne kapadı. Ve bütün gücüyle haykırdı:

— Anaaaam, anam! Uyan benim güzel anam!..

Zühre Ana uyanmadı...

Oğul Murat'ı duymadı...

Nazife teyze kalktı. Kısacık bacaklarını uzun uzun açarak yürüdü. Murat'ın yanına geldi. Ve tam da düşecekti ki, onu yakaladı, kucağına aldı. Başını sıcacık göğsüne yasladı. Bütün gücüyle sıktı..."

Düşükten zehirlenerek ölen bu kadın, benim annemdi. Çok soğuk bir kış günüydü. Bilmediğimiz takvimler, **14 Ocak 1944**'ü göstermekteydi. Adı, **Havva Zehra** idi. Lâkin, ona hep **Zöhre** derlerdi. Daha 49. yaşını sürmekteydi. Dördü yaşayan altı bebek doğurmuştu. Yedincisi ise, yaşam tümcesinin noktası olmuştu. Eski bir gaz lâmbasının ölgün ve titrek ışığı altında izledim onu. Nasıl olduğunu hiç bilemiyorum. Çok korkmuştum. Bu korku, yaşamım boyunca koruyucu bir zırh oldu bana. Hangi demir, suyu iyi verilmiş bir çeliği delebilir ki? Ve bu zırha büründüğüm gün, henüz 5 yıl, 9 ay, 7 gündür bu güzelim güneşin altında idim...

Ve karşılığını aradığımız sorunun tarihsel boyutuna belki ışık tutabilir diye **Eski Ahit**'i okuduğum zaman, tam 24 yaşında idim. Tam bir düşlem kırıklığı oldu! Ancak **Mezopotamya** ekinciyle yüz yüze geldikten sonra uygarlık basamaklarını tırmanmaya başladıkları anlaşılan **İbrani**'lerin gerek aile kurumları ve gerekse kadına karşı olumsuz tavırları, acılı annemin yaşamına mal olan bilgisizlik ve yoksunluklardan çok daha hüzün vericiydi. En başta kendi tarihleri için ana kaynak olan ve de 1500 yıllık bir süre içinde türlü uluslara bağlı kırktan çok kişiye yazdırıldığı söylenen bu ulusal destan şöyle başlıyordu:

"**Başlangıçta Tanrı gökleri yarattı**. Ve yer ıssız ve boştu. Ve enginin yüzü üzerinde karanlık vardı. Ve Tanrı'nın ruhu suların üzerinde deviniyordu."(1)

Tanrı, gökleri ve yeri yarattıktan sonra, hemen **ikinci günü, suların ortasında bir kubbe** oluşturur. **Üçüncü gün kara ile suları, dördüncü günü gece** ile **gündüzü** birbirinden ayırır.

Eylemin tadını alan **İsrailin Tanrısı**, bir soluk bile almaz artık. O sürezlere (zamanlara) dek nerdeyse nerdeymiş, neden durmuşsa durmuş, ama işte açmış gözünü bir kez! Çalışır, didinir, terler... Ereği gökkubbe değildir. Ereği kara ile su, ereği gece ile gündüz değildir. Ereği adamdır adam, ereği insandır onun! Çünkü, Tanrı olmanın onurunu, buyurmanın kıvancını ve dahi yaratmanın tadını ona yalnızca insan verebilir...

Nitekim, kolları iyice sıvalı Tanrı; **beşinci günü denizi, altıncı gün de kara yaratıkları** ile **insanı yaratır.** Artık işi bitmiştir. Onu tanıyacak, yüceltecek, kendine benzer birileri vardır gayrı. Ama bilir ki Tanrı, kendini

yere çalacak olan da yine insan olacaktır. Bu anlamda işi bitmemekte, belki daha yeni başlamaktadır. Onun içindir ki, **yedinci gün** bir güzel **dinlenir!** Bu süre içinde kendisini de mi yargılar ne? Çünkü bilir gibidir insanın başkaldıracağını. Ve işte o sürez insan olabileceğini. İnadına suçlayacağını kendini:

"Günahım torba içinde mühürlüdür,
Ve fesadımın üzerine mühürünü bastın."(2)

Durur mu bu noktaya gelen insan? Deşeler de deşeler olayların nedenini, niçinini bundan kelli:

"Fesatlarım ve suçlarım ne kadar?
Bana günahımı ve suçumu bildir!
Niçin yüzünü gizliyorsun?
Ve beni kendine düşman sayıyorsun?
Yelin süpürdüğü yaprağı mı korkutacaksın?
Ve kuru samanı mı kovalayacaksın?
Çünkü bana karşı acı şeyler yazıyorsun."(3)

Bunları duyan **Hikmet ve Ceberrut** sahibi **Tanrı**, ırkçı ve tanrısal bir çelişkiyle seslenir, **İsrailoğulları**'na:

"Semereli olun.
Ve çoğalın.
Ve yeryüzünü doldurun.
Ve onu bağımlı kılın."(4)

Ama çoğalırken, bir koşulu vardır ırkçı Tanrı Yahova'nın. Küçük bir koşulu:

"Memleketlerinde oturmakta olduğum Kenanlılar'ın kızlarından oğluma kadın almayacaksın."(5)

Peki nasıl çoğalacak bu insanlar? Tanrı, burda hayli unutkan gibidir. Çünkü, bir yerde "insanı erkek ve dişi olarak yarattığını"(6) söylerse de, daha sonraki gelişmelerden önce erkeği, yani Adam'ı yarattığı anlaşılır. Adam ise, tek başına eksiktir, yarımdır. Bunu gören ve anlayan Tanrı, "Adam'ın yalnız olması iyi değildir. Kendisine uygun bir yardımcı yapacağım"(7) diye söylenir.

Kuzum insanoğlu!.. Yapamaz söylemeden, edemez konuşmadan. Taşla, toprakla, kuşla, yılanla, hemcinsiyle ya da kendi kendine... Destanlar düzer, maniler dizer, türküler yakar. Çalar çırpar Sümer'den ya da bir başka yerlerden; bütün bir inançla kendine mal eder. Yüceltir sözü, kutsar, göklere çıkarır, Tanrı yapar ve tapar:

"Söz başlangıçta var idi. Ve söz Tanrı yanında idi. Ve söz Tanrı idi. Her şey onunla oldu. Ve olmuş olanlardan hiçbir şey onsuz olmadı. Yaşam onda idi. Ve yaşam insanların ışığı idi."(8)

Konuşur Tanrı kendi kendine. Ve söz, eyleme dönüşür. Koyulur yaratma işine:

"Ve Rab Tanrı, Adam'ın üzerine derin uyku getirdi. Ve o uyudu. Ve onun kaburga kemiklerinden birini aldı. Ve yerini etle kapadı. Ve Rab Tanrı, Adam'dan aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaptı. Ve onu Adam'a getirdi. Ve Adam dedi: Şimdi bu benim kemiklerimden kemik ve etimden ettir. Buna Nisa denilecek. Çünkü o insandan alındı. Bunun için insan anasını ve babasını bırakacak ve kendi karısına yapışacaktır. Ve bir beden olacaklardır. Ve Adam ve karısı, ikisi de çıplaktılar. Ve utançları yoktu."(9)

Utançları yoktu çünkü utanç kavramı ve utanç verici eylemler yoktu henüz. Doğal hukuk dönemi yaşanıyordu da ondan. Yani her şey doğaya uygun ve doğa tarafından esinlendiği gibiydi. Ne yasa vardı ne erkyurt (devlet), ne ceza vardı ne baskı. Her şey doğadan, doğal olandan ibaretti. Herkes alabildiğine eşit, alabildiğine bağımsızdı. Hiçbir sınırlama, hiçbir gücemleme yoktu. Adam'ın da mutluluğu bunlardan dolayı idi zaten. Çünkü o henüz soyunun, ailesinin, dininin, mezhebinin ya da ulusunun değil, doğanın insanıydı bütünüyle.

Yeryüzü daha bölüşülmemişti. Yahova, düşkünün öküzünü rehin alan Baal'e dönüşmemişti belki de. O henüz güçlü adamları koruyan bir Tanrı değil, her yanı tanrısal atomlarla dolu olan doğanın ta kendisiyde henüz. Ona yapılan yakarılar, **bize karşı ayaklananları senin isteminle ezeceğiz** diye bitmiyordu. Çünkü, özdekle tin, yani yönetenle yönetilen ayrılmamıştı akla kara gibi. Sürü olmadığı için çobana, çalma olmadığı için bekçiye, suç olmadığı için cezaya gerek yoktu.

Tanrı, utancı olmayan insanı **Aden Bahçesi**'ne bekçi dikti. **Cennet**'in bu çıplak ve utançsız bekçisi, **iyilik ve kötülüğü bilme ağacı** dışında orda bulunan her türlü meyveden yiyebilecek, fakat, eğer ölmek istemiyorsa, işte o **ağaçtan** özenle uzak duracaktı. Ama olamadı bu. Olabilmesi de unç (mümkün) değildi zaten.

Nitekim, Tanrı'nın yarattığı kır hayvanlarının en düzencisi olarak bilinen **yılan**, erkeğin kaburga kemiğinden yapılmış olan kadını; kadın da kendi uğruna ana ve babasını bırakmış olan kocasını kandırınca, ulu Tanrı'nın kesin yasağı çiğneniverdi. Gerçi, Tanrı'nın **ölürsünüz** demesine karşın, yasak çiğnendi diye kimse ölmedi. Fakat, yasak meyve yenilir yenilmez kadın ve erkeğin gözleri açılır ve kendilerini çırılçıplak bir durumda buluverirler. Aslında, düşkünün öküzünü rehin alan Tanrı'nın da istemediği işte budur: İnsanoğlunun kendini bilmesi ve dahi gözünün açılması!

Tanrı, hemen kolları sıvar. Çatar kaşlarını, sorguya çeker Adam'ı. Adam pek de mert bir davranış sergilemez doğrusu. **Yanıma verdiğin kadın o ağaçtan verdi, ben de yedim** der. Suçu, hem kadını ona verenin ve hem de yasaktan bile iletisi olmayan kadının üstüne atıvermek ister. Yürekli bir kaçış doğrusu!..

Tanrı ise, daha çok kadını cezalandırır:

"Zahmetini ve gebeliğini ziyadesiyle artıracağım. Ağrılar ile çocuk doğuracaksın. Ve isteğin kocana olacak. O da sana egemen olacak."(10)

Bu işten pek ucuz bir **köle** ile çıkan Adam'ın cezası ise, onun yerine toprağa verilir:

"Karının sözünü dinlediğin ve ondan yemeyeceksin diye sana buyurduğum ağaçtan yediğin için, toprak senin yüzünden kargışlı oldu."(11)

Ne adalet değil mi? Bir kez Tanrı, Adam'ı, koyduğu yasağı çiğnediği için değil, karısının sözünü dinlediği için cezalandırıyor! Bu sakat adalet anlayışı, tüm kadınlar için, hâlâ sürüp gitmektedir. Kimisini sağlık görevlisinin bile bulunmadığı bir köyde yedinci bebeğe gücemleyerek, kimini dağa kaldırarak, kimini savaş ganimeti diye kirleterek, kimini prezervatif reklamlarında kullanarak, kimine erkeğin yarısı kadar ücret ödeyerek, kimini de ev kölesi haline getirerek...

Ancak, kadına bakış açısının tersliği, yalnızca köleci **İsrailoğulları** ile sınırlı olmayıp, köleci **Grekler**'le köleci **Roma**'da ve Feodal Ortaçağ topluluklarında da aynıdır. Sözgelişi **Grekler**'de, özellikle de analık ve Gens'e ilişkin hukuk dizgesi çözülüp işlemez duruma geldikten sonra, aile içi ve aile dışı egemenlik tümüyle erkeğin tekeline geçmiştir. Kadın; erkeğin altın, gümüş, köle ve cariyelerle dolu olan sarayında onun tam bir kölesi kertesindedir. Kadının adı ve kimliği yoktur. Bu adsızlık ve kimliksizlik, toplumca da beğeni ile karşılanmaktadır.

"Politik alanda özgürlüğü hiçbir sürez (zaman) kabul etmeyen, dar bir site ulusçuluğu içine sıkışıp kalan",(12) en parlak çağını kadınlarla çocuklar dahil toplam olarak

90.000 dolaylarında özgür yurttaşa karşılık her iki cinsten 365.000'den çok köle ve 45.000 Metek (yabancı, özgür kılınmış)'e dayandıran"[13] ve boyun eğmeyen kadına **Partenos Ademos** adını takan o ünlü Atina Demokrasisi, kölelere eşit tuttuğu kadınları bünyesine almamakta idi.

Atina Demokrasisi'nde, baba ile vasi, kadına, istedikleri kocayı güç yoluyla kabul ettirebilmekteydiler. Koca, kadını değiştirme ya da başkasına verme hakkına sahiptir. Özellikle de kadın kısırsa, onu kovmamak tanrılara karşı işlenmiş bir cinayet sayılıyordu.

Oysa, kadın ancak aile içinde kendini varlayabilirdi. Çocuktan ve kocadan ayrı bir varlığı yoktu. Erkek, yaratılıştan üstündü. Dişi, ondan aşağı sayılırdı. Birincisi buyurur, ikincisi boyun eğerdi. Bu, kaçınılmaz olarak böyleydi.

Tarihin büyütüp beslediği en büyük vampirlerden biri olan Roma'da da durum pek ayrımlı değildi. Yalnız orda, kadınlar, İsrail ve Grek'den üstün olarak dışarı çıkabilir, müsamerelere, eğlence yerlerine ve toplantılara katılabilirlerdi. Kocalarının tüm yaşamını paylaşabilirler ve onurlarını kıracak herhangi bir davranışla karşılaşmazlardı.

Ama yine de kadınlar kesinlikle erkeklerin buyruğu ve korumalığı altında idiler. Çocuk edinemezlerdi. Öz çocukları bile onların egemenlikleri altında değildi. Soy zinciri, babanın ailesini izlerdi. Kadınlar, kişisel mal edinemezlerdi. Yasal olarak hiçbir hakları yoktu.

Antik, Hıristiyan ve Barbar gelenekleri ile de harmanlanarak kazandığı yeni içerikle alabildiğine varsıllaşıp yaygınlaşan **Derebeylik Düzeni**'ne gelince...

Bu düzen; eski dünyanın insanı o doğal efendisine bağlayan ataerkil ve tinsel ilişkilerini tümüyle yok etti. Onların yerine; soğuk çıkar hesaplarından başka hiçbir kaygı taşımayan, "kişisel" değerleri sıradan bir **değişim**

değeri kertesine indirgeyen yeni bir ilişkiler dizgesi getirdi."

Bu ilişkiler dizgesinde ne dostluğa, ne inceliğe ve ne de tinsel değerlere yer vardı. Düzenin kendi çıkar ilişkileri hatırına alkışladığı şövalyelik kurumu ve bu kuruma özgü romantik aşk düşlemleri bir yana, eşler arası ilişkiler alabildiğine kaba tutulmuştur. Üremeyi bile hazsız gerçekleştirebilmek için teknikler geliştiren, savaş ve tecimin gücemli kıldığı uzun ayrılıklarda kadınların cinselliğini kilit altına almaya kalkışan bu Derebeylik düzeni değil midir?

***

Bu yapıtları en yetkin biçimde gün ışığına çıkarabilmek için hiçbir özveriden kaçınmayan yayımcı Selçuk Maviengin'e, yapıtların düzeltmelerini yapan, Yayımcının Sunuşu'nu, Adlar ve Kavramlar Dizini'ni hazırlayan M. Serdar Kayaoğlu'na ve dizgi işlerini yüklenen Alper Turan'a candan teşekkürlerimi sunarım.

Hüseyin Kılıç

GİRİŞ DİPNOTLARI

(1) Kitab-ı Mukaddes (Eski ve Yeni Ahit), Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İst., 1969, Tekvin I/1, 2.
(2) a.g.e., Eyüb XIV/17.
(3) a.g.e., Eyüb XIII/23-26.
(4) a.g.e., Tekvin I/28.
(5) a.g.e., Tekvin XXIV/37.
(6) a.g.e., Tekvin I/22.
(7) a.g.e., Tekvin II/18.
(8) Kitab-ı Mukaddes, Yuhanna'ya Göre İncil I/1-4.
(9) Kitab-ı Mukaddes, Tekvin II/23-24.
(10) a.y., Tekvin III/16.
(11) a.y., Tekvin III/17.
(12) Jacques Pirenne, Çev. Ekip, C. I,. Büyük Dünya Tarihi, Meydan Yay., İst., Tarihsiz, s. 79.
(13) Friedrich Engels, Çev. Kenan Somer, Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, Sol Yay., Aṇk., 1967, s. 168.

Bölüm I

İBRANİLER'DE AİLE VE KADIN

Sami budunlarından biri olan **İbraniler**, atalarının **Ur** kentinden çıktığını savunurlar. Kimilerine göreyse bu topluluğun asıl vatanı, **Mezopotamya** ile **Suriye** arasında bir yerdir.

Samilerin kökeni ve ilk beşiği hakkında, bugüne değin birçok kuram üretilmiştir. Genellikle **Tevrat** geleneğine yaslanan bu kuramların pek de doğru olmadıklarını son buluşlar ortaya koymuştur.

Başlangıçta pek ilkel bir bedevi yaşamı sürdükleri; ancak **Mezopotamya** ve **Suriye** ekinçleriyle yüzyüze geldikten sonra uygarlık basamaklarını tırmanmaya başladıkları anlaşılan İbranilerin gerek aile kurumları ve gerekse kadına karşı olan tutumları için en önemli kaynak hiç kuşkusuz **Kutsal Kitap**larıdır.

"Başlangıçta" der, **Musa'nın Birinci Kitabı**, "Tanrı, gökleri ve yeri yarattı. Ve yer ıssız ve boştu. Ve enginin yüzü üzerinde karanlık vardı. Ve Tanrının ruhu suların üzerinde deviniyordu. (1)

Acaba neden **suların üzerinde** devinir Tanrı'nın **ruhu**?

Su, en eski ve en önemli cinsel simgelerden biridir de ondan. **Freud**'un bir sepet içinde suya bırakılma örgesini, doğum olayının simgesel anlatımı olarak yorumlaması pek de boşuna değildir. Nitekim, **Reşit Engener**'e göre, sepet dölyatağını, su ise dölyatağındaki sıvıyı simgelemektedir. (2)

Ama biz, hele biraz daha sürdürelim şu **Tekvin**'inin öyküsünü:

Tanrı, **gökleri** ve **yeri** yarattıktan sonra, hemen ikinci günü, suların ortasında kocaman bir **kabarcık** oluşturur.

Üçüncü gün **kara** ile **suları;** dördüncü gün **gece** ile **gündüzü** birbirinden ayırır.

Beşinci gün, **deniz canlılarını** var kılar.

Altıncı gün, kara yaratıklarıyla birlikte, **insanı** da yaratır artık.

Yedinci gün ise, bir güzel **dinlenir** ulu Tanrı.

Bilir gibidir insanın kendine başkaldıracağını. Bilir gibidir "Günahım torba içinde mühürlüdür / Ve fesadımın üzerine mühürünü bastın" (3) diye haykıracağını.

Gene de döner **İsrailoğulları**'na; "Şemereli olun" der. "Ve çoğalın. Ve yeryüzünü doldurun. Ve onu bağımlı kılın." (4)

Fakat nasıl çoğalacak **Yehova**'nın Musevileri? Dişi yok ki henüz, kadın yok ki. Bir erkek var ortalıkta, **Adam** var bir başına. Tanrı, hemen görür bu eksikliği, anlar yaptığı yanlışlığı.

"Adam'ın yalnız olması iyi değildir. Kendisine uygun bir yardımca yapacağım" (5) diye söylenir kendikendine. Yalnızca söylenmek ne ki? Söz, ne ki tek başına? Hemen eyleme geçer:

"Ve Rab Tanrı, Adam'ın üzerine derin uyku getirdi. Ve o uyudu. Ve onun kaburga kemiklerinden birini aldı. Ve yerini et ile kapadı. Ve Rab Tanrı, Adam'dan aldığı kaburga kemiğinden bir **kadın** yaptı. Ve onu Adam'a getirdi. Ve Adam dedi ki: Şimdi bu benim kemiklerimden kemik ve etimden ettir. Buna Nisa denilecek. Çünkü o, insandan alındı. Bunun için insan anasını ve babasını bırakacak ve karısına yapışacaktır. Ve bir beden

olacaklardır. Ve Adam ve karısı, ikisi de çıplaktılar. Ve utançları yok idi."(6)

Evet, yoktu **utançları**. Çünkü, utanç kavramı ve utanç verici eylemlerden habersizdiler. Doğaya uygun, doğa tarafından esinlenen ve buyruklanan bir dönemi yaşıyorlardı henüz. Daha bölüşülmemişti yeryüzü. Herşey, içine tanrısal gücü sindirmiş olan doğadan ibaretti.

Sürü olmadığı için çobana, çalma olmadığı için bekçiye, utanılacak şey olmadığı için utanca gerek yoktu.

Bu durum ne kadar sürdü bilinmez. Ama sonu geldi birgün. Doğa, yenik düştü **insana.**

Aldı Tanrı insanı, **Aden bahçesine bekçi dikti.** Ona, iyiliği ve kötülüğü bilme ağacı dışında kalan ve cennette bulunan her türlü meyveden yiyebileceğini, fakat ille de ölmek istemiyorsa, o ağaçtan özenle uzak durmasını söyledi.

Gel gör ki, yılan kadını, kadın da erkeğini kandırınca, Ulu Tanrı'nın yasağı çiğneniverdi.

Tanrı, her nedense, sıkı sıkıya tembih ettiği Adam'dan çok, doğrudan doğruya görüşme kayrasında bile bulunmadığı Nisa'yı cezalandırdı:

"Güçlüklerini ve gebeliğini kat kat artıracağım. Ağrı ile çocuk doğuracaksın. Ve isteğin kocana olacak. O da sana egemen olacak." (7)

Adam ise, konan yasağı çiğnediği için değil de karısının sözünü dinlediği için cezalandırılmış gibidir:

"Karının sözünü dinlediğin ve ondan yemeyeceksin diye sana buyurduğum ağaçtan yediğin için, toprak senin yüzünden kargışlı oldu." (8)

Hatta görüldüğü gibi, cezalandırılan Adam değil, onun ana gereci olan topraktır. Yani, suç işletenin yerine suç işlemek güceminde kalanın cezalandırılması, yapıtın

yerine gerecin lanetlenmesi, bilenin yerine bilmeyenin ezilmesi sözkonusu...

Diyelim ki bu tanrısal bir adalettir ve akıl erdirmek öyle pek kolay değildir. Ve kadının ağrılarla çocuk doğurması, Adam'ı baştan çıkarmasının cezasıdır. Peki, ya hayvanların aynı olaydan ötürü çektikleri ağrı neyin nesi?

Kimbilir, bu işte, belki de erkeksi bir koku; erkek egemenliğine ilişkin, ataerkilliğe ilişkin bir koku vardır.

Kadın, yüzyıllardan beri, "az çok becerikli yamyamların pençesinde inleyen, her sürez (zaman), her yerde türlü hırsların oyuncağı, türlü baskıların yemi"[9] olmamış mıdır?

Tevrat, kadını, yılana kandığı için, iletisiz olduğu yasağı çiğnediği için, erkeğini kandırdığı için değil; salt **kadın** olduğu için aşağı görür ve cezalandırır. Bir yandan koyu bir bağnazlıkla İsrailoğulları'na seslenerek, "verimli olun ve çoğalın ve yeryüzünü doldurun ve onu bağımlı kılın" derken, bir yandan da "gücünü kadınlara verme" [10] diye buyruklar yağdırır.

Zinayı ve fuhşu yasaklayan aynı **Kitap**, sıra Mısırlılara geldi mi, kadını bir tuzak, bir dişil yem olarak kullanmaktan da çekinmez:

"Her kadın, komşusundan ve evinde olan konuktan gümüş ve altın şeyler ve giysiler isteyecek. Ve oğullarınızı ve kızlarınızı süsleyeceksiniz. Ve Mısırlıları soyacaksınız." [11]

Bu sözler, çocuklarını kötü yola iten bir ölümlünün değil, "İsrailoğullarından ve İsrail kızlarından kendilerini fuhşa vakfetmiş kimse olmayacaktır"[12] diyen ulu Tanrı'nın sözleridir.

O ulu Tanrı ki, zina yapan kadına ölüm cezası vermektedir:

"Ve üç ay kadar sonra Yahuda'ya : Gelinin Tamar zina etmiştir ve hem de zina ile gebe kalmıştır diye bildirildi. Yahuda dedi : Onu çıkarın ve yakılsın." (13)

Zina konusunda, erkeğe az çok ayrıcalık tanınır. Onda, **eldeğmemişlik** aranmaz. Kuramda değilse bile uygulamada, evlilik dışı cinsel birleşmesine izin verilir. Hatta evliyken dahi, karısına bağlı kalmamasına kötü gözle bakılmaz. Ama evli bir kadınla kuracağı yasak ilişki cezalandırılır:

"Ve başka birinin karısıyla zina eden, komşusunun karısıyla zina eden adam, hem o, hem kadın mutlaka öldürüleceklerdir." (14)

Bu arada, olabileceklerin en kötüsü yasadışı doğan çocukların başına gelmektedir. O hiçbir şeyden haberi olmayan yavrucaklar, adeta ulu Tanrı'nın hışmına uğramaktadırlar:

"Yasal olmayan çocuk, Rabbın topluluğuna giremeyecektir. Kendilerinden olanların hiçbiri, hatta onuncu kuşağa kadar, Rabbın topluluğuna giremeyeceklerdir." (15)

Evli kadına karşı cinsel saldırıyı ve yasa dışı doğan çocuğu böylesine cezalandıran **Kutsal Kitap**, nişanlı kızlara yapılan saldırıları da cezalandırmaktadır.

Esasen, "nişanlı bir kıza saldırıda bütün eski yasalarda erkek suçlu, kız ise suçsuz sayılmaktadır. Fakat, bu, suçun çölde işlenmesi ve yardıma çağırmanın yararsız olması durumundadır. Suç kentte işlenir de kız yardım istemezse, her ikisi de ceza görür." (16)

Tevrat, kentte işlenen böyle suça, bir anlamda **recm** cezası vermektedir. **Fıkıhta** recm cezasının **suçluyu beline kadar toprağa gömüp taşlayarak öldürmek** olduğu bilinmektedir:

"Eğer kız olan bir genç kadın bir adama nişanlı ise ve bir adam onu kentte bulup onunla yatarsa; o zaman

onların ikisini de kentin kapısına çıkaracaksınız ve onları kentte olduğu halde bağırmadığı için kadını ve komşusunun karısını alçalttığı için erkeği taşla taşlayacaksınız ve ölecekler." (17)

Saldırı kırda yapılmışsa, Tanrı, nişanlı kıza karşı daima daha insaflıdır.

"Adam nişanlı genç kadını kırda bulursa ve onu yakalayıp kendisiyle yatarsa; o zaman yalnız onunla yatmış olan adam ölecektir; fakat genç kadına birşey yapmayacaksın." (18)

Aslında, kadını korur gibi gözüken cezalar bile erkeği pek ırgalamamaktadır. Çünkü, **Tevrat'taki evlilik, çokkarılı bir evliliktir.** Bu evlilikte karının sayısını erkeğin zevki, fizik gücü ve tutumsal olanakları belirler. Kadının oy hakkı yoktur. O, ya beğenilip sevilen ya da beğenilmeyip sevilmeyen bir nesnedir:

"Ve vaki oldu ki, toprağın yüzü üzerinde adamlar çoğalmaya başladı ve onların kızları doğduğu zaman, Tanrı oğulları adam kızlarının güzel olduklarını gördüler ve bütün seçtiklerinden kendilerine karılar aldılar." (19)

Görüldüğü gibi, Yahudi koca, karısını istediği gibi seçebilmektedir. "Yahudi kadın ise, kocasını seçmezdi. Seçim hakkı babaya özgü olup kadın, evlilik konusundaki karara boyuneğme yükümlülüğü altındaydı. Talmut'un babalara: **Kızın evlenme çağına geldi mi, erkek tutsaklardan birini bağışla ve kızını ona ver; kalıtın dışarı gitmesin** biçimindeki öğüdü hayli ilginçtir." (20)

Kalıtın aile içinde kalmasına özen gösteren Tevrat, gebe kadınları da özellikle korur. Hem Yahudi önderine dönerek; "memleketinde kısır ve çocuk düşüren kadın olmayacaktır" der ve hem de gebe kadına zarar verenlere, **öldüreni öldürme, yaralayanı yaralama** demek olan **kısas** cezasını uygular:

"Ve eğer adamlar kavga edip bir gebe kadına çarparlar ve onun çocuğu düşerse ve bir zarar olmazsa, kocasının kendi üzerinde tayin edeceği gibi tazmin edecek ve yargıçlar aracılığıyla verecektir. Fakat zarar olursa, o zaman **can yerine can, göz yerine göz, diş yerine diş, el yerine el, ayak yerine ayak, yanık yerine yanık, yara yerine yara, bere yerine bere** vereceksin." (21)

Döğüşen erkeklerin hamile kadının çocuk düşürmesine neden olmalarına verilen para cezası hemen bütün Doğu hukukunda vardır. Onların gebe kadına zarar vermeleri olgusu ise, "Filistin'e yerleşmeden önce göçebe bir durumda dolaşan İsrailoğulları'nın kendi öz malları olan hukukun niteliklerini vermektedir." (22)

Tevrat'ta, Musevilerin yeniden üretilmesi son derecede önemlidir. Kısır çıkan kadın, salt yeni bir çocuk için kocasını evliliğe özendirir:

"Ve Abram'ın karısı Saray, ona çocuk doğuramadı. Ve Saray'ın bir cariyesi, bir Mısırlı vardı ve onun adı Hacar idi. Ve Saray, Abram'a dedi: İşte, Rab beni doğurmaktan alıkoydu. Rica ederim, cariyemin yanına gir, belki ondan **çocuklarım** olur." (23)

Kadın kısır olmadığı halde, kocası bir erkek çocuk sahibi olmadan ölürse, dul kalan kadın, ölen eşinin erkek kardeşiyle evlenmek güceminde kalır. Bu kuruma **Levirlik**, bu tür evliliğe de **Levirat** evlenmesi adı verilir. **Levir**, "Kayınbirader" anlamına gelen Latince bir sözcüktür.

Ailenin sürdürülmesi, dul kadının geçiminin sağlanması ve kalıtın bölünmemesi gibi amaçlar güden Levirat evlenmesinden doğan çocuk, ölü kocanın soyadını alır. Kendi çocuğuna soyadını bile veremeyen babanın, ölen kardeşiyle birlikte oturuyor olması gibi koşullar da aranır:

"Eğer kardeşler birlikte oturuyorlarsa ve onlardan biri ölürse ve onun oğlu yoksa, ölenin karısı dışarıda yabancı bir adama varmayacaktır. Kocasının kardeşi ona yaklaşacak ve kendisine karı olmak için onu alacak ve ona kayınbiraderlik görevini yapacaktır." (24)

Kardeşi ölen erkek, yengesini eş olarak almak istemezse, kadın, kentin yaşlılarına başvurabilir. Eğer erkek yargılanma sonrasında da **almama** fikrinde direnirse; işte "o zaman yaşlıların önünde kardeşinin karısı onun yanına gelir ve onun ayağından çarığını çıkarıp **kardeşinin evini bina etmek ismeyen adama böyle yapılır** diyerek yüzüne tükürür." (25)

Böyle bir cezayı göze almak, doğrusu kolay değildir.

"Ben, İsrail evinin kaybolmuş koyunlarından başkasına gönderilmedim"(26) diyerek tanrısal sınırlarını belirleyen İsa, Levirat evlenmesi üzerinde biraz da gülmeceye kaçan bir biçimde durur.

Öbür dünyaya inanmayan **Sadukiler**'den biri, Matta'nın İncili'nde, İsa'ya sorar:

"Ey Öğretmen, Musa dedi: 'Eğer bir adam çocuğu olmadan ölürse, kardeşi onun karısını alacak ve kardeşine döl yetiştirecektir. İmdi, bizde yedi kardeş vardı; birincisi evlendi ve öldü. Ve dölü olmadığından, karısını kardeşine bıraktı. İkincisi ve üçüncüsü de, yedincisine kadar, öyle öldü. Kıyamette, kadın, o yediden kimin karısı olacaktır? Çünkü hepsi, onu aldılar."

İsa, Saduki'ye şu yanıtı verir:

"Siz kitapları ve Tanrı'nın gücünü bilmediğinizden sapıtıyorsunuz. Zira kıyamette onlar ne evlenirler ne de kocaya verilirler. Ancak gökte olan melekler gibidirler." (27)

İsrailoğulları'nın çoğalmasına büyük önem veren Tevrat, olağan durumlarda **murdarlık** sayarak yasakla-

dığı baba-kız birleşmesini, iş çocuk sorununa geldi mi, gözardı edivermekten bile çekinmez. Nitekim, Sodom ve Gomora felaketinden iki kızıyla birlikte kurtulan yaşlı Lût, sığındığı bir mağarada onlarla yatar ve ikisini de gebe bırakır. (28)

Evliliği alabildiğine kutsayan bu **Kitap**, hemen bütün gücüyle erkeğin yanındadır. Erkek, dilediği an karısını boşayabilir. Evli kadının yazgısı, yalnızca kocasının iki dudağı arasındadır:

"Bir adam bir kadın alıp onunla evlendiği zaman vaki olacak ki, onda utanılacak birşey bulduğu için, kadın onun gözünde iyilik bulmazsa, onun için boş kâğıdını yazacak ve onun eline verecek ve onu evinden gönderecektir." (29)

Evlenen kızda **eldeğmemişlik** esastır. Kızlık zarının bir saldırı karşısında yitirilmiş olması ya da dirimbilimsel bir ayrımsılıkla kan vermemesi, durumu değiştirmez:

"Evlenen bir erkek, karısında kızlık belirtileri bulamazsa, o zaman genç kadını babasının evinin kapısına çıkaracaklar ve kentin adamları onu taşla taşlayacaklar ve ölecek." (30)

Görüldüğü gibi, gerdek gecesinde kızoğlankız çıkmayan ya da öyle sanılan bir kadını, kentte saldırıya uğrayan ve yardım istemeyen bir kadınla eşdeğer tutan Tevrat, tam bir gönül esenliği içinde **recm** cezasına çarptırmaktadır.

O ceza ki, bir anlamda İsa'yı bile çileden çıkaracaktır:

"İmdi, Tanrı'nın birleştirdiğini insan ayıramaz. Onlar İsa'ya dediler: Öyle ise, Musa niçin boş kâğıdı vermeyi ve kadını boşamayı buyurdu? İsa onlara dedi: Yüreklerinizin katılığından ötürü karılarınızı boşamanıza Musa izin verdi." (31)

Kutsal Kitap, kadını; Adem'i cennetten kovduran, Yusuf'a iftiralar yağdıran, "cehennemin kapısı, tüm kötülüklerin anası, yalnızca kadın olması nedeniyle bile utanası, dünyaya getirdiği ilenç yüzünden hep pişmanlık duyması gereken, cennetten kovuluşu anımsattığı için giysisinden dahi sıkılası"(32) ikiyüzlü bir yaratık olarak görmektedir.

Aziz St. Paul, Korinthoslulara yazdığı **Birinci Mektup**'ta şöyle demektedir:

"Adam için kadına dokunmamak iyidir. Fakat, **zinalardan dolayı** herkesin kendi karısı olsun ve her kadının kendi kocası olsun."

"Her erkeğin başı Mesih ve **her kadının başı erkektir.** Erkek, Tanrı'nın görüntüsü ve onurudur. Fakat, kadın, yalnızca erkeğin onurudur. Çünkü erkek kadından değil, fakat kadın erkektendir. Erkek kadın için değil, kadın erkek için yaratıldı." (33)

Kadının erkek için yaratıldığını savlayan Tevrat'ta, kocanın boşama özgürlüğü tek iki durumda biraz sınırlandırılır.

Bunlardan birincisi, kocanın evlendiği kıza, kızoğlankız çıkmamak gibi bir karaçalmasıdır.

Bu durumda, genç kadının anne ve babası, yavrularının "kızlık belgelerini alarak, kentin yaşlılarına" getirebilirler. Onlar, eğer savlarını kanıtlayabilirlerse, yaşlılar, güveyiden alacakları 100 şekel (1200 kuruş) gümüş parayı, "genç kadının **babasına**" verirler. Ayrıca, güveyi, karaçaldığı kızı eşliğe almak güceminde kalır ve onu bir daha boşayamaz. "Çünkü o adam, İsrail'in kızının adını kötülemiştir." (34)

İkincisi ise, erkeğin kıza, güç kullanarak sahip olması durumudur:

"Eğer bir adam, nişanlanmamış bir kızı tutup onunla yatarsa ve onlar bulunurlarsa, adam, genç kadının **babasına** 50 şekel gümüş verecektir. Ve kadın onun karısı olacaktır. Bütün yaşamınca onu boşayamayacaktır." (35)

I. BÖLÜM DİPNOTLARI

(1) Kitab-ı Mukaddes - Eski ve Yeni Ahit (Tevrat ve İncil) Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1969, Tekvin, I:1-2.
(2) Reşit Ergener, Anatanrıçalar Diyarı Anadolu, Yalçın Yayınları, İstanbul, 1988, s.9.
(3) Kitab-ı Mukaddes; Eyüb, XIV:17.
(4) Kitab-ı Mukaddes; Tekvin, I:28.
(5) Kitab-ı Mukaddes; Tekvin, II:18.
(6) Kitab-ı Mukaddes; Tekvin, II:23-25.
(7) Kitab-ı Mukaddes; Tekvin, III:16.
(8) Kitab-ı Mukaddes; Tekvin, III:17.
(9) Paul Louis, Fransız Sosyalizmi Tarihi, Çev. Hulusi Şerif, Dördüncü Yayınları, İstanbul, 1966, s.28.
(10) Kitab-ı Mukaddes; Tekvin, I:28 ; Süleymanın Meselleri, XXXI:3.
(11) Kitab-ı Mukaddes; Çıkış, III:22.
(12) Kitab-ı Mukaddes; Tesniye, XXIII:17.
(13) Kitab-ı Mukaddes; Tekvin, XXXVIII:24.
(14) Kitab-ı Mukaddes; Levililer, XX:10.
(15) Kitab-ı Mukaddes; Tesniye, XXIII:2.
(16) Hâmide Topçuoğlu; Eski İsrail Hukukunun Menşei, Hususiyetleri ve Hamurabi Kanunu ile Olan Münasebetleri, AÜHF Yayınları, Ankara, 1948, s.18.
(17) Kitab-ı Mukaddes; Tesniye, XXII:23,24.
(18) Kitab-ı Mukaddes; Tesniye, XXII:25,26.
(19) Kitab-ı Mukaddes; Tekvin, VI:1,2.
(20) Günseli Özkaya; Tutsaklıktan Özgürlüğe Kadınların Savaşı, İstanbul, 1970, s.140.
(21) Kitab-ı Mukaddes; Çıkış, XXI:22,25.
(22) Hâmide Topçuoğlu ; a.g.e. , s.18, 23
(23) Kitab-ı Mukaddes; Tekvin, XVI:1,2.
(24) Kitab-ı Mukaddes; Tesniye, XXV:5.
(25) Kitab-ı Mukaddes; Tesniye, XXV:9.
(26) Matta'ya Göre İncil; XV:24.

(27) Matta'ya Göre İncil; XXII:24,30.
(28) Kitab-ı Mukaddes; Tekvin, XIX:31,36.
(29) Kitab-ı Mukaddes; Tesniye, XXIV:1.
(30) Kitab-ı Mukaddes; Tesniye, XXII:20,21.
(31) Matta'ya Göre İncil; XIX:6,8.
(32) Bertrant Russell, Çev.Ender Gürol, Evlilik ve Ahlak, Varlık Yayınları, İstanbul, 1967, s.36
(33) Kitab-ı Mukaddes; Korintnoslulara Birinci Mektup, VII: 1, 2; XI: 3,7,8.
(34) Kitab-ı Mukaddes; Tesniye, XXII:13.
(35) Kitab-ı Mukaddes; Tesniye, XXII:28,29.

Bölüm II

GREKLER'DE AİLE VE KADIN

Tarihçiler Yunan tarihini M.Ö. 3000'li yıllardan başlatırlar. Onlara göre, M.Ö.2000. yıldan itibaren, Yunanistan ve adalar, kuzeyden gelen budunların akınlarına uğramaya başlamıştır.

Akalar, Dorlar, İyonlar, Traklar ve İlliryalılar gibi adlar taşıyan bu budunların adları daha sonra **Elenler** ve **Grekler** olarak ün salmıştır.

Burada "herşeyden önce belirtilmesi gereken nokta, bütün eski Yunanlılara özgü ilke ve kuruluşlardan söz edilemeyeceğidir. Çünkü ilk çağda, tüm Yunanlıları kuşatan, etki ve erkelerine bağımlı bir tek erkyurt yoktur. Bu dönemde, ancak site denilen ve herbiri kendine özgü yasa ve hukuk kurumlarına sahip özerk kuruluşların varlığını görmekteyiz." (1)

Orta Asya kökenli bir topluluk olduğu kabul edilen Akalar dahil, bütün budunlar, tarım yapabilecek düzeydedirler. Gens (kandaş kümeler) hukuku, hemen hepsine egemendir.

Küme evliliğinin izleri, hemen tümüyle silinmiştir. "Gens dışından evlenme, kuraldır." Böyle olunca, "gens ile ilgili örgütlenme içinde, aile, asla örgensel bir birim" olamaz ve "yarıyarıya kocanın, yarıyarıya da karının gensine özgü, iki ayrı parça olarak kalır." (2)

Ülkenin dağlık olması, halkları, yeni geçim kaynakları aramaya gücemler. Bu gücemlemeler sonunda, Atina ile Sparta yanında, Karadeniz kıyıları, Sicilya, Güney İtalya ve kuzey Afrika'da sömürge kentleri kurulur.

Bütün bu gelişmelere koşut olarak, daha "VI. yüzyılın ikinci yarısında, Yunan topluluğu sınıflara bölünür ve derebeylik düzenine geçer." (3)

Artık, babalık hukuku, bütün görkemiyle egemendir. Kalıtın, evlenme yoluyla gens dışına çıkmasını önleyecek tüm önlemler alınır. Yani, "kalıtın **gens** içinde kalması için genç kızın **gens** içinde evlenmesine yalnızca izin verilmekle kalınmaz, hatta bu iş, kesin bir gücemlilik durumuna da getirilir." (4)

Analık hukuku ve gense ilişkin gelenekler, gittikçe unutulur. Egemenlik, bir anlamda erkeğin tekeline geçer. O, "insan yasalarını hiçe sayarak kendi istemlerini dilediği gibi doyururken" (5) kadından tek yönlü bir erdem, tek yönlü bir suskunluk ister. **Adı anılmayan ve kendinden söz ettirmeyen kadın, iyi bir kadındır** diyen Yunan atasözü, bir yerde bunu söyler.

Odysseus, daha başka niceleri yanında, Nausikaa'ya da gönül verebilir. O kral kızı da, Odyssus'u kendi yıkadığı çamaşırlarla giyindirebilir. Ne var ki, bu iki sevgili, yanyana yürüyemezler. Çünkü, bir kızın en büyük erdemi, **dedikodulara meydan vermemektir**.

Kadın, yalnızca kendinden değil, fakat erkeğin aktöre dışı davranışlarından da sorumludur. Bunun içindir ki, "dürüst insanların yaşadığı ışıklı ve sağlıklı Priamos, İthake Lakedaimon saraylarına lağımlık edenler yalnızca fahişeler değil, tüm kadınlardır." (6)

Hesiodos, Yunan söylencesinde Havva'nın görüntüsü olan Pandora'yı; yeryüzündeki tüm insanların kötülüklerden, ağır işlerden, yıpratıcı hastalıklardan uzak yaşadığı o **Altın Çağ**'a son veren bir günah yaratığı olarak gösterir. Hesiodos'a göre, Pandora, bir fahişenin düşünce tarzı ve bir hırsızın doğal yapısına sahiptir. (7)

Prometheus'un ateşi çalmasına öfkelenen Zeus, ustalar ustası Nephaistos'a yaptırır Pandora'yı. İçine insanın sesini ve gücünü koydurur. Bedenini genç kızlarınkine, yüzünü tanrıçalarınkine benzettirir. Göğsüne bir köpek yüreği, doğasına bir tilki huyu yerleştirilmesini buyurur.

Günlerden bir gün, Pandora'nın **Hymen**'i, eski Yunan'da bir övünç simgesi olan **Fallus** aracılığı ile açılır ve arkasındaki tüm kötülükler yeryüzüne saçılır...

İşte bu nedenle ve o zamanlardan beri, kadın, bütün kötülüklerin anası ve erkeğin de aktöre dışı davranışlarının sorumlusudur.

Ünlü **Atina Demokrasisi** , kadınları, kölelerle eşit tutar. Baba ya da vasi, kızı, kendi istedikleri adama verebilirler. Kadın, boyun eğmek gücemindedir. Boyun eğmeyen kadın, Partenos Ademos önadını alır. Bu, kötü birşeydir.

Koca, kadını değiştirmek ya da bir başkasına vermek hakkına sahiptir. Hele kısır kadını kovmamak, tanrılara karşı gelmek sayılır.

İzmirli Homeros bile, kadını alınıp satılan, armağan edilen, uğrunda büyük sıkıntılara katlanılabilinen bir varlık olarak algılar. Ona göre, kadın, savaşta alınan payların, onur kazançlarının en değerlisidir. Zaten Agamemnon ile Akhilleus'un arasını açan da böyle bir onur payı olan Briseis adlı o tatlı kız değil midir?

Ata nasıl bakarsa alıcısı; hani yaşına, dişine, döşüne nasıl bakarsa; Yunan erkeği de işte öyle bakar kadına. Gençse, gücü erki yerindeyse ve de güzelse, yoluna başkoyar artık, uğruna çilelere katlanır. Şöyle der Homeros, İzmirli koca ozan:

"Troyalılarla Akhaların, böyle bir kadın için
yıllardır acı çekmeleri hiç de ayıp değil." (8)

Homeros'un, **kovanını arayan bir arıdan bile duy-**

gusuz gösterdiği dişi, kızoğlan kız ise, daha bir değer taşır. Çünkü, **kızlık,** o kahramanlık dönemlerinde daha bir değer taşımaktadır.

Çokkarılılık yaygındır, esastır. Kadınlardan biri, **başkadındır.** Başkadın, özellikle de o, kocasını kumalarıyla paylaşmak istemez. İlyada, bu tür acıların anlatımlarıyla doludur.

İlyada ve Odysseia'da yalnız ölümlüler değil, Olymposlular da güçlü erkek ve güzel kadınlara tekbaşlarına sahip olmak isterler. Onları, birbirlerinden kıskanırlar. Çünkü, Yunan evreninde kadına güvenilmez. Sözgelişi Homeros destanlarında kadın ve tanrıçalar hemen her fırsatta erkeklerini aldatırlar. İstediklerinden olumlu yanıt alamazlarsa, ona karaçalmaktan bile çekinmezler.

Koca, karısına en yalın düşüncelerini bile açmaz. O, danışılabilecek, usuna başvurulabilecek bir güçten yoksundur; erkek evreninin dışındadır.

Zeus, savaşta tuttuğu yanı ve savaşla ilgili düşüncelerini öğrenmek isteyen karısı Here'ye şöyle çıkışır:

"Here, benim her kararımı bileceğini sanma,
karım olsan bile ağır gelir sana onlar." (9)

"Güven olmaz kadın milletine" der Homeros, "ne kadar namuslu olursa olsun bir kadın, sevişmek ve yatmak onu çıkarır baştan."(10)

Oysa, **sevişmek** ve **yatmak** çıkarmaz erkeği baştan, kirletmez onun namusunu. Çünkü, "kadınla erkeğin aktöresel yazgısı" bu evrende de "bambaşkadır. Cinsel isteklerini gerçekleştirme yolunda erkeğe tanınan haklar, ona yasak kılınmıştır."(11)

Aslında, "insan varlığının tüm varsıllığı ile eksiksiz ortaya konulmasını ve bireyler arasında uyumlu ilişkilerin kurulmasını bir ülkü olarak benimsemiş"(12) gözüken **Atina Demokrasisi,** "politik alanda özgürlüğü hiçbir za-

man kabul etmemiş ve dar bir site ulusçuluğu içine sıkışıp kalmıştır." (13)

Bu demokrasinin en parlak çağını yaşayan 500.000 kişiden yalnızca %21.95'i özgür yurttaş ulamındadır. Bu orana, özgür kadınlar da dahildir. Ama onlar, özünde, özgür erkeklerin ayrıcalığı demek olan **hümanizmanın** dışındadırlar. Tıpkı köleler gibi, tıpkı metekler (yabancılar) gibi.

Bu nedenle, en güçlü gözüktüğü bir anda dahi, Yunan evrendoğumunun hiç dostu kalmamıştır. Varsıllık, tek erdem durumuna gelmiştir. Soylu egemenliği, her yanı kasıp kavurmaktadır...

İşte tam bu sırada, politik yönden Atina'nın tam tersinde yer alan Sparta, önemli bir devrim gerçekleştirir:

Herodotos'a göre kral I. Agis'in oğlu olan Lycurgos, ünlü yasaları ile Sparta kentinin sınırları içinde kalan tüm toprakları 30.000; sınırların dışındaki çevre topraklarını ise 9.000 eşit parçaya böler.

Bu, görülmemiş varsıllıkların birkaç aile elinde toplandığı Sparta geleneklerinin tümüyle değiştirilerek, yepyeni bir yönetim düzeninin kurulması demektir.

Lycurgos, "her yetişkin **erkek** Spartalıya bu parçalardan birini verir. Babadan oğula geçmeyen ve alınıp satılmaları şiddetle yasaklanan" (14) bu toprak parçalarından birine sahip olan kişi, o toprak parçasını doğrudan doğruya kendisi işletmezdi. Bu iş, **Heilotos** adı verilen devlet kölelerine yaptırılırdı. Dorlu efendi ise, toprağının karşılığı olarak, Heilotos'tan yılda kendisi için 70, karısı için de 12 medimmos (54.09 litre) tahıl ve belirli ölçüde şarap ve meyve alırdı.

Görülüyor ki aileyi bir hayli güçlendiren Lycurgos yasaları, kadına pek birşey vermemektedir. Onu, en başta topraktan yoksun bırakmaktadır. Erkek 70 medimmos

ile doyarken, bol sütlü ve sağlam kaslı olması istenen kadın yalnızca 12 medimmos ile yetindirilmektedir.

Gerçekten de Sparta krallığı soylu erkeklerin egemenliği altındadır. Kadın, erkyurt (devlet) için yararlı olmayan duygularını bile açığa vuramaz. Onun, kölelerden pek bir ayrıcalığı yoktur. Hatta kimi durumlarda kölelerden bile beterdir. Sözgelişi, doğurduğu çocuk kucağından alınıp, **güçsüzdür** gerekçesiyle boğazlanabilir. Bu durumda, kadın, sesini dahi çıkaramaz.

Evlenmek gücemlidir. Çünkü erkyurdun sürekliliği için insanın yeniden üretilmesi gerekmektedir. Evlenmek istemeyen erkek "yasa dışı davranmış sayılır ve çırılçıplak soyularak gençlerin beden eğitimi yaptıkları alanların dışında dolaştırılırdı." (15)

Kadının ise evlenmek istemeyeceği bile düşünülemezdi. Çünkü o yalnızca aile içinde kendini somutlaştırabilirdi. Erkekten ve çocuktan ayrı bir varlığı yoktu.

Kadın, genç erkekleri evliliğe çekebilmek için onlarla birlikte koşar, beden eğitimi yapar, boğuşur, anadan doğma soyunarak dinsel törenlere katılırdı.

Sağlıklı ve gürbüz çocuklar doğurabilmek, doğum ağrılarına sessizce katlanabilmek için demir atıp mızrak savurarak kaslarını geliştirir, sertleştirir.

Bütün bunlar yapılırken aktöre dışı bir davranışa da girilmez. Çünkü **aktöre giysilerde değil, erkyurdun yüce çıkarlarındadır**. Bunu gözden kaçıran şiddetle cezalandırılır.

Her erkek 20 yaşını aşar aşmaz evlenmeye hak kazanırsa da 30 yaşına kadar **erkekler evinde** yaşar. Otuz yaştan önceki evlilikler gizli tutulur. Erkek, ancak 35 yaşına gelince karısı ile oturma hakkını kazanabilir.

Bu 30 yaşına kadar kurulan evliliklerin gizli tutulması ve 35 yaşına kadar da bir arada oturamama kuralının

temel amacı, "çiftlerde bir ateşli sevginin, karşılıklı bir isteyişin sürmesini sağlamaktır." (16)

Ancak, bu tür kurallar, erkek ile dişiyi birbirinden uzun süre ayrı tuttuğu için her iki cins arasındaki eşcinselliğin artmasında da önemli bir neden olmuştur.

Gerçekten de "Sparta eşcinselliği yalnızca benimsemekle kalmamış, üstelik onu beğenilir bir duruma da getirmiştir."(17)

Sparta'da, salt sağlıklı bebekler yaşatılırdı. "Bir bebek doğunca, baba onu muayene için ailenin yaşlıları önüne getirirdi. **Bebek sağlıklı ise yetiştirilmek üzre babasına bırakılır, sağlıklı değilse derin bir su çukuruna atılarak öldürülürdü.**"(18)

Bu sınavı başarıyla atlatan şanslı çocuklar, "yedi yaşında evlerinden alınır, yatılı bir okula verilirdi. Orada, bölüklere ayrılıp sağlam yargılı ve yiğit olmaları nedeniyle bu iş için seçilen kişilerin buyruğunda yetiştirilirlerdi. Etkili bir öğrenimden geçerler, başeğmeyi, acıya katlanmayı, ses çıkarmadan çalışmayı ve döğüşte yenmeyi öğrenirlerdi."(19)

Topluma egemen olan soyluların çıkarlarını kişinin doğal değerlerinden üstün tutan, yurttaşlarına başeğmeyi, acıya katlanmayı, görülmeden çalmayı, ses çıkarmadan çalışmayı ve yenmeyi öğreten Sparta, 27 yıl süren Pelopones savaşlarında Atina'nın ordularını yenip bütün Yunan ülkesine egemen olmayı başardı.

Ancak, talan ve "yalan üstüne kurulan bir dünya çok kez çabuk yıkılır, çöker; gerçeğin vuruşları altında yok olur gider."(20) Sparta'nın yazgısı da aynen böyle oldu.

Nitekim, iki köle sınıfının omuzlarında biçimlenen Sparta, yürekli Lycurgos'un buluşu ağır paralardan kurtulup da cümbüş ve yaratı kenti Atina'nın göz kamaştıran varlığına konunca, başının dönmesine engel ola-

madı. Elde ettiği üstünlüğü ancak 30 yıl sürdürebildi. M. Ö. 371 yılında, bu haramcıl arının kuşattığı yağma kovanındaki şaşkın sevinci son buldu ve Sparta denemesi de tarihin karanlıklarına yuvarlanıp gitti.

Ama, bir yandan bu Sparta denemesi yıkılırken, öbür yandan başka Yunan kentlerinin ve de özellikle Atina'nın durumu hiç de parlak değildi. Yönetime, **özgür erkyurtta özgür yurttaş** ilkesini getirmeye çalışan büyük Perikles daha Pelopones savaşlarında ölmüştü. Onun yerine geçenlerse bilgisiz ve beceriksiz kişilerdi.

Durum, Solon'un yüzyıl önceki şiirlerinde betimlediği ortamdan daha da kötüydü. Tarlalar gene tutuya bağlanmıştı. Özellikle de küçük tarım aileleri borç içindeydi. Borçlarını zamanında ödemeyenler aileleriyle birlikte faizcilere köle oluyorlardı.

Belirli bir erkek yığınının elinde toplanan özdeksel varlığın bir parçası durumuna indirgenen kadın, daha da bir tutsaklaşmıştı. Kanlı varlıklılar erki savaş ve tecim arasında kadının işlevlerini iyice sızdırmış ve umarsız kadın çarşıda satılan bir sıcak emek kertesine düşmüştü.

Kadınların topluma ve uygarlığa yapabilecekleri katkı böylesine köreltilirken, erkek ile kadın arasında bir bağ olması gereken aşk da yok edilmişti.

"Zevk, ülkü ve isteğin birleşmesinden ortaya çıkan bir saygı ve anlaşma duygusu" diyebileceğimiz o yüce **tavır** ; Hylas'ların, Bathyllos'ların, Ganymedes'lerin kişiliğinde iyiden iyiye saptırılmış; Andromakhe'lerin, İphigeneia'ların ve Antigone'lerin o **arı kadın** tipleri tarihe gömülmüştü.

Euripides'in sevgi anlayışını Sophokles'inkiyle değiştiren Yunanlılar, artık "evliliği bir alışveriş sayıyor ve aşkın evlilikten sonra geldiğine inanıyorlardı." (21)

Öldürülen yalnızca aşk da değildi. Aktöre düzeni de temellerinden sarsılmıştı. Fuhuş ve zina çoktan olağan duruma gelmişti. Güzelliğin simgesi olan Aphrodite bile **aldatanlar** arasına katılmıştı.

Yunan uygarlığı yeni bir kurtarıcı bekliyordu. Bu kurtarıcı, 670'de sınıf ayrılıklarını kaldıran yeni bir Ortagiras, 657'de soyluların topraklarını kamulaştıran yeni bir Kipselos, 640'da büyük toprakları halka dağıtan yeni bir Theagen, 594'de köleleri bağımsız kılarak alacaklıların elkoyduğu toprakları sahiplerine geri veren yeni bir Solon olabilirdi.

Bu yaygın özlem, **geniş omuzlu Eflatun**'un **Devlet** adlı ünlü yapıtında dile getirildi. Yapıtta, çağın olumsuz nitelikleri ile aile kurumunu sarsan boğucu sıkıntılar yoğun biçimde yansıtıldı.

Demokrasiyi bir **düzen panayırı**na benzeten ülkücü Eflatun'un **Devlet**'i; akıl sahibi **Yargıçlar,** ruh sahibi **Askerler** ve yiyesi sahibi **Çömlekçiler** olmak üzere üç ana sınıftan oluşmaktadır.

Yargıçlar sınıfı erkyurdu yönetip hukuku gerçekleştirecekler, Askerler sınıfı erkyurdu koruyacaklar, kısaca Çömlekçiler diye adlandırılan üreticiler ise devleti besleyeceklerdi.

Yargıçlar ile Askerler sınıfında yer alan yurttaşların; **mülkiyet, miras ve aile kurma hakları yoktur.** Eflatun'a göre mülkiyet, yöneticilerin "tüm çabalarını erkyurt işleri üzerinde toplamalarını"[22] önler; aile ise dikkatleri kendi üzerine çekerek, onları iyi bekçilik edemez durumlara düşürür.

Üreticilere aile kurma hakkı verilmektedir. Böyle bir durumda, onların toprağı daha iyi işleyip daha iyi çömlek yapacaklarına inanılır. Ancak erkyurdun onlara verdiği toprak hiçbir biçimde satılamaz ve parçalanamaz.

Baba ölünce, işletme, yalnızca büyük oğula geçer, öbür çocuklar hak isteyemezler.

Askerler ile Yargıçların karıları kendi aralarında ortaktır. Hiçbir kadın hiçbir erkekle ayrı oturamaz. Hep bir arada yaşarlar. Beden eğitimine, bütün alıştırmalara birlikte çıkar ve doğanın baskısı ile de ister istemez çiftleşirler.(23)

Fakat bu birleşme isteyenin istediği gibi bir başıbozukluk içinde olmaz. Ana kurallara çok önem verilir. Aşkı, evlenmeyi ve evleneceklerin sayısını **bekçiler** düzenler. Gerçi bu **sayı** savaşlara, sayrılıklara ve daha başka olaylara göre az çok değişebilir; ama, daha önceden saptanmış olan **kutsal sayı** hiçbir nedenle bozulamaz. Sayıyı bozan **kuru kalabalık,** sömürgelere sürülür.

Nedir bu kutsal sayı?

Eflatun, **Devlet**'ini gerçekleştirdiği kenti 12 eşit bölgeye ayırmakta ve her bölgeye Çömlekçiler sınıfından 5040 aile yerleştirilmektedir.

Hiç kimsenin bozamayacağı **kutsal sayı,** işte bu sayıdır.

Bekçilerin bu sayıyı durağan tutarak nüfusun çoğalmasını önlemeleri yanında, bir başka görevleri de "eksiksiz erkeğe en çok çocuk kazandırmaktır." Bunun için de "savaşta ve başka işlerde yararlılık gösteren gençlere, kadınlarla herkesten daha çok **yatma hakkı** tanınmaktadır." (24)

Devlet'te **sağlık kadar önemli olan evlenmeler**, mutlaka erkyurt eliyle yapılmaktadır. Bu iş için kurbanlar kesilmekte, ozanlara ısmarlanan şiirler okunmakta, büyük törenler düzenlenmektedir.

"Devlet iki insanı birleştirmedikçe, onlar üretme çağında da olsalar, birleşirlerse, yasaya karşı gelmiş olmakta ve doğan çocukları piç sayılmaktadır."(25)

Devlet'in yasaları, erkek ve kadının çocuk verme çağlarını da saptamaktadır. "Kadın yirmisinden kırkına kadar; erkekse yarışta en azgın çağı geçtikten sonra devlete çocuk verecek; bu yaşların altında ve üstünde çocuk yapanlar dine ve devlete karşı suç işlemiş sayılacaklardır." (26)

Yalnız Eflatun'da değil; **kadının erkek bölgelerine uzanamazlığını savunan** Aristoteles, **genç erkekleri kadınlara yeğleyen** Sophokles, **seksi bilincin zevk tarafından yenilgiye uğratılması biçiminde algılayan ve cinselliği onaylamayan** Demokritos, **öğrencileri için bekar ve ortak bir yaşamayı öngören** Pythagoras, **birleşmenin karşılıklı gönüllülüğe dayanması gerektiğini vurgulayan** Sinoplu Diogen'e kadar hemen tüm Helen düşünürlerinde evliliğin tek amacı çocuktur.

Bu bakımdan, her iki cinste de evlenme ve çocuk yapma yaşlarının saptanması, bu evrende hayli önem taşımaktadır.

Öyle ki, Eflatun, "kadın ve erkeği, devlete çocuk verme çağını geçtikten sonra, istediğiyle birleşmekte özgür kılar. Ancak, birleşenler, çocuk yapmamak için her türlü önlemi alacaklardır. Bu önlemlerin yetersiz kalması durumunda, devlet, doğan çocuğu beslemeyecektir." (27)

Eflatun, akraba kuruluşunu ve kimin kime nasıl sesleneceğini de unutmaz. Ona göre, anne ve babalar çocuklarını, çocuklar da anne babalarını kesinlikle "ayırt etmeyeceklerdir. Ama bir koruyucu, evlendiği günden sonra yedi ile on ay arasında doğacak bütün erkek çocuklara oğlum, bütün kız çocuklara kızım diyecek, onlar da ona baba diyeceklerdir. Anaların babaların çocuk yapma dönemi içinde doğmuş bütün çocuklar da birbirlerine kardeş diyecekler. Bu yüzden aralarında cinsel birleşme yasak olacak. Bununla birlikte, ad çekme so-

nucu öyle çıkmışsa, Delhoi önbilicisi (Pythia) de uygun görürse, yasa kız kardeşlerle erkek kardeşlerin evlenmesine izin verecek."(28)

Yunan evreni, kardeşlerin birbiriyle evlenmelerine zaten yabancı değildir. Homeros'un ünlü destanlarında da bu tür örnekler vardır:

"Ailos'un on iki çocuğu vardı konağında,
Altısı kızdı, altısı erkek, delikanlı çağında,
Oğullarına karı diye vermişti kızlarını Ailos."(29)

Bu, yalnızca ölümlüler arasında değil, ölümsüzler katında da böyledir. Güzeller güzeli Here, tanrılar tanrısı Zeus'un hem kız kardeşi hem de karısı değil midir?

İşin özüne inildikte, Eflatun'da esas olanın anne, baba, akraba ya da aile değil, fakat ille de çocuk ve de özellikle erkek çocuk olduğu görülecektir. O da toplumun malı olarak doğmakta ve zamanı gelince uzmanlara teslim edilmektedir.

Zaten Eflatun'un ana düşüncelerine kaynaklık eden Lycurgos da "çocukların herhangi bir kişiye özgü olmasını istememişti. Tersine, kamu yararına ortak olacaktı çocuklar. Şunun bunun değil, namuslu kişilerin olacaktı." (30) Namuslu kişilerse, **bekçiler** idi.

İnsanın yeniden üretilmesi konusunda, Eflatun'dan hayli sonra yaşayan Plutarkhos daha da ilerilere gidiyordu. Ona göre, "karısı genç olan yaşlı ve çocuksuz bir kişinin, karısına, başka bir genç erkekle çocuk sahibi olma yolunda izin vermesi kınanamazdı. Başkasının karısını seven namuslu bir adam için de o kadının kocasını, karısının kendisiyle yatması konusunda gücemlemesinin yasaya uygun düşmesi gerekmekteydi. Aptalca kıskançlıklara yer olmamalıydı. Çünkü, ancak böylece yabancı erkeklerin verimli tarlaları sürüp, biçimli çocukların tohumlarını ekebilmeleri olası duruma gelirdi." (31)

Devlet'te, namuslu uzmanlar eliyle yetiştirilen sağlıklı çocuklar, yetişkinlerle birlikte savaşa da götürülmektedirler. Onlar, cinsiyetleri ne olursa olsun, **erkyurt işlerinde eşit görev** almaktadırlar. Eflatun'a göre "kadınla erkek arasındaki ayrım, yalnızca kadının doğurması, erkeğin de tohum salmasından"(32) ibarettir.

Nitekim, **Devlet**'te, kadınların da tıpkı erkekler gibi müzik ve beden eğitimi sanatlarını edinmeleri, savaşçı olmaları, erkeklerle aynı koşullar içinde yaşamaları istenir.

Eflatun'a göre, erkeğin her işte kadından üstün olduğu su götürmemekle birlikte, gene de devlet yönetiminde erkeğin erkek ve kadının kadın olduğu için daha iyi yapacağı iş yoktur. Çünkü, yaratılıştan gelen güç her ikisinde de aynıdır. İşte bundan dolayıdır ki, kadın, erkeğin yaptığı her işi yapabilir." (33)

Yaratılıştan gelen gücün her iki cinste de aynı olduğuna inanan Eflatun, gene de erkek üstünlüğünü her fırsatta vurgular. Nitekim, ona göre, ilgisel çekiciliğe dayanan platonik aşk ile, fiziksel doyuma bağlı bedensel aşk arasında önemli ayrılıklar vardır. Bunlardan fiziksel aşk kadınla erkek arasında görülürken, platonik aşk yalnızca erkekler arasında olabilmektedir. Bu da erkeğin üstün yanlarından biridir.

Esasen, pek de platonik noktalarda kalmayan eşcinselliğin Grekler arasında hayli yaygın olduğu bilinmektedir. Sözgelişi, Eflatun'un Devlet'i yazdığı sıralarda, Atina'da erkek fuhşu çoktan alıp yürümüştü. Bu durum, o soylu bayların kendi elleriyle yaptıkları yasalara da uygun düşmekteydi. **Amour Grec** terimi, daha çok erkek güzelliğine karşı olan tutkuyu anlatmaktaydı. Tanrı Apollon bile bu tutkudan kendini kurtaramamıştı.

Grek düşünürleri eşcinselliği yalnızca olumlu karşılamakla kalmıyor fakat bu tür ilişkilerden gurur da duyu-

yorlardı. Çünkü onlara göre, **asıl doyum kaynağı ve üstün olan kadın değil, erkekti.**(34)

Bütün düzensizliklerden sakınmak için eski Grek kurumlarına dönülmesini öneren, canlı bir örnek olarak da son derecede katı, beysoylu ve askersel yapısıyla Sparta'yı kılavuz edinen; aktörenin ve hukukun tek yaratıcısı diye gördüğü devlet içinde bireyi eti ve kemiğiyle sitenin malı sayan, tekelciliğinden dolayı topluma karşı çıkıyor düşüncesiyle aileyi ortadan kaldırmak isteyen Eflatun da, köleci Devlet'inde eşcinselliği yasallaştırmakta ve üretimi artırmak için cinsel hazzı bir ödül olarak kullanmaktadır.

Eflatun'un hemen arkasından gelen öğrencisi Aristoteles ise, incelediği 158 devletin örgütsel yapısına dayanarak yazdığı **Politika** adlı ünlü yapıtında yepyeni bireşimlere ulaşır.

Aristoteles'e göre, "her devlet bir tür **kurumdur.** Her kurum bir hayır için kurulur. Kurumların en yükseği olan ve bütün öbür kurumları içine alan devlet, bütün öbür kurumlardan daha çok ölçüde en yüksek hayıra ulaşmaya çalışır."(35)

İşte böyle bir yüce amaçla yüklü olan erkyurdu ayakta tutan şey, **gerçeklerin birer soyut kavramlar** olduğunu savunan Eflatun'un sandığı gibi **birlik** değil, tam tersine, **çokluk ve karşılıklılıktır.**

"Bir devlet, tam bir birliğe vardığı ölçüde devlet olmaktan çıkar. Önce aile durumuna, ordan da birey durumuna gelir. Çünkü, aile devletten, birey de aileden daha çok birlik durumundadır."(36)

Aristoteles'in kanısınca, devlet, zaman bakımından aileden daha sonra ise de, yapısının gereği olarak doğa düzeninde aile ve bireyden öncedir. Çünkü **tüm,** salt parçadan daha ilkseldir. Tek başına kaldığında ne aile

kendikendine yeter ne de birey. İşte bu yüzdendir ki, onlar, **tüme** göre bir parça durumundadırlar.

Erkyurt, bütün kurumların anasıdır. Amacının niteliği ise, "tam durumundaki doğadır. Bu duruma göre, açıkça görülüyor ki, devlet doğanın bir ürünü, **insan** ise **yaratılıştan siyasal olan bir hayvandır.**" (37)

Kendikendine yettiği için hiçbir şeye gerekimi olmayan kimse, erkyurdun da bir parçası sayılamaz. Böyle bir düşlemsel kimse ya **hayvan** ya da **Tanrı** olabilir. İnsan, bunlardan her ikisi de değildir. O, kendikendine yetmez. Bu nedenle de bir aile içinde yaşar. Birleşen aileler köyleri, onlar da birleşerek erkyurdu oluştururlar.

Aile, kadın-erkek ilişkileri ve efendi-köle ilişkileri olmak üzere, iki ana temel üzerine kurulmuştur. "Hesiodos, ilk ailenin karı ile birlikte sabana koşulan öküzden oluştuğunu söylerken haklıdır. Çünkü, öküz, yoksulun kölesidir." (38)

Aile içindeki tüm kişiler, onun birer doğal parçasıdırlar. Tam bir aile, kölelerle özgür kişilerden oluşur. Efendi ile köle, koca ile karı, baba ile çocuklar ailenin en küçük parçalarıdırlar.

Aile, tekerklik (monarşi) ile yönetilir. Bütün ailenin bir başın egemenliği altında olması kaçınılmazdır. Bu baş, erkektir. Çünkü, erkek "daha yaratılıştan üstün, dişi ise ondan aşağıdır. Dolayısıyla bunlardan birincisi haklı olarak buyurur, ikincisi ise boyuneğer. Bu yasa, kaçınılmaz biçimde böyledir."(39)

Ancak; efendi, koca ve baba olan erkeğin yönettiği aile bireyleri karşısındaki davranışları bir ve aynı değildir. Çünkü, aile üyelerinin konumları aynı değildir.

Bir kez, köleler, ailenin bir parçası olan mülk içinde canlı birer mülk, canlı birer aygıttan ibarettirler. Onlarla evcil hayvanlar aşağı yukarı aynı işe yararlar. Her ikisi

de bedenlerinin gücüyle efendilerinin yaşamına hizmet ederler.

Babanın çocukları üzerindeki egemenliği, tam anlamıyla kralca bir egemenliktir. Çocuklar, babanın birer özel mülkü durumundadır. Baba, onların yarının büyük yurttaşları olarak erkyurdun erdemini etkileyeceklerini gözden ırak tutmaz. Bu nedenle, çocukların en başta sağlam yapılı olmaları için gerekli önlemleri alır.

Bunun için, çocuk daha anne karnındayken işe başlanır. Gebe kadının, sağlıklı bir çocuk için **kafasını çalıştırmaması** gereklidir. Her gün belirli bir ölçüde beden eğitimi ve yürüyüş yapması ve de elden geldiğince **ölü besinlerle beslenmesi** de yararlıdır.

Doğan çocuk daha ilk günlerinde güç koşullara, özellikle de soğuğa alıştırılır. Bunun için onu soğuk suya daldırmak ya da ince kumaşa sarmak gibi yöntemlere başvurulur.

Çocuklara, 5 yaşına kadar büyümelerine engel olabilecek işler yaptırılmaz. Onların kölelerle bir arada bulunmalarına engel olunur.

Politika'da öngörülen dizgeye göre; çocuklar tıpkı baba ve anne gibi, esas olarak özgürdürler. Fakat yaşlarından dolayı birer özel mülk durumundadırlar ve bu özgürlüklerini kullanamazlar.

Kadınlarsa, erkekler ölçüsünde özgür olabilecek kadar **ölçülülük, yüreklilik, adalet ve düşünme yetisi gibi erdemlerden yoksundurlar**.

Aristoteles'e göre, doğadan kaynaklanan bu eşitsizlik, bitimsizdir; hiçbir biçimde ve hiçbir yöntemle ortadan kaldırılamaz. Çünkü, sözkonusu eşitsizlik bir derece, bir aşama ya da bir nicelik ayrımı değil; fakat, bir nitelik ayrımıdır. Erkeği her bakımdan daha yetenekli yaratan doğa, kadını da, her yaptığını bir işe yarasın diye yapan bir köle olarak yaratmıştır.(40)

Kadından istenen başlıca şey, kesin olarak **boyun-eğmek** ve **susmaktır**. Devinimsiz, önemsiz ve uysal gözükmektir. "Susmak, kadının şanındandır. Eğer bir kadın, konuşmalarını iyi bir insandan bile daha çok baskı altına alamıyorsa, geveze sayılır."(41)

Böyle bir durum karşısında kalan "Yunanlı kadın, yünyağından yapılmış özel bir merhemle cildini ağartır; çocuk sidiğiyle karılmış sünger taşlarıyla dişlerini parlatır" (42) ve kendini erkeğine sunar...

Kadının temel işlevi çocuk yapmaktır. Tıpkı hocası Eflatun'da olduğu gibi, Aristoteles'te de evlenmenin, yani birleşmenin amacı dölün kesilmemesidir.

"Bir kuşak boyu ortalama olarak erkeklerde 70, kadınlarda da 50 yıl olduğuna göre, evlenme zamanları da bu sürelere uyacak biçimde olmalıdır. Bu süre, kadınlar için 18, erkekler için 37 yaş dolaylarıdır. Çünkü bu yaşlarda kadın ve erkek, yaşamlarının olgunlaşma çağına ermiş olurlar. Ve her ikisinin güçten düşmeleri de aynı zamana rastlar."(43)

İnsanlığı 2000 yıl etkisi altında tutan; devrimlere, düzeltimlere, parti çekişmelerine karşı çıkan; özelgenin, köleliğin, devlet baskılarının doğal haklara ters düşmediğini savunan; dengeci politikanın büyük temsilcisi Aristoteles, doğum denetimini, egemen sınıfların çıkarlarını bilinçli bir biçimde kollayarak savunan belki de ilk insandır.

Ona göre; "bozuk oluşumlu doğan çocukların yaşatılmamalarına ilişkin bir yasa olmalıdır. Doğum sayısı sınırlandırılacağına göre, çok çocuk doğuyor ve çocukların atılmaları da halkın duygularına uymuyorsa; o zaman, daha dölütte bir duygu ve yaşam belirtisi yokken çocuk düşürmeye başvurulmalıdır."(44)

Gerekli doğum denetimi yapılmazsa, nüfus varlık payına göre daha çok artacağından, yoksulların yapacakları Devrim'e engel olunamayacaktır.(45)

Henüz, anne sıcaklığının dirimli tadını bile duyumsamayan acılı dölütüne açılan böylesi bir savaştan habersiz Yunan kadını, çocuk sidiğiyle karılmış sünger taşlarıyla parlattığı dişlerini göstererek kocasına diller döker:

"Ey benim arkadaşım, kocam... Hiçbir zaman yemekten, içmekten, sarhoş olmaktan, kadınlarla sevişmekten ve şenlikler yapmaktan geri kalma." (46)

II. BÖLÜM DİPNOTLARI

(1) Doç. Dr. Nermin Abadan; Bürokrasi, AÜSBF Yayınları, Ankara, 1959, s.20.

(2) Friedrich Engels; Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, Çev. Kenan Somer, Sol Yayınları, Ankara, 1967, s.144.

(3) Max Beer, Sosyalizmin ve Sosyal Mücadelelerin Tarihi, Çev. G. Üstün, C. 1., İstanbul, 1965, s.35.

(4) Engels; a.g.e., s.142.

(5) Dante;İlahi Komedya (Araf),Çev.Dr. F. Timur, Mf.V., Ankara, 1956, s.239.

(6) Simone de Beauvoir; Kadın, Çev. H. Baş, Galip Üstün, C.3., Payel Yayınları, İstanbul, 1970, s.32.

(7) Kate Millett; Cinsel Politika, Çev. Seçkin Selvi, Payel Yayınları, İstanbul, 1973, s.92.

(8) Homeros; İlyada, Çev. Azra Erhat, A. Kadir Sander Yayınları, İstanbul, 1967, III:156.

(9) Homeros; a.g.e., I:545.

(10) Homeros; Odysseia, Sander Yayıları, İstanbul, 1970, XI: 456; XV: 421.

(11) Simone de Beauvoir; Kadın, Çev. Orhan Suda, Payel Yayınları, İstanbul, 1970., C.I., s.132.

(12) Roger Graudy; Sosyalizm ve Ahlak, Gerçek Yayınları, İstanbul, 1965, s.80.

(13) Jacques Pirenne; Büyük Dünya Tarihi, Çev. Azra Erhat, A. Kadir, C.I., Meydan Yayınları, İstanbul, Tarihsiz, s.79.

(14) Bertrand Russell; Batı Felsefe Tarihi (Antik Çağ), Çev. Muammer Sencer, Kitaş Yayınları, İstanbul, 1969, s.173.

(15) Russell; a.g.e., s.174.

(16) Russell; a.g.e., s.181.

(17) André Gide; Sapık Sevgi, Çev. Fikret Kolverdi, Varlık Yayınları,İstanbul, 1966, s.128.

(18) Russell; a.g.e., s.181.

(19) Russell; a.g.e., s.181.

(20) Fr. Paulhan; Ahlakın Ahlaksızlığı, Çev. Mehmet Naci, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1969, s.28.

(21) Kraft Ewing; Sex Açısından Bir Kadın-Bir Erkek, Altın Kitaplar Yayınları, İstanbul, 1970, s.172-207.

(22) Dr. Çetin Yetkin; Kaba Kuvvet Felsefesi, Toplum Yayınları, Ankara, 1969, s.19.

(23) Eflatun; Devlet, Çev. Sabahattin Eyüboğlu, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1962, s.227, 228.

(24) Eflatun; a.g.e., s.231.

(25) Eflatun; a.g.e., s.230, 231, 232.

(26) Eflatun; a.g.e., s.232.

(27) Eflatun; a.g.e., s.233.

(28) Eflatun; Devlet, Çev. Sabahattin Eyüboğlu, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1973, s.201, 202.

(29) Homeros; a.g.e., X:5.

(30) Russell, a.g.e., s.181.

(31) Russell, a.g.e., s.181.

(32) Eflatun, Devlet, Çev. Sabahattin Eyüboğlu, Remzi Kitabevi, s.222.

(33) Eflatun; a.g.e., s.223.

(34) Dr. Sha Kokken; Cinsel Teknik, Çev. Ahmet Burak, May Yayınları, İstanbul, 1971, 4.bs., s.198.

(35) Aristo; Politika, Çev. Doç. Dr. Niyazi Berkes, C.I., Mf.V. Yayınları, İstanbul, 1944, s.3.

(36) Aristo; a.g.e., s.42.

(37) Aristo; a.g.e., s.7.

(38) Aristo; a.g.e., s.5.

(39) Aristo; a.g.e., s.15.

(40) Aristo; a.g.e., s.36,37,5.

(41) Aristo; a.g.e., s.39,144, 145.

(42) Ewing; a.g.e., s.286.

(43) Aristo, Politika, Çev. Doç. Dr. Niyazi Berkes, C.II., MEB Yayınevi, İstanbul, 1946, s. 196, 197.

(44) Aristo; a.g.e., s.199.

(45) Aristo; a.g.e., s.66.

(46) Orhan Hançerlioğlu; Felsefe Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1983, 6.Bs., s.28.

Bölüm III

ROMA'DA AİLE VE KADIN

Sınırlarının sonuna vardığı zaman; "Ren, Tuna, Anadolu, Suriye, Filistin, Mısır, Afrika, İspanya, Fransa, İngiltere ve 43 eyaleti çemberi içine almış olan"(1) doyumsuz **Roma** vampiri, tarihin tanıdığı en büyük görkem ve korku imparatorluklarından biridir. Ve "bugün bile Avrupa'yı büyük ölçüde birlik durumunda tutan türe dizgesinin"(2) sahibi olarak en önemlisidir.

Gerçekten de namuslu yaşamayı, başkasını dokuncaya sokmamayı, herkese kendinin olanı vermeyi türenin temel kuralları olarak benimseyen; tüzeyi, "herkese kendi hakkını tanımak konusunda dirençli ve sürekli bir istemdir"(3) diye tanımlayan **Roma** türeciliği, bütün alanlarını bilimsel bir görüşle taramış ve bu görüşle de o zamandan beri türecilerce kullanılagelen birtakım ölçütler ortaya koymuştur.(4)

Bu büyük İmparatorluğun çekirdeği, Augustus'un övgücüsü olmaktan pek öteye geçemeyen Horatius'un "ey herşeyi bekleyen güneş, sen ki ateşten arabanla günü getirir ve gene götürürsün; derken yeniden eskisi gibi doğarsın; bu kentten daha büyük bir kent görmeyesin"(5) diye göklere çıkardığı **Roma Civitas**"ıdır.(*)

İlk zamanları hakkında söylentilerden öte pek birşey bilmediğimiz **Roma** kentinin M.Ö. 754 yılında kurulduğu

(*) Civitas: İçinde örgütlenen insanların ortak ve özgür yaşadıkları Polys, Kent, Erkyurt.

sanılmaktadır. Denir ki, sonradan Romalı adını alan dağlı halklar, **Padus** ırmağının oluşturduğu geniş ovaya vardıkları zaman, orada, **Galya** oymaklarını buldular. Ve **Latium** ovasının kuzeyinden geçen **Tiber** ırmağının ağzındaki **Alba Longa**'da, Lâtinlerin ilk kentlerini kurmuş olduklarını gördüler.

Gene çoğunluğunu Lâtinlerin ve azınlığını da Sabinlerle Etrüsklerin oluşturduğu bu dağlılar, daha sonra ovalara inerek ünlü **Roma** kentini kurdular.

Yedi bacaklı **Roma**, kuruluşundan M.Ö.509 yılına dek krallıkla yönetildi. **Kral**, yani **Rex** işbaşına seçimle getiriliyordu. Seçimde söz sahibi olanlar ileri gelen ailelerin başkanları idi. Ama, sonucu, bütün topluluğun onaylaması gerekiyordu.

Yaşamı boyunca uganlıkta kalmak üzere işbaşına getirilen **Rex**, erkyurdun ya da **Civitas**'ın başı olmanın yanında, başkomutan, başrahip ve yargıçlık görevleriyle de yükümlüydü. Kamu görevlilerinin atama işlemlerini yapar, türeyi yerine getirir, savaş açıp barış imzalar, dinsel törenlere başkanlık eder ve kamu topraklarını yoksul köylülere dağıtırdı.

Ama onun, bütün bunlardan çok daha önemli bir başka görevi daha vardı. Bu görev, yıllarca sonra **Roma**'nın yetiştirdiği ve aktöreyi savunmadan aktöreci yaptığı; tekerkliği, soyluerkliği ve demokrasiyi, yani ölüyle diriyi aynı anda yaşatmayı amaçlayan **Pleb** oğlu soylu **Çiçeron**'un da erkyurdun temel ilkesi diye gösterdiği "Kuş Falı'na bakmaktı. Bu, işlerin tanrılarla topluluk arasında iyi yürüdüğünden emin olmak içindi."(6)

Bu dönemlerde **Roma** halkı, tarım, avcılık ve hayvancılıkla uğraşıyordu. Ve en önemlisi, sanırız sonuncu olandı. Çünkü, "varsıllık bile hayvan sürüleriyle ölçülüyordu. Para anlamına gelen **Pecunia** sözü ise, sürünün başı demekti."(7)

Dördü Latin ve **üçü de Etrüsk** asıllı yedi kralın erkte bulunduğu sanılan bu dönem, 244 yıl sürmüştür.

O zamanlar, "kahraman doğurmakta bereketli kutsal Roma kentinin"[8] mutlu halkı, başlıca üç ana sınıftan oluşuyordu. Bunlardan **Particiler** (beyoğulları), ailenin herşeyi olan **Pater Familias** (aile başkanı)'ın yanında bulunan ve ataları arasında soy büyükleri olan kimselerdi.[9] Geniş topraklara sahip bulunan bu egemen sınıf, askerlik ve kamu görevliliği hizmetlerini de tekellerinde tutarlardı.

Yenik Lâtin halkıyla Roma'ya dışarıdan gelenlerin oluşturduğu **Plebler** ise, ikinci büyük sınıftı. Kentin kıyılarında otururlar, çiftçilik, çobanlık, tecim (ticaret) işleri yaparlar; küçük zenaatlarla uğraşırlar ve erkyurda vergi öderlerdi. Hiçbir Gens'e bağlı değildiler. Alabildiğine özgür kimselerdi.

Ara bir sınıf olan **Clientes**'ler ya beysoyluların ya da **Gentilice**'lerin uyruğundaydılar. Onların işlerini görür ve bu hizmetlerine karşılık gölgelerinde yaşarlardı. Aslında **Clientes** sözcüğü, uymak, boyun eğmek anlamlarına gelen **Cluere** kökünden türetilmişti.

Tıpkı İsrailoğullarının ırkçı tanrısı **Yehova** gibi konuşarak, "Romalıların gücüne alan ve zaman bakımından hiçbir sınır tayin etmiyorum. Onlara, sonsuz bir saltanat verdim."[10] diyen **Saturnus oğlu Juppiter**'in dindar kulları, bu minval üzere yuvarlanıp giderken, başlarına **Tarquinus Superbus** adlı bir kral geçti. Damarlarında **Etrüsk** kanı dolaşan bu kral, zalim ve hain bir adamdı.

Sözlerini geçirmeye alışkın olan **Pater Familias**'ları dinlemez oldu. Tarihin derinliklerinden gelen ortak mülkiyeti bir yana itti. Özel varsıllığa ise tüm gücüyle kanat gerdi. Daha doğrusu, **Patricilerin** elinde toplanan servet, böyle bir kral yarattı.

Sonuç olarak, **Clientes**'ler silinerek, **Pleb**'lerin arasına karıştılar. "Kudurgan ve zalim bir sınıf savaşını yıllarca sürdürecek olan"(11) iki düşman sınıf, aralarındaki derin uçurumun iki yanında, kesin olarak yüz yüze geldiler.

İlkel **Roma** türesinin kadına kişisel bir istem hakkı tanımadığı, onu, özellikle babasının koruyuculuğuna sıkı sıkıya bağladığı esas olarak doğrudur.

Gene bu toplumda evliliğin ancak çocuk yetiştirmek için yapıldığı ve evlenirken bu konuda ant içildiği bilinmektedir. Nitekim, karısını boşayan ilk Romalı diye bilinen **Spurius Carvilius Ruga**, kısır bir kadınla yaşayacak olursa, üreme konusunda içtiği anda ters düşeceğini bir ayrılma gerekçesi olarak göstermiştir.(12)

Roma'nın birinci kralı "Romulus ise, başka biriyle düşüp kalkan, kocasını zehirlemek isteyen, gizli anahtar kullanan bir kadının kocasına karısını boş düşürmek yetkisini vermiştir."(13)

Kısaca dendikte, Roma'da kadın; yani ak renkli, yani beli kemerli, yani uzun **Stoa**'lar içindeki **Pyrrha** ananın bu güzel dişileri, kesin olarak erkeklerin koruyuculuğu ve buyruğu altındadırlar. "Evlat bile edinemezler. Üstelik, öz çocukları bile onların egemenliği altında değildir. Soy zinciri ise ananın değil, babanın ailesini izler."(14) Yasal olarak hiçbir hakkı yoktur. Tıpkı "aile evladı gibi, o da kişisel mal sahibi olamaz."(15)

Hep edilgen olması, başeğmesi istenir. Çocuk yapması, hizmet etmesi, "kocacığım, soğuk almayasın diye sana, yumuşak, ısıtıcı bir palto, güzel kışlık bir hırka yapacağım"(16) demesi beklenir. Böyle demeyeni, başını dik tutanı, hiçbir erkeğe boyun eğmeyip onun ak peltesini içine kusmasına izin vermeyeni ise, **İnvicta** önadıyla nitelenir, aşağılanır.(17)

Bütün bunlara karşın, gene de kadının aile ve toplum içindeki yeri; sözgelişi bir İsrail kadınınkinden, bir Yunan kadınınkinden çok daha üstündü. Hiç değilse eve kapatılmış, ayakları kötürüm duruma getirilmiş değildi. Müsamerelere, eğlence yerlerine, toplantılara rahatça gider, kocasının bütün yaşamını paylaşır, hemen her yerde tinsel bir saygı görür, onurunu yaralayacak işlemlerle pek karşılaşmazdı.(18)

Etrüsk kökenli kral **Tarquinus** zamanında ise durum büsbütün tersine döndü. Cinsel tadı eskiden beri küçümseyen ve onu **Frugalitas** sözcüğüyle diyemlediği ilkel beğeniler arasında sayan Roma erkeği, "tinsel yeri her zaman yüksek olan evli kadına ve **Mater Familias** ünvanına"(19) bile saygı göstermez oldu.

Koruyucuların gölgesinde yaşamaktan, "kötü bir mal" yerine konulmaktan ve zıpır **Amphitryon**'ların derdi yetmiyormuş gibi bir de horoz iştahlı ulu **Zeus**'lara kapatma olmaktan bıkıp usanan ve "son derece üzüntü duyan Romalı kadın" bu çirkin aşağılamalara dayanamadı. Nitekim **Tarquinus**'un zampara oğullarından birinin zorla ırzına geçtiği **Lucrece,** kurtuluşu canına kıymakta buldu. Yılların ezinç ve haksızlıklarını somutlaştıran bu olay karşısında halk ayaklandı. Yabancı kral **Tarquinus**'u yerlere çalarak krallık yönetimine son verdi. Ve bundan böyle "kral sözü, Romalılar için bir sövgü olup çıktı."(20)

Romanın kuruluş dönemlerini anlatıyor gözükerek onun geleceğine bakan on iki bölümlük bir ertegi (destan) yazan mesih **Vergilius,** pekçok yaratmana kaynaklık eden yapıtının bir yerinde "büyük bir ulus içinde devrim olunca, kaba alt toplumun hemen öfkeye yenilerek, taşlar ve tutuşmuş kundaklarla saldırdığı; kızgınlığın bütün elleri silahlandırdığı görülür"(21) der.

Bu betimleme, **Regnum** (krallık)'a karşı ayaklanan Romalı devrimcilerin davranışlarına uygundur. Gerçekten de kutsal **İlyon**'un dindar artığı baba **Aeneis**'ın "çiftçilerin erdem ve kötülüklerine sahip olan sert, çalışkan, kaba, inatçı ve aptal"[22] çocukları, yıkma özlemi içinde baştanbaşa dalgalanarak, yabancı **Tarquinus**'u ülkelerinden kovdular. Ve ezildikleri bir tekil yönetimin yerine, ezilecekleri birsoylular **Respublica** (Cumhuriyet)'sı kurdular.

"Avrupa'da, Orta Çağ'ın bitimine doğru, özellikle onuncu, onbirinci ve onikinci yüzyıllarda yaygınlaşan toplumsal düzenin genel adı olan"[23] Derebeylik'in yıkılmasından sonra büyülerle yüklenen ve uğruna en çok kurban verilen sözcüklerden biri olan bu **Respublica**, o zamanki Romalıların dilinde herhangi bir demokratik düzeni diyemlemiyordu. Yalnızca, krallık dönemindeki **Res Privata** (birey malı) ya da **Res Familiari** (aile malı) terimlerine karşı olarak; kamu malı, kamuya ilişkin görev ve çıkarların bütünü anlamına geliyor, bir yerde de erkyurt demek oluyordu. Tek bir adamın temsil ettiği baskıcı bir erkyurt yerine, gene çoğunluğa hemen hiçbir hak vermeyen egemen bir sınıfın sözcüleriyle temsil olunan bir başka baskıcı erkyurt.[24]

Kendine özgü birçok nitelik taşıyan bu yeni yönetimde, her yıl iki büyük **Magistra** seçiliyordu. **Magistralar**, ayrımlı görevleri temsil eden birden çok insandan oluşuyorlardı. Buralarda, yalnızca Beysoylular görev alabilirlerdi. Çünkü, "kalıt, yetke, korumanlık, mülk sahibi olma, vasilik etme, sözleşme yapma"[25] evlat edinme gibi vatandaşlık hakları, salt onların tekelindeydi.

Consules (birlikte iş görenler) adı da verilen bu kurulların yetkileri, alabildiğine genişti. Aynı zamanda **Praetores** (önde gidenler; ordu komutanları) ve **İudices** (en üst yargı orunları; yargıçlar) durumundaydılar. Karar-

ları kesin ve itirazsızdı. Kimse onlara karşı gelemezdi. Resmi bildirilerini yalanlama yürekliliğini gösterenler vatan haini ilan edilirlerdi.(26)

Plebler, Beysoyluların bu kesin üstünlüklerine ve kral yetkilerini tümüyle devralan Consules diktasına karşı ayaklandılar. Gerçi onlar, daha **Cumhuriyet**'in başlarında vatandaşlık, oy kullanma ve asker olabilme gibi kimi hakları elde etmişlerdi. Ama bunların birer kazanç değil, efendilerince kendilerine yüklenen görev olduğu kısa süre içinde anlaşıldı. Ve "hiçbir Romalı vatandaşın halka başvurmadan kentin içinde ölüme mahkûm edilemeyeceği konusunda verilen söz"(27) yerine getirilmedi. Çünkü soylular, yaşamları boyunca "minnetsiz kent için yağlı peynirler basan fakat birtek gün bile eli para dolu olarak evine dönemeyen"(28) bu ezik insanların gerçek vatandaş olmalarını değil, birtakım oyunlarla uyutularak bencil amaçlarına hizmet eden araç durumunda kalmalarını istiyorlardı.

Bunu **Plebler** de anladılar. Ve M.Ö. 494 yılında, **Roma** yakınındaki **Mons Sacer** üzerine çekilerek, kendilerini **Tantal** (Tanrı Zeus, Lidya Kralı Tantal'ı, her an açlık ve susuzluk duyumsamaya mahkûm etmişti) soyu olmaktan kurtaracak ve "yağlı peynirleriyle" doyuracak olan **Güneş Kenti**'ni kurma çabalarına giriştiler. Belki bu herkesin birbiriyle kardeş olduğu ak yürekli **Güneş Kenti, Vesta** oğlu **Saturnus**'un o **Altın Çağ,** hiçbir zaman gerçekleşmeyecekti. Fakat böyle bir girişim, en başta "Senato, büyük toprak sahipleri, askerler ve yönetim amirleri, yani Dört Canavar"(29) olmak üzere, tüm soylu sınıf mensuplarının yüreklerini ağızlarına getirdi. Çünkü, hem dış mahallelerde oturmaları nedeniyle saldırılara karşı ilk set ve kalkan olan, hem de **Etrüsk** kökenli ulu **Juppiter**'in verdiği "sonsuz saltanata" ulaşmak ve "bütün İtalya'dan başka, Orta Avrupa, Fransa, Bal-

kanlar, Anadolu, Suriye, Mısır ve Kuzey Afrika'yı" sınırları içine alan Roma'nın bu açılma döneminde, ölmesini iyi bilen Plebleredesin gereksinme vardı.

Bu bakımdan, kazın geleceği yerden tavuk esirgenmedi. Daha doğrusu esirgenemedi. Ve iki sınıf arasında bir tür **Foedus** (sözleşme) yapıldı. Bu antlaşmaya göre, Beysoyluların kalıtsal egemenliklerine ilişilmeyecekti. Ama bundan böyle, Plebler de kendileri için iki ayrı başkan seçerek onların aracılığı ile öz çıkarlarını koruyabileceklerdi.

Aslında bu, hem de salt Plebleriri seçtikleri yeni bir **Magistra**'nın oluşması demekti. Gerçi, başlangıçta sayıları iki iken daha sonraları on'a çıkarılan ve **Tribunus Plebs** diye anılan bu halk temsilcilerinin, erkyurt işlerine karışma ve yönetsel yetkileri olmayacaktı. Ama buna karşılık, etkin vetosu ile her tür buyruğu durduracak, yasa önerilerini tepimleyecek ve Senato kararlarını çürütebilecekti.

Dört Canavar'ın dillere destan zulümlerini insanlığa aykırı bulmadığı halde, yüzyılların oluşturduğu sınıf bilincinin kanlı tırnaklarıyla kopardığı bu kırıntıları "anayasaya aykırı" bularak yerlere çalan ve Plebleriri artık "egemen sınıf durumuna geldiklerini" ilan eden kara yürekli Barrow'ların,[30] çağımızda bile sindiremedikleri yetkileri, yalanlarını bulanlara bile, vatan haini damgasını vuran soylu efendilerin eski uşaklarına tanıyabilmeleri için, dehşetli bir gücemliliğin baskısı altında kaldıklarını anlamak güç olmasa gerek...

Ama, çorabın ilmiği bir kez kurtulmuştu. Usta **Tiphys** (Altın Postu aramaya giden gemicilerin dümencisi) dümeninin başına geçmiş **Argo** (Altın Postu aramaya gidenlerin gemisi)'nun güvertesindeki **Orpeus Altın Çağ**'ın mutlu şiirlerini söylemeye başlamış ve Plebler güç ile hak almanın tadına çoktan varmışlardı. Aldıkları ise, almaları gerekenlerin yanında pek azdı.

Bilindiği gibi **Roma,** biraz da türe (hukuk) demekti. Bu bilim dalını **Doğal Hukuk** (İus Naturale), yani doğanın bütün canlılara öğrettiği kaçınılmazlıklar; **Vatandaşlar Hukuku** (İus Civile), yani her boyun, her erkyurdun kendi öz vatandaşları için koyduğu kurallar ve **Budunlar Türesi** (İus Gentium), yani bütün budunlar için ortak olan ilkeler diye ilk kez ayıran onlardır.(31) Fakat, **Patricius-Plebs** savaşımının bu aşamasında bütün türe kuralları henüz biraraya getirilmiş değildi. Derlenip yazılmışları olsa bile bunları okuması bulunmayan kitlelerin anlaması olanaksızdı. Gelenek ve görenek türesi ise yalnızca Beysoyluların arasından seçilen rahiplerin tekelindeydi. İşte bu karışıklıklar bir takım yasasızlıklara yolaçıyor ve bundan ezilen alt toplum büyük dokuncalar görüyordu.

Artık dilleri ve sözcüleri olan **Plebler**, "kendi türelerinin yazılı ve herkese aynı ölçütlerle uygulanabilecek biçimde, bilinebilir bir duruma getirilmesini istediler."(32) Aslında bu, erkyurt içinde erkyurt kurmak gibi bir şeydi. Salt Plebler için yeni bir **İus Civile** oluşturulması ve onların Özegemenliklerinin (Sui İuris) resmen tanınması anlamlarına gelebilirdi. Fakat ne var ki, hak isteyenlerin önlerinde bulunan örnekler, hep bu doğrultularda idiler.

Gerçekten de Roma'da bulunan türlü sınıf ve tabakalar, hatta şahıslar, yerleri itibariyle ayrı türe dizgelerine bağlıydılar. Sözgelişi **Aile Başkanı** (Pater Familias) Özegemenliğine sahip, yani **Sui İuris** olduğu halde, ailenin öbür bireyleri onun kesin buyruğu altında (Alieni İuris) idiler. Ve kişinin türesinde yapılan en esaslı ayrım, insanların özgür ya da köle olmalarına ilişkindi.(33)

Özgürlükten anlaşılan şey, "bir kimsenin güç ya da yasa yoluyla yasaklanmadıkça, her istediğini yapmasını

olanaklı kılan doğal yetki idi."(34) Özgür olanlar ya Roma vatandaşı ya Lâtin kökenli ya da orda bulunan konuklardı.(35)

Varlıkları **Roma** tarihinin derinliklerine dek uzanan ve eski çağların üretim makineleri olan köleler ise, "çok sert koşullar altında yaşayan bir sınıftı. Bütün haklardan yoksun ve en eski Roma türesinde alınma pek acımasız yaptırımlara bağlaydılar."(36)

Bir maldan ya da eşyadan herhangi bir üstünlükleri yoktu. Sahiplerinin kesin egemenlikleri altında yaşarlardı. Efendilerine bu egemenliği veren İus Gentium'a göre kendileri bir hiç kertesindeydiler. Uygar hakları yoktu. Buna yeterli de sayılmıyorlardı.(37)

Tıpkı İngiliz türesi gibi daha çok gelenek ve deneyime dayanan ve halk türesi ile resmi türe; biçimsel türeyle devingen türe ikiciliğinin yarattığı karşıtlıklardan(38) hiçbir zaman arınamayan Roma türesine göre, "köleler, yasa önünde kişi sayılmazlardı. Hiçbir hakka sahip olamazlar, ancak bir hakkın konusunu oluşturabilirlerdi. Satılır, kiralanır, ödünç olarak bir başkasına verilebilirlerdi. Kendilerinin mülkü olamaz, kazandıkları, buldukları herşey efendilerinin sayılırdı." (39)

Ve bütün bunlar "o dönemde yaşayan herkese, üstelik kölelerin kendilerine bile doğal geliyordu. Aristoteles bile insanların değer sırasını Erkek, Kadın ve Köle olarak saptamıştı."(40) Nitekim Roma'da insan özgür ya da köle diye doğar ve dünyaya geldiği değişmezlik içinde ölürdü. Özgür birilerinin köle, kölelerin de özgür ölmesi bir ayrıcalıktı.

Doğuştan kölelik, ananın durumuna bakarak saptanıyordu. "Gebeliği sırasında özgür fakat doğuracağı anda köle durumunda bulunan ananın çocuğu da köle olarak doğardı."(41) Zaman içinde bu kurallarda büyük değişiklikler oldu. Sözgelişi, gebe kaldığı an köle, doğu-

rurken özgür, gebe kaldığı zaman özgür, doğum sırasında köle olan kadınların çocukları da özgür sayıldı.(42)

Sonradan köle durumuna düşenlerse, vatandaş listesinde kaydı bulunmayanlarla savaş tutsaklarıydı. Madenlerde çalışmaya ve hayvanlara atılmaya yargı giyenler de gene köle olurlardı. Böyle bir ceza alan aile başkanı, çocukları üzerindeki egemenlik haklarını yitirirdi.(43)

Bu iki ana sınıfın, yani Özgürlerle Kölelerin arasında bir de **Colonus**lar vardı. Bunlar, aslında ekip biçtikleri toprakların dışında kimsenin kölesi olmayan, özgür ve üstelik çoğunlukla **Roma** vatandaşı idiler. Ancak, bulundukları yapının babadan oğula geçmesi, üstünde çalıştıkları toprağın sahibi hakkında dava açamamaları, varlıklarını devir ve temlik edememeleri bakımlarından kölelere; evlenip aile kurabilmeleri ve özel mülk sahibi olabilmeleri yönlerinden de özgür sınıfa yaklaşıyorlardı.

Ama **Pleb** sınıfının istediği haklar ne bu **Colonus**' larınkine, ne Kölelerinkine ve ne de **Mancipium** (özgür bir kimsenin bir başka özgür kimse üstündeki egemenliği) altında bulunanlarınkine benziyordu. Adamlar boylarına bakmıyor, acılı bir alt toplum olduklarını düşünmüyor, koskoca Beysoylularla, hani o "düzeni koruyan seçkin sınıfla"(44) nerdeyse eşit duruma gelmek istiyorlardı.

Oysa egemen sınıf, buyruğu altındaki Pleblere bir takım gönenç kırıntıları sunabilirdi. Sözgelişi, "gözleri bağlı, kulakları tıkalı, ağızları kapalı olarak sandık başına gitmek"(45) ve salt istenenleri seçmek üzere oy hakkı verebilir; **Latifundia** (geniş topraklar, kulluklar)'larını savundurmak için asker yazabilir, kolayca satın alınabilecek ya da çokluk içinde eriyip gidecek denli özel sözcülerin aralarına katılmasına göz yumabilir; üstelik, insancıl **Seneca**'lar gibi "aktöresel bir eşitliği" savunabilirdi. Ama, "onların seslerini birlikte yükseltebilmeleri, güçlük-

ler karşısında haklarını birlikte arayabilmeleri ve koruyabilmelerini"[46] yani örgütlenmelirini sağlayacak olan bir isteğe evet diyemezdi.

Çünkü böyle bir örgütlenme, yeni bir **uganlık** (iktidar) seçeneği, üstelik bir başka sınıfın yeni bir uganlığı demektir. Buna ise egemen sınıf daha çoğunu yitireceğini anlamadıkça, bıçak kemiğe dayanmadıkça razı olamaz...

Nitekim soylu efendiler, uşak Pleblerin son isteklerine karşı çıktılar. Yasaların yazılı ve bilinebilir olmasını, "yeryüzündeki tanrısal düşünce olan"[47] erkyurtlarının "ülkesiyle ve milletiyle bölünmezliği" ilkesine aykırı buluyorlardı.

İyi ama, bu kutsal ilkeyi çiğneyenlerin başında kendileri gelmiyor muydu? Sözgelişi özel yasaları, üstün hak ve yetkileri, kimselerinkine benzemeyen evlenme biçimleri yok muydu?

O halde **Plebler** , "kendilerini örgütleyecek ve yalnızca varsılların yasa yaptığı bir toplumda gerçek bir güç durumuna getirecek olan"[48] isteklerinde direnmeliydiler ve de direndiler.

Bu savaşımın sonunda da "siyasal amacı Pleblerle Patriciler arasında mümkün olduğu denli yasal eşitliği sağlamak"[49] olan XII Levha Yasası insanlığa armağan edildi. Ama, salt yasal düzeyde kalan eşitliğin hiçbir şey diyemlemeyeceği bir yana, uygulamada bu amaca bile varılamadı. Nitekim, soylularla alt toplum arasındaki evlenme yasağı sürüp gitti. Ve bu yasak, dört yıl sonra, Pleb sözcüklerinden Canuleius'un çıkartmayı başardığı **Lex Canuleie** diye anılan bir yasayla ancak kaldırılabilirdi.

Daha başlangıçtan beri varolan Ataerkil aile düzenini iyice pekiştiren, "surat asma, çene, kötülük, aldatma,

küstahlık, dolap, kendini beğenme, yalan yemin"[50] demek olan kadını her şeyiyle yetke (otorite) altına alan, ana yönünden gelen akrabalara kalıt hakkı tanımayan bu **XII Levha Yasası**'ndan sonra, sınıf savaşları gene durmadı. Üstelik daha kesin, daha kıran kırana bir durum aldı.

Çünkü, bağımsızca örgütlenme olanağını vermeyen yasalar biçimsel olarak ne derse desin, yönetime tam bir varsıllar sultası egemen olmuştu. Bunlar, çok görkemli bir yaşam sürüyor, tantanalı şölenler vererek uzak ülkelerden getirilen şaraplar içiyor; ayaktakımını ekmek, sirk ve Gladyatör kavgalarıyla oyalarken, kendileri içki, hovardalık, oğlancılık ve eğlence içinde yüzüyor, bütün dünyadan akıp gelen serveti çılgın işret meclislerinde harcıyorlardı.

Ve herşeyi, bu adamlardan kurulu bir küçük çete yönetiyordu. Ticaret ve **Kapitalizm, Roma**'yı baştan başa sarmıştı. Salt kendi çıkarlarını düşünen **senatörler,** tüm varlıklarını deniz işlerine yatırmışlar ve kısa zaman içinde büyük bir iş Kentsoyluları sınıfı doğmuştu. Eyalet vergileri iltizama bağlanmış, donanma ile ordunun iaşesi ve büyük bayındırlık işleri ihale yöntemiyle yürütülür olmuştu.

Pek kârlı olan bu ihale işlerine girebilmek için iş adamları hisse senetli ortaklıklar kurdular. Böyle bir sermaye piyasası umulandan da çok ilgi gördü. Tüm Roma'yı bir spekülasyon ateşi sardı. Küçük toprak sahipleri borsa oyunlarına girebilmek için tarlalarını satmaya başladılar. Yeni parçaların eklendiği **Latifundialar** alabildiğine büyüdü.

M.Ö. 172 yılında ihale dizgesi, erkyurt topraklarının değerlendirilmelerini de içine alacak biçimde genişletildi. İş adamları bu yoldan yararlanarak erkyurt toprakla-

rını büyük bir açıkgözlülük ve hırsla kemirmeye başladılar.

Halk perişandı. Tefecilerin, örgütlenmemiş sermaye piyasasını ellerinde tutanların, varlıklarını daha çok artırmak ve öylece çocuklarına bırakabilmek isteyenlerin, iltizamcıların, halk avcısı ve dolandırıcı politikacıların avucunda şaşkına dönmüştü. Aileler çözülmüş, boşanmalar, çocuk düşürmeler, fuhşun her türlüsü olağan duruma gelmişti.

Sardinya ve **Korsika**'da büyük isyanlar patladı. Siyasetin bir savaş, savaşta ise amacın daha ilk adımda düşmanı yok etmek olduğunu Amerikalı yazar **Lawrance Dennis**'ten çok daha önce anlamış olan **Giyotin** sınıfı, bu ayaklanmaları tüyler ürpertici bir vahşetle bastırdı. Ve köle pazarlarına sürülen binlerce Sardinyalıyı yok pahasına alarak, ihale edilen toprakların işletmesinde cebine indirebileceği altına çevirdi.(51)

Ama, emeği pek ucuza maledilen tutsaklar, bağımsız işi ve köylüyü ortadan kaldırdılar. Her yandan Roma'ya besin maddeleri akmaya başlayınca; "topraklarımıza elkoyan bir yabancıdan, buralar benim artık, siz göçüp gidin eski yerliler, sözünü duymak için bu yaşa gelmişiz"(52) diye zaten yakınıp durmakta olan köylü **Moeris**'ler top attı. Oğulları ise tarlalarını bırakıp kente kaçtılar. Oralardaki yoksulluk mahalleleri, tıpkı bugünün Amerikasında olduğu gibi aç, tembel, hafif akıllı insanlarla doldu.(53)

Roma kapitalizmini yaşatan savaş, çok güçlü birkaç yüz ailenin korumanlığı altındaki erkyurt için bir girişim durumuna geldi. Yeni kazançlar için ölen "evsiz, yuvasız, acılı insanların eline utkuların sonunda hava ve ışıktan başka hiçbir şey geçmezken"(54) özellikle askerlerle illerden dönen kamu görevlileri hemen toprak ağası du-

rumuna geliveriyorlardı. Ve artık **İtalya** toprakları ipotek yükünü kaldıramaz olmuştu.

Aslında **Dört Canavar**'ın en azılısı olan **Senato**, varsılların gücünü kırmak için **Makedonya** madenlerini geçici olarak kapattı. Gelir üstünden alınan vergiyi de kaldırmak suretiyle orta sınıfı kendine bağlamaya çalıştı.

Fakat kapitalist bir erkyurdun işlerini vergi almadan yürütmenin olanağı yoktu. Nitekim seçilen yol, yöneticilerin para sahiplerine daha bir görümlü (muhtaç) olmalarını gücemli kıldı. Böylece adamlar eskiye oranla çok daha etkin duruma geldiler. Özellikle eyaletlerdeki bankacılık, büsbütün vergi iltizamcılarının eline düştü.

Zincirlerinden boşanmış olan Roma toplumu, artık düşünme yeteneğini tümüyle yitirmişti. Gözü birşey görmeyen ve bilinçsiz güçlerin önünde almış başını gidiyordu.(55) Para, herşeyin ölçüsü, her değerin ölçütü ve her kapının açıcısı durumuna gelmişti. "Ey kargışlı altın hırsı, ölümlülerin yüreğini daha nerelere dek sürükleyeceksin"(56) gibilerinden umarsız yakınmaların ötesinde kimse birşey yapamıyordu.

Zamanının en yüksek kavrayışlı adamlarından biri olan **Çiçeron,** daha birçokları gibi bu gidişi durdurmak istedi. Ve bunun için, Beysoylu senatörler partisiyle Demokrat Parti arasında hem özgürlükçü, hem tutucu nitelikte bir ılımlı parti kurmaya çalıştı.

Uzun içsavaşların ve karışıklıkların sonucu olan **Pleboğlu Çiçeron**'a göre, salt kendi bilgeliğine inanan Soyluerki, halka değer vermiyor ve onu bilgisiz bırakıyordu. Demokrasi ise, halk avcılarının elinde, önünde sonunda Anarşiye dönüşüyordu.

Roma'yı kurtaracak en iyi **uganca** (hükümet) tarzı tekerklik olabilirdi. Çünkü tekerklikde aşk vardı. Aşk ise, insanın kendi kendisine değil, başkalarına bağlanmasıydı. O halde bütün halklar bir seçkinler sınıfına bağ-

lanmalı, onlar da herkes adına kutsal düzeni korumalıydılar.

Tarihin yetiştirdiği aktöresiz adamların en başında sayılması gereken **Çiçeron, Palatium**'daki evinde ve sayısız villalarında büyük bir senyör yaşamı sürüyor, gerici cephenin düzenbaz bir temsilcisi olarak durmadan yazıyor, durmadan konuşuyordu:

"Varlıklıların elinden toprağı almak ve borçları silmek ha!.. Fakat bu, erkyurdun temellerini sarsmak demektir!.. Çünkü erkyurdun görevi, mülkiyeti korumaktır!.."(57)

Ve bu sırada Roma İmparatorluğu, yalnızca iki bin varsıl ailenin elinde bulunuyordu. Yönetim, her şeyiyle bunların kurduğu bir çetenin tekelindeydi. Başkaldırmalar ve vatandaş kavgaları arasında **Catilina**'ların insancıl sesleri duyulmuyor, güçlü sınıfın önüne dikilen her engel eziliyordu.

Nitekim, M.Ö. 133 yılında ölen **Bergama** kralı **III. Attale**, bilinmeyen bir nedenle ve henüz doğrulanmış olmayan bir söylentiye göre tüm topraklarını Roma'ya bırakmıştı. O sırada **Tribun** olan **Tiberius Sempronius Gracchus**, bu toprakların mutlaka halk denetimine verilmesini istedi.

Ve bu arada, tarihin en eski toprak yasalarından birini hazırladı. Bu yasaya göre, büyük toprakların belirli bir oranı erkyurtça satın alınarak görümlülere dağıtılacaktı. Verilen topraklardan yararlananlar onları başkalarına satamayacaklar, hiçbir biçimde ellerinden çıkaramayacaklardı.

"İtalya'da yaşayan yabanıl hayvanların bile hiç değilse birer ini vardır. Buna karşılık, İtalya için çalışmış ve yurdu için ölümü göze almış olanların hava ile ışıktan başka hiçbir şeyleri yoktur. Bunlar; evsiz, ocaksız ordan oraya dolaşıp duruyorlar. Generaller askerlerini daha döğüşmeye çağırdıkları zaman, onların düşmana karşı

evlerini, ocaklarını ve atalarının sinlerini koruduklarını söylerken doğru konuşmuyorlar. Yalan söylüyorlar. Bu adamların hiçbirinin bir yuvası yoktur ve hiçbiri atasının sinini bilmez. Hiçbirinin bir avuç toprağı yoktur."(58)

Hazırladığı toprak yasasını savunan **Tiberius Sempronius Gracchus**, halkın içinde bulunduğu yoksulluğu bu sözlerle dile getiriyordu. Varsıllar, aslında düzeni korumaktan öte pek bir dileği olmayan bu sesten ürktüler.

Çünkü, hangi anlama alınırsa alınsın, toprak reformu denen şeytan buluşu, önünde sonunda kutsal mülkiyet hakkını sınırlıyordu. Kaldı ki adam, aslında, dengeli bir toprak dağılımı değil, dengeli bir sermaye dağılımı istiyordu. Yani işyerlerinin, yani evlerin, yani bütün servetin dengeli dağılımını gerçekleştirmek için, yoksulluk edebiyatı yapıyor, toprak yasasını bir basamak, bir araç olarak kullanıyordu.(59)

Toprak ağaları, tam 2500 yıl önce de tıpkı böyle düşünüyorlardı. Ve **Tiberius Sempronius Gracchus,** on yıl sonra aynı sonuca uğrayan kardeşi **Caius** gibi, "soylular tarafından kiralanan bir haydut çetesi tarafından hunharca öldürüldü."(60)

Kısacası, olayları tarih sırasına göre söylemeye çalışırsak; **Tiberius**'un karşısında **Octavius**'un, **Caius**'un karşısında **Drusus**'un, **Spartacus**'un karşısında **Crassus**'un ve **Catilina**'nın karşısında da **Çiçeron**'un utkularını tadan kara yürekli insanlar, "durmak nedir bilmiyor ve ölçü tanımıyorlardı. Varsıllık; başarı, güç ve yetke kazandıktan sonra, artık, erdemin sesini duymaz olmuştu. Yoksulluk ise, bir kötülük gibi görülmeye başlamıştı."(61)

Buna karşılık başıboş yaşamak ve aşırılık, gitgide arttı. "Roma, serseriliğin, serüven severliğin, eğlence ve

işretin merkezi durumuna geldi. Genel fahişelerin sayısı, korkunç biçimde çoğaldı."

"Zencilerin taşıdığı saltanat arabasına kurulan fahişeler, çıplak kolları bileziklerle süslü, ellerindeki aynaya kırıtarak, Roma sokaklarında gösteriye çıkıyorlardı. Arabanın arkasında birçok genç oğlan, hadımağaları, flüt çalanlar diziliyor, önde cüceler, iki yanda fahişenin aşıkları bu alaya renk katıyordu."

"Bir kadının herhangi bir meclise kabul edilmesi için, yetenekli değil, kaç kocası olduğu soruluyordu. İhanet, aldatma genel idi. Kadınlar, yasaların verebileceği cezadan kaçmak için, kendilerini fahişe yazdırıyorlardı. Roma'nın en soylu kadınları, bu fahişeler listesinde yer alıyorlardı."(62)

Erkeklerin durumları da kadınlarınkinden pek ayrımlı değildi. Onların da kendilerini kullandırmaları alabildiğine yaygınlaşmıştı. Hatta bir ara, Roma'daki oğlanların sayısı, fahişeleri bile aşmıştır. Bunlardan ergin olmayanların azılı zamparaların sataşmalarından korunabilmeleri için yasalara hükümler konmuştur.

Ünlü **Aeneis** destanında gerçeği masala çevirerek; "Romalıların üstün bir ırk olmaları nedeniyle egemenlik haklarına daha doğuştan sahip bulunduklarına inanan, hızlı üremeyi sağlayabilmek için en az üç çocuk doğurmayan kadınlardan vatandaşlık haklarını geri alan ve evlenmeyen kimseleri kalıttan yoksun bırakan"(63) **Caius Octavius** ya da **Caius Julius Caeser Octavianus** adlı ve **Augustus** (Büyük) önadlı imparatorun çağını anlatan **Publius Vergilius Maro** bile, eski Yunan'dan beri kusursuz güzelliğin simgesi olan bu erkek etinin sayrılı tutkusundan kendini kurtaramadı ve onu birçok şiirinin başlıca konusu yaptı.

Sözgelişi, sevgideki umut kırıklığını dile getiren bir türküsünde, çoban **Tityrus**'u şöyle konuşturur:

"Yanıp tutuşuyordu çoban Corydon umut bilmeden
efendisinin canının içi güzel Alexis için"(64)

Adı geçen sevgili, bir oğlandır. Ve söylendiğine göre Vergilius ona; söz ustası, yazar, ozan, erkyurt adamı, **Augustus**'un dostu ve kendisinin de koruyucusu olan **Pollio**'nun evindeki bir yemekte vurulmuştur. Fakat oğlan, ünlü ozanımıza olgörüp yüz vermiyormuş... Hep tersyüz ediyor, yalvarıp yakarmalarına hiç kulak asmıyormuş:

"Hiç mi önem vermezsin gaddar Alexis türkülerime
hiç mi acımazsın bana, öldürürsün sonunda beni."(65)

Oysa, böylesine yakınan aşıkın kendisine vurgun olan sürüyle kız var. **Amaryllis** ile **Thestylis** bunlardan yalnızca ikisi. Fakat ozanın canı ille de **Alexis** oğlanı istemektedir:

"Buraya gel, ey güzel çocuk, taşıyor işte Nymphalar(*)
sana sepet sepet leylaklar: senin için demet yapar"(66)

Ama **Alexis** dedikleri nazlı çocuk. Üstelik şımarık. Bir türlü pas vermez ulu **Dante**'nin yaman kılavuzuna. Armağanlar konur ortaya, dönüp bakmaz bile. Adaklarda bulunulur, tıkar kulaklarını. Ozana da güzelliğinin geleceğini anımsatmak kalır:

"Ey güzel çocuk, pek güvenme öyle teninin rengine
ak ak dökülür kurtbağrı, kara derilir sümbüllerse"(67)

Tıpkı ildaşı Ovidus'un kadınlar için söyledikleri gibi:

"Yüzündeki bu sihirli hatlar yılların yıpratmasıyla bozulacaktır. Zamanla solacak olan bu alın kırışıklarla izlenecektir. Bu güzellik, sessiz sedasız, adım adım ilerleyen acımasız yaşlılığın avı olacaktır. Sonra, bu kadın güzeldi, diyecekler; sen de üzülecek, aynanı sadakatsizlikle suçlayacaksın."(68)

Fakat, **Alexis** hiç aldırmaz. Çünkü onun isteklisi çoktur. Hani, elini sallasa ellisi derler ya, öyle. Dolayısıyla,

(*) Nymphae: Korularda, denizlerde, çeşmelerde oturan tanrıçalar.

eğer kendini bay **Corydon**'a vermiyorsa, bu, ille de gençliğini boş yere çürütüyor demek değildir.

Bilindiği üzere silah başında öldüğümüz bir sürekli savaşa benzeten, varlığımızın ve yaşamın öz bakımından acı çekmekten ibaret olduğunu savunan **Schopenhauer**, "bütün aşk serüvenlerinin son amacı; gelecek kuşağın ortaya çıkarılması, belli bir çocuğun dünyaya getirilmesi ve cinsin temel tipinin sürdürülmesidir"(69) der. Fakat, çoban **Corydon**'un kimliğine bürünen **Vergilius**'un yüce aşkında bunlardan hiçbiri yoktur. Ve ünlü ozan, hıçkırmaktan vazgeçtiği an bile, bir kızın değil, yeni bir oğlanın düşlemiyle avunur:

"Neden birşey örmeye hazırlanmıyorsun hiç olmazsa,
kır yaşamının gereği sorgunlarla, yumuşak sazla?
Başka bir Alexis bulursun, küçümsüyorsa seni bu"(70)

İki bin ailenin usta sözcüsü olan **Çiçeron,** akyürekli Catilina ve de çömlekçi dölü Vergilius da parlak **Alexis** ile uğraşadursunlar; kuruyu yeşertmek isteyen bir ülküyle **uganlık** (iktidar) koltuğuna tırmanan Sylla, senatus takımerkini yeniden diriltebilmek için tüm ilerici aydınları susturdu; birinci sınıf beyinleri yoketti ve Halk Partisi'nin önderlerini İspanya'ya sürdü.

Fakat, hızla akıp giden doğurgan yaşamın önünde zamanı durdurmak istercesine adam keserek ya da **Pompeius**'lara olağanüstü yetkiler vererek tıpkı bugünün Amerika'sına benzeyen(71) dehşetler Roma'sını yönetmek, artık mümkün olmuyordu. Nitekim, baskı altına alınmak istenen canlı koşullar, **Gracchus** kardeşlerin bir ardılı gibi gözüken **Julius Caesar**'ı getirip uganlık koltuğuna oturttu.

Yiğit **Caesar** önce "Roma için sürekli bir çekince olan üç yüz yirmi bin işsiz ve sigortalının durumlarını ele aldı ve soyluların olan büyük toprakları kamulaştırarak merkezde yirmi bin aileyi, eyaletlerde de seksen bin **prole-**

ter'i(*) toprak sahibi yaptı. Kapitalistlerin batırdığı ailelerin tüm borçlarını sildi. Ödenmesi gecikmiş olan üremleri (faizleri) kaldırdı. Büyük iş adamlarının kurduğu ortaklıkları ve bankaları sıkı bir denetim altına aldı. Vergi toplama işini erkyurt kurumlarına bıraktı.(72)

Ama, her akyüreklinin karşısına bir değil, belki bin karayürekli birden çıkar. Tarihin belleği böyle söylüyor... Ve sonunda utku akyüreklilerindir ama, onu elde edinceye dek karayüreklilerden çok çekerler, çok sıkıntıya düşerler diyor...

İşte **Tiberius**'un karşısında **Octavius**! İşte **Caius**'un karşısında **Drusus**! İşte **Spartacus**'un karşısında **Crassus**! İşte **Catilina**'nın karşısında **Çiçeron**! İşte **Caesar**'ın karşısında **Brutus**! Ve işte birincilerin ikinciler tarafından dökülen dirimli kanları!...

Sonuncu ad, yani **Brutus**, Cumhuriyet ülküsünden çok Roma takımerkine bağlıydı. Kendisi de pek acımasız bir üremci (faizci) idi. Nitekim, **Kıbrıs**'taki **Salamin** kentini böyle batırmıştı. Romalı senatörlerin dünyayı sömürmelerini doğal karşılardı.

Roma egemenlerinin bu yaman sözcüleri; herşeye karşın henüz kendilerini yitirecek denli bilmekten vazgeçmedikleri ve günlük ödüllerle yetinen manav kafalarındaki karalama bulamacına sosyalist, komünist ve anarşist gibi sözcükleri bulamadıkları için, "benim adım Rex değil **Caesar**'dır"(73) diye kendisine uzatılan tacı kezlerce geri çevirdiği halde, **Julius**'u da kral olma tutkusuyla suçladılar. Çünkü bu sözcük, ta **Tarquinus**'tan beri afaroz edilmiş ve özellikle **Tiberius**'un vatan haini ilan edilerek öldürülmesinde etkili olmuştu.

(*) Proles: Yalnızca dünyaya getirdikleri çocuklar bakımından yararlı sayılan Romalı yoksullar.

Oysa tutucuların gerçek amaçları krallığa engel olmak değil, eski düzenlerini geri getirmekti. **Gracchus** kardeşleri de **Spartacus**'ü de **Catilina**'yı da **Julius Caesar**'ı da hep bunun için öldürmüşlerdi.

Ve **Caesar**'ın yüreğine sapladıkları dost hançeriyle getirdikleri kanlı düzen, tam üçyüz yıl ortalığa korku saldı. **Roma** vatanseverliğini kimselere vermeyen sülük ordusunun denetimi altına girdi.

Bu yönetim Roma'yı; "anıtları, tapınakları, sarayları, soyluları ve proletaryası ile ağır giderli ve erkyurt yardımına görümlü bir kent durumuna getirdi."(74)

Dindar, falcı, asker, hukukçu, gelenekçi, aktöreci, çiftçi ve ırkçı Roma'da artık erkyurda bağlılık diye birşey kalmamıştı. Şimdi herkes, yalnızca generallere bağlanıyordu. Duyulan bir onların sesi, gerçekleştirilen bir onların isteğiydi. Roma yoksullarına buğday, ekmek, şarap, yağ, tuz ve domuz eti dağıtıyorlar; üstelik dilediklerine toprak bile bağışlayabiliyorlardı.

Uganca; orduyu generallere, generalleri de uganlığa bağlayan çekinceli bir zincire tutunmaktaydı. Ordu, başlıbaşına bir varlık ve amaç durumuna gelmişti.

Ama onların da aralarında korkunç bir çekişme vardı. Eyaletlerden birinde utku kazanmış bir ordu, başka bir eyaletteki orduyu çekemiyordu.

Sonunda, tıpkı Osmanlıların son zamanlarında görüldüğü gibi, askerler imparatorları tahta çıkarıp indirmeye başladı. Artık başarı kazanan bir imparator, gücünü ve güvenini askerî bir zorbalığa dayıyordu. Savsöz; ya askeri yatıştıracaksın ya mahvolacaksın idi...

Kısaca dendikte, koskoca Roma, bütün yolları kendine bağlayan dev Roma, kuş sütüyle beslediği öz ordusunun işgali altına girmişti. "İmparatorlukta, ara sıra başkaldıran bir dikbaşlı general dışında, kimsenin boyunkır-

maktan başka yapacağı bir iş kalmamıştı. İnsanlar, geçmişe en iyi olan diye bakıyorlar; geleceği, en iyi durumunda sıkıcı, en kötü durumunda dehşetli olarak görüyorlardı."(75)

Sivil halk, çoktan ikinci plana itilmişti. "Ödevleri halkı korumak olan kimselerin baskısı altında feci biçimde ezilmekteyiz. Subaylar, askerler, şehir yargıçları ve memurlar elimizden öküzlerimizi alıyor, bizleri işlerimizden ediyor, hakları olmayan şeyleri istiyor, acı bir adaletsizlik altında kıvranıyoruz"(76) diye feryatlar yağdırıyorlardı ama, ne duyan ne de dinleyen bulunuyordu. Dışalım bile, yalnızca askeri gerekimler için yapılmaktaydı. Çünkü, imparatorluk açlıktan da ölse, vatansever ordunun iyi beslenmesi gerekiyordu...

Sonunda, tarihin bütün umutsuzluk dönemlerinde görüldüğü gibi, **Filistin** ve **Suriye** yörelerinden bir ışık belirdi. Bu; "tilkilerin inleri ve gök kuşlarının yuvaları vardır. Fakat insanoğlunun başını yaslayacak yeri yoktur"(77) diyerek **Tiberius**'un öldürülmesine neden olan sözleri tanrısallaştırırken, vergi mültezimi **Matta**'yı da kendine öğrenci seçmekte bir sakınca görmeyen, "kimin varsa ona verilecek ve artırılacaktır. Fakat kimin yoksa kendisinde olan da alınacaktır"(78) yargılarıyla **Octavius**'lara, **Drasus**'lara, **Crassus**'lara, **Çiçeron** ve **Brutus**'lara gözkırpan, fakat "yeryüzünde kendinize hazineler biriktirmeyin; siz Tanrı'ya ve varsıllığa kulluk edemezsiniz; devenin iğne deliğinden geçmesi, varsıl adamın Tanrı'nın melekûtuna girmesinden daha kolaydır"(79) gibi çıkışlarıyla da onların tam karşısında yer alan İsa dini Hıristiyanlıktı.

Çalınan kapının mutlaka açılacağını muştulayan umut dini **Hıristiyanlık**, putatapar dünyanın bütün temellerini sarstı. Onun gelişmesini, **Gaius Messius Decius** ve **Diocletianus**'ların tüyler ürpertici işkenceleri ön-

leyemedi. Ve **Roma**, M.S. 395 yılında, yağız sirkeyle doldurulan bir toprak küp gibi ikiye bölündü!...

Bundan 81 yıl sonra, yani 476'da **Batı Roma İmparatorluğu** temelli yıkıldı. **Doğu** parçası ise, 1453 yılına dek yaşadı.

Ya ganimet ya da köle elde etmek ya Doğu kralların ın ve tapınakların biriktirdiği altınlara konmak ya bir generale utku töreninde hazır bulunma olanağını sağlamak ya da onu uganlık koltuğuna oturtmak[80] için yüzlerce yıl kan döken ve tıpkı İsa gibi bir eldeğmemiş kızdan doğma **Romulus**'un torunu[81] olan haramcıl **Romalılar**, tarih sahnesine çıktıkları günden beri, **Gens** adlı bir temel örgüte sahiptiler.

Halk, ulus, erkyurt görünümünde yaşayan topluluk gibi anlamlara gelen bu **Gens** sözü, "soy" demek olan Genus sözcüğünden çıkmaktadır. Tıpkı **Rex**'in **Pater**'den, erkyurt dininin de **Gens** dinlerinden çıkması gibi...

Gens, mezarlığından dinine, tanrısından tapınma biçimlerine varıncaya dek kendine özgü, ayrı bir birliktir. En büyük varlık olan toprak, üyeler arasında ortaktır. Evlilik, ta baştan beri **Exogame**'dir ama, evlenen kız kendi **Gensinden** çıkar ve bütün yasal kandaşlık haklarını yitirir. Ve kadın soyundan gelenlere kalıt hakkı tanınmaz. Böylece, bütün varlık Gens içinde kalır.

Topluluğun başında Pater, yani birliğin başkanı diyebileceğimiz kişi bulunur. Ödülden cezaya, yaşatmadan öldürmeye bütün yetkiler onun elindedir. Yargıç, başbuğ, din adamı hep odur. Ocağı, kutsal ateşi o bekler. Bir yanında Beysoylularla kadın ve kızlar, bir yanında da kızanlarla onların eş ve kızları bulunur. Erkek ve dişi kölelerse en sonda yer alırlardı."[82]

Gens üyeliği, küme içi bir doğumdan kazanılabileceği gibi, dolaylı yollardan da elde edilebilir. Her nasıl olur-

sa olsun, bütün üyeler birbirine yardım gücemliliğiyle yükümlüdür. Kadınlar ve kızlar, bizzat başkanın kanatları altındadırlar. Hepsi de onun öz kızı gibidir. Bu öyle bir kural ki, kendi karısı bile bir ayrıcalığa sahip değil.

Esasen bu ilk dönemlerde kadınlar, sayı bakımından az olmalarından ileri gelen bir değere sahiptirler. Hatta, başlangıçta acılı Roma erkeklerinin yapayalnız oldukları söylenir. Ha işte ne var ki, bir bayram şöleninden yararlanarak **Sabin**'lerin kadınlarını kaçırırlar da bu tüketen yalnızlıktan kurtulurlar. Ve "vatanına, aktöre, üzerine yazmaya ve tartışmaya aşık; toprak sahibi olmaya bayılan, mülkiyet ve üretimden zevk alan"(83) dindar Roma'ya kadın, böyle girer.(84)

"Nalıncı keseri gibi habire kendine yontan"(85) bencil Batı kafası, "sömürü üstüne kurulu erkyurtlarına bir arka plan, çok eski bir tarih yaratabilmek amacıyla"(86) özellikle Grek ve Roma söylencelerini alabildiğine şişirmiştir.

Ama, saptırmanın ölçüsü ne olursa olsun, sabanla çizdiği sınırın şakayollu geçilmesine dahi dayanamayarak öz kardeşini öldüren Romulus'un ipini koparmış yandaşları, kıran kırana bir yaşam içinde olmaları nedeniyle, herhalde kadın sıkıntısı çekmişlerdir. Ve içevlenme gücemliliğinin yanında, tanrılar arasında bile gözüken kardeşler arasındaki evliliğin bir nedeni de budur. Falcı tanrıça Fauna'ya kadınları kısırlıktan koruma ve **Hera** ile bir tutulan **İuno**'ya da doğumu kolaylaştırma görevi vermelerinin nedeni hızlı çoğalma istekleridir.

Roma evliliğinin asıl amacı çocuktur. Çocuğa giden cinsel birleşmenin verdiği haz ise **Frugalitas** (basit zevkler) arasındadır ve buna hiç önem verilmez.(87) Erkek bu konuda alabildiğine ciddidir. Asla ödün vermez.

Çatar kaşlarını, biner kadının tepesine. Yeni bir bireyin yaşama istemini ortaya çıkarmak için yapar bunu. Pek güvendiği **Virtus** (dayanca, güç)'unu yitirmeden tek yönlü zevklere varmak, o verimli tarlayı ekmek, sürmek ve tarihin en tutucu, en aktöreci, en gelenekçi, en eskiye dönük, en sömürgeci erkyurduna savaşçılar yetiştirmek için...

Zaman erip de çocuk dünyaya geldi mi, eğer bir kusuru varsa, hatta cılızsa, öldürürlerdi onu. Yok sağlıklı ise, suların ve donun şiddetine dayanıklı olsun diye batırırlardı nehire. Ormanlarda koştururlar, av avlatırlar, daha küçük yaşlarda kanla beslerlerdi onları.[88]

"Hepsi birbirinden kötü olan" kadınlarınsa, doğurdukları varlık üstünde herhangi bir hakları yoktur. Onlar, yalnızca tarladırlar. Aşka ve çocuk doğurmaya yarayan, tıpkı Plinius gibi onüçlerine varmadan bir yaşlı kadının oturaklılığına eren, öldükleri zaman da mezarları başına kabaca bir domuz yavrusu bedizlenen bir Pocella, bir eşya...

"Bedeni sürekli olarak saldırıya uğrayan, kimin olduğu belli olmayan organları hırpalandıkça soylulaşan, ağzına tıkaçlar konan, karnı akıtılıncaya dek kırbaçlanıp demirle dağlanarak mülkiyet damgaları basılan, burnuna zincirler takılan"[89] bir kargışlı kul...

Yılanla simgelenen erkek fallusuna,[90] erkek fallusunun ulu tanrısı **Priapos**'a tapar gibi tapan bu acılı kul, çok kez bilmeden, anlamadan ve bilinçsiz olarak yalnızca kendini verir. Bu arada, erkeğinin evini süpürür, kitaplarını yerleştirir. Sofrayı kurar; ama kendine söylenen ilk sözde, yapılan ilk işmarda elindekileri hemen bırakarak tek gerçek hizmeti olan etini verme görevine koşar.

İşte o andan itibaren elleri, göğüsleri ve istendiği gibi karıştırılıp dilendiği zaman içine dalınabilen bedeninin tüm açıklıkları kendisi için değil, yüce erkeğindir. Kadın, bir krala, bir tanrıya sunar gibi verir kendini. Belki de hiçbir şey alamaz karşılığında. Sonunda da alma haklarını tümden unutur. Yitirir kişiliğini. Bir eşya, bir araç durumunu alır. Kadın olarak yaşamaktan, mutluluğu öğrenmekten keser umudunu. "Tanrı'dan tek dileğim, yaşamımda bir kez olsun bir erkek gibi işeyebilmektir"(91) diye döker içini.

Ama, bu olanaksızdır. Yalnızca kadındır o. Ezilen, horlanan, "kadın, kocasının altında olmalıdır"(92) diye ilkelere bağlanan; "başınıza, öfkelenmiş karınızın deyip düşündükleri gelsin"(93) biçiminde kargışlara giren ve salt aşka yarayan bir eşya.

Ve zorba erkek, bazen Kronosoğlu ulu **Zeus**, bazen de okçu tanrı **Apollon** kimliğine bürünerek, biner eşya kertesine indirilmiş **Alkmenelerin** ve **Dafnislerin** üstüne. Alkmene çocuk yapar, **Schopenhauer**'in dediği kuşak çıkar ortaya(94) ama, bilmez bu verimli tarla neyin ne olduğunu. Yetiştirdiği ürünler, belki **Olymposlu** doyumsuz hovardasından, belki de asker kocası Amphitryn'dandır. (95)

Ya acılı **Dafnis**? Onun yazgısı daha bir kara. Tüm kadınlarınki gibi kapkara. Kendisinin olmayan güzelliğiyle doğa kesilir o. Verip de alamadan, yaşayıp da eremeden aslına döner. "Gövdesinin zarif organları, görünümüne doyulmaz yaratılışın dere ve tepeleri, pınar ve akarsuları olur. Yüzünün o iç açıcı ışığı, ferah çevgenlerin cana can katan maviliğine vurur."(96)

Ve **Dafnis**, işi biten Apollon'un altında, zorla elde edilen her kadın gibi, seksen kiloluk bir **Defne** kütüğü durumuna gelir... Yine aldırmaz erkek. Bu kez de onu tahtıravan yapar, deve yapar, yine biner üstüne.(97)

Daha olmazsa uyurken yakalar. Arıttığı evin, durulttuğu suyun yorgunluğunu çıkarırken. İster ki öyle yatsın orda, salt kendisine hizmet için. Hiç sezdirmeden binmeli üstüne diye düşünür. Kaydırıp dalıvermeli o düş görürken. Ve de yapar düşündüklerini:

"Sessizce çıkıyorum yukarı. Atıyorum üstümdekileri. Yatakta döndüğünü işitiyorum. Sıcağını bana dönmeye hazırlanıyor uykusunda. Yavaşça giriyorum yatağa. Sokulup sarıyorum. Çok hızlı değil, uyanır yoksa. Uykumda yapıyormuş gibi olmalı. Yoksa incinir. Korkunç bir kıpırdısızlıkla yatıyor. İstiyor kaltak. Ama belli etmeyecek. Öyle olsun, ölü numarası yap, köpek."

"Nefis oluyor adamın kendi karısını ölü bir at gibi düzmesi. Cinsel organlar, evli olan onlar, gövdeler başka başka yolları tutmuş olsalar bile önemi yok. Sabahleyin iki gövde yüzyüze gelecek, çok az şey değişecek. Birbirinden ayrı, bağımsız gibi davranacaklar, kamışla o öbür şey yalnızca su dökmeye yararlarmış gibi." (98)

Ha **Alkmene**, ha Miller'in karısı acılı **Maude**. İkisinin de yazgısı aynı. Ha **Roma**, ha **Amerikan İmparatorluğu.** İkisinde de kadın, ikisinde de insan aynı. "Eşit olmayan bir çiftleşmenin zincirlerini yalnızca sapına dek bencil olanlar kırabilir."(99) Erkek bunu tarih boyunca yapmıştır. Ve "kendini kötü kadınlardan hiçbir zaman kurtaramamıştır. Çünkü, bedenlerini fahişe olarak satanlarla, bu tür bir evlilik sözleşmesiyle erkeğe verenler arasındaki tek ayrılık, anlaşma süresince zaman uzunluğu ve bağışlanan ödüllerdir. Evli bir kadın, bütün yaşamı boyunca bir erkek için kiralanmıştır. Öbürleriyse birçok erkeğe bedenini satmaktadırlar." (100)

Romalı kadının, uyurken koynuna girilen bir **Maude**'den ayrımsılığı yoktur. Aslında bu toplumdaki evlilikte, cinsel bir uzlaşmadan söz etmek de pek olası değil-

dir. Orda kadın, yalnızca kendini vermekle yükümlüdür. Ve içine kusan erkeği bir tanrı gibi görme alışkanlığındadır. Kendini aşağılar, kötüler. "Biz kadınlar için der, çekilmez derler. Çenesi düşük derler. Yalan değil: Dediklerine bakılırsa, yeryüzünde aramışlar, bir tek dilsiz kadın bulamamışlar."(101)

Erkeklerse yüceltir kendini, göklere çıkarır. Alır kadının elinden tanrıçalığı, "kadınlardan azgın hayvan, kadınlardan azgın ateş yoktur. Hiçbir pars ondan daha belalı değildir"(102) der ve sürdürür sözlerini: "Karın seni suçüstü yakalarsa, parmağını bile dokunamaz. Fakat sen onu yakalarsan, hemen öldür..."(103) Erkek, **Cro Magnon** insanının yaptığı "büyük memeli, geniş kalçalı, verimlilik simgesi Venüsleri"(104) gömer toprağın derinliklerine. "Afrodite, Hera, Rhea, Kibele, Atena, Leto, İştar, Artemis, Hepa, İsis'leri; gel, gel de erkekliğinin tadına varayım. Sen bana kocalık et, ben de senin gelinin olayım"(105) diye yalvartır kendine.

Kadının dişiliği boyanıp süslenerek buyruğa hazır edilen bir meta kertesine düşürülürken; erkeğin fallusu, yalnızca ucundan kullanılabilen bir içki kadehi, bir köprü, kap, kacak, tabure ayakları, tanrı yontuları, anıt ve tapınak süslemeleri, değerli başlara konan taçlar ve bizim Karagöz'ün elinde sopa durumuna gelir.(106) İner de iner Hacivat'ın başına. Yalnız onunkine mi? Değil kuşkusuz. Daha pekçoğuna dert olur. Döver, deler, yırtar, kanlara bulanır. **Priapi** yontularında övünç, **Corinth**'in kutsal fahişeleri elinde dev bir balık, **Avustralya** yerlilerinin ilkel mağara bedizlerinde güç ve saldırganlık simgesi olur. İşlediği cinayetlerce kutsallaşır, içtiği kan miktarınca yücelir. Ve sonunda apayrı bir dinsel inancın konusu durumuna gelir. Eski Roma'da tam anlamıyla geçerli olan **Fallizm** (penise tapma) doğar. Hırsız, tüccar

ve yolcuların koruyucusu olan **Zeus** dölü **Hermes**, yani **Mercurius**, bu fallik tanrıların başına geçer. En tepede ise bir kente de ad olan **Priyapus** yer alır.(107)

Her iki tanrı da kadıncıldır. İlki bir kargışlı oğlana baba olur ki, adı keçi ayaklı Pan, ünü dillere destan. "Çoban kavalını sever, azgın tekeler gibi güzel Nymphaların ardına düşer. İnsanların, hayvanların uyuduğu kızgın, ıssız yaz öğlelerinde birdenbire, beklenmedik gürültüler koparır, dört bir yana korkular saçar."(108)

İkincisi isé **Adonis, Osiris, İsis, Dionysos** ve **Aphrodite** gibi **Yunan** mythosuna sonradan girmiş bir **Anadolu** tanrısı. Aslında, yamrı yumru, çelimsiz bir adamcık. Ama bir fallusu var ki, neredeyse boyunu aşkın. Bereketi simgeleyen ucu da yukarı doğru kıvrık. Bu görünümüyle bitkilere erişilecek bir örnek olduğu sanılır.(109)

İster **Hermesoğlu Pan** olsun, ister gene bir **Anadolu** tanrısı olan **Dionysos** ya da **Adonisoğlu Priapos** olsun, bir dişi gördüler mi, "davranası tutunca yetmişyedi kızoğlankızı bir çırpıda kadın eden"(110) güçlü Hercules'i gölgede bırakırlar.

Ama yalnızca bunlar mıdır avrada düşkün tanrılar? Değil kuşkusuz:

Orta Anadolulu Artemis'i simgeleyen Atalante, eldeğmedik kız kalmak ister. Hiçbir erkeğe yüz vermez. Zorla ırzına geçmek isteyen iki at adamı da öldürüverir.

Fakat **Melanion,** bu kurnaz adam, kandırır onu altın elmalarla. Ve sever körpe bedenini, hem de Zeus tapınağında...

Acılı **Carna** ise, Roma'nın kurulduğu kırsal bölgelerde yaşayan bir **Nympha**. Yanına erkek sokmayan tanrıça, günlerini avlanmakla geçirir. Bir istekli düştü mü ardına, ormanın derinliklerinde, sapıtır onu.

Ama ikiyüzlü tanrı **İanus**, pusuya düşürür kendini. **Carna** bir kayanın ardında dinlenirken, biner tepesine atmaca gibi. Ve bozar kızlığını güç kullanarak.

İster tanrı olsun, isten insan; işte böyledir erkeklerin evreni. Hani daha da **Apollon** ile **Dafnis**'in serüvenine gelmedik. Ve daha nicelerini anmadık. Evlenmek istemeyen **Danaos** kızlarının dibi delik bir fıçıyı sonsuza dek doldurmakla cezalandırıldıklarını da söylemedik...

Böylesine eytişime uymayan cezalar veren, karnını akıtıncaya dek kırbaçlayan ve damgaladığı yeri ölü bir at gibi düzen, kandırıp tapınaklarda koynuna giren ve kayaların dibinde ırzına geçen tanrı erkek; bu tomurcuğun açılıp serpilmesine de izin vermez. "Asık bir çehre, kadın için daha elverişlidir der. Zira her gülücük, bir silisizliğin muştusudur. Ailede saygı gören ve bundan mağrur olan kadın, alabildiğine şımarır ve bu kurumun düzenini bozar. Kadın hiç gülmemelidir."(111)

Bütün bunlara karşın, gene de erkeksiz bir kız ne durumda olduğunu bilemez. Onu somutlaştıran, toplumda ona bir yer kazandıran evliliktir, erkektir. Gece gündüz, mevsimlerin birinde adamın biri çıkar karşısına. Kız da döker içini ona. Aslında hiçbir şey söylemiş değildir. Aşk mıdır bu? Kuşkusuz hayır... Acılı kız, beklemekten bunalan, boşlukta tutunacak bir yer aramakta olan dertli kız; yalnızca kendini parçalamak üzere ağzını açan yabanıl bir hayvanın gırtlağına sopa sokmuştur; süt isteyen bir bebeğin ağzına bir yalancı emzik vermiştir, yani kendini sunmuştur.(112) "Sex, evrimi incelemek için arada sırada ziyaret edilen bir hayvanat bahçesine kapatılmış bir hayvandır"(113) anlayışı içinde olan kral erkeğe, tanrı erkeğe...

Kral "erkekteki psikoseksüel ve bilinçaltı cinsel saldırganlık, bu kurbanın kızlık zarını bozmakla"(114) onu örseleyip delmekle doyunurken, yeni bir canlının filiz-

lenmesi için yeterli olan 46 kromozom da bir araya geliverir. Bunun tam yarısı ananındır. Ama doğan bebek üstünde onun hiçbir hakkı yoktur. Bütünüyle, et ve kemiğiyle babanındır o. İster yaşatır, ister öldürür. Diler temlik eder, diler bir köle olarak satar Roma dışına. (115)

Aslında doğa, yaratma işini en kestirme yoldan becerebilmek için erkeği sonradan yaratmıştır. Onun üreme sürecine katılması ve hele üstünlüğü ele geçirmesi, evrenin tarihine göre çok yeni olmak gerekir. "Bunun örneğini, gelişim merdiveninde yeri çok aşağı basamaklarda olan örümceklerde görmek mümkündür: Dişi örümcek ağının ortasında kımıldamadan durarak kendini sergiler. Erkek, ağın kıyısına gelerek onun tellerini dıngırdatır. Dişinin en ufak bir kımıldanmasında da harekete geçer. Artık o, kapana girdi sayılır. İş, kestirme yoldan tamamlanmıştır. Ondan sonra da erkeğin gereği kalmamıştır. Dişi örümcek, kemal-i afiyetle onu yiyip bitirir."(116)

İşin içine erkeği hiç sokmadan çoğalma, eski Yunan ve Roma mythosunda da hayli yaygındır. Sözgelişi; tavus kuşunu, nar meyvesini ve zambak çiçeğini pek seven kıskanç **Hera**; ilk kadın **Pandora**'nın yontusunu yapan, ileri görüşlü ve insancıl **Prometheus**'ü Kafkas dağının tepesine çıkaran, emekçilerin öncüsü ve yaratının tanrısı olan **Hephaistos**'u kocası **Zeus**'un erkekliğine başvurmadan; kadınların koruyucusu İuno ve Roma'nın savaş tanrısı **Mars**'ı hiçbir erkeğe gerek duymadan doğururlar.

Ama, kadının üstün olduğu anaerkil toplum düzeni, erkeğin üstün olduğu ataerkil düzene dönüşünce, işler de alabildiğine karışır. Artık erkek; çok kez hem sevgilisi hem de ana ya da kardeşi olan dişinin elinden özellikle tanrı doğurma onurunu kendi üstüne alır. Nitekim bulutlar devşiren ulu **Zeus**, yaşamın sevinci ve çıldırtıcı

tanrısı **Bakkhos**'u, yani **Dionisos**'u baldırından yaratıverir. **Pallas Athena**'yı ise alnının ortasından salar yeryüzüne. **Zeus**'un beyni çalışır da Roma'nın doğa tanrısı olan **İupiter**'inki durur mu? O da **Minerva**'yı doğurur kafasından. Yunanlı **Athena**'nın Romaca söylenişi olan **Minerva**'yı...

Anaerkil düzenin belki de beşiği olan ve dünyanın ilk kadın amirallerini yetiştiren Anadolu'nun ölçülü ve ışıklı tanrısı Apollon, Ege kıyılarından koparılıp da Olympos tepesinde Helenleştirilince, bu uyduruk doğumları erkek üstünlüğünün birer kanıtı olarak kullanır. Öyle bir kanıt ki, dayanağı, kanıtlamaya çalıştığı tezden daha çürük:

"Ana, benimdir dediği çocuğun atası değil,
Gerçek atası olan erkeğin tohumunu geliştirip
Büyüten bir bakıcıdır yalnızca
Yazgı isterse, tıpkı bir dostun emanet çiçeğine
Bakılır gibi, kadın karnındaki çocuğu büyütür,
Ortada ana olmasa bile erkek baba olur
Kanıt olarak, bir rahmin karanlığından
Gelmemiş olan kızı var büyük Zeus'un."(117)

Ve doğurma eylemi böylesine çoğalınca, **Gens** üyeleri birdenbire arttı. Dindar Roma'nın hani o genellikle tek katlı; iki kapılı, kasalı, havuzlu ve bahçeli evlerine sığılmaz oldu. İlk bölünme işte böyle başladı. Aile başkanlarının ölümleri ise bu süreci daha bir hızlandırdı.

Kutsal **Gens**'ten kopan bu ufak kümeler, dar anlamdaki **Roma** ailesini oluşturdu. Gerçi başkan sağ ise, yenilmez erki bunların da tepesine asılırdı. Hani ayrı bir ev açmakla, tam bir özgürlüğe ulaşılıverilemezdi. Mal ve aile bütünlüğü eski yapısını aynen korurdu. Fakat başkan ölmüşse, **Gens,** erkek çocukların sayısı denli bir bölünmeye uğrardı ki, gerçek dar anlamdaki aileler işte o zaman doğardı.

Bilindiği gibi Roma'da kandaşlık da iki türlü idi. Bunlardan biri, ilk çağlarda soy zincirinin ana yönünden gel-

diğini diyemleyen kan akrabalığı idi ki buna **Cognatio** diyorlardı.

İkincisi ise, o anda yaşamakta olan ya da ölmüş bulunan ortak bir aile başkanının egemenliği altında toplanan şahısların birbirleriyle olan yakınlıklarını diyemleyen ve **Agnatio** sözcüğüyle ifade edilen akrabalıktı.

Gaius, **Institutiones**'inde bu akrabalık türünü şöyle anlatır:

"Agnatik akrabalar, erkek yönünden, sözgelişi baba yönünden birbirleriyle akraba olan kimselerdir. Aynı babadan gelen erkek kardeş, bu erkek kardeşin çocuğu ya da torunu; amca, onun oğlu ya da torunu gibi. Kadın yönünden olan akrabalar, Agnatik akrabalar değildirler."(118)

İşte bütün **Agnatların,** yani ortak bir soydan gelen tüm insanların oluşturdukları kümeye de Roma'da geniş anlamda aile adı veriliyordu.

İster dar, ister geniş anlamda olsun Roma ailesi tarihteki ataerkil aile biçiminin en yaman örneğidir. Ve eski Yunan ile **Roma** uygarlığının dini bütün uzantısı olup aşağılık bir düzen saydığı anaerkilliği salt Doğu'ya malediveren küstah ve kendini beğenmiş Batılının da sonsuz övünç kaynağıdır.

Gerçi Romalı kadın, sözgelişi Yunan'da olduğu gibi harem odalarında kilitli değildir. Hatta "ev içinde büyük bir söz geçiriciliğe sahiptir. Kölelerin yönetiminden, çocukların eğitiminden en başta o sorumludur."(119)

Ama köleye karşı elde edilen bir üstünlük neyi diyemleyebilir? Kendisinde hiçbir şey bulunmayan çocuk, tıpkı bir "hayvan ve mal gibi babasının, kocasının ya da bunun kalıtçılarının mülkü"(120) olan dertli anacığına ne verebilir?

Başlangıçtan beri tutucu ve bağnaz olan **Roma** ailesi, yazılı bir türeye de (hukuka) sahip değildi. Daha çok,

gelenek ve göreneklere dayanıyordu. Bunlarsa, hep erkeğin yanında idi.

Bu kutsal kurumun en başında, aile başkanı diyebileceğimiz **Pater Familias** bulunuyordu. **Pater**'in yetkileri, bir kralınki denli sonsuz ve erki de bir tanrınınki denli mutlaktı. Evde bulunan herkes ve herşey ona bağlıydı. Abla durumundaki kadın ve çocukların hiçbir malı olamazdı. Çalışarak elde edilen herşey babanın cebine girerdi.

Çocukların Pater'e karşı direnme hakları yoktu. Hele babasını döven bir kimse canavar kabul edilerek insan topluluğundan atılır, yani öldürülürdü. Baba ise, öldürmek, bir organı kesmek, koparmak ya da kırmak gibi haklara sahipti. Bu konuda eza gören, **Stoacı** Yunan bilgesi **Epiktetos** gibi olsa olsa "kıracaksın" diyebilir, başka birşey yapamazdı.(121)

Ailenin dışarda temsili de babanın tekelindeydi. Üyelerden herhangi biri türeye aykırı davranışa (İnivria) maruz kalırsa, bu haksızlık Pater'e yapılmış sayılırdı. Ve Baba onları ilgili orunların önünde korurdu. Tıpkı sürüsünü kollayan bir çoban gibi. Ana ve çocukların ise böyle hakları yoktu. Nitekim kadın, **İnivria**'ya uğrayan kocası için dava açamazdı.(122)

Baba dilerse, aile çocuklarını (Filius Familias) satabilirdi. Fakat bu, gene de onun erkinin sonu demek değildi. Çünkü alan adam malını bağımsız kılarsa, **Pater**'in egemenliği hemen ve doğrudan doğruya yürürlüğe girerdi. Ancak çok sonra, **XII Levha** yasasına konan bir hükümle, babası tarafından üç kez satılan bir çocuğun, satın alan kimsece her kezinde de bağımsız kılınması halinde artık özgür sayılması sağlanabildi.(123)

.Kısaca dendikte, ulu başkanın yaman egemenliği, ancak **Hades**'te son bulurdu. Ama bu kez de öz baba

çıkardı ortaya. Sanki o zamana dek neredeydiyse... Üstelik bu işin dahası da var: Bir büyük baba, kendi oğlunu boyunduruğu altından çıkararak, torunlarını yerlerinde tutabilirdi. Onlar, özgürlük konusunda en küçük bir baskı girişiminde bulunamazlardı. Egemenlik altından çıkarılan bir çocuğunsa, hiçbir hakkı kalmazdı.(124)

Öz çocuklarının böylesine kurdu kesilen, kızlarını da daha doğdukları gün nişanlayan, yirmi yaşına girip de hâlâ evlenmemiş olanları ağır cezalara çarptıran, kadını, tüzecilin ve doğrunun perişanlığı durumuna getiren mülkiyetçi ve ataerkil Roma'nın alabildiğine erkeği, alabildiğine güçlüyü haklı kılan bir türe (hukuk) düzeni demek olduğunu sanırım bilmeyen yoktur...

Bilmeyen yoktur, çünkü bu, yargı önünde kabul ettiği borcu 30 gün içerisinde ödemeyenleri günde yarım kilo ekmekle besleyerek zincire vurmak, Tiberis ötelerine köle olarak satmak, hatta öldürerek gövdesini parçalamak haklarını(125) ünlü üremci (faizci) Secundus'lara peşkeş çeken ve ulu "Avrupa'yı bugün dahi büyük ölçüde birlik halinde tutmakta"(126) olan türe düzeniydi.

İşte mülkiyetin bu korkunç ve görkemli türesiyle uğraşanlar; onu, **Eski Hukuk Dönemi** (M.Ö. IX yüzyılın başı - M.Ö. III. yüzyılın sonu), **Klasikten Önceki Hukuk Dönemi** (Cumhuriyet'in son 200 yılı), **Klasik Hukuk Dönemi** (M.Ö. 27'den M.S. III. yüzyılın sonuna dek) ve **Klasikten Sonraki Hukuk Dönemi** (Klasik dönemin bitişi - Justiniaus derlemesine dek) olmak üzere dört ana döneme ayırıyorlar.

Bu ayrıma göre, **Klasik**ten öncesine ilişkin iki dönemde baba erki altında bulunanların evlenmeleri, Aile Başkanı'nın iznine bağlıydı. Baba izin vermezse ya da seçilen kıza kendisi sahip olmak isterse, kuşkusuz onun

dediği olurdu. Daha da ilerisinde, baba, meteliksiz oğluna karşı sahiplik hakkını kullanıverirdi.

Nitekim "Aristofanes'in oyunlarından birinde bir baba, oğlunun sevdiği bir kadını onun elinden alır ve kaçırır. Ve satın aldığı bu kadını kölelerinden biriyle evlendirir. Elbette ki köle, düğün gecesi yataktaki yerini yaşlı efendisine bırakacaktır."(127)

Bütün bunlara karşın izin kaçınılmazlığı, ancak **Klasik** dönemde evlenme özgürlüğüne kavuşabilen kız çocuklar için uygulama alanı bulabilmiştir. Baba erkinin sürebilmesi ancak erkek çocukların evlenmelerine bağlı olduğundan, onlar adeta bu kıskacın dışında kalmışlardır.

Edimsel birşey diye kabul ettiği için aile kurumuna bağlı hemen bütün sorunları, ta **Augustus** zamanına dek adeta türenin dışında bırakan Roma toplumunda insan, ya özgür ya da köle olarak doğar ve öylece ölürdü. Özgür bir insanın köle, köle bir kimsenin özgür ölmesi olağan dışı bir şeydi.

Ve köleler, özgürlüklerine kavuşmadıkça evlenemezlerdi. Çünkü evlilik, aile, bir yerde kişiyi kendine bırakıyordu. Bir sevginin, bir aşk ilişkisinin doruk noktasına vardığı anda bağımsız bir zevke dönüşmesi ve öznelerini çevrelerindeki dünyadan koparması mutlaktı. Oysa hem dizgedeki enerji dönüşümlerinin sayısını yükselterek verimi düşürmemek ve hem de birer üretim aracı olan kölelere ayaklarındaki zinciri unutturmamak gerekti.

Romalılar, aile kurma olanağını yalnızca kendi vatandaşlarının tekeline vererek; başıboş kaldığı ve baskıdan kurtulma gücünün bilincine eren özgür bir usla desteklendiği zaman en uç sınırlarını gücemlemek suretiyle zaman ilişkilerinin daha büyük bir bölümünü kap-

samaya çalışacak ve böylelikle **gerçeklik egosunu**(*) ve bu egonun baskıcı edimini parçalayabilecek olan **İd**'in(**) oluşturduğu bedensel enerjiyi(128) de üretimleri lehine baskı altına alarak bu iki şeyi de gerçekleştirmeye çalıştılar.

Kölelerin kendi aralarında ya da özgür bir **Roma** vatandaşı ile yaptıkları birleşmeleri yasal olarak evlilik saymadılar. Bu tür ilişkiler, ancak özgürlüğün kazanılmasıyla normal bir evlilik haline gelebiliyordu.

Ama Roma'da aile kuramayanlar, bir tek köle sınıfından da ibaret değildi. Kısa zamanda özünü yitirerek kendi vatanını kuşatan generallerin birer aracı durumuna gelen ordu mensubu erler de bu kurumdaki görevleri süresince evlenemezlerdi. Ancak daha sonraki dönemlere ilişkin imparator buyruklarıyla, görevleri sone eren erlerin **Roma** vatandaşlığına kabul edilmeleri, daha önce ilişki kurdukları kadınlarla ya da diledikleri bir **Peregrinus** (özgür olmakla birlikte yurttaşlık haklarından yoksun olan yabancı) ile evlenmeleri ve doğmuş çocukların kütüğe geçirilmesi sağlanabilmiştir.

Bir yandan varsılların salt para karşılığında karı ve koca bularak tıpkı bizim zındık hülleciler gibi düzmece evlilik yapmalarına izin veren, bir yandan gerçek aile ile yalancısı arasındaki büyük ayrılığı hiçbir zaman azaltmak istemeyen, fakat öbür yandan da aileyi tek eşli bir

---

* Gerçeklik Egosu: İnsanın tinsel varlığının belli bir bölümü. Dış gerçekle ilinti halinde bulunan bu bilinçli bölümde, duyuların verdiği tasarımlar, bilinç önündeki anılar ve belli belirsiz düşünceler denetim altına alınarak kabul edilmiş iç tepkiler ve istekler bulunur. İd ile dış dünya arasında aracı.

** İd: Bilinçdışının ve temel içgüdülerin alanı. Hiçbir değer, iyi ya da kötü hiçbir aktöre tanımadan geçmişi geleceğe yansıtan karanlık güçlerin tabakası.

kurum olarak ele almanın görüntüsü içinde olan dindar Roma'da, evlilik sayılmayan birleşmelerden birisi de **Concubinatus** adını alıyordu. Amica denen kadınla ona egemen olan erkek arasındaki mal ilişkilerini diledikleri gibi düzenlemelerine gözyuman **Concubinatus,** sınıflar dışında kalan kadınlarla kurulan aileler anlamına geliyordu.

Vespasianus ve doğacı **Marcus Aurelius** gibilerinden birçok İmparatorun da yaşamlarını renklendiren süslü Amicalar, özellikle **Klasik Hukuk** döneminde pek sevilir olmuşlardı. "Kadını erkeğin malı olan eşyanın bir bölümü ve mülkiyetinin bir parçası durumuna getiren"(129) ve Tevrat'tan aktarma on buyruğunun tam dokuz tanesinde onu hizmetçi ve hayvanlarla bir arada anan kısır Hristiyanlığın yayılmasına dek de bu tür birleşmeler aktöresel olarak kötü sayılmamıştır. M.S. 739'da biçimsiz bir evlilik olarak resmen kabul edilmiştir.(130)

Roma'da, yasal ailenin kurulmasına nişan ile başlanırdı. Büluğ yaşı **erkeklerde 14, kızlarda da 12** olarak saptanmıştı ama, nişan için bir yaş sınırı konmamıştı. Yani büluğdan önce, hatta çocuk doğar doğmaz da nişan yapılabiliyordu.

Nişan, yandaşların gönlüne dayanan ve bunlardan birinin sözünü geri almasıyla da bozulan bir sözleşmeydi. Hiçbir gücemliliği ve yükümlülüğü yoktu.

Yani bir yanıyla "erkek ile kadının tanrısal ve insansal türede ortak bir yaşam içinde birleşmesi; çocukların meydana gelmesi ve onların yetiştirilmesi"(131) demek olan evliliğe benziyordu.

"Kadınsız yaşayabilseydik, böyle bir sıkıntıdan kurtulurduk. Ama mademki kadınlarla mutlu olmayı olanaksız kılan doğa, kadınlar olmayınca insanlığın kalmasına

da olanak vermiyor; yaşamımızın mutluluğunu erkyurdun sürebilmesi için gözden çıkarmalıyız"[132] inancıyla yapılan Roma evliliği, tıpkı nişan olayı gibi, gerçekten de hiçbir tören, ergin ve denk bir **Roma** vatandaşı olmanın dışında hiçbir koşul gerektirmiyordu. Bu bakımdan denebilir ki, **Ares** bozması **Mars** tanrının mülkiyetçi oğlu katil **Romulus**'un bu köleci imparatorluğunda aile ne denli ataerkil ve disiplinli idiyse, evlenme de o denli gönül hoşluğu ve özgürlük içinde yapılabilmekteydi. Hatta; "kadınlardan hep tiksindim, tiksiniyorum ve de tiksineceğim"[133] diyen amıl ve üretken erkekler değil ama, kendilerini bir eşya gibi kullanan **René**'leri tek söz söylemeden dinleyen, onların malı olabilmek için her çileye katlanan, hiçbir noktası kendilerinin olmayan bedenlerinin her bir yanına ve özellikle örselendikçe yücelen o dişilik çiçeklerinin sıcacık kıvrımlarına mülkiyet damgaları vuranlara karşı, "batnındaki tüylerin gizlediği dudakları" dahi boyayıp süsleyerek, "sizinim"[134] demeyi, yani kendilerini bir araç olarak onlara sunmayı temel bir görev bilen kadınlar, mektupla bile evlenip, sahiplerinin evine gidebilirlerdi.

Ve orda, yeni bir dinsel ortama girivermiş olurlardı. Sahip değiştirirler, "vitae necisque potestas" (yaşatma ve öldürme yetkisi) hakkına sahip olan bir zorbanın elinden, aynı yetkilerle donatılmış bir başka zorbanın eline düşerlerdi.

Gerçi, **Roma** ailesindeki kadının yeri, sözgelişi **Yunan** ailesindeki hemdeşlerinden üstündü. Hele bu erkekçil erkyurdun sınırları **Basra** körfezinden Britanya evrenine dek uzanıp da dünyanın her yanından akan altın ve onun doğurduğu lüks yaşam eski Roma ailesinin temellerini sarsmadan önce, babadan sonra ailenin en önemli kişisi hiç kuşkusuz ana idi. O, kocasıyla birlikte her yere gidebilir, eğlencelere, toplantılara katılır,

köleleri yönetir, çocukları eğitir ve onurunu yaralayacak herhangi bir davranışla asla karşılaşmazdı. Bu bakımdan, tarihin en eski toprak yasalarından birini hazırlayan yiğit **Gracchus**'u yetiştiren bir **Cornelia**'yı, düzeltme isteklerini kaldığı yerden sürdürmek isterken öldürülen **Caesar**'ı biçimleyen bir **Aurelia**'yı ve **Roma**'da ikili yönetimin kurucusu **Augustus**'u doğuran bir **Azia**'yı kuşkusuz görmezlikten gelemeyiz.

Yalnız bunları mı? **Kral Tarquinus Superbus**'un şımarık oğlu **Sextus**'un saldırılarını kadın onuruna yediremediği için babası ve kocasının önünde kendini hançerleyen **Junius Brutus**'a **Roma**'yı **Cumhuriyet**'e atlatacak övünçlü kanı hazırlayan yürekli **Lucretia**'yı; erkeği **I. Kostantinus**'un ilk karısı **Minervina**'dan kalan küçük **Caesar Crispus**'un öldürülmesinde parmağı bulunan ve zina suçuyla kaynar banyoda boğdurulan hırslı **Fausta**'yı ve ayı terbiyecisi bir babanın kızı olarak ayak bastığı İstanbul'da; sirk sahneleri ve ucuz metreslikler-den **Iustinianus**'un yatağına atlamayı başarabilen Bizans İmparatoriçesi yaman fahişe **Theodora**'yı da görmezlikten gelemeyiz.

Fakat bir görüşe göre kadının aile içindeki yerini; onun eğiticiliği, yürekliliği, hırsı ya da zekası değil, bağlı bulunduğu koca egemenliği demek olan **Manus** tayin ederdi.

Nitekim, **Manus'lu** evlenen kadının eski kümesiyle hiçbir ilişkisi kalmazdı. Artık o da eşinin bağlı olduğu Başkanın erki altına girer ve onun bir kızı durumuna gelirdi. Bütün bunlara karşılık bir sığıntı olmaktan kurtulur, yeni ortamında **Mater Familias** ünvanını taşımaya, yani babadan sonra ailenin ikinci kişisi olmaya hak kazanırdı.

Manussuz evlenmelerde ise kadın, yeni kümesinin bir yabancısı olurdu. Eski ailesinin başkanı, onu dilediği

an geri alabilirdi. Bu konuda, dava açma yetkisi bile vardı. Onun içindir ki böyle evlenmeler ne erkeğe **Dos** getirir ve ne de güvence verirdi. Yeni ailesinin bir kızı sayılmayan, kocasıyla mal ayrılıkları süren kadın, çok önemli olan **Mater Familias** ünvanını da asla kullanamazdı.

Bir başka görüşe göre ise, **Manus** sözü, kadının mal durumunu diyemlerdi. Kadınsa, ikinci sınıf bir vatandaş olarak hep başkasının türesi ve egemenliği altında yaşadığı için, evliliğini nasıl yaparsa yapsın, zaten kişisel bir mala sahip olamazdı. Bu bakımdan **Roma** evliliğini **Manuslu** ve **Manussuz** diye ikiye ayırmak yanlıştır. Esasen ikinci tip evlenme, daha önceki çağlarda değil, ancak **Lucretia**'ların kanları üstünde yükselen **Cumhuriyet**'in sonlarına doğru yaygınlaşmıştır ve bağımsız bir birleşmeden ibarettir.

Zaten kendisi mülkiyetin bir parçası olan Romalı kadının, şöyle ya da böyle evlenmekten başka umarı yoktu. Hatta, **Azia oğlu Augustus**'un çıkardığı bir yasaya göre, 20 yaşına girip de hâlâ evlenmeyen kızlar cezaya çarptırılıyor ya da kızlık zarını bozmanın yaman görüntülerini de verir biçimde kahraman **Lingam**(fallus, penis)'a tapınmanın en eski ve güçlü örneklerini gördüğümüz Hindistan'da(135) olduğu gibi, babaları cezalandırılıyorlardı.(136)

Bundan dolayı kadınların mutlaka birer erkeğe bağlanmaları ve onun özgür ilgisini diri tutabilmek için bedensel güzelliklerini sürdürebilmeleri gerekiyordu. Ama o zamanlar, bir yüzdeki kusurları kapatmak; gözlere, kaşlara, kirpiklere ve dudaklara sürülen kimi özel maddelerle onları genel güzellik anlayışı doğrultusunda yeniden yaratmak tekniği demek olan makyaj sanayii daha doğmamış ve güzelleştirme işlemleri de henüz kurumsallaşmamıştı. Bu bakımdan, her kadın kendi başının çaresine bakmak gücemindeydi.

"Güzellik on, dokuzu don" anlayışı içinde olan Romalı kadın da böyle yapıyordu. Yunan artığı yün yağlarıyla yüzünü besliyor, bir takım düzgünler, allıklar ve boyalarla alabildiğine yaldızlanıyordu.

Başlangıçta çok sade olan ve Stola adını alan ak bir entari giyip beline taktığı kemerle bedeninin yalnızca tahrik edici çizgilerini ortaya çıkarmakla yetinirken; sonraları parlak ve renk renk giysilere bürünmeye, hatta onları da çıkararak her türlü süs ve kokularla bezediği doğadan uzak çıplaklığını sergilemeye başlıyordu.

Bu alanda, yani süslenme konusunda, **Apuleius**'un bir kadın başını nasıl betimlediğini gözlemlemek sanırım ilginç olacaktır:

"Beni bir kadında asıl çeken, başı ve saçlarıdır. El âlem içinde yalnız, yalnız saçı ile başına baktığım gibi, bir odaya kapandık mı gene başı ile saçlarından zevk alırım. Bir kadının başı ile saçları açık olduğu için, göze ilk çarpan onlardır. Bundan başka, bedenin öteki yerlerini parlak, renk renk giysilerle donatmak gerekirken, saçları ancak doğanın verdiği güzelliklerle bezenir. Kadınların çoğu, bütün güzellikleri gözönüne serilsin diye, giysilerini çıkarır, tüm örtülerini birer birer atarlar."

"Ah o örülüp de başın üzerine toplanan saçlar!... Ah o bırakılıp da dalga dalga bele değin düşen saçlar!... Saçların öyle büyük bir gücü var ki, bir kadın en ağır kumaşlar giysin, taksın takıştırsın, her türlü süslerle bezensin, düzeltmesini bilmezse saçlarını, giyimini de kuşamını da kimseye beğendiremez."(137)

Sanki beğendirse ne olur ki? Romalı kadın da erkeğinin gözünde salt aşka ve çocuk yapmaya yarayan bir araç değil miydi? O halde, sömürü ve çıkar üstüne kurulan bir toplumdaki varlık ve kişiliğini yalnızca fiziği ve estetiği ile ayakta tutmaya çalışmaktan başka ellerinden ne gelebilirdi? Bundan öte bütün yücelme yolları kapatılmamış mıydı?

Fakat hiç durmayan zamanın demir tırnakları karşısında bir kadının hep güzel ve diri kalması olanaklı değildi. O, dilediğince boya ve kokulara başvursun, gene de bozulan yapısını gereğince onaramazdı. Bunu bilmek ise kadını tam bir yıkıma götürüyordu. Üstelik yıkılan yalnızca kadın değil, kadınların tüm geleceği oluyordu.

Çünkü, "hiçbir iş yapmayıp zamanını yalnızca kendini yüceltmekle geçiren kadın, kendine bir kişilik kazandıramadığı gibi, hiçbir şeyi de yüceltemiyordu."(138) Ve geleceğin mimarı olması gereken "anne, erkeğin üstünlüğü karşısında acı çektiğinden, erkek çocuğun kendisini bu durumdan uzaklaştıracağını, erkek çocuğu yardımıyla kadın ve erkek arasında varolan ayrılığı yok edebileceğini ve böylece üstünlüğünü kabul etmek güceminde olduğu erkekten de öcünü almış olacağını sanarak"(139) bir sürü yeni zorba yetiştiriyor, kendisine yarıştaş bildiği kız çocuklara ise kendinden daha aşağılarda yerler hazırlıyordu.

Erkeklerse bu gidişi; yaşlılarını hançerleyen Yakut gençleri, başlarına vurarak öldüren **Ojibwa** ilkelleri ve üretkenlikleri bitik kadınları kesme günü olan Perhiz'in dördüncü pazarındaki denli mutlu İtalyan, Fransız ve İspanyol vatanseverleri gibi(140) tam bir gönül erinçliği içinde destekliyorlar, anne annelerini yerlerin dibine batırıyorlardı:

"Senin dişlerin kararmış. Eski bir yaşlılık, alnında kırışıklık izleri yapmış. Senin göğüslerin de bir kısrağın memeleri gibi pörsümüş ve yumuşamış. Bu gevşemiş ve yumuşamış kollardan, bacaklardan yayılan ter kokusu ne denli iğrenç."(141)

Roma'nın o ünlü yazarları, böyle bir yaratığa ne görevler yüklemezler ki... Kuş olmak isteyen sevgilisini elimden kaçar diye eşek yapıp ahıra gönderen bir bü-

yücü **Fotis**; çenesi düşük, huysuz, cadaloz bir bunak, her doğruyu yoldan çıkaran doyumsuz bir orospu ve türlü türlü hayvanlar, böcekler...

"O korkunç karılar türlü hayvan kılığına girerler. Kendilerini göstermeden her yere sokulabilirler. Güneşi, tüzeyi bile kandırmak gelir ellerinden. Kuş olurlar, köpek olurlar, sıçan olurlar; içlerinde sinek olanlar bile vardır..."(142)

Ve insanlıktan çıkarılan bu acılı yaratıklar, tıpkı kendi eklemlerinde tadımlanan kaçınık solucanlar gibi, genellikle öz varlıklarına saplanmak güceminde kalırlar. Ve seçtikleri araçları karşısında, yüzsüz bir özgürlüğün kölesel sarhoşluğuyla; adsız, tadsız ve kişiliksiz hazlarına dalarlar. Bu konudaki sayrılı ve umarsızlıktan doğan gerekçeleri de hazırdır:

"Kadınım ben, yok güzelliğe hakkım,
Erkeğin çirkinliklerine mahkûm etmişler beni;
Yasaklamışlar bana saçlarını, kirpiklerini,
Saçların uzun, saçların kokularla dolu çünkü. "(143)

Yasaklanan kadınlıklarının ve **Fellatio** (penisin ağıza alınması, emilmesi) yapıp durmaktan bıkıp usanan araç dişiliklerinin duyduğu; yaratıcısız, maskaraca bir aldanış, açık bir gölge oyunu ve kendi imgesinde boğulan bir **Narcissisme**'den(*) başka birşey olmayan bir haz bu.

Anne-Marie, yanındakinin ne olduğunu düşünmeden okşamak istiyor; yüzsüz bir özgürlükle veriyordu kendini. Genellikle geceleri, kızlardan birini, ad çekimiyle seçiyordu yatmak için. Bugün, okşanmak ve okşamak amacıyla yanına aldığı O'ya iyi davranıyordu. Yanıbaşında, dizleri bitişik olarak uyurken, butlarının arasına soktuğu eliyle uyandırdı onu. Ağzını, göğüsleri-

(*) Narcissisme: Kişinin kendisini taparcasına sevmesi ve beğenmesi. Freud kuramında kişinin cinsel nesne olarak kendisini aldığı aşama.

ni öptü. Bir saat sarılı kaldı bedenine. Sonra dikleşen göğüs uçlarını, batnının oyuğunu okşattı. Hemen teslim oldu Anne-Marie, ama O'ya değil, kişiliksiz bir zevke. O, bu zevkin gerçekleşmesi için yalnızca bir araçtı. O'yu saçlarından tutup daha çok bastırdı kendine. Bıraktığı zaman da "bir daha" dedi...(144)

O'nun öyküsüdür bu. **Cennet**'ten kovulmanın günahını omuzlarında taşıyan, kendi doğurduğu erkek tanrıların altında odunlaştırılan, yaratma özelliği bile elinden alınarak köle ya da yosmalığın dışında kendisine hiçbir seçenek bırakılmayan O'nun öyküsü... İster tarihin en büyük vampiri **Roma İmparatorluğu**'nda olsun, ister o günlerden bu yana erkek üstünlüğünü daha sağlam temellere oturtan günümüzün ataerkil toplumlarından herhangi birinde olsun, hiçbir şey değişmez...

Belki Roma erkeği; cinsel organlarını karşı cinsten birine göstermekle cinsel birleşmede bulunuyormuş gibi tat duymak anlamına gelen **Eksibisyonizm**; karşı cinsle kendini bir görmeyi çok ileri götüren, son ölçüde hayran olduğu nesneyle bir olmayı diyemleyen **Eonizm**; kılık değiştirme sayrılığı **Transvestizm**; cinsel duygunun sevgilinin bütününden bir bölümüne, tek bir anatomik yanına, giyim eşyasının bir parçasına ya da düşgelimsel bir ilgi kurduğu onun olan herhangi bir şeye aktarılmasını diyemleyen **Fetişizm**; duyguyu kışkırtan, fiziksel bakımdan aşağılanma isteğiyle karışık cinsel duygu demek olan **Mazoşizm**; duygu kaynağı üzerine fiziksel ya da aktöresel acı dileğiyle ortaklaşan cinsel duygu anlamına gelen **Sadizm**;(145) ve erkeği; efendi, ezen kişi, kahraman, ille de oğlancı diye belleyen(146) **eşcinsellik** sayrılığıyla yüklü olan karısını daha bir kolay boşayabiliyor ve de her yanı kendi beğenisine göre düzenlenen ünlü **Pompei** genelevlerinde sergilenen sermayelerle doyu-

munu sağlayamazsa, hemen bir erkekler genelevinin sıcak lağımlarına kıvrımlanabiliyordu.

Çünkü Romalılar, cinsel içgüdüye doğal bir güç olarak bakıyorlar ve son kertede önemli bir durum olmadıkça, erkyurdun dahi onu sınırlayamayacağını düşünüyorlardı. Eğer erkekle kadın uyuşamıyorlarsa ya da birbirlerini doyuramıyorlarsa, yapılacak en doğru şey, eş değiştirmekti. Bu durum ortaya bir takım karışıklıklar çıkarsa bile, gene de cinsel açlıktan daha iyi idi.(147)

Ve bu cinsel açlığa düşmesin istenenler özellikle erkeklerdi. Onlar, "diledikleri an karılarını boşayabilirlerdi."(148) Bu hakka; "bütün türe alanlarını bilimsel bir görüşle kucakladığı ve eski zaman kültürünün bir bölümünü oluşturduğu"(149) halde aile kurumunu inatla unutmuş gözüken **Roma** türesi, **Repudium** diyordu. **Repudium** kurumu, "zinadan başka bir nedenle karısını boşayan adam, onu zinaya itmiş olur"(150) diyen Hıristiyanlıktan sonra dahi sürüp gitmiştir.

Gerçi dindar Roma'da, bir de **Divortium** kurumu vardı. Bu sözcük, karşılıklı gönül hoşluğu ile boşanmayı diyemliyordu. Fakat, **Aeneis**'in o yiğit dölleri, bir yandan **Lucrece** yüzünden çarpışan **Tarquinus**'u yerlere çalarak kadın için savaşmanın boş olduğunu ortaya koyarken, öbür yandan da ilk tanrılarından biri olan **Consus**'a verilen şölene çağırdıkları komşularının dişilerini kaçırarak haksız yere de olsa edinilmiş kadınların erkekleri mutlu kılan ve birbirine kaynaştıran bir öğe olabildiklerini kanıtlamamışlar mıydı? O halde, daha başlangıçtan beri istenç ve kişilikten yoksun bırakılan kadın yığınları, kendilerine yasal olarak verilen bu hakkı nasıl kullanacaklardı?

Örnekler bize gösteriyor ki; Roma'da **Divortium** kurumu, "iyi bir koca büyük bir senatörden daha övülmeye değer"(151) diyen babasına karşı kendini göstermek is-

termişçesine güzel karısı **Marcia**'yı çocuk arayan **Hortensius**'a sunan **Cato**'nun oğlu ve gene sevimli eşi **Livia**'yı götürüp elleriyle **Octavia**'yaveren iyi yürekli **Clandius**'un yaptıkları gibi, zaten başarısızlığa uğramış bir evliliği üç taraf arasında dostça çözüme bağlayarak daha çok karının zinasını yasallaştırmak için işletilmiştir. İsa dini ise "kim boşanmış kadınla evlenirse, zina eder"(152) diyerek, bu yolları boşuna kapatmaya çalışmıştır.

Fakat bilindiği gibi, insanları günlük yaşamlarından koparmak, akıp giden yaşamı bir takım soyut kurallarla durdurmak, hiçbir çağda mümkün olamamıştır. Nitekim **Roma**'da da özellikle **II. Kartaca Savaşı**'ndan sonra, boşanmalar alabildiğine arttı. Yargıçlar ayrılma nedenlerini aramakta daha gevşek davranmaya başladılar. Koca, uzun bir savaşa gitmişse, kadın bir başkasıyla evlenebilir oldu. Hatta kocanın askere çağrılması, boşanmak için yeterli sayıldı.(153) Hıristiyan İmparatorluk dönemlerinde de Justinianus'un para cezalarından sonra da Roma'daki boşanma görenekleri ortadan kalkmadı.

Nitekim, açık sözlü taşlama ozanı **Decimus Junius Juvenalis**, "mezar taşlarında kadının erdemleri sayılırken bir kez evlenmişse, yaşamı boyunca bir tek kocasının olduğu özellikle belirtilir demekte ve beş yılda sekiz koca değiştiren kadınlarla alay etmektedir."(154)

Ama, esas olarak boşanmayı zorba erkeğin yeni bir haz yatağı(155) ile cinsel ilişki kurmasına ve özgür istencine bağlayıveren kutsal törelerin ağulu ozanı **Juvenalis**'in alaylı ve tüm ayrıntılara ilişkin söylentileri bir yana; erkekle kadın arasındaki doğal ayrılıkları diyemleyen **Sexus** sözcüğünün bile patentini kimselere vermeyen **Çiçeron**'ların yetiştiricisi geveze **Roma**'da, koca için en geçerli boşanma nedeni, karının zina yapmasıydı.

Çünkü, tüm ataerkil toplumların efendisi erkekler için olduğu gibi Roma'da da kazançlı ve yüzağartıcı bir iş ve övünç kaynağı olan zina; kölelerin bile altına itilen kadınlar için törpülenici, yüz kızartıcı ve aşağılatıcı bir suçtu. Bu suçun cezasını, kocasından başkasıyla cinsel ilişki kurmak suretiyle, daha önceki dönemlere ilişkin dişil özgürlüğü simgeleyen Havva, pek ağır çekmişti. Romalı kadın ise, bir daha evlenme olanağı elinden alınarak, bir manastıra kapatılırdı. Ve bu kapatma, tam bir yaşam boyu sürerdi.(156)

Oysa bu eylem, erkekleri en kısa yoldan varsıl yapabiliyordu. Tıpkı günümüzde olduğu gibi:

1946 yılında, 2000 genel kadından, namuslu ve onurlu Fransız patronlarının elde ettikleri yıllık kazanç, tam on milyon sekiz yüz bin lira... 1960'larda ise **Bay Roger**'in 20 kadından ayda 540 bin Türk Lirası kazandığı resmen saptanmıştır.(157)

Aslında, bilindiği gibi fuhşun alabildiğine yaygınlaşıp kurumlaştığı tarihsel erkyurtlardan biri de Roma'dır. Esasen "ilk zamanların Roma'sı, bir yığın mahalleden ibaretti. Ve her mahallede, karınca yuvası gibi pek çok **Lupanar** (genelev) vardı. Kadınla erkeğin birleşmeleri için, surların dipleri ya da bir saçak altı yetiyordu. Hele imparatorluk devirlerinde; hamamlar, meyhaneler, hatta berber dükkânları birer birleşme yeri haline gelmişlerdi."(158)

Ama Roma; eşlerin ayrılmasına neden olan **zina** ile, başka geçim kaynağı bulunmayan bir kadının kendi gönül hoşluğuyla fakat erkeğini seçmeden ve zevk amaçlamadan her önüne gelenle daha ilk istek üzerine, ücret karşılığında ve sürekli bir biçimde cinsel ilişkilerde bulunması (159) demek olan **fuhşu**, haklı olarak birbirinden ayırmıştı.

Birincisini, yani zinayı, kadının kendikendini zevk için ve yasal olmayan bir biçimde kullandırması gibilerinden ele alıyor ve onu, erkeği küçülten, baba mülküne başkalarını ortak eden ve de aileyi yıkan bir eylem olarak cezalandırıyordu.

İkincisini ise, tıpkı ünlü aktörecileri **Cato, Censor, Çiçeron** ve **Seneca** gibi evliliği doğrudan doğruya koruyan ve evinde tatmin olmayan erkekleri tatmin eden bir gerekli kuruluş olarak görüyor ve koruyordu. **Roma** türesine göre **Meretrix,** yani **kazanan anlamına gelen fahişe,** "zevk için değil, para kabul ederek herkesin önünde kendini veren kadındı."(160)

Ve rolü yalnızca kendini kiralayan erkeğin üstünlük hırsını doyurmaktan ibaret olan bu acılı kadın, her türlü sayrılı zulüm karşısında susmak, mutlak olarak susmak gücemindeydi:

"Kes, diye atıldı adam. Şu sırtındakileri atıp yatağa girmeni istiyorum. Bu, kadının tepesini arttırdı. Sözü dolaştırıp canının istemediğine getirdi. Adam, havanda değilsin galiba, dedi. Bak bu iyi. Çünkü, biraz okşayacağım seni. Bunu söyler söylemez ayağa kalktı. Kadını karyolaya bağladı. Sonra gidip ustura kayışını kapıp geldi. Banyoya giderken, mutfaktan da hardal şişesini aldı. Kayışla öldüresiye dövdü kadını. Sonra da yaralarına hardal bastı. Hardal sıcak tutar seni, deyip kadını öne eğdi. Bacaklarını ayırdı. Cebinden çıkardığı kâğıt parayı buruşturup kadının orasına tıktı."(161)

Diyeceksiniz ki, **Henry Miller**'in kaleminden dökülen bu inciler; üstün **Roma İmparatorluğu**'nu değil, bir yandan serbest iktisadi etkinliğin cinsel yaşamı bildiğince düzenlemesini resmî ilke edinen, öbür yandan da evlilik dışı birleşmeleri önleyebilmek için her otel kapısının ardına bir gözcü koyan, fakat bütün çabalarına karşın, özellikle bunalım yıllarında zifaf yatağına giren her dört

kızdan birinin kadın çıkmasını önleyemeyen günümüz Amerika'sından bir kesiti anlatmaktadır.(162)

Doğrudur. Ama bu; yanlış bir değerlendirmeyi değil, tersine, o günlerden bu yana değişen pek bir şeyin olmadığını gösterir. "Askerlik, endüstri, teknoloji, üniversite, bilim, politika, ekonomi; kısacası, etkin polis güçleri de dahil olmak üzere, toplumdaki bütün güçlerin erkeklerin elinde olduğu"(163) sürece de tarihsel **erkek imparatorluğunun** sürüp gideceğini belgeler. Ve "toplum içinde tam bir ekonomik eşitlik gerçekleşmedikçe, gelenekler, kimi erkeklerin elindeki ayrıcalıkların kadınlardan eş ya da odalık olarak yararlanmalarına olanak verdikçe, kadının benliğini bütünleyip"(164) **Pompei** genelevlerindeki tutsaklığından kurtulamayacağını kanıtlar...

Esasen Roma'da, evli kadınların da cinsel yaşamları fahişelerinkinden pek iyi değildi. Hatta, kölelerinkinden bile çok daha kötüydü. Çünkü, fahişeler para kazanır, köleler de hiç değilse bir takım yasal haklara sahip olabilirlerken, ev kadınları herhangi bir mal durumundan öte gidemezlerdi. Sözgelişi efendiler, kölelerine dinlenme fırsatı verirlerdi. Evin denetleyici ve gözetleyicisi olan hanımsa, böyle bir hakka sahip değildi. Onun aile ya da kocaya yardımcı olduğu üzerinde hiç durulmamıştı.(165)

Gene kadın kölelerin, zaman zaman da olsa, beylerinin cinsel zevklerine araç olmayı tepimledikleri olurdu. Oysa, hiçbir kadın, kocasından tiksinti bile duysa, kendisini onun köpüklü saldırısından kurtaramazdı.(166)

Öte yandan, bilindiği gibi, evlerin, villaların, yontuların ve tabloların, erkyurdun bütün değerlerinden üstün tutulduğu Roma'da üretim, yiğit Catilina'nın deyişiyle, "hiçbir yerde aile ocağı ve canından gayrı bir varlığı bu-

lunmayan; evde sıkıntı, dışarda borç, bugünü kötü, yarını çok daha çetin"[167] olan umarsız insanların, ezik kölelerin emeğine dayanıyordu.

Özgür bir insanın çalışmasını, Yunan'ı yıkan kölelik düzeni ilke olarak temelden tepimliyordu. Ana görevleri, "cinsellikleriyle erkekleri eğlendirip doyurmak, onlara haz vermek ve gönüllerini almak"[168] olan kadınlarınsa, kendi yaşamlarını özgür olarak kazanmaya kalkışmaları en azından gülünçtü. Gerçi Roma'da, "ebe, masajcı, dansöz, balık satıcısı, hizmetçi, çamaşırcı gibi dallarda çalışan"[169] kadınlara rastlamak her zaman **unçtu** (mümkündü). Ama bunlara kimse iyi gözle bakmazdı. Onlar, çevrenin gözünde tüm tutunacak dallarını yitirmiş ve düşmüş kadınlardı.

Kaldı ki emek, acınacak kertede ucuzdu. Yasak aşk tutkularının, batakhanelerin ve öteki zevklerin alıp yürüdüğü; erkeklerin dişi gibi davrandığı, kadınların bedenlerini açıktan açığa sattığı[170] dindar Roma'da, bu yatak oyuncaklarına bırakılan işlerin bir kaçı dahi bir araya getirilse, gene de karın doyurmaya yetmezdi.

Dolayısıyla, evlenmekle birlikte, "babasından kalıt alma hakkını da yitirmiş olan"[171] bir özgür kadın, boşandığı ve bir manastıra kapatılmadığı taktirde, salt yaşayabilmek için, cinsel organını mutlaka can yardımına çağırmak güceminde kalırdı. Ve bu yol onu, genellikle fahişeliğe götürürdü. Ezilen, horlanan, yaralarına hardal ezmeleri basılıp acılı kutucağızına buruşuk paralar tıkılan **Meretrix** batağına... **Eski Roma** geleneği ve aktöresinin amansız temsilcisi, aile kurumlarını Yunan ekincinden korumak isteyenlerin yaman öncüsü **Marcus Porcius Cato**'ların, **Neron**'a öğretmenlik eden **Lucius Annaeus Seneca**'ların, **Censorinus**'ların, ikiyüzlü, kurnaz ve kıyıcı **Çiçeron**'ların aileyi koruyan bir gerekli kurum olarak gördükleri o dehşetler yatağına...

Savaşçı ve haramcıl Roma'da evlilik, bilindiği gibi, salt çocuk için yapılırdı. Çünkü, esasen insan gerekimi içinde bulunduğu için, "Romalıların gücüne alan ve zaman bakımından hiçbir sınır tayin etmiyorum. Onlara, sonsuz bir saltanat verdim"(172) derken, en az İsrail-oğullarının tanrısı **Yehova** denli yalan söyleyen **Juppiter, Roma** kentini de kahraman doğurmakta bereketli kılmış ve öyle nitelemişti.

Ama, kadını küçültürken erkeği de kadınlaştırmanın kaçınılmaz sonucundan kurtulamayan yiğit Roma, belki de her doğan bebeğin ille de bir Aeneas çıkmadığını görmüş olacak ki, bu yatakta çocuk değil, yalnızca zevk amaçlamıştır. Dişiye yasaklanan, dişiye çok görülen tek yönlü, bencil, çalmaca bir zevk.

Kendi anlayışı içinde etkin, ilerleyici ve savunucu olan kral erkek; tatlı, şirin, en başta aile düzeninin koruyucusu ve "çoğunlukla cinsel ilişki sırasında uyarılan isteğin orgazmla doyuma eremeyişi yüzünden meydana gelen kasık sancılarıyla"(173) kıvranıp duran kişiliksiz aracına, bu çukurda tıpkı bir mal gibi sahip olurdu... Ve bıkkın Seneca, 77. mektubunda şöyle haykırıyordu:

"Ne zamandan beri hep aynı şeyleri yapıp durduğunu düşün bir kez; ölmeyi yalnız yiğit ya da mutsuz kişi değil, bıkkın kişi de ister..."

Ve onlar, gerek bu güvence pazarlarında, gerek kölecil evlerinde atalarının Frugalitas diye aşağıladıkları cinsel zevkin her türlüsünü elde etmeye çalışırlarken, istemedikleri çocukların doğumunu engelleme yollarını da iyi bilirlerdi. Çünkü, ellerinin altında bu iş için geliştirilmiş bir sürü gereç ve yöntem vardı:

Sözgelişi; İtalyan doktor **Gabriel Fallopis**'in bulduğu sanılan **prezervatif**'i, 1820'lerin ünlü hekimi **Weinhold**'ün geliştirdiği üretim organlarını demir kafes içine alma yöntemini ve Amerikalı **Charles Knowlton**'ın sa-

lık verdiği birleşmeden sonra hemen yıkanma yolunu, bu dindar Romalılar çok iyi biliyorlardı(174)

Gerçi, zevk yataklarının istenmeyen bir çocukla gölgelenmesinden kaygılanan insanlar, yalnızca Roma'da yaşamamıştı. Belki de tarihin her çağında, özellikle varsıl olan kişileri, doğumu denetim altında tutma süreci yakından ilgilendirmiştir. Hatta, **Adem**'le **Havva**'ya ilişkin söylenceyi bile salt bu açıdan yorumlayarak, sağlıklı bir temele oturtmak **unç** (mümkün) olabilir:

Çünkü, nüfus sorunları üzerinde çalışan bilim adamları, doğan bir bebeğin yaşam beklentisi ancak 20-25 yıl arasında bulunan **Taş** devrinden günümüze doğru gelindikçe, dünya nüfusunda hızlanan bir artış görüldüğünü saptamaktadır. Nitekim, doğanların çoğunun daha ana ya da baba olabilecek bir erginliğe varmadan öldüğü ve buna bağlı olarak da yıllık ortalama artışın üçbeş kişiyi geçmediği **Paleolitik** başlarında, dünyamızın, yalnızca 125 bin dolaylarında bir insan topluluğunu barındırdığı sanılmaktadır. (175)

Buna karşın, o soylu atalarımız, çok ilkel bir gereç çantasına sahip oldukları için, çağın sonlarına doğru açlıkla yüzyüze gelmekten kendilerini kurtaramamışlardır. Çünkü, ortalığın ısınmasıyla birlikte tüm çayırlıkları ormanlar kaplamış ve bu da otçulların dört bir yana göçmelerine ya da ölüp gitmelerine neden olmuştur.

Bu yeni oluşum karşısında şaşıran insanoğlu, bütün olanaklarının tükendiğini sanarak umutsuzluklara düşmüş fakat kısa bir süre sonra yaman bir devrimle **Mezolotik** çağa atlayarak, önüne açılan sonsuz umut çevgenleriyle birlikte ormanı da buyruğu altına almasını bilmiştir.

Ama, tarih bize şunu gösteriyor ki, her üretim biçimi, hele yaşamının sonlarına doğru, insanları, bir gün aç ka-

lacakları kaygısıyla korkutmuştur. Ve özellikle merkezi sinir sisteminin değişen çevre nedenlerini tümüyle kavrayacak bir kerteye gelmesi ve mülkiyet fikrinin doğmasından sonra, o üretim biçimini elinde tutan **ulu tanrılar**, en başta doğumu denitim altına alarak, bu korkudan kurtulmak istemişlerdir.

Fakat onların elinde, çağımızda olduğu gibi, kuşkusuz bir doğum denetimi sanayii yoktu. Ve ulu tanrının önce cezalandırdığı halde, belki de yeni enerji kaynaklarının denetim altına alınması ve buna bağlı olarak üretim biçiminin değişmesiyle birlikte kaygılarının yersiz olduğunu anlayarak, sonradan giydirip örttüğü döllerini "evrenlere üstün kıldığı Adem, Nuh ve İbrahim"(176) adlı has kullar dahi, Romalıların yaman yönetimlerini henüz bilmiyorlardı.

Meleklerin tüm direnmelerine karşın erkeğin kaburga kemiğinden yaratılarak onların başına **belâ** edilen kadınlarsa, büyüsüne kapıldıkları **o dik başlı saldırgan yılanları,** karınları şişmeden çekincesiz duruma getirme ve **Bayan "J"** gibi avutabilme yöntemlerinden iletisizdiler:

Penisin çevresinde bir saat yönünde, bir de tersine doğru dilinizi dolaştırın. Ağzınızı bir hava tulumbası gibi kullanarak, onu içeri çekip dışarı itin. **Penise** kendi zevkinize göre meyvalı bir krema sürün. Sonra dilinizle kremayı ağız tadıyla yalayarak yiyin...

Orgazm durumunda penisi ağzınıza alırsanız, erkeğin duyarlığını ve boşalımını yakından duyumsayabilirsiniz. Bu, çok ilgi çekici olacaktır. Ve ayrıca gebe kalmak istemiyorsanız, en güzel sevişme biçimi...(177)

İlkel kadınların bu güzel sevişme biçimlerini, **Aden Bahçesinin** bekçisi yılan erkeklerinse, Romacıl yöntemleri bilmedikleri bir çağın mülkiyet tanrısı; öyle sanırız ki, doğum denetimi yapılmazsa yoksulların devrimi-

ne engel olunamaz[178] diyen bir **Aristoteles,** malsızlara cinsel istek duymayı bile yasaklayan bir **Malthus** öncüsünden başka birşey değildir.

Ve **Tevrat**'ta; "iyilik ve kötülüğü bilme ağacından yediğin gün öleceksin"[179] demesine karşın **Adem**'in yaşaması; **Kur'an-ı Kerim**'de, "şu ağaca yaklaşırsan, zalimlerden olursun" [180] diye buyurulduğu halde, sonradan has kul seçilmesi, kadının ortaya çıkışıyla birlikte "bahçenin ortasına"[181] geliveren ağacın birdenbire cinsel bir nitelik kazanması; dişiye verilen cezanın hep doğuma ilişkin olması gibi kanıtlar, bu düşünceyi yeterince doğrulamaktadır.

Ama, pek büyük sıkıntıların belirtisi saydığı kız çocuklarını düşünde bile görmek istemeyen[182] Romalı erkek, "ataerkil birim içinde ikinci bir birim"[183] olan örnek aile kurumunun güvencesi fahişelerden artan zamanını eğlendirmek ve kölelerinin başına ücretsiz bir ocak harlatıcısı dikebilmek için gereksindiği bir kıza, bekçi Adem denli kolay aldanmaz ve onu kendi durumuna göre yüklü bir Dos getirmeden eşliğe kabul etmezdi.

Roma türesinin en çetrefil konularından biri olan **Dos,** bu toplumdaki ailenin de en önemli kurumlarından biriydi. Evlenme, yalnızca niyete bağlı olup herhangi bir biçime uymayı gerektirmediği halde, **Dos** sorunu sıkı kurallara bağlıydı.

Dos, karı tarafının kocaya peşin olarak ödediği bir tür ev giderlerine katılma bedeliydi. Para olarak getirilebildiği gibi; mal, eşya, araç ve gereç, köle, kocaya bir alacak hakkının temini ya da onun bir yükümlülükten kurtarılması gibi yollardan biriyle de ödenebilirdi.

Kadın, kendi varlığı ile **Dos** verebilme olanağından yoksun ise; anne, baba, kardeşler, hatta bir üçüncü kişi, bu görevi üstüne alabilirdi. Ve onu kim verirse ver-

sin, evlilik **Manus**'suz bile olsa, koca, eline geçen bu varlığı, dilediği gibi kullanabilme hakkına sahip olurdu. Ancak, hiçbir biçimde, bir başkasına devredemezdi...

Romalı dişi, hem getirdiği **Dos** ile bir ölçüde bağımsızlığa kavuşur ve hem de onun miktarı ile övünürdü. Çünkü, eşler arasındaki denklik, daha çok varsıl bir anlam taşırdı. Yıkılması gereken temelleri polis devletine, büyük adamlar mitine ve sakat bir cinsel anlayışa sahip olan(184) her ataerkil ve mülkiyet toplumunda olduğu gibi...

III. BÖLÜM DİPNOTLARI

(1) R.H.Barrow; Romalılar, Çev. Ender Gürol, Varlık Yay., İst., 1965, s. 43.
(2) Prof. Dr. Ziya Umur; Roma Hukuku, Tarihi Giriş, İÜHF Yay., İst., 1965, s. 138.
(3) Ord. Prof. Dr. Andreas B. Schwarz; Roma Hukuku Dersleri, Çev. Doç. Dr. Türkan Rado, İÜHF Yay:, İst., 1948, s. 319.
(4) Prof. Dr. Fritz Pringsheim; Roma Hukukçuluğunun İkbal ve Nihayeti, Copitolium, yıl: 1, sayı: 2, Nisan 1934, s. 65.
(5) Barrow; a.g.e., s. 22.
(6) Barrow; a.g.e., s. 38.
(7) Barrow; a.g.e., s. 24.
(8) Virgile; L'eneide, Dün ve Yarın Tercüme Külliyatı, Çev. G. Öner, C.I., İst., 1935, s. 338.
(9) Dr. Edip Sendengeçti; Capitolium, Yıl: 1, sayı: 2, Nisan 1934, s. 17.
(10) Virgile; a.g.e., s. 63.
(11) Upton Sinclair; Altın Zincir, May Yay., İst., 1966, s. 56.
(12) Plautus; Çömlek, MFV Yay., Ank., 1958, 2. Bs.., s. 19 (Dipnotu).
(13) Montesquieu; Kanunların Ruhu Üzerine, Çev. Fehmi Baldaş, C.I., MEB Yay., İst., 1963, s. 484.
(14) Justiniaus; Instituticnes, Çev. Prof. Dr. Ziya Umur, İÜHF Yay., No: 276, İst., 1968, s. 41, 51.
(15) Schwarz; a.g.e., s. 247.
(16) Plautus; Palavrac Asker, MEB Yay., 2. Bs. Ank., 1964, s. 45.
(17) Beauvoir; Kadın I, a.g.e., s. 133.
(18) Doç. Dr. Şemseddin Talip; Roma'da Özel Hayat, Capitolium, Yıl: 1, Sayı: 2, Nisan, 1934, s. 135.
(19) Schwarz; a.g.e., s. 247.
(20) Barrow; a.g.e., s. 25, 38.
(21) Virgile; a.g.e., s. 54.
(22) Russell; Batı Felsefesi Tarihi, Çev. M. Sencer, C.I., Kitaş Yay., İst., 1969, s. 378.

(23) Mümtaz Soysal; Anayasaya Giriş, AÜSBF Yay., No: 271, Ank., 1969, s. 5.
(24) Prof. Umur; a.g.e., s. 21, 23.
(25) Günseli Özkaya, Tutsaklıktan Özgürlüğe Kadınların Savaşı, İst., 1970, s. 120.
(26) Standhal; Roma'da Gezintiler, MEB Yay., İst., 1950, s. 24.
(27) Barrow; a.g.e., s. 40.
(28) Vergilius; Çoban Türküleri, Çev. Güngör Öner, Ank., 1970, s.18.
(29) Arthur Koestler; Spartaküs, Toplum Yay., Ank., 1970, s. 72.
(30) Barrow; a.g.e., s. 40, 41.
(31) Justinianus; a.g.e., s. 17, 19.
(32) Prof. Umur; a.g.e., s. 34.
(33) Ord. Prof. Dr. Schwarz; a.g.e., s. 239.
(34) Justiniaus; a.g.e., s. 21.
(35) Prof. Dr. Hüseyin Cahit Oğuzoğlu; Roma Hukuku, Ank.,1959, s.55.
(36) J. Pirenne; Büyük Dünya Tarihi, Çev. Ekip, C.I., Meydan Yay., İst., Tarihsiz, s. 154.
(37) Schwarz; a.g.e., s. 239, 240.
(38) Prof. Dr. Orhan Münir Çağıl; Hukuka ve Hukuk İlmine Giriş, C.I; C.II., İst, 1966, s. 352.
(39) Schwarz; a.g.e., s. 241.
(40) Özdemir Nutku; Dünya Tiyatro Tarihi, C.I., s. 30.
(41) Prof. Oğuzoğlu; a.g.e., s. 56.
(42) Justinianus; a.g.e., s. 23.
(43) Justinianus; a.g.e., s. 45.
(44) Prof. Fındıkoğlu; Ahlak Tarihi, Gençlik Ktb., Neş. 3. Kitap, İst., 1945, s. 16.
(45) Bülent Ecevit; Özgür İnsan, Yıl: 1, Sayı: 5, Ank., 1972, s. 5.
(46) Bülent Ecevit; a.g.e., s. 5.
(47) D. Spitz; Antidemokratik Düşünce Şekilleri, Çev.Ş. Yalçın, MEB Yay., İst., 1969, s. 355.
(48) Pirenne; a.g.e., s. 88.
(49) Schwarz; a.g.e., s. 89.
(50) Plautus; Palavracı Asker, s. 13.
(51) Pirenne; a.g.e., s. 116, 122.

(52) Vergilius; a.g.e. s. 54.
(53) Sinclair; a.g.e., s. 55/56.
(54) Koestler; a.g.e., s. 78.
(55) Pirenne a.g.e., s. 124-142.
(56) Virgile; a.g.e.,C.I., s. 143.
(57) Hançerliolu; Düşünce Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1970, s.92.
(58) M. Beer; Sosyalizm ve Sosyal Mücadelelerin Tarihi, Çev., G. Üstün, C.I, s. 85, 86.
(59) Toprak Reformu, TÇTF Yay., Broşür No: VII, Ank., 1964, s. 7, 21, 36.
(60) Pirenne; a.g.e., s. 130.
(61) Beer; a.g.e., s. 83.
(62) Bebel; Kadın ve Sosyalizm, Çev. Zekeriya Ziya Sertel, C.I., s.38, 39.
(63) Pirenne; a.g.e., s. 155.
(64) Vergilius; a.g.e., s. 22.
(65) Vergilius; a.g.e., s. 22.
(66) Vergilius; a.g.e., s. 23.
(67) Vergilius; a.g.e., s. 22.
(68) Beauvoir; Yaşlılık, Çev. M. Ali Kayabal, C.I., Milliyet Yay., İstanbul, 1970, s. 185.
(69) Schopenhauer; Aşkın Metafiziği, Çev. S. Hilav, Oluş Yay., İst., 196, s. 13, 16, 28, 77, 78, 82.
(70) Vergilius; a.g.e., s. 24.
(71) Sinclair; a.g.e., s. 63.
(72) Pirenne; a.g.e., s. 138.
(73) Prof. Umur; a.g.e., s. 88.
(74) Prof. Umur; a.g.e., s. 115.
(75) Russell; a.g.e., s. 361.
(76) Barrow; a.g.e., s. 153.
(77) Matta'ya Göre İncil, VIII/20.
(78) Matta, XIII/12.
(79) Matta, VI/19, 24; XIX/24.
(80) Charles Seignobos; Avrupa Tarihi, Çev. Samih Tiryakioğlu, Varlık Yay., İst. 1960, s. 37.
(81) Berna Moran; Edebiyat Kuramları ve Eleştiri, İÜEF Yay., İst., 1972, s. 193.
(82) Dr. Serdengeçti; a.g.e., s. 101.

(83) Barrow; a.g.e., s. 115.
(84) Celal Nuri; Kadınlarımız, İst., 1915, s. 38.
(85) Halikarnas Balıkçısı, Hey Koca Yurt, Hürriyet Yay., İst., 1972, s.321.
(86) Azra Erhat; Mitoloji Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İst., 1972, s. 335.
(87) Prof. Dr. Kudret Ayiter; Roma Hukuku Dersleri, Aile hukuku, 2. Bs. AÜHF Yay., Ank., 1963, s. 18.
(88) Virgile; L'eneide, Çev. Ahmet Reşit, Dün ve Yarın Külliyatı, C.II, İst., 1936, s. 144.
(89) Paulene Reage; O'nun Hikayesi, Çev. A. Erhan, Babil Ktb., İst., 1971, s. 65, 122.
(90) Dr. Haydar Dümen; Cinsel Yaşam, İst., 1973, s. 41.
(91) Beauvoir; Kadın; I, s. 17.
(92) Fındıkoğlu; a.g.e., s. 38.
(93) Terentius; Kardeşler, MfV Yay., 2. Bs., İst., 1958, s. 5.
(94) Schopenhauer; a.g.e., s. 13.
(95) Plautus; Amphitryn, MfVYay., 2. Bs. Ank., 1958, s. 67.
(96) Halikarnas Balıkçısı; a.g.e., s. 234.
(97) Dr. Dümen; a.g.e., s. 52.
(98) Henry Miller; Sexus, C.I., Babil Ktb., 2. Bs., Ank., 1971, s. 120.
(99) Miller; Sexus, a.g.e., Ank., 1971, C.II., s. 111.
(100) Dr. Kraft Ewing; Sex Açısından Bir Kadın- Bir Erkek, Altın Ktbl., Yay., 1970, s. 153.
(101) Plautus; Çömlek,s. 17.
(102) Aristophanes; Kadınların Savaşı, Çev. S. Eyüboğlu, A. Erhat, Remzi Ktb., İst., 1966, s. 93.
(103) Fındıkoğlu; a.g.e., s. 37.
(104) Bozkurt Güvenç; İnsan ve Kültür, SBD Yay., Ank., 1972, s. 175.
(105) Halikarnas Balıkçısı; a.g.e., s. 72, 73, 181.
(106) Dr. Dümen; a.g.e., s. 57, 58, 61, 62, 63, 64, 65, 71.
(107) Dr. Dümen; a.g.e., s. 65.
(108) Erhat; a.g.e., s. 299, 300.
(109) Erhat; a.g.e., s. 325, 326.
(110) Halikarnas Balıkçısı; a.g.e., s. 13.
(111) Fındıkoğlu; a.g.e., s. 38.
(112) Haldor K. Laxness; Atom Durağı, Toplum Yay., İst., 1971, s. 95.
(113) Miller; a.g.e., s. 154.

(114) Dr. Dümen; a.g.e., s. 20.
(115) Prof. Oğuzoğlu; a.g.e., s. 64.
(116) Halikarnas Balıkçısı; a.g.e., s. 74.
(117) Kate Millett; a.g.e.
(118) Schwarz; a.g.e., s. 248.
(119) Beauvoir; Yaşlılık, I., s. 173.
(120) Celal Nuri; a.g.e., s. 40.
(121) LARAUSSE IV., s. 292.
(122) Justinianus; a.g.e., s. 307.
(123) Schwarz; a.g.e., s. 100, 247.
(124) Justinianus; a.g.e., s. 197.
(125) Schwarz; a.g.e., s. 94.
(126) Prof. Umur, a.g.e., s. 138.
(127) Beauvoir; a.g.e., s. 174.
(128) Herbert Marcuse; Aşk ve Uygarlık, Çev. S. Çağan, May Yay., İst., 1968, s. 66, 67.
(129) Özkaya; a.g.e., s. 141.
(130) Prof. Ayiter; a.g.e., s. 12, 13.
(131) Justinianus; a.g.e., s. 17; Prof. Ayiter; a.g.e., s. 7.
(132) Plautus; a.g.e., s. 17.
(133) Aristophanes; a.g.e., s. 93.
(134) Paulene Réage; a.g.e., s. 74, 84, 122.
(135) Dr. Dümen; a.g.e., s. 40.
(136) Celal Nuri; a.g.e., s. 40.
(137) Apuleius; Altın Eşek, I., MEB Yay., Ank., 1950, s. 30, 31.
(138) Beauvoir; Kadın III., a.g.e., s. 76.
(139) Ewing; a.g.e., s. 71.
(140) Beauvoir; Yaşlılık I., a.g.e., s. 64, 69, 80.
(141) Beauvoir; a.g.e., s. 185.
(142) Apuleius; a.g.e., s. 40.
(143) Beauvoir; Kadın I., a.g.e., s. 136.
(144) Paulene Réage; a.g.e., s.164, 166, 167.
(145) Dr. Kenneth Walker; Fizyoloji Açısından Cinsiyet, Çev. E., Gürol, Varlık Yay., İst., 2. Bs., 1973, s. 159, 168.
(146) Kate Millett; a.g.e., s. 37.
(147) Richard Lewinsohn; Cinsi Adetler Tarihi, Çev. Ender Gürol, Varlık Yay., İst., 1966, s. 57.

(148) Dr. Ewing; a.g.e., s. 164.
(149) Prof. Pringsheim; a.g.e., s. 65.
(150) Matta, a.g.e., V/32.
(151) Barrow; a.g.e., s. 55.
(152) Matta, a.g.e., V/32.
(153) Lewinsohn; a.g.e., s. 59.
(154) Larosse II., s. 512.
(155) Millett; Cinsel Politika, Çev. S. Selvi, Payel Yay., İst., 1973, s.90, 29.
(156) Prof. Oğuzoğlu; a.g.e., s. 101.
(157) Jean-Gabriel Mancini; Fahişelik ve Kadın Ticareti, Çev.. Samih Tiryakioğlu, Varlık Yay., İst., 1973, s. 142, 156.
(158) Mancini; a.g.e., s. 27, 29.
(159) Mancini; a.g.e., s. 19, 47.
(160) Mancini; a.g.e., s. 63, 64, 17, 18.
(161) Millett; a.g.e., s. 23.
(162) Lewinsohn; a.g.e., s. 348, 349.
(163) Millett; a.g.e., s. 50.
(164) Beauvoir; Kadın I., a.g.e., s. 128.
(165) Prof. Ayiter; a.g.e., s. 21.
(166) Millett; a.g.e., s. 159.
(167) Gaius Sallustius Crispus; Catiline Tertibi, Remzi Ktb., İst., 1973, s. 35.
(168) Millett; a.g.e., s. 101.
(169) Özkaya; a.g.e., s. 132.
(170) Crispus; a.g.e., s. 28.
(171) Prof. Ayiter; a.g.e., s. 29.
(172) Virgile; a.g.e., C.I., s. 63.
(173) Millett; a.g.e., s. 183.
(174) Lewinshonh; a.g.e., s. 287, 289.
(175) Güvenç; a.g.e., s. 217, 218.
(176) Kur'an-ı Kerim; Araf 26; Al-i İmran 33.
(177) "J"; Kadında Cinsel Tatmin, Anten Yay., İst., 1973, s. 107, 109.
(178) Aristo; Politika, Çev. N. Berkes, C.I., Mf.V., 1944, s. 161.
(179) Kitab-ı Mukaddes; Tekvin II/15-17.
(180) Kur'an-ı Kerim; Bakara 35.
(181) Kitab-ı Mukaddes; Tekvin III/16.
(182) Prof. Ayiter; a.g.e., s. 18.
(183) Millett; a.g.e., s. 62.
(184) Millett; a.g.e., s. 45.

Bölüm IV

ORTAÇAĞ'DA AİLE VE KADIN

Antik dünyanın sonu, barbarların saldırısı ve Hıristiyanlığın yengisi gibi iki temel olguyla noktalanmaktadır. Aslında, dalgalar halinde saldıran bu yabancıları tiksinilen bir sürü yapan şey, uygarlığın uğradığı çekince değil, onların yerleşmiş olan mülkiyet anlayışına verdikleri dokunca olmuştur. Varsıllığın koruyucusu olan Hıristiyanlık da bu dokuncaları alabildiğine abartmıştır.(1) Zaten yazı bilmeyen barbarların kendi nedenlerini nasıl açıkladıklarını ve duygularını nasıl anlattıklarını bilemiyoruz. Haklarındaki bütün öykü ve söylentiler, güvensiz kilise adamlarınca yazılmıştır.(2)

Fütuhatının enginliğiyle Tevrat'ın yeni bir bireşimi olan Hıristiyanlığın çevgenlerini çizen Roma İmparatorluğu, artık çok yaşlanmıştı. Orada, açlıktan kadidi çıkmış bir büyük topluluk, ince bir beğeniyle döşenmiş ve içinde zevk düşkünü, doymak bilmeyen seçkinlerin yaşadığı 2500 sarayın çevresinde homurdanıp duruyordu. "Değerden düşürülmüş, bayağılaştırılmış, alçaltılmış, 200 bini köle olan bir insan kalabalığı iç çamaşırdan, çarşaf ve benzerlerinden bile yoksun, aydınlatmasız, etsiz, şarapsız, yalnızca hamur yiyerek, cesedinin yoksullar arasında çürümeye gideceği güne değin beslenmesinin verilmesini bekliyordu."(3)

Ren, Tuna ve Suriye sınırlarındaki ordular, hangi generalin imparator olacağını kararlaştırmak üzere kendi aralarında savaşa tutuşmaya ve rejimi temellerinden sarsmaya daha III.yüzyılda başlamıştı.(4)

Kısaca dendikte, İmparatorluk, tek bir adamın yönetemeyeceği denli büyümüştü. Büyük Theodosius da ölüverince, yani 395 yılında, erkyurt, onun oğulları Arcadius ve Honorius arasında ikiye bölündü. Merkezi İstanbul olan Doğu, Arcadius'a; merkezi Roma olan Batı ise, Honorius'a düştü. 476'da yıkılarak Ortaçağ'ı açan Batı Roma İmparatorluğu, Balkan yarımadası hariç, Latin dilinden olan hemen bütün Avrupa eyaletlerine egemendi. Yalnız, yaşamı, bir insanınki denli kısa olmuştur.

Doğu Roma İmraparatorluğu ise, amaçladığı şey olmayı genel özellikleriyle başarabilmiştir. Nitekim, XV ve XVI.yüzyıllarda Alpler ötesi krallıklarda İtalyan başarısının yansımasına değin, VIII.yüzyılın bu İmparatorluğu ile karşılaştırılabilecek herhangi bir erkyurt, Batı dünyasında ortaya çıkmamıştır.

Bu İmparatorluk, yalnızca Kilise'yi erkyurda bağımlı kılmasıyla, Ortodoks Hıristiyan dünyasında çeşitliliğe, esnekliğe, deneyciliğe ve yaratıcılığa varabilecek tüm eğilimleri durdurmasıyla[5] değil, yönetim biçimiyle de ayrılık göstermektedir. Nitekim, İmparator, artık bir Magistratus değil, Doğu törelerince yönetim kuran bir müstebittir. Tahtta oturur ve başında bir taç taşır. Doğu yöntemince, secdeye kapanılarak esenlenir. Başa, kalıtım yoluyla geçer. Sarayı, odası, yurtlukları gibi kendi malı olan nesi varsa kutsal bilinir.

Maliye işlerinin ve İmparatorun sarayı ile topraklarının yönetimi gibi yüksek görevler, adlarına Komit(*) denen kimselere verilmiş ve sınır eyaletleri Dux (**) adını taşıyan komutanlara bırakılmıştır.[6]

(*) Komit : Arkadaş anlamındadır. Kont sözcüğü bu kökten gelir.
(**) Dux : Önder demektir. Dük ünvanı burdan gelir.

Justinianus'a değin başa geçen İmparatorlar; Şaray, askerler ya da kilise tarafından yönetilen silik kimselerdi. Sözgelişi Arcadius, önce haremağası Eutrapios'un, sonra Gainas ile eşçeğizi Eudoksia'nın etkisi altında kalmıştı. Onun oğlu Theodosius ise, babasından pek üstün değildi. Uganlık (İktidar), kız kardeşiyle karısı güzel Eudoksia arasında paylaşılmış gibiydi. Hükümdar, tanrıbilimsel tartışmalar ve sirk oyunlarından başka bir şeyle ilgilenmek istemiyordu.

M.S. 527 yılında imparator olan Justinianus, beş yıl sonra Hippodrom'da başlayan bir ayaklanmada, sirklerdeki ayı bakıcısının kızı ve eski kapatması yeni imparatoriçe Thedora'nın sertliği sayesinde tahtını güç kurtardı. Ayasofya dahil, kentin büyük bir bölümü bu ayaklanmada yandı.

Justinianus, ülkeyi yeniden genişletmek uğruna giriştiği yollarda biraz gücemlendi. Gerçi onun zamanında Akdeniz bir Bizans gölü durumuna geldi. "Anadolu, Suriye, Filistin, Mısır, Libya, Tunus, Cezayir, Güney İspanya, İtalya, Tuna'nın güneyindeki bütün Balkan yarımadası ve Akdeniz adalarının hepsi İmratorluğun birer ili haline getirildi."(7)

Ama, erkyurdun mali gücü ve orduları buralarda erirken, ülke de her yandan tehdit altına girmişti. İranlılar, Hunlar, Bulgarlar ve İslavlar sınırlara saldırıyor, Antik dünyanın geleceğini bir daha çekinceye düşürüyorlardı. Hele İranlılardan kurtulmak için, Bizans o çağın Asyadaki büyük İmparatorluğu Kök Türkler'le bile birleşmeyi tasarlamış ve bu amaçla iki taraf arasında elçiler gidip gelmişti.

Büyük Roma'yı yeniden kurma düşlemleri içinde "evrensel Helen erkyurdunu bir kez daha çöküntüye uğratan Justinianus"(8) öldükten sonra, bunalmış olan halk

gene ayaklandı. Ve bu kargaşa dönemi öncekilerden daha uzun ve daha acılı oldu. Avarlar Pannonya'da, Lombartlar Po koyağında yerleşti. Justinianus'un ağır haraçlar ödeyerek güçlükle önleyebildiği İranlılar, Suriye'yi ele geçirdi. Persler saldırdı. Galya ve İspanya'da, Franklar'la Vizigotlar İmparatoruğun egemenliğinden sıyrıldılar.

Justinianus'un en büyük hizmeti, eski Roma'nın tüm hukuk verilerini toplayarak, bugünkü Avrupa uygarlığının ortak temellerinden birini oluşturması olsa gerektir. Kendisinden sonra yerine geçenlerse, hayli silik ve güçsüz kimselerdi. Ya salt Araplar'la uğraşmakla zaman geçirdiler ya Bulgarlar'a yenildiler ya da annelerince gözlerine mil çekilerek sakat edildiler.

"XI.yüzyıl sonlarına doğru Selçuklu Türkleri, Bizans'a en kesin darbeyi indirdiler. 26 Ağustos 1071 günü Malazgirt'te büyük Bizans ordusunu yok edip İmparator Romanus Diogenes'i tutsak aldılar. Artık bütün Anadolu, Türklere açılmıştı. Nitekim birkaç yıl içinde Marmara'ya değin ilerlediler. Onları ancak Haçlı Seferleri durdurabildi. Haçlı orduları, Türkleri Batı Anadolu'dan Orta Anadolu'ya attı."(9)

İstanbul'da ayaklanmalar ve taç kavgaları başlamıştı. Çarpışan muhtelif partiler birbirlerini kılıçtan geçiriyorlardı. Sonunda Latinler, Grekleri uganlıktan kovarak, bir Latin İmparatorluğu kurdular. Erkyurt, ikiye bölünmüştü. Kentten kovulan Grekler, İznik'te bir Rum erkyurdu kurdular. Bir takım beylikler ve prenslikler türedi.

General Mikhael Paleologos 1261 yılında İstanbul'a girip Latin İmparatorluğu'na son verinceye dek, sınırları Marmara'dan Sakarya ve Menderes kıyılarına değin uzanan İznik'teki Rum erkyurdu, Bizans İmparatorluğu'nu tek başına sürdürecektir.

Galata'ya gelip yerleşen Genovalılar, Karadeniz'le yapılan ticareti ellerine geçirince, Avrupa uygarlığında Etat (Erkyurt, Devlet)'nın kurucularından biri olan Venedik'le araları açıldı. Cenevizliler, Bizans'la iyi geçiniyorlardı. Nitekim, İmparator II.Andronikos onları tuttu. XIII. yüzyılda Batı'nın en üstün denizci erkyurdu durumuna gelen görkemli Venedik, Bizans'a karşı savaş açtı ve onları yendi.

Kuşkusuz, İmparatorluğun yağısı tek değildi. Ama bundan sonra en büyük çekince, Bizans için, Anadolu'dan gelecekti. Nitekim, "1326'da Bursa'yı alan Osmanlılar, 1356'da Gelibolu yarımadasına egemen olarak Üsküdar'a değin ilerlediler. Birkaç yılda Trakya'yı almak suretiyle Bizans'ı, batıdan da çevirmiş oldular"(10) ve tüm savunma çabalarına karşın, Türkler, Bizans topraklarını ele geçirmeye devam ettiler.

Tahta geçen Joannes Kantakuzinos, biraz soluk alabilmek için güzel kızı Theodora'yı, Osmanlı padişahı Orhan Bey'e eş olarak sunacak; ama bu davranış kendisinin içerde suçlanmasına ve yarıştaşı V. Joannes'in "Milli Cephe" girişimlerine yolaçarken, Orhan Bey'in de ilerlemesine engel olamayacaktır.

Osmanlıların Avrupa'ya adım attıklarını gören Bizans İmparatoru, Avrupa erkyurtlarından yardım istedi. 1363'te; Sırp, Bulgar, Ulah, Boşnak ve Macar orduları birleşerek, Osmanlıların üzerine yürüdü. Edirne'ye dek ilerleyen bu Haçlı Ordusu, sonunda bir Türk süvari keşif kıtasına yenilerek dağıldı.Böylece I.Murat, Trakya ve Bulgarlar'la Sırbistan'ın bir bölümünü ele geçirerek, Bizans'ın hemen her yanını Türk topraklarıyla kuşatma olanağını buldu.

Kosova Savaşı'nda şehit edilen I.Murat'tan sonra padişah olan Yıldırım Bayezit, babasından çok daha kararlı ve hırslı bir önderdi. İlk işlerinden biri, İstanbul'u ku-

şatmak oldu. Fakat, Timur saldırısı üzerine kuşatma kaldırıldı. Sırp kralı İstefan'ın kız kardeşi Olivera'nın ve Niğ-bolu'ya saldıran 100 bin kişilik Haçlı Ordularının yapamadığı işi; salt kendi gücü ve yeteneğiyle Osmanlı İm-paratorluğu'ndan daha büyük bir erkyurt kurmuş olan bir başka Türk İmparatoru hakkıyla başarmıştı.

1402 yılında iki ordu, Çubuk ovasında karşılaştılar. Timur, onurlu Yıldırım'ın güçlerini yendi. Böylece o, yalnızca düşmek üzere olan İstanbul'u değil, Balkanları da kurtarmış oldu.

II. Murat'la birlikte **Osmanlı Türkleri** , yeniden dışarıya yöneldiler. Önce Sırp Kralı **Brankoviç'in taze kızı Mara** gelin olarak getirildi, sonra da Sırbistan alındı. **Papa**'nın arkalamasıyla **Macar, Prusya, Saksonya, Bavyera, Romanya, Lehistan, Belçika, Fransa**'dan toplanan askerlerden oluşan yeni bir Haçlı Ordusuyla karşılaşıldı. Ve son kertesine varan umutsuzluk, bir anda utkuya dönüştü. Yenilgiye doymayan **Haçlılar**, bir daha dağıldılar.

VIII. Joannes'in uganlık yıllarında Bizans'ın durumu iyice ağırlaştı. İmparatorluğun sınırları alabildiğine daralmıştı. **İstanbul, Türk** topraklarına saplanan bir hançere benziyordu.

II. Mehmet, 1453 yılında tam bir kararlılıkla ve hazırlıklı olarak **Edirne**'den yola çıktı. 200 bin dolaylarında bir ordusu, 130 kadar da küçüklü büyüklü topu vardı. Kuşatma, 53 gün sürdü. Bu sırada Bizans tahtında, **Palaeologos** hanedanının son temsilcisi **IX. Konstantin Dragazis** oturuyordu. Ve 29 Mayıs 1453 günü, İstanbul alındı. **Dragazis** yaşamını yitirirken, çocuk denecek bir yaşta bulunan **II. Mehmet**, bir çağ kapatarak, **Fatih** ünvanıyla tarihe geçiyordu...

Yıllar sonra yetişen, **uluslararası sermayenin büyük Hıristiyan tarihçisi dindar Toynbee'nin** bu ola-

yı,Roma İmparatorluğu'na ilişkin birliğin yeniden kurulması[11] biçiminde nitelemesi sanırız tartışılabilir ama-1453 yılının 29 Mayısından sonra,İstanbul'un Türklüğü artık hiç tartışılmayacaktır.

Yıkımı işte böyle olan Bizans, Ortaçağ'ın en görkemli güçlerinden biriydi. Sermayenin kendisinin de geleneksel uğraşıların araç ve gereci biçiminde bir toprak mülkiyeti karakteri taşıdığı[12] bu çağın, yani XV. yüzyılın son çeyreğinde noktalanan on üç yüz yıllık dincil sürenin öbür büyük gücüyse, yeni öğe ve koşullarla yoğrulan bugünkü Avrupa'nın oluşumudur. Batılı tarihçilerin bu süreç kesitine "Karanlık Çağ" demeleri bir anlamda, yani bugünkü Avrupa hamurunun mayalanma ve gene bugünkü Avrupa ekincinin toprak altındaki filizlenme dönemi olması nedenleriyle sanırız doğrudur.

Aslında Avrupa kıtası, çok yaşlı bir toprak parçasıdır. Buradaki ilk insanların, bundan 25 bin yıl önce varoldukları sanılmaktadır. Bunların hangi dili konuştuklarını ve kendilerine ne ad verdiklerini bilmiyoruz. Asıl Avrupa uygarlığı ise, Akdeniz çevresinde doğmuştur. Ve bu uygarlık özellikle Batı'daki yaygın kanının tersine, asla **Hellen** uygarlığı değil, fakat o yetkin uygarlığın da kökeni olan **Anadolu** uygarlığıdır. Tanrılar tanrısı **Zeus**'un sevgilisi ve Fenike kralı **Agenor**'un işveli kızı **Europa**'nın adını, Yunanlıların bu kıtaya ad olarak vermeleri, bu tarihsel gerçeği değiştirmez.

Avrupalıların, M.Ö. 2500 yıllarında ilkin **Yunan** ve daha sonra da **Roma** uygarlığının doğuşu ile bir canlılık kazandıkları doğrudur. Esasen kıtanın yazılı tarihi de işte bu iki uygarlıkla başlamaktadır. Özellikle Roma İmparatorluğu'nun doğup gelişmesi, Avrupa halkları için çok etkili olmuştur. Kıtanın bütün güneyini kaplayan bu büyük imparatorluk, politikada büyük başarılar göstermiş, Lâtinceyi yaygınlaştırıp diriltmiş, oralara yollar ve bi-

nalar yapmış ve hâlâ yaşayan hukuk kurallarını egemen kılmıştır.

Ama bu vampir Roma'nın egemenliği, bir yandan da Avrupa oymaklarını başlıca iki evrene bölmüştür. Bir yanda Güney ile Batı'nın uygar ve barışçı evreni vardı ki, bunlar, tek ve aynı uygarlığın, kökeni **Anadolu** uygarlığı olan **Yunan** bireşiminin içinde, aynı saltık yönetim dizgesi ve aynı soylulara ilişkin toplumsal düzen altında birleşmiş bulunuyorlardı.

Öbür yanda ise, çok seyrek nüfuslu olan, kentlerden yoksun, **Kuzey** ile **Doğu**'nun barbar ve savaşçı evreni vardı. Bunlar, ilkel ve çetin bir yaşam sürüyorlardı. Önderlerinin, törelerinin sınırladığı bir güce sahip bulunduğu bağımsız birtakım küçük oymaklara bölünmüşlerdi.

Avrupa'daki değişiklik, imparatorluk toprakları üzerine Roma uygarlığı dışında kalmış birçok barbar halkın girmesiyle başladı. Bu gücemlemeler, Avrupa oymaklarının yer değiştirmek güceminde kalmalarına neden oldu. Yerli halkların yaşayış tarzları baştan ayağa değişti. Barbar alanlar alabildiğine genişlerken, uygar alanlar daraldı. Kırsal bölgeler yağma edildi, kentler yıkıldı. Ve bu barbar yayılma Roma barışına son verirken, Avrupa'yı yeniden sürekli savaş durumuna soktu.

Roma İmparatorluğu'nun siyasal egemenliğine son veren yabancı halkların en başında; "gerek biçimlenişleri bakımından taşıdıkları özellikler ve gerekse tarihin belli bir aşamasında Antik toplumu çözüp dağıtıcı rolleriyle Feodal düzenin hazırlayıcıları olarak özel bir anlam taşıyan"[13] Germen oymakları gelmekteydi.

"Özgürlük sevgileri kusur sayılacak denli çok"[14] olan bu oymaklar "Tuna, Ren, Vistül ve Kuzey denizleri arasında bulunan toprakları, ancak Milattan az önceleri işgal etmiş olabilirler."[15] Onlar gelmeden önce ise, bugünkü Almanya'da, anaerkil toplum izlerini daha çok ta-

şıyan Keltler oturuyordu. Germenler, bir tür Arya dili konuşan bu yiğit halkı Batıya doğru sürerek, topraklarına sahip çıktılar.

Tacitus, Germenlerin çok kalabalık olduklarını yazmaktadır. **Gallia**'nın yaman kırımcısı **Julius Caesar** ise, **Ren**'i ilk geçen Germen barbarlarının yalnızca on beş bin dolaylarında olduğunu, sonraları da bu sayının ancak 320 bine çıktığını söylemektedir.(16) Bu bilgilerin doğruluk derecesini bilmememize ve elimizde daha sağlıklı veriler bulunmamasına karşın, **Roma İmparatorluğu** içindeki Germen kalabalıklarının 5 milyon dolaylarında olabileceğini sanırım varsayabiliriz. Bu sayı, bizim bugünkü koşullarımıza göre kuşkusuz çok düşüktür. Ama, bu erkyurdun içine yerleşen barbar halklar topluluğu için hiç de azımsanacak bir sayı değildi.(17)

Sarhoş edici içkilere düşkünlükleriyle Grek ve Romalıları şaşırtan bu Germenler, başlangıçta, İmparatorluğu kuşatmak gibi bir siyasal amaç gütmüyorlardı. Aslında, daha verimli topraklara kavuşmak, komşu ülkelerin varlıklarını ele geçirmek için baskınlar vermek, bu halkın başlıca yaşam tarzlarından biriydi. "Belirli bir ün kazanan askerî önder, çevresinde, gözü savaş vurgununda olan bir genç kalabalığı topluyordu. Önder, onların gerekimlerini sağlıyor, armağanlar veriyor ve aşama sıralarına göre örgütlüyordu. Bunların dağılmaması, ancak sürekli savaşlar ve çapul seferleriyle sürdürülebiliyordu. Çapul, bir erek durumuna gelmişti."(18) Gallia'ya girişleri bile, Avern ve Sequan barbarlarının ödül vaadleri üzerine, bu halklara yardım amacıyla olmuştu.(19)

Roma İmparatorluğu'na işçi olarak sızmaya başlamalarıysa, çok daha eski tarihlere düşgelmektedir. Bu halklar, öbür alanlarda Roma için belki iyi birer emekçi

değillerdi ama, onların savaşçı nitelikleri, **Gallia** korsanı **Caesar**'ı bile en çok uğraştıracak ve bu yönleri, çevreye korkular saçacak bir üstün düzeydeydi.(20)

Bu bakımdan İmparatorluk, daha II. yüzyıldan itibaren Germenleri ücretli asker olarak kullanmaya başlamıştır. "Roma bayrağı altında, kalabalık bir biçimde, bizzat Germenlere karşı çarpışan yardımcı Germen birlikleri"(21) dahi vardı. Bir süre sonra ise, tüm Germen halkı, Roma'nın sınırlarını korumakla görevli bağlaşık ilan edildi. IV. yüzyılda, nerdeyse iş işten geçmiş, uzun boylu ve mavi gözlü bu insanlar, İmparatorluğun bütün eyaletlerine, hatta başkent Roma'ya yerleşmişler ve orduyu ellerine geçirmişlerdi. "V. yüzyılın sonlarında ise, arıklaşmış, kansız ve güçsüz düşmüş Roma İmparatorluğu'nun kapıları, Germen kuşatıcılarına, ardına değin açılmıştı".(22)

Kendi çocuklarını köle olarak satmak güceminde kalan Roma halkını öz erkyurtlarından kurtarırken onların bütün topraklarının üçte ikisini ellerinden alarak aralarında paylaşan ve can çekişen Avupa'ya da ancak barbar toplulukların yapabileceği yeni bir dirimsel güç üfleyen Germenler, aslında yarı yerleşik bir oymak örgütü düzeyindeydiler. Toprakla olan ilişkileri çok gevşekti. Bütün varlıkları, kötü cinsten olan hayvan sürülerinden ibaretti. "Para, yalnızca Roma parasıydı ve çok az kullanılırdı. Ne altın işlerlerdi ne de gümüş. Bunlara pek önem vermezlerdi. İnsan kurban etme töresi hâlâ uygulanırdı. Kısacası, barbarlığın orta aşamasından yukarı aşamasına daha yeni geçmişlerdi."(23)

Kentsel yerleşmelerden yoksundular. Hatta, birbirine yakın kurulan evlere dahi dayanamıyor; "ayrı, dağınık, hoşlarına giden bir kaynağın, ovanın ya da ormanın yanında yaşıyorlardı. Çok kez yerin altında mağaralar kazar, üstüne toprak yığarlardı. Evlerinin yapımında, taş

ile tuğladan bile yararlanmayı pek düşünmezler, hemen hiçbir güzellik ve erinç duygusu taşımaksızın, kaba bir biçimde kesilmiş kereste kullanılırdı."(24)

Yalnızca örtünmek için giyinirlerdi. Taşlı bir iğne, iğne de bulamazlarsa bir dikenle tutturuluvermiş olan pelerinleri, giysi diye kullandıkları hayvan postları, hâlâ yabanıl ormanın izlerini taşıyordu. Topluluğun varsıl üyeleri, derilerine sımsıkı sarıldığı için, bedenlerinin tüm çizgilerini belirgin kılan dar giysileriyle ayırdedilirdi. Kadınların giyinişi de göğüs ve kollarının açık bırakılması ile keten kumaş üstündeki mor çizgili süslemeler bir yana bırakılırsa, tıpkı erkeklerinkine benzerdi.(25)

Üretim tarzları, aile işletmesi biçimindeydi. Toprak üstündeki yerleşme birimleri, köylerden değil, büyük aile topluluklarından meydana geliyordu. Bu büyük aile toplulukları, birçok kuşağı kapsıyor, üye sayılarına göre belirli genişlikte bir toprağı işlemek için alıyor ve çevredeki işlenmemiş topraklardan, komşularıyla birlikte, ortaklaşa yararlanıyorlardı. Topluluk, her yıl başka toprak alanını işler ve geçen yılın işlenmiş toprağını ya dinlendirmek ya da büsbütün bırakmak için terkederdi.(26)

Cornelius Tacitus, Roma'nın o ünlü hukukçusu bu konuda şu bilgiyi veriyor:

"Tarlalar, çiftçilerin sayısına göre bütün köy halkı tarafından tutulur. Sonra, rütbeye göre bireyler arasında paylaşılır. Arazinin genişliği, bölünmesini kolaylaştırır. Bir tarlayı hiçbir zaman birbiri ardından iki yıl sürmezler. Buna karşın her sürez yine nadasa kalmış arazi bulunur."(27)

Ancak yüzyıllarca sonra, ev toplulukları üyelerinin sayısı, o çağın üretim koşulları içinde, artık ortaklaşa çalışmayı olanaksız kılacak denli artmıştır. Ve işte o sürez ev toplulukları dağılmış, ortak mülkiyette bulunan tarlalar ve çayırlar önce geçici, daha sonra sürekli ola-

rak kurulan bireysel ev ekonomileri arasında üleştirilmiştir. Ama, özellikle ormanlarla sular ve otlaklar, gene ortak mülkiyette kalmıştır.[28]

Roma İmparatorluğu'nun fethinden sonra, kralların maiyet adamları, köle ve Romalı saray hizmetkârlarıyla birlikte, gelecekteki soylular sınıfının başlıca öğelerinden birini oluşturan[29] Germenlerde; asla sınırsız bir güce sahip olmayan kral ya da oymak önderleri, aileleri; komutanlar ise, kökenlerine bakılmaksızın yalnızca yetenekleri gözönünde tutularak seçiliyorlardı. Ordularında bile atlı birlikler ve kama biçimindeki piyade taburları, öyle gelişigüzel değil fakat gene aile ve oymaklara göre oluşturuluyorlardı.

Karşılaşılan küçük sorunlarda, aile ve oymak önderleri tek başlarına karar verebilirlerdi. Savaş, ortaklaşa kullanılan orman, su ve otlak gibi işlerde ise, **Halk Meclisi**'nin toplanması gerekiyordu. Ama bu bir araya gelme süreci, öyle bir buyruğu dinlemenin gücemliliği içinde olmaz; hatta, gelmesi gerekenlerin gecikmeleri yüzünden iki üç günlük bir süre yitirilebilirdi.

Dua ve **fal** gibi kılgıların da unutulmadığı **Halk Meclisi** toplantılarında, sessizliği, kendilerine bu alanda özel yetkiler verilmiş olan rahipler sağlardı. Görüşme sırasında; yaşlılık, soyluluk, savaşta kazanılan ün ve güzel konuşma gibi niteliklere sahip olan kral ya da komutanlardan biri dinlenirdi. Söylenenleri kabul ederlerse, topluluk, kargılarını şakırdatarak onaylar; kabul etmezlerse, mırıltılarıyla önerileri tepimlerlerdi (reddederlerdi).

Genel olarak yargılama işleri, kasaba ve köylerde görev yapacak adliye sorumlularının seçimleri de gene bu toplantılarda yapılırdı. Yargılama sürecinin tüm yetkileri, her yerde ve her sürez topluluğun elindeydi. Önderlerin görevi, yalnızca toplantıları yönetmek ve gerektikçe sorular sormaktı. Şikâyetler bu Mecliste ortaya ko-

nur, sonuçlara bu Mecliste varılırdı. Alçaklık, halka ihanet ve doğaya aykırı ilişkilerin cezası, ölümdü.(30) **Tacitus**, bu konuya ve adliye sorumlularının seçimine ilişkin şunları yazmaktadır:

"Toplantıda, idam cezasını gerektiren suçlamalar olabilir. Cezalar, suçlara göre değişir. Hainler ve kaçaklarını ağaçlara asarlar. Korkakları, tabansızları, bedenleriyle günah işleyenleri çamurlu bir batağın içine atar, üzerlerine bir çit koyarlar."

"Bu toplantılarda aynı sürezde kasaba ve köylerde adliye işlerine bakacak başkanları seçerler. Bunlardan her biri, yanına, halktan yüz kişiyi arkadaş olarak alır. Bu adamlar ona hem öğüt, hem de yetki verirler."(31)

Sürekli bir komünal varlıktan yoksun, toprakla kurulan bağların güçsüz kalması nedeniyle aileleri bir tür bağımsızlık görünümü içinde, toprak mülkiyetinin aile yapısında yarattığı köklü dönüşümlere sahne olmadığı için bir yandan "ideal ataerkil aileden" sapmalar gösterirken, öte yandan feodal toplumda mülkiyetin bireyselleşmesini hazırlamış olan bu Germen toplumu; **Tacitus**'un yapıtını derlediği sürezlerde, hiç kuşkusuz **babalık hukuku**na (soy zincirinin erkek yönünden hesaplanması. Erkeğin, başta mülkiyet konusu olmak üzere, mutlak egemenliği) çoktan geçmişti. Ama, **analık hukuku** (soy zincirinin kadın soyuna göre hesaplanması. Bu aşamada, kadın özgürdür. Ayrıca çok saygı gösterilen bir kimsedir. Hatta, üstün bir durumdan yararlanmaktadır) ' nun canlı izlerini görmek de henüz olanaksız değildi.

Bu tür toplumlarda, kandaşlık dizgesinin çok önemli bir kurum olduğu bilinmektedir. Çünkü bu kurum, kandaşlar arasındaki görevleri düzenlemekte ve birinci de-

recedeki kandaşların yokluğu ya da görevlerini yapamadıkları durumlarda, ikinci derecedeki kandaşlarla boşalan yeri doldurarak toplumsal dayanışmayı dirimli tutmaktadır.

Germen oymaklarında da sözgelişi **Dayı**, en ağır kandaşlık görevlerini yüklenmekte, bir yerde baba kadar, hatta babadan bile önemli sayılmaktadır. **Yeğen**, ise, kimi durumlar karşısında, öz oğuldan daha sağlam bir güvence olabilmektedir:

"Kızkardeşin oğulları için dayılar, babaları kadar yakın akraba sayılır. Hatta kimileri, dayılığı babalıktan daha güçlü, daha kutsal bir kandaşlık bağı sayar. Rehineler alırken, ailenin duyguları üzerinde daha sağlam ve daha geniş bir etkiye sahip olabilmek düşüncesiyle, bu sorun üzerinde daha çok dururlar."(32)

Erkeklerden daha çok kadınlarının tutsak olmasından korkan ve kadınlarda "kutsal bir yitikten haber verme yeteneği bulunduğuna inanan; onların öğütlerini asla hor görmeyen"(33) Germenlerin, Roma İmparatoru **Vespasianus** sürezinde dahi, **Velleda** adını verdikleri bir kadın peygamberleri vardı. **Ems** ve **Lippe** bölgelerinde yaşayan **Brükterler** (vaktiyle Ems kıyılarında yaşayan Germen halkı) ise, **Velleda**'yı yarı tanrı biliyorlardı. Hıristiyanlığı bir türlü içine sindiremeyen ve bu dine karşı büyük düşmanlık göstererek, "antlaşmaların bile dehşet ve cürümle dolu olduğu iç savaşları içine alan korkunç bir dönem" diye niteleyen ve bunun "doğru yoldan ayrılmış Romalılara tanrılar tarafından verilen bir ceza"(34) olduğuna inanan **Tacitus**'un karışık Romasına karşı ayaklanan **Civilis** ve **Batav**'ların mutlak bir yengi kazanacaklarını işte bu yarı tanrı kadın peygamber muştulamıştı.

Civilis'in Roma'ya boyun eğmesinden sonra, kutsal **Velleda**, Romalılara karşı direnmekten asla geri kalma-

dı. Ama sonunda, Germen oymaklarının yiğit başkanları, onu, Roma cellatlarına teslim etmek güceminde kaldılar. **Velleda, Domitianus**'un ordusunca Roma'ya getirildi. Fakat gene de bütün Batav ayaklanmasının yönetici ruhu durumuna geldi.

İşte tüm bunlar; "ev ve tarlaların bakımını kadınların omuzlarına yüklemişlerdir. Kendileri ise tembel tembel dolaşırlar"(35) diye yazan **Tacitus**'un sürezindeki **Germenik** ailenin bile, "daha önceki bir anasoylu ailenin izlerini taşıdığını" bize göre açıkça göstermektedir.

Kaldı ki, **Tacitus**'un bütün ev ve tarlaların işinin kadınlarla aile içindeki güçsüzlere yüklendiğini söyleyen bu savını pek ciddiye almamak gerekir. Çünkü Roma'nın bu ünlü hukukçusunun toprağı kimin ektiğini söylemediğine ve "köleler, bizimkiler gibi aile içinde belli görevlerde kullanılmazlar. Her birinin kendi evi barkı vardır. Efendileri onların bir tür kira olarak vereceği ekin miktarını ve hayvan sayısını saptar; bundan daha çok bir şey istemez"(36) diye de açıkça yazdığına göre, hiç değilse savaş ve vurgun eylemlerinden fırsat bulabildikleri oranda "ergin erkekler topluluğunun, toprağın ekimi için biraz çalışmış olmaları gerekir."(37)

Gerçi, "onlara, toprakları sürmek, bir yılın ürününü beklemek, yağıya meydan okuyarak alınan paralar karşılığında birşey kazanmaktan çok daha güç" gelmekte ve "başka birinin kanını dökerek kazanılabilecek birşeyi, alın teriyle" topraktan "elde etmek, uyuşukluk ve tembellik gibi"(38) gözükmektedir. Ama ne var ki, bu topluluk, **Tacitus**'un sürezinde en azından barbarlığın yukarı aşamasında bulunuyordu. Bu aşamanın ise, koşulları başkadır. Artık kadınlar, nasıl grup halindeki evlilik dönemlerinin özgürlük ve etkinliklerni yitirmiş olurlarsa, erkekler de henüz güçsüz de olsa, toprağın sürekli ve gittikçe artan çekimini benliklerinde duymaya başlarlar.

Gerçekten de bu tarihsel sürecin kaçınılmaz çekiminde bulunan Germenler'de evlilik biçimi, az çok tek karılı bir yapıya sahipti. Aile dayanışması, yararlı olmayan kişilerin beslenmelerini yük sayacak kertede sıkı idi.(39) Nitekim aile, babanın ve kandaşların dostluklarını olduğu kadar düşmanlıklarını da paylaşmak gücemindeydi. Ancak, bu düşmanlıklar, ortada kan bile olsa, öyle pek sert değildi. Belirli sayıda koyun ve sığır vermek suretiyle, cezaların en ağırından bile kurtulabilmek olanağı hemen her sürez vardı.

Kadınların kaçırılması ve satın alınması, tarihsel yönden, ancak iki başlı aile aşamasından itibaren başladığına göre, sanırız Germenler'de pek gözükmüyordu. Evlenme sözleşmesi, nişan olayı ile başlıyordu. Erkek tarafı, kız tarafına belirli bir miktarda **Drahoma** veriyordu. Bunlar öyle kendilerini yiğitlik düşüncesinden ve savaştan asla uzak saymayan Germen kızlarının, çağdaş anlamda beğenilerini okşayacak ve saçlarına takılabilecek şeyler değildi. Fakat, aile yapısındaki uyumluluğu ve kadının bağımlılığını simgeliyorlardı:

"Drahomayı kadın kocaya değil, koca kadına verir. Ana, baba ve kandaşlar düğüne gelerek armağanlarını gözden geçirirler. Bunlar, bir çift öküz, gemli bir at ya da kalkanla birlikte bir mızrak ve kılıç gibi şeylerdir. Böyle bir drahoma ile bir kadın alınır. Kadın da kocasına savga (silah) armağan eder."

"Evliliğin başlangıcındaki tören; çalışmada, çekincede kocasının ortağı olması, barışta ve dövüşte aynı şeylere tahammül ve yüreklilik göstermesi gerekeceğini kadına ihtar eder. Boyunduruklu öküzler, gemli at, armağan edilen savgalar bunu açıkça gösterir. Onlara göre kadın böyle yaşayıp böyle ölmeli, aldığı güvenceyi onur ve namusu ile koruyup çocuklarına aktarmalıdır.

Bu öyle bir güvencedir ki, sıraları gelince, gelinler de onu alıp torunlarına aktarırlar." (40)

Germenler, kızlarını erken evlendirmezlerdi. Bir yandan hep birlikte ırmaklarda yıkanabilecek denli gizlilikten uzaklardı ama, öte yandan da "yirmi yaşına basmadan önce bir kadınla cinsel ilişkide bulunmayı en utanılacak olay sayıyorlardı."(41) Evlenenler arasında, yaş ve güç bakımlarından eşitlik aranırdı. Delikanlılık çağındaki kızların da erkekler kadar sağlam bünyeli ve uzun boylu olmaları istenirdi.(42)

Evlilik bağı, iki tarafça da kolayca çözülebilirdi. Ama, erkek zinasının ceza dışında bırakıldığı bu evlilik süresi içinde, kadından, çok sıkı bir bağlılık istenirdi. Aldatılan koca, karısının saçlarını keser, onu, ailesinin gözleri önünde soyar, köyün ortasında kamçılardı. Böyle bir kadın için, bağış diye birşey yoktu. Ona, çok güzel, genç ve varsıl da olsa, bir başka koca bulmak olanaksızdı. "Çamurlu bir batağın içine" atılarak öldürülmesi, böyle biri için, belki de kurtuluş oluyordu.(43)

Bu korkunç baskının altındaki acılı **Germen** kadını, erkeğiyle kendisini tek bir beden, tek bir yaşam olarak kabul eder; ondan ötesini düşlemlemez ve kendisine verilenden daha çoğunu istemezdi. Onun sevdiği şey, mavi gözlü sarhoş kocasından çok, gittikçe karanlığının oranı artan evlilik yaşamıydı.

Ve Romalı **Tacitus**, işte bu yaşam ve anlayışı, göklere çıkarmaktadır:

"Nikâh bağları çok güçlüdür. Törelerinden hiçbiri, bu denli övülmeye değmez. Barbarlar içinde yalnız Germenler tek bir kadınla yaşamaya kanaat ederler. Aralarında pek az kimse bu kuralın dışına çıkar. Çıkanlar da azgınlıklarından değil, fakat soylarının yüceliği yüzünden birkaç kadın almak güceminde bırakılanlardır."(44)

Daha bu sözlerden başka, "orda kimse erdemsizliğe gülmez. Karşılıklı ahlâk bozukluğunu Devrin Bozukluğu'na bağlamaz. Tiyatronun iğfal edici etkileri, şölenlerin insanı tahrik eden havası, onların ahlâkını henüz bozmamıştır"(45) düşüncelerinin de sahibi olan Tacitus, hem de "kasıtlı bir biçimde, erdem aynasını, ahlâkı bozulmuş Romalıların yüzüne tutmaktadır."(46) Çünkü, bunun tersi olan bir yorumla, "ne erkekler ne de kadınları gizli mektuplaşma bilir"(47) diyerek de onların yüceliğini ortaya koymaya çalışırken, **Germen** barbarlarının okuma yazma bilmediklerini bile unutan **Tacitus**'un bu dediklerini doğru diye kabul edersek, kendi ormanlarında birer erdem örneği olan halkların, nasıl olup da hemen öbür ortalama Avrupalıların düzeyine iniverdiklerini, cinsel bir kaçamak yapmakla erkeğini öykünmekten öte birşey yapmış olmayan kadına verilen ağır cezaları ve soyu ulu olanların çok kadın alma yükümlülüklerini anlamak, sanırız pek kolay olmaz.

Gerek yerleşik ve kent yaşamını hiç bilmeyen bu Germen ormanlarının ve gerekse bunlara eşdeğer olan öbür barbarların bir çığ gibi yayılmaları, ulusal ve etnik birliklerden ve sürekli bir ordu ile kamu hizmeti örgütünü besleyip ayakta tutacak erkyurtlardan yoksun bulunan Avrupa'yı, baştan başa değiştirdi.

Aslında, IX. ve XI. yüzyıllarda olduğu gibi salt yağma amacıyla değil, fakat aldıkları toprakların üstüne yerleşmek için savaşım veren bu dirimli barbarlar, askerliği kendilerine uğraşı edinenler ile yönetsel örgütün eğitimlerini sağlayacak akçalı ve ekinçsel kaynaklara sahip olan erkyurtların varlığına V. ve XV. yüzyıllar arasında hiç sahip olmayan ve derdi başından aşkın Bizans'ın çoktan vazgeçmiş gözüktüğü Avrupa'da, öyle büyük bir dirençle de karşılaşmadılar.

Kırsal bölgeleri kolaylıkla yağmalayıp buralarda insan bırakmadılar. Uygarlığın özeği olan kentler, küçümen kasabalar düzeyine indirgendiler ve birer sur içine kapandılar. Ve tam 400 yıl boyunca, **Zeus** adlı hovarda boğanın sırtında **Asya**'dan kaçan bu Fenikeli kızın verimli göğsünde, hiçbir yeni kent kurulamadı.

Germen geleneklerine uygun olarak, barbar halkların aldıkları yerlerde kral, bir toprak parçasını yöneten önder durumuna geliyordu. Böylece, Avrupa toprakları üstünde birçok küçük krallık oluştu. Ve bu genel düzensizlik, VIII. yüzyılın başlarına dek sürdü.

Bu yüzyılda ise, Avrupa'nın gerçek doğuşunu sağlayacak olan ulusal birleşme ve ulusal birlik belirtileri uç vermeye başladı. Nitekim, ilk kez III. yüzyılda Ren kıyılarında kalabalık bir Germen oymağı olarak görülen ve halen dilleriyle törelerini en iyi korumuş olan Metz dolaylarındaki büyük toprak sahibi ailelerden gelen Frank önderleri, birbiri ardısıra krallık yetkesini ve komuta birliğini yeniden kurdular.

Ve bu alanda ilk başarıyı, bir seçkinler kümesinin başkalarına kulluk ve uşaklık etmek için toplumu aldatmasını kural haline getiren, kıyıcı ve kandökücü **Merovenj** ailesinden[48] sonra Frank kralı **Pepin**'in yasadışı oğullarından **Charles Martel** gösterdi.

Karolenjler'in de kurucusu sayılan **Martel**, tüm krallığı boyunca büyük utkular kazandı. Bir kez, Almanya'yı kendi krallığına kattı. **Ren** nehrinin ötelerine geçti ve Germen ülkesinin hemen tümünü Hıristiyanlaştırdı. 732 yılında, **Emevî** erkyurdunun ünlü İspanya valisi **Abdurrahman Gafikî**'yi Fransa'nın ortalarında yenerek, Hıristiyan halkların büyük saygısını kazandı.

Bütün bunlara karşın, ruhban sınıfının desteğini gene de sağlayamayan ve Kilise ile manastırların malları-

na elkoyarak, onları, kendisine bağlı olan adamlara dağıtan **Charles Martel**'in yetkin başarılarını, ilk ağır darbeyi Caesar'dan yiyen dertli **Gallia**'nın siyasal birliğini korumak için kendi aralarında anlaşmaya varan iki oğlu **Carloman** ve **Kısa Pepin** sürdürdüler.

Gerçi, **Carloman**'ın siyasal yaşamı pek uzun sürmedi. 756 yılında uganlığı bırakarak İtalya'da yalnızlığa çekildi. Böylece saray, yalnızca **Kısa Pepin**'e kaldı.

Pepin, ruhban sınıfı karşısında babasının gösterdiği yürekliliği gösteremedi ve onun düştüğü yanlışlığa düşmedi. Ve Hıristiyan dünyasının en büyük yetkesi olan Papalığa, krallığını onaylattı. Lombartların elde ettikleri kentlerden bir kaçını geri alarak, Roma kilisesinin kurucusu olan **Aziz Piyer**'e armağan etti. Böylece, Papaların, bağımsız bir hükümdarın yetkesine sahip oldukları ilk **Kilise Erkyurdu** kurulmuş oldu.

Ortaçağ Batı Avrupa'sının en büyük imparatorluğunu kuran **Charlemagne**, yani **Büyük Charles**, bütün bu başarıları daha da ileriye götürdü.

I. Charles olarak da bilinen bu kral, önce İtalya'daki **Langokart**'lara boyun eğdirdi. Sonra, Bavyeralıların ülkesini aldı. **Theiss** ovasına yerleşmiş bulunan altın sever yiğit Avarları, III. ve IX. yüzyılların bu büyük **Türk** erkyurdunu yok etti. Sonradan Avusturya haline gelen ülkeyi, Alman oymaklarına açtı. Saksonları yerlerinden sürüp oralara Frankları yerleştirdi. Pirene dağlarını açarak İspanya'nın kuzey doğusundaki Barselon ülkesine girdi.

Avrupa kıtasının hemen bütün Hıristiyan ülkelerini buyruğu altına almış olan **Charlemagne**, kendisi için kral ünvanını yetersiz görmeye başladı. Ve 800 yılı Noel'inde **Papa Leon**'un eliyle taç giyerek, **Augustus** ilan edildi. Böylece o, kendi kişiliğinde, **Batı Roma İmparatorluğu**'nu yeniden canlandırmış oluyordu.

Aslında Papalık, **Karolenj İmparatorluğu**'ndan çok daha genişti. Sözgelişi **Charlemagne**, henüz Manş ya da Baltık denizlerinin ötesine geçememişti ama, Ortaçağ papalığı, hem de ondan iki yüz yıl önce, İngiltere'de dinsel egemenliği ele geçirmiş ve ordan, İskandinavya'ya atlamıştı.

Böylesine geniş bir alanı etkisi altına alan **Leon**'ların elinden süslü taçlar giyerek, papalığın yetkesini ortaklaşa tanımak, bir yerde, Batı Hıristiyanlığının toplumsal birliğini de kabul etme anlamına geliyordu. Ve bu durum, papalığın boyunduruğunu sırtlanan herhangi bir yöresel topluluğun siyasal bağımsızlığını da belli öçüde güvence altına alıyordu.(49) Böyle bir durumsa, imparatorluğu bir aile mülkü sayan **Şarlman**'ı, kuşkusuz hoşnut kılamazdı.

Kısa Pepin'in armağanlarıyla birlikte Bizans'a indirilen ağır darbe, **Charlemagne**'nın giydiği bu hoşnutsuz taç ve **Kutsal Roma İmparatorluğu**'nun kurulmasıyla tamamlandı. **Doğu Roma'da İmparator IV. Leon** ölmüş, onun yerine, karısı güzel **İren** geçmişti. **Büyük Şarl** ise bu olguyu asla kabul etmiyor, tahtın boş olduğunu söylüyordu. Çünkü, belki Kilise'yi kadın kimliğinde resmetmek mümkündü ama, bir kadından imparator çıkarmak, olacak şey değildi. O halde, Atinalı bir yoksul aileden gelen **İren**'in yaptığı, düpedüz işgaldi.

Bütün bu savlarında Papadan güç alan **Augustus Charlemagne**, kendisini, tüm uganca (hükümet) düzeneğinin özeği durumuna getirdi. Erkyurt işleri için ailesinin, hizmetçilerinin ve dostlarının yardımlarından büyük ölçüde yararlandı. Timar düzeni ülkenin her yanına yayıldı. Subayların baştan beri sahip oldukları vergi ve görev bağışıklığını elde eden manastırlar, bu dokunulmazlıklarına, genel yönetim ve tüzel işlemlerin dışında kalmayı da eklediler. Köylüler, Kutsal Kitabı okumasını

bile bilmeyen papazlara, tüm toprak ürünlerinin onda birini vermekle yükümlü kılındılar. **Decima** (öşür)'nın kökeni olan bu uygulama, uzun süre yürürlükte kaldı.

Geniş toprak sahipleri, savaş önderleri, piskoposlar ve rahipler, yanlarında, savgalı atlılardan oluşan kalabalık bir yandaş bulundurmayı alışkanlık durumuna getirdiler. Daha sonra krala, kişisel bir antla ve bir yaşam boyu bağlanan hizmetçiler biçimine dönüşen bu insanlar, ona, Lâtince bir sözcükle, **Senior** (kıdemli) diyorlardı. **Charlemagne**, işte bu **senior**'u, kendi adamlarıyla kral arasında törel bir aracı olarak tanıdı. Ve senyörlere, komuta ettikleri adamlarla birlikte, orduya gelmelerini buyurdu. Kısa bir süre sonra Düklerle Kontlar, Piskoposlarla Rahipler ve hatta büyük toprak sahipleri dahi, kralın birer **Vassal** (uyruk) 'ı durumuna geldiler. Kral ise, hepsinin **Senior**'u oldu. Ve Avrupa'da Derebeylik düzeninin temeli, işte böyle atıldı.

Aslında bu imparatorluk, kişisel bir erkyurt (devlet) görünümündeydi. Charlemagne'ın sarayında sertlikle görkem, deha ile ahlâksızlık içiçe bulunuyordu. Kendisi, asla iyi bir örnek değildi. Kutsal İmparator denmesine karşın, kutsallıkla da herhangi bir ilişkisi yoktu.

Gerçekten de sarayı çok hafif bir yaşamın özeği olan **Charlemagne**, kızlarının evlenmelerini de istemiyordu. Ancak onun, kızlarından ayrılmama özlemi, kendisine biraz pahalıya maloldu. Nitekim, güzel kızlarından **Rothrud**, kont **Roderich**'ten peydahladığı bir çocuğu, öbür kızı **Bertha** ise, keşiş **Angilberth**'ten edindiği yasadışı iki oğlanı, bu kutsal adamın kucağına koyuverdiler.(50)

Öte yandan, Germen geleneklerinin özüne uygun olarak, toplum içinde bireyi sınırlandıran bağlar, çekinceli bir biçimde kamu kurumlarına tepki gösteriyordu. Erkyurdun, özellikle kamu kurumlarını olumsuz yönde etki-

lemeye yönelmiş olan özel kurumlara karşı örgütleniş biçimi, çok yüzeyseldi. Sonunda, seçkinler kümesi imparatorluk mülkünün çok büyük bir bölümünü ele geçirdi. Ve bu yüzden, erkyurt haklarını koruma olanağı kalmadı. Her türlü içerikten yoksun, yalnızca biçimden ibaret olan erkyurt, yöresel derebeylerin önünde gerileyerek, bağrından, Fransa ve Almanya gibi kimi siyasal birlikleri de çıkacak olan imparatorluğun yazgısından çekildi.

Bu erkyurdun parçalanması; savaşçı sınıflarla insan insana ilişkilerin ağır bastığı ve kamu yetkesinin hemen tümüyle silindiği Derebeylik düzeninin kurulmasını kaçınılmaz kıldı.

Kendisinden çok daha eski olan Köy Ağalığı temellerine oturan Derebeylik düzeni, **Roma İmparatorluğu**'nun sonlarına doğru ortaya çıkmıştı. IX-XIII. yüzyıllar arasında işlerliğin sürdürdüğü Batı Avrupa'da ise, ilk kez, Franklar'la Galya ve Romalı ağaların iyice kaynaştıkları ülkelerde tutunduktan sonra; Almanya, İtalya, İspanya ve İngiltere'ye atladı ve 1789 Fransız Devrimi'ne dek buralardaki egemenliğini kesintisiz sürdürdü.

Antik, Hıristiyan ve Barbar geleneklerinin bir bireşimi olan Derebeylik Düzeni; yüksek yaşama düzeyinde bulunan ve Saksonlar, İrlanda, İskoçya, Keltler, İslavlar gibi ilkel oymakların dışında kalan uygar Batı ülkelerinde çoktan yaya olmaktan çıkıp suvari birlikleri durumuna gelen savaşçı sınıflara dayanmaktaydı. Ama bu güçlü sınıfın ayakta durabilmesi de ancak kendilerine hizmet edebilecek büyük bir köylü kitlesinin varlığıyla olanaklı idi. Gerçekten de askerlerin ve savaşın bütün yükünü, tüm ülkelerde en aşağı sınıfı oluşturan işte bu köylü kitlesi taşıyordu.

Özellikle, özgür insan denilen küçük toprak sahipleri, bunca ağır olan bir yükü, uzun süre taşıyamadılar. Yağma ve çapullarla, **Gens D'armes** (Jandarma) adını alan savgalı haydutların kol gezdiği, güçlünün güçsüzü ezip denizlerdeki balıklar gibi büyüğün küçüğü yuttuğu kırlarda, onlar için yaşama olanağı kalmamıştı. Bu ortam içinde, savunmasız olan köyler bırakılmakta; kralın yalnızca adının kaldığı ve erkyurt gücünü kendi çıkarları doğrultusunda genişleten Derebeylerin askersel kastlarının özünü oluşturduğu bir yaman hiyerarşiyi, göklere yükselen şatoların aman vermez etkinliği, kıran kırana olan topluma, zorla kabul ettirmekteydi.

Banneret, Captal, Dük ve **Marki** (Sancaklı Senyör, Baş Timarcı, Birlikler Komutanı, Sınır İli Komutanı) gibi askersel başkanların buyrukları altındaki savaşçı sınıfların kesinlikle ağır basmaları, uyruk olmanın yerini emekçilerin, yönetici ve sömürücü sınıfa karşı angarya, aynî ve nakdî rantlarla yükümlü kılınarak bireysel ilişkilerin alması ve kamu erkinin kavram olarak dahi yok olması karşısında, umarsız kalan her insan, kendini, daha güçlü birilerine teslim etme gereğini duymuştu. Diz çökerek birleştirilen eller, mülk sahibi **senyör** (mülk sahibi, egemen)'ün avuçlarına konuyor; "efendisinin isteklerine göre davranmayan hizmetçi, çok dayak yiyecektir. İnsanoğlunun etini yiyip kanını içmedikçe, kendinizde yaşam yoktur"(51) diyen İncil üstüne antlar içildikten sonra, onur kırıcı kulluğa kabul işlemi (hommage: kulluğa girme) tamamlanıyordu. Bu kesin bağımlılık ve sözde koruma dizgesi, içinden çıkılmaz bir karışıklık içinde, öyle bir kulluk düzeni dokudu ki, Derebeyi adındaki zorba, elindeki sonsuz yetkeyi, büyük bir hızla kötüye kullanmaya başladı.

Bu arada; Hıristiyan, Germen, Keltik ya da Romen kökenli pekçok sayıda gelenekle birbirine bağlı olan öğe-

lerle döllenen **Fenike** kralı **Agenor**'un güzel kızı **Europa**, atlarını, tıpkı Asyalı savaşçılar gibi demir nallarla pekiştirmeyi de öğrenmişti. Bu durum, doyumsuz Derebeyinin eylem alanını alabildiğine genişletti. Ve onun, kısa bir süre içinde büyük topraklara sahip olmasına olanak kıldı.

Nitekim, Derebeylik düzeninin böylesine gelişmesiyle birlikte, eski timar toprağına sahip büyük malikaneler de birer senyörlük haline geliverdiler. Ve bunlar o denli çabuk ve çok varsıl oldular ki, tüm gelir kaynakları toprak varlığına dayanan hükümdarlık, bu gelişme karşısında hızla küçüldü. Kendi derebeylerinin karşısında gittikçe daha çok toprak yitiren krallıklar, acınacak ölçülerde yoksullaştılar. Ve de verecek toprakları kalmayınca, artık komuta edemez oldular.

Artık, eskiden erkyurdun yaptığı tüm atamaları, şimdi, senyörler yapıyorlardı. Toprakta çalışanlar, zaten sözde kalan özgürlükleri çekilmez ağırlıktaki zincirlerle bağlı bulunan o acılı insanlar, Roma devri köle sınıfının bir tür uzantısı olan **Serfler**'le(*), Germen özgür çiftçileri ve **Laetus**'ların(**) benzeri köylülerin oluşturduğu iki sınıf meydana getirdiler.

Toprakları alabildiğine genişleyen ve emekçileri artan Derebeyleri, özellikle ulaşamadıkları yerlerde, kâhya kullanmaya başladılar. Daha sonra, kâhyaların başına, bir de başkâhya koyma gereği doğdu. Bunlar, efendilerin bu kızgın maşaları, hemen her yerde, köylülerin başına, onların tüm aile bireylerine, acımasız birer zor-

(*) Serf: Köle. Derebeylik toplumunda, toprağa bağlı ve bir senyöre bağımlı olan kişi. Latince Servus.

(**) Laetus: Roma İmparatorluğunda ücretli olarak çalışan, Ren ırmağının sol kıyısına, toprağı ekmek ve sınırı korumak için yerleştirilmiş barbar. Hepsi de toprak tahsisine karşılık askerlik yapmakla yükümlüydüler. Hukuksal yetenekleri vardı, gelir sahibi ve azat yoluyla özgür olabilirlerdi. Ortaçağ toprak kölesinden üstündüler.

ba kesildiler. Çünkü, senyörlerin bu sivri mahmuzları, köylülere para cezası ödetmek, onların mallarına el koymak, hatta Fransa gibi kimi ülkelerde, ölüm cezası dağıtmak hakkına sahip kılınmışlardı.

Yaşamak için, ürünlerinden başka hiçbir şeyleri bulunmayan; bunun da büyük bir bölümünü kiralarını ayniyet biçiminde ödemek ya da para olarak ödenmesi gereken kirayı elde edebilmek amacıyla satmak gücemde olan köylüler, karı ve kızlarıyla birlikte, Derebeyinin ve onun kâhyalarının tümüyle keyiflerine bağlıydılar. Onlara karşı koymak ya da haklarını aramak için, hiçbir olanakları yoktu. Yaşamları, sağlık koşullarından yoksundu. Sapla örtülü, camsız pencereli, toprak tabanlı basık evlerde oturuyorlardı. Eşyaları, hatta yatakları bile yok gibiydi.

Herhangi bir kamu erkinin araziye girmesi yasaklanmıştı. Bu bakımdan, köylünün uğradığı haksızlığı, uygulamada, iletecek yer bulması olanak dışı idi. Dolayısıyle, öldürme hakkına bile sahip olan **Dominus** (mülk sahibi), bu hakkını, toprağın gelirini artırabilmek için, son kertesine dek kullanıyordu. Köylülerin, kimi ayrıcalıklar olmakla birlikte, ne topraklarını bırakmaya ve ne de efendilerinin rızası olmadıkça, mülkün dışından biriyle evlenmeye hakları vardı.

Durumları işte bu olan çiftçiler, bütün ülkelerde en ağır işleri yapan ve en aşağı sınıf olarak kalırlarken, göğüsleri iman dolu savaş adamları, hemen her yerde, toplumun yüksek sınıflarını oluşturdular. Okuma yazma dahi bilmeyen bu yiğit **Gargantua**'lar, varlıklarını artıran ermeydanlarında, değerli bedenlerini örme zırh, takma saçlı dazlak kafalarını da siperlikli miğferlerle koruyorlardı. Ellerinde ise, ağır bir kılıçla sivri uçlu ve uzun bir kalkan tutarlardı.

Daha önce sergilenen eski dünyanın ataerkil ve tinsel ilişkilerini bütünüyle yok edip insanı doğal efendilerine bağlayan o karmaşık bağları acımasızca koparark, **"insanlararasındaki ilişkilerde, soğuk çıkar hesaplarından başka hiçbir kaygı bırakmayan, kişisel değeri basit bir değişim değeri kertesine indirgeyen"** Ortaçağ'ın olanaklarına göre, savaş adamlarının bu gösterişli donanımı hayli pahalıya çıkıyordu. Ve donanım giderlerini karşılayabilmek için, acılı rençberin, daha da çok çalışması gerekiyordu.

Öte yandan, demir zırhlı kölecil Yunanlıları, ortak bir amaç için, ilk kez **Troya** önlerinde toplayan **Atreusoğlu** yazgısız **Agamemnon**(52) gibi, hâlâ toplumsal işlevi pek belli olmayan kral başta olmak üzere, hemen ondan sonra gelen, eski bir hizmet ünvanına sahip Dükler, Kontlar, Markiler; kısacası tüm soylu sınıf, tarihte eşi görülmemiş bir yaşam sürüyorlardı. Saygıdeğer şatolarında, Tanrı'nın incileriyle süslü karılarıyla birlikte yağlanıp duran bu insanlar, ata binmenin, savga kullanmanın ve de ufak tefek savaş oyunlarının dışında, hemen hiçbir şey bilmiyorlardı.

Savaş, onlar için, uğraşıların en onurlusu idi. Aynı sürezde bir savaş önderi olan Derebeyi, yağılarının topraklarına ancak bu yolla el koyabilirdi. Ayrıca, tutsak olan soylu, yüklü bir bağımsızlık fidyesi de ödemek gücemindeydi. Savaşa çıkan Senyör, bu yıkımın giderlerini, tutsak düşmesi halinde ödenmesi gereken fidyeyi, kızının evlenmesi ve oğlunun şövalyeliği için alacağı karşılığı, köylülerinden peşin olarak tahsil ederdi. Kısaca dendikte, soylu için, savaşı tümden yitirmek diye birşey hemen hemen yok gibiydi.

Onların açısından, savaşların en çekinceli olanı, belki de **Düello** idi. Lâtince **"Duellum"** sözcüğünden çıkan bu terim, ilk çağlarda, savaştan önce, savaş sırasında

ve daha sonra yapılan teke tek vuruşma anlamına geliyordu. Yani herhangi bir savaş biçiminden ibaretti. Daha sonraları ise önce Fransa'da, bir tüze yöntemi olarak kullanılmaya başlandı. Ve ordan, Avrupa'nın büyük bir bölümüne yayıldı.

Özgür ve soylu kişiler sözkonusu olunca, artık bütün davalar, normal olarak **düello** ile bitiyordu. Kiliseyle erkyurdu, Tanrıbilim ile şövalyeliği, yasalarla tutkuyu, teslimiyetle dikbaşlılığı karşı karşıya dengeleyen bu sofu çağda, güce başvurma, İncil'in "öldürmeyeceksin; kim öldürürse hükme müstahak olacaktır"(53) buyruğuna karşın, gene de bir Tanrı yargısı durumuna gelmişti. Bundan dolayıdır ki, yasalarla suç sayıldıktan sonra dahi **düello**, kişisel onur duygusuyla, daha uzun süre ayakta kalmıştır.

Bu onurlu ve görkemli soylulukların orta sınıfını oluşturan şövalyeler Derebeylik düzeninin en büyük kitlesini de oluşturuyorlardı. Eski Yunanda **Hippeis**, Roma'da ise **Equiter** diye anılan bu coşkulu sınıf, daha XII. yüzyılın Haçlılar Avrupa'sında, yeni ve etkin bir güç durumuna gelmişti.

Önceleri, senyörlerin beslediği öbür katmanlardan herhangi bir ayrıcalıkları yoktu. Ancak, bunlar, yaya askerlerin tersine, at üstünde dövüşüyorlardı. Zaten, **Chavalier** adını da "at" anlamına gelen, Fransızca "**Cheval**" sözcüğünden almaktaydılar.

Başlangıçta, senyörün yanında yaşıyorlardı. Daha sonraları, ancak toprak bağışıyla sağlanabilen belirli bir gelir düzeyine kavuşturuldular. Derebeyin savaş gerekimleri artmıştı. Savaşçıların da hizmet alanı genişlemişti. Artık, kişiyi büyük güçlüklere koşabilmek için, yalnızca onu doyurmak yetmiyordu. Bireyleri hizmete bağlamanın, daha çok çalışmalarını, ölüme bile mutlulukla gidebilmelerini sağlamanın, başka yolları, başka yön-

temleri de olmalıydı. Dostluğu, inceliği, insanlarda işlenecek ve güçlendirilecek bir yetenek olarak asla ele almayan Derebeylik düzenindeki şövalyelik kurumu, sanıyorum, böyle bir aranışa bulunan yanıttan başka birşey değildir.

Nitekim şövalyelik, öncelikle savaş alanında, üyelerinin her birinden, çok yüksek ve tamamen kişisel yetenekler, yüreklilik, dayanıklılık ve gözüpeklik istiyordu.(54) Kadınlara karşı saygılı olmak, güçsüzleri korumak, Kiliseyi savunmak da hiç unutulmamalıydı.

Bütün bu nitelikleri kazanabilmek içinse, genç soylunun, bir hazırlık döneminden, bir öğrenim sürecinden geçmesi gerekiyordu. Bu arada, gittikçe varsıllaşan önderlerin ev işleri de özellikle barbarların gelişinden beri, pek onurlu bir etkinlik durumuna gelmişti. Artık, soylular, şövalye olsun istedikleri oğullarını, prensin ya da güzel eşinin hizmetine Ecuyer olarak gönderiyorlardı.

Ecuyerlik süresi, 5 ile 7 yıl arasında bir zaman kesitini kapsıyordu. Ve öğrencilik döneminin bitiminden sonra, şövalyelik sınıfına giriş, genç adayın güç ve becerisini göstermek güceminde olduğu, simgesel bir törenle yapılıyordu: Savgalarını kuşanarak atına binen, ensesine yediği şiddetli tokata hiç aldırmayarak, yol boyunca sıralanan korkulukları kargısıyla deviren **ecuyer**, artık bundan böyle, **Cervantes**'in ünlü **Don Quijote**'u ya da **François Rabelais**'nin yaman **Gargantua**'sı dahil, herhangi bir büyük kahraman olabilirdi.

Genç soylunun, serüvenlerle dolu hizmet dönemi, erkeğin kadına karşı olan tavrını değiştiren duygunun ana kaynaklarından biri olmuştur. En başta gençler, kendilerinden yaş ve rütbe bakımından daha büyük olan prensin eşine, özlemlerle dolu bir saygıyla bakmayı öğrenmişlerdir. Böylece, yeni şövalye kuşaklarında, kaba gü-

cün ve zorbalığın yerini, dinden daha önemli bilinen bir incelik almış; birikimlerle yüklü Derebeylik toplumu, Ortaçağ halk ozanlarının göklere çıkardığı, sevilenin hep erişilmez olmasına ilişkin romantik aşka, törelere ve aktöre kurallarına, yavaş yavaş saygı göstermeye başlamıştır.

Gerçi, romantik aşk kavramı, bütün toplumlarda yeri olan, evrensel birşey olmamakla birlikte, salt Derebeylik toplumuna özgü, yeni bir kavram da değildi. Sözgelişi, bir **Sokrates**'in, bir **Aristoteles**'in, bir **Plutarkhos**'un ve bir **Eflatun**'un, aşkı, en ince, en yüce duygu olarak algıladıkları bilinmektedir.

Örneğin, İslam düşüncesinin, özellikle İslam gizemciliğinin de ana kaynaklarından biri olan **Eflatun**'a göre aşk; güzelliğin doğurduğu bir çekiciliktir. Gerçek güzellik ise, övülmeye değer her sevgi değil, bizi sevginin güzeline ve yücesine yönelten ve de yalnızca düşünce ile kavranabilen güzelliktir. Böyle bir güzellik, belki de dünyamızda bulunamaz. Yeryüzündeki duyusal güzellikler, olsa olsa gerçek güzelliğin kaba birer taslağı, solgun birer yansıması olabilirler.

Eflatun'un, **Eros**'u konu alan **Symposion** adlı yapıtında söylediğine göre, "herkes bilir ki, sevgi Aphrodite'ten ayrılmaz. Ama bir değil iki Aphrodite vardır. Bunlardan biri, yani en eskisi, göksel Aphrodite'tir. Daha sonra gelen bir başkası ise, Zeus'la Dione'nin kızı olan, ortamalı Aphrodite'tir. Buna bağlanan insanın, kendisi de orta malıdır. Böyle bir sevgi, ruhtan çok bedeni seven, aşağılık bir sevgidir."(55)

Bu tür bir sevginin, neden aşağılık bir sevgi olduğunu ve niçin gerçek sevgi sayılamayacağını, **Eflatun**, genel düşüncelerini sergilediği **Birinci Alkibiades** adlı yapıtında şöyle dile getirir:

"Alkibiades'in bedenini seven kimse, Alkibiades'i değil, ona ilişkin birşeyi seviyor. Bedenin solunca, o sen-

den uzaklaşacaktır. Seni gerçekten seven ise, senin ruhunu sevendir."(56)

İlk bakışta, Atina'nın bu varlıklı ve züppe delikanlısını baştan çıkarmaya çalışıyormuş gibi gözüken ve onu kendisine bağladıktan sonra da "bu adamın eski püskü abasının altına girdim. Ona sarılıp bütün gece yanında yattım. Ne denli yanaştımsa, ne yaptımsa boşuna, bu adam hiç sarılmadı, alay ederek baktı gençliğime, güzelliğime"(57) türünden yakınmalarına aldırmayan Eflatun'a göre, eşya, dolayısıyla beden, "kendi zatı ile kaim" bir varlığa sahip değildir. Bir gölge, bir görüntüden ibarettir o. Sonsuz ve yüce olan ise, bedenin karanlık zindanındaki ruhtur. Cisme, bedene karşı beliren tutku, olsa olsa gerçek aşka, kişiyi ilk yaradılışına döndürecek yüce aşka atılmış bir adım olabilir. Bu görüşünü, o yaman tartışmacı, **Symposion** adlı yapıtında kendine yol gösterici olarak seçtiği Mantineia'lı kadın Diotima'ya şöyle söyletir:

"Bu dünyanın güzelliklerinden başlayacaksın, hiç durmadan basamak basamak yüce güzelliğe yükseleceksin, bir güzel bedenden ikisine, ikisinden bütün güzel bedenlere, sonra güzel bedenlerden güzel işlere, güzel işlerden güzel bilgilere, güzel bilgilerden de sonunda bir tek bilgiye varacaksın. Bu bilgi de o tek başına var olan salt güzelliğe varmaktan, asıl güzelin özünü tanımaktan başka birşey değildir."(58)

Ne var ki, "yaşam veren ruhtur; beden hiçbir işe yaramaz"(59) diyen **İncil**'e, "bilgi, ancak Tanrı katındadır"(60) diyen **Kur'an-ı Kerim**'e de yansıyan bu tür platonik görüşler, eski Yunan'da toplum katmanlarına inip yaygınlaşamamış, daha çok tartışma sınırları içinde ve kitap sayfalarında kalmıştı. Derebeylik düzeni ise, kentsoylu toplumuna bırakacağı en sürekli kalıt olan bu duyguyu, dayandığı başlıca gizemci temellerden biri durumuna

getirdi. Görkemli saraylara özgü, tensel doyunumlardan genellikle uzak, genç soylunun, ellerini öpüp başköşeye oturttuğu hanımına, sözcüğün tam anlamıyla kapatmasına gösterdiği saygı ve bağlılıklarla yüklü olan duygusal sevi, bu duygudan kaynaklandı. "Tatmin edilmeden bırakmanın zevk vereceği"(61) biçimindeki bu acayip aşk anlayışını, Derebeylik dizgesi, bütün gücüyle destekledi.

Çünkü; erişilmez bir gönül kadınına tutulan şövalye, biricik sevgilisinin beğenimine ulaşabilmek için ayırt edilme özlemleri duyuyor ve bu özlemler içinde, yiğitlik tansıklarını (mucizelerini) daha bir kolaylıkla gösteriyor, iki kişilik çarpışmalara daha bir istekle atılıyor, sevdiği güzel uğruna canını daha bir rahatlıkla gözden çıkarıyordu. Ve bütün bu şövalyelikler, Derebeylik düzeninin sınıf çıkarları için çok yararlı oluyordu.(62)

Zaten **Derebeylik** ülküsü, şövalyenin, o düşlerinin kadınına ilişkin tutkusunu, en başta, her şövalye için vazgeçilemez olan yetenekleri güçlendiren bir uyarıcı olarak düzenin çıkarlarına hizmet edebildiği ölçüde ve sürede destekliyordu. Yoksa, onun, çılgın sevgilerinin konusu olarak bir genç kızı seçmesine, aynı gönül erinci içinde izin veremezdi. Çünkü, "derebeylik ölçülerine göre, genç kız, şövalyenin üstünde ne denli bir toplumsal düzeyde olursa olsun, şövalyenin ona verdiği aşkı evliliğe götürebiliyor ve böylece, şövalyeyi başarıya iten psikolojik uyandırma gücü, kaçınılmaz olarak yitiyordu."(63) Bu ise, düzenin yüce çıkarlarına hiç uygun düşmüyordu.

Kısaca dendikte Derebeylik düzeni, bir yandan özüne uygun düşen büyük eylemlerin esinleyicisi, onur kaynağı ve savaşçının bilinci olan platonik aşkı alabildi-

ğine arkalarken, öbür yandan da erosu, yani cinsel eğilimleri ve bunlardan doğan isteklerin tümünü, büyük bir titizlikle denetim altına almaya çalışmıştır. Karı koca aşkına hiç değer verilmemiş, o kocaman şatolarda yaşayan ailelerin iç bağlantılarında, böyle bir duygunun yeri olmamıştır. Aşk ile evlilik, kesinlikle birbirinden ayrı düşünülmüştür.

Öteyandan, "her erkeğin başı Mesih, her kadının başı erkek ve Mesih'in de başı Tanrı'dır"(64) diyen bu eziyetçi çağda, platonik aşka ilişkin coşkuların aşırı inceliği yanında, cinsler arası gerçek ilişkilerde, akıl almaz bir kabalık da görülmektedir. Zaten, bilindiği gibi, "eziyetçi kabalıkla gizemci duyarlılık, doğal kurallara uygun bedensel boşalma"(65) olanağının bulunmadığı yerlerde, kesinlikle çakışmaktadır. Nitekim Derebeylik düzeni, sözgelişi İngiltere'de **Strand**'lı **Christine**'nin günahlarından arınabilmek için önce diri diri bir sobaya girip sonra kendini asmadan önce tekerleğe bağlanarak gerilmesi(66) ile düşlerinin kadının simgesini asla bırakmayan, onun adına en tatlı dizeleri yazan, sonunda ondan tek bir gülücük alabilmek için yaşamını çekinceye atan şövalyenin, tam bir içsel erinçle kentsoylu genç kızlarının ırzına geçmesini ya da köyün en güzel kızını kendi beğenisi için zorla şatosuna getirmek üzere kâhyasına buyruklar vermesini(67) aynı gönül erinçliğiyle karşılayabiliyordu. Ve Kilise, bütün bunlar karşısında, tam bir ikiyüzlülükle sırıtıyordu.

Kanın her türlüsünden büyük zevk alan şövalye, eylemdeşlerinin kendi karısını gönül kadını olarak seçmelerinden hoşlanıyor ve eşinin, kavalyeler edinmesine asla engel olmuyordu. Bu güvenden yararlanan kadınlar ise, kocalarının miğferli başını, saz ozanları ve delikanlılarla daldıkları ten zevkleriyle boynuzlamayı hiç ihmal etmiyordu. Hatta onlar, hoşlandıkları bir hizmetçinin ok-

şamalarına bile açıktılar. Senyörlerin eşlerine olan güvenleriyle başlarındaki taçlar da onur sahibi şövalyelerinkinden daha aşağı değildi.

"Bir kadına şehvetle bakan her adam, zaten yüreğinde onunla zina etmiştir"[68] diyen Hıristiyanlığın varsıl ve olağanüstü örgütü Kilise; "dünyadaki aktöresel ilerlemenin başlıca düşmanı"[69] bir akımın temsilcisi olduğunu dahi anımsamaksızın, tüm bir "toplumsal büyümeyi ezip çarpıtarak"[70] yoklukta son bulan karanlık varlığıyla bütün bu oluşumlar karşısında, bir namus ve aktöre anıtı gibi dimdik ayakta duruyordu.

"İnsanlık tarihindeki bütün başarıların süreklilik bakımından en yetkin"[71] olanını yaratan **Mısır** düşüncesi ile varsıllaşan kaynaklanan **Tevrat**'ta, **Musa** peygamber, üstün niteliklere sahip bir **Mesih** (kurtarıcı)'in yakında geleceğini, Tanrı'nın seçkin kulları olan İsrailoğulları'na bildirmişti. Gür ve etkileyici sesiyle akan suları durduran, ağaçlara secde ettiren, dağları eritip toza toprağa çeviren **Yasa** oğlu **Davut** ise, aynı bildirimi daha bir berkitmiş ve onun egemenliğinin sonsuza dek süreceğini savlamıştı.

Ve aslında **Mesih** düşüncesi, yalnızca dünyayı açınlamaya hazırlanan Yahudiler arasında değil, fakat, o tarihlerde varolan bütün Doğu ülkelerinde çok yaygındı. Nitekim **Babil** ve **Asurlular,** onu, insanlığı kurtarmak için doğacak ve öldükten sonra yeniden dirilecek olan bir **tanrı-insan** biçiminde tasarlıyorlardı. Ayrıca, tüm çağdaş düşüncelerin kaynaştığı Kudüs kentinde, kutsal kitapların dışında da **Mesih**'e ilişkin pekçok yazı yazılmıştı. Hatta türlü akım ve umarsızlıklar içinde şaşkına dönen halk bile, onu, kendisine doğru olanı öğretecek ve iyilik yollarını gösterecek bir **tanrı-adam** olarak algılamaya başlamıştı.

İşte böylesine beklenen **Mesih** sonunda **Beytlehem** köyünün bir ahırında dünyaya geldi. Annesi **Meryem,** Nasıralı bir marangoz olan **Josef**'in nişanlısı idi. Fakat onlar, henüz birbirleriyle yatmamışlardı. Ve her ikisi de "eğer bir kız nişanlı ise ve bir adam onu kentte bulup onunla yatarsa, onların ikisini de kentin kapısına çıkaracak ve taşlayarak öldüreceksiniz"(72) diyen bir kitabın kesin telkinleri altındaydılar.

Temiz ve sessiz bir insan olan **Josef**, nişanlısının ihanetine çok üzülmüştü. Onu, "rüsvay etmek istemeyerek, gizlice boşamak niyetindeydi. Fakat işte, Rabbin meleği düşte ona görünüp dedi:Sen, Davut oğlu Yusuf, Meryem'i kendine karı olarak almaktan korkma. Çünkü, kendisinden doğmuş olan Ruhülkudüstendir."(73) Tanrı'nın bu kesin buyruğu karşısında, **Josef**'in yapacağı çok birşey kalmamıştı ama, babası belirsiz bir insan olmanın ezikliği, İsa'nın bütün davranışlarına damgasını vuracaktı.

Aslında, Hıristiyanlığın ana kaynaklarından biri olan Yunan dünyası, bu tür olağanüstü doğumlara hiç de yabancı değildi. Orda da **Olympos**'un gürültücü tanrıları, hele onların babası sayılan ulu **Zeus,** güzel bir Helen tazesinin koynuna girivermekten büyük zevk alırlardı. Ve de bu birleşmelerden, genellikle bir tanrısoylu daha kazanırdı dünyamız.

Bu bakımdan, zaten Asyanın helenleşmiş ülkelerinde boygösteren Hıristiyanlık, **İsa**'nın böylesine tanrısal doğumunu, sözgelişi, "eşi bulunmasına olanak yokken oğlu nasıl olabilir"(74) diyen bir **Kur'an-ı Kerim** denli yadırgamadı. Tam tersine, onu ve **Tevrat**'ın suçladığı kadını, "esenlikler ey nimete eren kız, Rab seninledir"(75) diyerek karşıladı.

Belki de güneşi hiç görmeyen, ilk habercilerinden biri olduğunu bildiğimiz Musa gibi, belki de bir masal kahra-

manı olan İsa, genel kanıya göre, tüm gençlik yıllarını Nasıra bucağında geçirdi. O zamanlar burası, çalkantılardan uzak, bilinmeyen bir yerdi. **Tanrı oğlu Jesus,** okula gitmemişti. Bir söylentiye göre, odunculuk yaparak geçiniyordu.

Otuz yaşlarına gelince, önce **Celile,** daha sonra **Kudüs**'te olmak üzere, vaazlar vermeye başladı. "Ben dünyaya hükmetmeye gelmedim. Ancak, dünyayı kurtarmaya geldim. Beni yadsıyıp sözlerimi kabul etmeyene hükmeden biri vardır. Benim söylediğim söz, son günde ona hükmedecektir. Çünkü ben, kendiliğimden söylemedim. Ancak beni gönderen Baba'dır ki, ne diyeceğimi bana o buyurdu. Şimdi söylediğim şeyleri Babam bana nasıl dedi ise, öyle söylüyorum"(76) diyordu.

Yaşamı kısa sürdü. Onun sesini, pek az insan duydu. Ama, söylenenlerin yankısı, sanıldığından da büyük oldu. Fakat, Yahudi yasaları, mutlaka dogmalara uygun işliyordu. Bu bakımdan, ruhun ölümsüzlüğünün, kurban kesmek ve tapınmalarla değil, yoksunluklara katlanmak, kendini Tanrı'ya bırakmak ve iyiliklerde bulunmakla elde edilebileceğini savunan İsa'nın davranışları, o sürez (zaman) küçük bir dincierki olan **Kudüs** kentinin rahipler sınıfına karşı büyük bir saygısızlık olarak yorumlandı. Ardına askerler taktılar. Güce baş vuramayacak ölçüde yalnızdı. "Kötüye karşı koma; senin sağ yanağına kim vurursa, ona ötekini de çevir"(77) diyordu. "Hükmetmeyin ki, hükmolunmayasınız"(78) dediği insanlardan kaçtı. "Kidron deresinin ötesine çıktı. Orda bir bahçe vardı. Kendisi ve öğrencileri, onun içine girdiler."(79) Fakat, ilk inananlardan biri olan **Yahuda,** bulundukları yeri haber verdi. Onu yakaladılar. Kararı önceden belli olan bir yüksek mahkemenin önüne çıkardılar. **Kudüs**'ün Romalı valisi **Pontius Platus,** ölüm cezası verilmesine engel

olamadı. Halk denen o kaypak ve saygıdeğer kalabalık, kan ve kurban istiyordu. Yıllardan beri beklediği **Mesih**'in doğrularını tepimleyip iliklerine kurşun döken Roma imparatorunun savunucusu kesilmişti. "Eğer bunu salıverirsen, Kayser'in dostu değilsin. Kim kendisini kral ederse, Kayser'e karşı kor. Kaldır onu, haça ger"(80) diye bağırıyor, dinsel alanda hiçbir yetkisi bulunmayan **Platus**'a baskı yapıyordu.

O sürez Platus, İsa'yı tutup dövdü. Askerler de dikenlerden bir taç örüp onun başına koydular. Ve ona, erguvan rengi bir giysi giydirdiler."(81) Haçı da arkasına sarılan **Jesus, Kafakemiği** denilen yere çıkarıldı. Ve orda, alaylar, yumruklar, itip kakmalar altında çarmıha gerildi. **Pontius Platus** onun göğsüne, "Nasıralı İsa, Yahudilerin kralı"(82) diye bir yafta yazarken, yüzündeki utancı erguvan ağacına veren **Yahuda** da kendini asarak canına kıydı. Bu "muhbir vatandaş" orda cidden öldü, İsa'nın ölümü ise, kendisinin gerçek doğumu oldu.

Tam bir ulusal nitelik taşıyan Yahudi dininin içinden, bütün insanlara seslenen uluslararası bir din olarak çıkan ve yalnız kendi tanrısına tapınılmasını istediği için Roma erkyurduyla çatışan **Üçlemli** (1. Baba 2. Oğul 3. Ruhülkudüs ya da İlkaşk) ve eziyetçi Hıristiyanlık, tüm engellemelere karşın, dünyanın büyük bir bölümüne yayıldı. Önce, "kimin varsa, ona verilecektir; fakat kimin yoksa, onda olan da kendisinden alınacaktır"(83) gibi düşüncelerden pek hoşlanan varsıllar ve seçkinler arasında, daha sonra ise, "ne mutlu size şimdi aç olanlar, çünkü tok olacaksınız"(84) vaadine inananlar içinde tutunup serpildi. Bu dinin, özellikle **Roma İmparatorluğu**'ndaki gelişmesinde, "herkes üzerinde olan hükümetlere boyun eğsin; çünkü, Tanrı tarafından olmayan hükümet yoktur. Hükümete karşı koyan, Tanrı'nın düzeni-

ne karşı durmuş olur"[85] diyerek Jesus'a karşı doğan tepkileri azaltan Aziz Pavlus'un, büyük etkisi olmuştur.

Fakat bütün Hıristiyanlar, **İsa**'nın pek yakında yeryüzüne döneceğine inanıyorlardı. Çünkü o, "insanoğlunun günahlıların ellerine verilmesi, haça gerilmesi ve üçüncü gün dirilip ayağa kalkması gerektir"[86] demişti. Ama ne var ki, bu dönüş bir türlü gerçekleşmiyordu. Sabırsızlanan din adamları, çoktan çözülmeye başlayan yerleşik oymakçılık ülküsünün yerini almakta olan tarımsal üretimin gerekimlerine uygun düşen Hıristiyanlığı, bu dinin tapınakları olan Kiliseler halinde örgütlemeye başladılar.

Öte yandan, **İsa**'nın demecini herkes değişik biçimde anlıyordu. Ortalığı, bir **İncil** kalabalığıdır sarmıştı. Bunların sayısı, elliyi çoktan geçiyordu. Dolayısıyle, ileri sürülen ilkeler de değişikti. M.S.389 yılında Kartaca'da toplanan bir özel konsül, İncillerin sayısını dörde indirdi ama, tüm ayrılıkları gene de ortadan kaldıramadı. **İstanbul Patriği I. Mikhael Kerularios,** 1054 yılında, **Papa** ile ilişkilerini kesti. Böylece, **Ortodoks** adı verilen **Doğu** kiliselerini, bütünüyle Roma Hıristiyanlığından ayırdı. XVI. yüzyılda gerçekleştirilen **Protestan** düzeltimi ile ise, **Roma Katolikliği** dışında, yepyeni bir Hıristiyanlık kuruldu.

Roma Katolik Kilisesi'nin kendine önad olarak seçtiği **Katholikos** sözcüğü **Yunanca** olup "evrensel" anlamına geliyordu. Eski kurallara sıkı sıkıya bağlı kalmak isteyen bu mezhep, daha çok Akdeniz Lâtin toplulukları arasında, İrlanda ve Güney Almanya'da tutunabilmişti. Başlarına **Papa** adını veriyorlardı. Kendisini **Roma** erkyurdunun doğal kalıtçısı gören Papa, hem din ve hem de erkyurt başkanı olarak kabul edilirdi. Bütün Katolikler, herşeyden önce onun buyruklarına boyun eğer-

lerdi. Papa'dan sonra ise, Kardinaller, Piskoposlar ve Rahipler geliyordu.

Hıristiyanlık, V. yüzyıla dek yalnız kentlerde uygulanabilmiştir. Bu süre içinde, her kente yerleşmiş olan **Piskopos**'un buyruğu altında, ona yardımcılık görevini yapan Papazlar kümesi bulunmuştur. Daha sonraları **Piskopos,** aslında birer "günah yiyicisi" olan bu papazları, sitesinin toprakları üzerindeki yerleşme birimlerine göndermeye başlamıştır.

Sitenin bütün yerleşme yerleri papazlarla dolunca, dinsel uygulamaları yürütmekle yükümlü kılınan her papaza, VII. yüzyıldan itibaren Dinsel Daire adı verilen bir bölge ayrıldı. Görevli papazı doyurmaya ve gücemli giderleri karşılamaya yarayan bir ayrı toprak parçasına da sahip olan Dinsel Daire'nin, birer Kilisesi vardı.

Ve Kilise adamları, rütbeleri ne olursa olsun, yalnızca Hıristiyanlar üzerinde değil, henüz bu dini benimsememiş olan yığınlar üzerinde de egemendiler. Nitekim bu laik insanlar, daha çok dayanamayarak, XI. yüzyılda Hıristiyanlığı benimsemek güceminde kaldılar. Ve böylece din adamlarının korkunç gücü, hemen bütün Avrupa toplulukları üzerine yayılmış oldu.

Fakat, **Rabelais**'in dediği gibi, "kucağını fazla açan, iyi kucaklayamaz."[87] **Kilise** de doğrusu kucağını çok fazla açmıştı. "Ben dünyaya, hükmetmeye gelmedim" diyen **Jesus**'u neredeyse unutmuş gözüküyordu. Onun, "yeryüzünde kendinize hazineler biriktirmeyin. Çünkü, hazineniz nerdeyse yüreğiniz de orada olacaktır. Siz, Tanrı'ya ve varsıllığa kulluk edemezsiniz"[88] sözlerini ise anımsamak bile istemiyordu.

Kısaca dendikte, askersel bir Kiliseye ilişkin sınıflar, toprağı ve emeği, hemen bütünüyle ellerine geçirmişlerdi. Nitekim, Almanya'daki dinsel örgüt toprağın yarısına, **Lombardiya**'daki ise üçte birine sahip gözüküyor-

du. Kalanı, Derebeylerin elindeydi. Ve tam "bir rezaletler konusu olan papalık"(89) bütün gücüyle bu düzenin yanındaydı. Hıristiyanlığın yeni gücü olan Ortodoks mezhebi ise, zaten sağlam bir toprak temeli üzerine kurulmuştu.

"Haksızlıkların varsıllığıyla kendinize dostlar edinin"(90) kuralına belbağlayan din görevlilerinin doymak bilmeyen açgözlülüklerinin yarattığı düzensizlik, kısa zamanda Kilise'nin başına kadar vardı. Artık Papaları, özellikle Roma dolaylarının etkili Derebeyleri seçtirmekteydi. Kilise'ye ilişkin görevler, basit bir eşya gibi, para ile alınır satılır olmuştu. Buna, kutsal şeylerin alış verişi anlamına gelen, **Simonie** (haram, haksız kazanç) diyorlardı. 1033 yılında Papa diye seçilen kişi, yalnızca 12 yaşındaydı.

Tanrı oğlu **Jesus,** "hiçbir hizmetçi iki efendiye hizmet edemez"(91) demişti. Din adamlarının evlenmelerini engelleyen başlıca kural da işte bundan ibaretti. Ancak, insanları gücemli gerekimlerinden koparmanın olanaksızlığını gören Pavlus; "adam için kadına dokunmamak iyidir. Fakat zinalardan dolayı herkesin kendi karısı olsun ve her kadının kendi kocası olsun"(92) diye buyurmuştu. Bu buyruktan pek hoşlanan papazlar, artık evlenmeye de başladılar. Gerçi, onların evlenmeleri, inanmış Hıristiyanlar tarafından hiç de iyi karşılanmıyordu. Kendilerine, dinsel uygulamaları geçerli olmayan, kirli insanlar gözüyle bakılıyordu. Ve papazların bu eylemlerine, Nicolaus'çuluk adı verilmişti. Nicolaus, M.S. I. yüzyıl içinde **Anadolu**'da kurulmuş olan din sapkını bir tarikatın üyesiydi. Dolayısıyla **Nicolausçuluk,** "aktöre dışı, karılarını birbiriyle değiştiren, dinin temiz kurallarını lekeleyen" anlamlarına geliyordu.

Fakat, ancak gereksiz olan şey kirlidir. Kadın ve fiziksel bir gücemlilik olan seks ise, papazlar için de kaçı-

nılmaz bir gereksinmeydi. Bu bakımdan, bütün kışkırtma ve kötülemelere karşın, din adamlarının evlenmeleri engellenememiştir.

"Roma İmparatorluğu hortlağından kendini kurtaramayarak, bir kurumu putlaştırmanın bütün bir uygarlığı yok edişinin tarihteki klasik örneklerinden"(93) biri durumuna gelen **Ortodoks** mezhebi de işte bu sıralarda kuruldu. **Sözcük; Yunanca "Doğru" anlamına gelen "Orthos" ile "Kanı" kavramını içeren "Doksa" sözcüklerinden oluşturulmuştu**. Dinsel alanda, doğmalara ve Kilise öğretilerine uyan davranışları tanımlamak için kullanılmaktaydı.

Aslında, yasaların içinde olduğunu, doğru görüşlerden ayrılmadığını savunan her Kilise, kendisini **Ortodoks** olarak tanıtmaktaydı. Ancak, 1054 yılında Roma'dan ayrılan ve büyük düşlemlerin tutsağı olmaktan bir türlü kurtulamayarak, tarih boyunca Türklerin başına belâ kesilen Bizans kiliseleri, rahatsız edici bir sırnaşıklıkla bu sıfata sahip çıktılar. Birkaç zaman sonra ise, **Ortodoks** sözcüğü yalnızca onları anımsatır oldu.

İsa, "Babamın evini bir ticaret evi yapmayın"(94) demişti. Ama, erkyurdu hıristiyanlaştırdıktan sonra, dünya işlerinde de üstün olma savaşımına girişen Kilise, ne **İsa**'nın hoşuna gitmeyen çağrılarını duymaya ve ne de yeni bir adla yolundan dönmeye niyetliydi. Gerçekten de dinsel sınıfın mal varlığı ve etkinliği, alabildiğine artıyordu. Tüm kiliselere ve "çan kulelerinin gölgeleri dahi gebelik veren"(95) manastırlara, inananların bağışları yağmaktaydı. Özellikle manastırlar, büyük topraklara sahip olmuşlardı. Özdeksel varlıkları arttıkça, egemenlikleri de tartışılmaz duruma geliyordu.

Ortaçağ'ın hemen bütünü demek olan inanç ve aktöre konularında, tek erke din adamlarıydı. Onları dinlemek istemeyenlerin cezası, diri diri yakılmak suretiyle

öldürülmekti. Böyle bir suçu işleyen papaz ise, genellikle ateşe atılmıyordu ama, kilise hapishanesinde farelere yem ediliyordu.

Papa; **İncil**'in, "hükmetmeyin, size de hükmolunmayacaktır. Mahkûm etmeyin, siz de mahkûm olmayacaksınız"(96) demesine karşın, kendinde, kralları dahi mahkûm ve buyruğu altına alma yetkisini görebiliyordu. Nitekim kralları alaşağı etmek, uyruklarını ayaklanmaya çağırmak ve antla sağlanan bağları çözüvermek, Papa efendinin hak ve yetkileri arasındaydı.

Oysa **Jesus,** bilindiği gibi, buyurmaya ve varsıllığa, bütün gücüyle karşı çıkmıştı. "Vay size varsıllar! Çünkü siz tesellinizi almışsınız. Ey şimdi tok olanlar, vay size! Çünkü acıkacaksınız. Ey şimdi gülenler, vay size! Çünkü yas tutacak ve ağlayacaksınız"(97) diyordu.

Hatta, **İncil**'deki bu ateşli diyemlerden birtakım sosyalist devrim formülleri çıkaranlar bile olmuştur. Öyle ya, "devenin iğne deliğinden geçmesi, varsıl adamın Tanrı'nın melekûtuna girmesinden daha kolaydır"(98) denmiyor muydu? "Ben, dünyaya ayrılık getirmeye geldim. Bundan sonra, bir evde beş kişi olacak; üçü ikiye, ikisi üçe karşı ayrılacaklar. Baba oğula karşı, oğul babaya karşı, ana kıza karşı, kız anasına karşı, kaynana geline karşı, gelin kaynanaya karşı olacaklar"(99) diye bağırmıyor muydu? Ve bütün bunlar adaletin temeli olan özel mülkiyete, birliğin simgesi olan kutsal aileye, hatta yücelerin yücesi erkyurt anlayışına karşı değil miydi?

Zaten, Hıristiyanlığın ilk yayılma dönemlerinde de "bütün insanlar bir arada olmuşlar ve her şeylerini ortak etmişlerdi. Aralarında, yoksul bir kimse yoktu. Zira, tarlaları ya da evleri olanların hepsi satıp, bedellerini geti-

rerek resullerinin ayakları önüne koyuyorlar ve her birinin gereksinmesine göre bir dağıtım yapıyorlardı."(100)

O halde tepimlediklerinin yerine "sadakayı, yoksulluğu, bereketi, kendi bedenine eziyet etmeyi, manastır yaşamını ve kiliseyi vaaz eden Hıristiyanlığın oruç türlerine bir sosyalizm rengi verivermekten daha kolay ne"(101) olabilirdi ki? Belki hiçbir şey olamazdı ama, dünya nimetleri karşılığında cennetten arsa satan papaz, İncil'i, bu sosyalizm bunaklarından hiç kuşkusuz daha gerçekçi yorumluyordu. Ve aslında "hıristiyan sosyalizmi denen şey, beysoyluerkinin üzüntüden kavrulan yüreğine papazın serptiği kutsal sudan başka birşey değildir."(102)

Hıristiyanlık, bırakınız sosyalizm gibi henüz özdeksel koşulları hazır olmayan yepyeni bir üretim biçimini; köleliği kaldırmayı ve kadınların durumlarını düzeltmeyi dahi hiç denememiştir. Hatta bu dinin baş sorumluları, kendilerini, "yol ve gerçek yaşam benim. Ben, babayım; Baba da bendedir. Babanın her neyi varsa benimdir. Ben, iyi çobanım"(103) diyen İsa'nın yerine koymuşlar ve kısa süre içinde, halkı sürü olarak görmeye başlamışlardır.

Öte yandan, manastırların toprakları, büyük derebeyi ile güçlü prenslerin oturdukları yerler, şato ve kiliselerin yakın çevreleri, geleceğin görkemli kentleri olarak belirmek üzereydiler. Bilindiği gibi, ticaret olanağının bulunmadığı yerlerde kentler gelişememektedir. Bundan dolayı, XIII. yüzyılda dahi birer kocaman kasabayı andıran Ortaçağ kentleri, ilkönce ticaretin yeniden doğma olanağını bulduğu İtalya ile güney Fransa'da mayalanmaya başladılar.

Saldırılara karşı önlem alma gereğini duyan her kent, Germence **Burg** adı verilen sağlamlaştırılmış bir sur ile

çevrilmişti. Kentin içinde ve surun dışında kalan bir **fersah** (yaklaşık 5 km)'lık alanda savaşmak yasak edilmişti. Duvarların ötesindeki bu barış alanına, **Banlieue** deniyordu. **Banlieue sözcüğü, "güç, koruyucu" anlamlarına gelen Ban sözcüğü ile "fersah" kavramını içeren Lieue sözcüğünün birleştirilmesinden elde edilmişti.**

Kentlerde oturan halk, doğrudan doğruya **Senyör**'ün erkine bağlıydı. Bu kalabalığın arasında, özgür olanların sayısı çok sınırlı idi. Kentin içi, rutubetli, fuhşu ve pisliğiyle erinçten zaten yoksun olan yaşamı, daha bir çekilmez kılıyordu. Surların dışına çıkmak ise, köylük bölgelerin tekin olmaması nedeniyle hiç de kolay değildi.

Ama gene de kentler, elverişli bir bölgenin etkin ekonomisi içinde sınırlı kalmayan bir toplumsal güç olarak ortaya çıktılar. Ticaret adı verilen yasal kazıklama buralarda gelişti. Avrupa'yı boydan boya kaplayan manastırlardaki keçeli papazlar, inci gibi dizerek uyanış çağına bıraktıkları **Plinius, Herodotos, Vergilius** ve **Homeros**' ları hep buralarda bulunan donyağı mumunun ışığında yazdılar. Ünlü şövalye kahramanı **Don Kişot**'un güvenle açtığı savaşta yenik düştüğü Yeldeğirmeni, kalem işlemeli, gümüş kaplamalı ve altın yaldızlı Alman kılıçlarını biçimleyen demirci körüğü, utkular adamı **Charle Martel** (kılıç)'e takma ad olan uzun saplı savaş çekiçleri ve gemicilik sanatında devrim yapan **Dümen**, hep buralarda bulundu.

Ve bu yeni öğelerle birlikte, daha XI. yüzyıldan itibaren gelişmeye başlayan ticaret tutkusuna dayalı olarak, kahraman mülk sahipleri, haksever tüccarlar ve adaletli yasa adamlarından oluşan yepyeni bir sınıf meydana geldi. Dehşet saçan egemenliği süresince geçmiş kuşakların tümünden daha çok ve daha büyük üretim gü-

cü yaratacak olan bu **Giyotinal** sınıfa, **Lâtince** bir sözcükle **Burgenses, Fransızcayla** ise **Bourgeois** adı verildi.

Burjuvazi, yani kentsoylular atak, devrimci ve doğmak üzere olan yeni dünyanın sahibi olarak, hep Derebeylerle el ele yürüyen din adamlarının tüm direnmelerine karşın birçok kentin yönetiminden köylüleri, zenaatçıları, işçileri ve hatta **Papa**'nın etkinliğini kovdu ve onları özerk bir durumda yönetmeye başladı. Ve XV. yüzyılda bu kentlerden Venedik, Genova, Floransa gibi birçoğu deniz ticareti ya da işleyim olanaklarıyla alabildiğine varsıllaştılar. Büyük bir güç taşmasını da birliğinde getiren bu varsıllaşma, onların etki alanlarını da genişletti. Artık bu görkemli kentlerin girişken egemenleri, kendi taze güçlerini belirlemek üzere, daha sonra bütün Avrupa dillerine girecek olan **Stato** (Etat, Devlet, Erkyurt) terimini kullanmaya başladılar.

Azgın **Zeus**'un güzel sevgilisi **Europa**'nın üretken karnında oluşan bütün bu gelişmeler, koskoca bir çağa damgasını vuran dinsel sınıfın erkini sarstı. "Görmeyenler görsünler, görenler kör olsunlar diye, bu dünyaya hüküm için geldim"(104) diyen bir **İsa**'nın ve "din adamı bütün şeyleri yargılar, ama kendisi, hiçkimse tarafından yargılanamaz"(105) diyen bir **Pavlus**'un elinden yetkelerini alarak, kendi egemenliğini vurgulama yoluna giren beysoylu sınıf; loncaların, sarayın ve papazın dar çemberinden kurtulup Derebeylerle Kilisenin toplum üzerindeki etkilerini azaltmaya kararlı idi.

Alman tanrıbilimcisi **Martin Luther**, erkyurt güçlerini özekleştirmeyi, Kilise işlerini basitleştirmeyi ve manastır tembellerini gücemlemeyi amaçlayan işte böyle bir yaman sınıfın, ilk büyük dinsel temsilcisi oldu.

Yetkin bir rahip olan **Luther**'e göre, iyi bir hıristiyan, kendini her sürez günahlı, her sürez tüzecil ve her sü-

rez pişmanlıklar içinde saymalıydı. Gerçekten inanan bir kişi, her yönden özgür ve kimseye boyun eğmezdi. Ama gene aynı kişi, her bakımdan hizmetçi ve herkese boyun eğmeliydi. Kurtuluş, yalnızca Tanrı'nın yargılamasıyla sağlanabilirdi. Hıristiyan, dine bağlılığı, yaptığı işler ya da erdemleriyle onu elde edemezdi. Din adamlarının dagünah çıkarma gibi bir görevi yoktu. Suçu, yalnızca Tanrı bağışlayabilirdi. Kilise, doğmaları unutmuş, doğru yoldan sapmıştı. Onu düzeltmenin tek yolu, tüm mallarına el koymaktı.

Aslında **Luther,** bu düşünceleriyle artık **Troya** önlerindeki yetkisiz **Agamemnon** olmayan kralların ve prenslerin özlemini dile getiriyordu. Ama, sözgelişi Prus-ya'da, tutsaklıklarının kalktığını öğrenince kendilerine özgürlük verilmemesi için ugancaya (hükümete) yakarıda bulunacak denli umarsızlaşan köylüler, durumu yanlış anladılar. Bilinçsiz bir coşkuyla ayaklanarak Kilise mallarını yağma ettiler. Bu durum karşısında, **Katolik Kilisesi**'nin katı kurallarını yumuşatarak krallara bağlı, lâiklere daha hoşgörülü, gözle görülmeyen bir evrensel kilisenin özlemlisi olan Luther, senyörleri alabildiğine kışkırttı. Köylülerin sonuçsuz ayaklanmaları, sert bir biçimde bastırıldı. Prensler, Kiliseyle birlikte onların da topraklarına el koydular. Ve düşlem atıyla pirinç aramaya çıkan acılı köylüler, evlerindeki bulgurdan da oldular.

"İnsanoğlu insanların ellerine verilmek üzeredir"(106) diyerek bu acı durumu zaten muştulamış olan Hıristiyanlığın daha da kötü yanı ise, cinsiyete karşı olan sayrılı ve doğaya aykırı tutumunda yansımaktadır. Kilise adamları, özellikle keşişler, seks olayına, hemen her sürez "bir baştan çıkarma, günah, suç, delilik ya da düşkünlük diye bakmışlardır."(107) Oysa birer **infraseks** olan din görevlileri, umarsız sayrılıklar içinde kıvranmaktay-

dılar. Histeri, düşlem görme ve aşırı duygusallık gibi anormal davranışlar, onlar arasında çok yaygındı. Hele rahibeler, şeytan tarafından sahip olunma dehşeti içindeydiler. Gerçi şeytan, her iki cinsten insanı da baştan çıkarmaktaydı. Ama kurbanlarını, genellikle kadınlardan seçiyordu. Ve onların içinde, "hiçbir erkeğin yüzüne bakamayacak denli suratı kırış kırış olmuş, saçı başı darmadağın, geceleri büyücülerin süpürgelerine binip uçan yaşlı cadılar bile vardı."(108)

Özellikle bunlar, "eldeğmemiş kızlar ve zinaya yatkın kadınlar için aşk şerbetleri hazırlar, erkekleri iktidarsız kılan bir takım ilaçlar yapar, evli olmayan kadınları şehvet düşkünü erkeklerle çiftleştirir ve bu günah birleşmelerinden oluşacak çocukları daha dölyatağındayken yok ederlerdi."(109)

Ama bunlardan daha da çekincelisi, özellikle evli ve erdemli kimseleri baştan çıkaran genç büyücülerdi. Onlarla herhangi bir fahişeyi ayırdetme olanağı da yoktu. Bunun için, en başta kadın şeytanla işbirliği ederken yakalayabilmek üzre, çok özel deneylerin uygulanması gerekiyordu. Gerçi bu konuda, tanık bulmak, doğrusu güç oluyordu. Hatta, 1275 yılında, **Fransa**'daki **Toulouse** kentinde yer alan bir büyücü yargılanmasında, **Angèle de Labarthe** adında bir sanık kadın, şeytanın kendisiyle cinsel birleşmede bulunduğunu açıkça itiraf etmişti.

Ve bu kadınlar, "şeytanla yatmanın çok güç olduğunu söylüyorlardı. Çünkü onların, erkeklik organları son derece büyük ve sertti. Sanki demir ya da balık pullarıyla kaplanmıştı. Er suları ise, buz gibi soğuktu."(110)

Kilise ululanına göre, şeytandan kaçınabilmenin tek yolu, cinsel perhizdi. Gerçekte bir dindar için, bunun dışında herhangi bir umar yoktu. Seksten kaçınmaya, evlilikte bile büyük özen gösterilmeliydi. Ve **İskenderiye**

Okulu'nun en büyük ve en özgün düşünürlerinden biri olan papaz **Origenes** kandini hadım ederek, bu alanda insanlığa yaman bir örnek olmak istemişti.

Ama ne var ki, özellikle doğal gerekimler, bu tür örneklerle ortadan kaldırılamazlar. Nitekim, 1565 yılında **Alman** fizikçisi **Dr. Weier**'in yaptığı araştırmalardan anlaşıldığına göre, Tanrı'nın kızı rahibeler, düşlemlerinde uydurdukları genç sevgililerinin kendilerini her gece görmeye geldiğini düşleyerek sanrılamaya başlamışlardır. Bu sanrılama sırasında rahibeler sırtüstü yatıyor, bacaklarını açarak gözlerini sımsıkı kapatıyorlardı. Biraz rahatlayıp da gözlerini açtıklarında ise, utanç ve acıdan kıvranmaya başlıyorlardı.

Bütün bunlardan da anlaşılacağı gibi, "Hıristiyanlığın, kadınların durumunu düzelttiği konusundaki görüş, tarihte yapılabilecek en büyük yanlışlıktır."(111) **Antik koşullar içinde gelişen tarımsal üretim sürecinin öngördüğü bir aile örneğini dile getiren Jesus dini,** onların statüsünü kölelerinkinden dahi düşük tutmuştur. Belki de bu gerçek, en belirgin olarak İsa'nın kendi kişiliğinde yansımaktadır. O, hem de kendi anasına, babasını bilmemenin ezikliği içinde, "kadın, benden sana ne"(112) diyebilmektedir. **Pavlus**'a göre ise, "kadın, erkeğin onurudur. Erkek kadından değil, kadın erkektendir. Erkek kadın için değil, kadın erkek içindir. Kadınlar, kendi kocalarına, Tanrı'ya bağlanır gibi bağlanmalıdırlar. Çünkü erkek, kadının başıdır."(113)

Üremeye ilişkin kaygı ile sevişenleri birbirine yeterli kılan zevk korkusu, Hıristiyanlığın ana kaynaklarından biridir. Bir ahırda gözlerini açan **İsa,** olanakları azalan bir dünyanın ortasında, "ne mutlu kısırlara, doğurmamış dölyataklarına ve emzirmemiş memelere"(114) diye bağırmaktadır.

Aslında din, evlilikte çocuk yapmak amacına dayanan cinsel ilişkiyi günah saymamaktadır. Ama ne var ki, cinsel organlar, bedenin öbür organları gibi uysal değildirler. Ateşleri belirli bir noktaya vardı mı, istence boyun eğmez oluverirler. Zenaatçılar işlerini yaparken, ellerini, şehvet isteği duymadan devindirebilirler. Fakat, **elma** ağacının karşısındaki **Adem,** aynı başarıyı gösteremez. Boğaz kıyılarındaki **Lapseki** kentinin büyük tanrısı **Priapos,** tutulduğu **Lotis** önünde, nerdeyse kendi boyunca uzayıveren **fallusuna** söz geçiremez.

Ve hep kızoğlankız kalmak isteyen güzel **Atalante,** birgün karşısına yakışıklı **Melanion** çıkınca, hem de cezalandırılacağını bile bile, **Zeus**'un tapınağında onunla sevişmekten kendini alamaz. **Argos** kralının alımlı kızı **Danae** ise; tunç kaplamalı bir odaya kapatıldığı halde, gene de **Zeus**'tan gebe kalır. Ya damarlarında kaynayan kanı durdurulamayan görkemli **Europa!** O, boğa kılığına giren doyumsuz **Zeus**'u, tam bir şehvet titremeleri içinde sevip okşamaktan kendini olamaz. Ve bunlar da yetmeyince sırtına atlayarak Girit adasına sevişmeye gider.

Çileci, Hıristiyan dini, işte böylesine doğal ve kaçınılmaz olan cinsel hazzı, özellikle kadınlar için, adeta yasak etmiştir. Ve o, anaerkil bir toplumun ürünü olarak, sevdiği erkeği kollarında taşımaktan çekinmeyen ulu **Kübele**'nin, yani **Efes**'teki adıyla **Artemis**'in yerine, oğlu **İsa**'nın bile saygı duymadığı **Meryem**'i getirmiştir. Halk, özellikle Ege kıyılarının yiğit halkı, bu durumu hiç de kolay sindirebilmiş değildir. Nitekim, **Pavlus**'un **Ephessos**'a gelmesi sırasında nerdeyse kan gövdeyi götürecektir!

Dimitrios adlı bir kuyumcu; büyük tanrıça **Artemis**'in tapınağı hiçe sayılıp, bütün Asya ve dünyanın taptığı tanrıçanın yüksekliğinden indirilmesi bizler için

büyük bir çekincedir diye bağırır. Bunu duyan **Efesoslular,** tiyatroda konuşan **Pavlus**'a karşı öfkeyle dolarlar. Çünkü onun söyledikleri, tanrıçaların en güzeli olan **Artemis**'e yakıştırılabilecek önadlar değildir: "Kadının öğretmesine ve erkeğe egemen olmasına izin veremem! O, hep sessiz olmalıdır."(115) Ve halkın gösterisi dalga dalga yayılır : "Efesosluların Artemis'i büyüktür! Kent, karışıklıklarla dolar. Ve hep birden Pavlus'un yoldaşları Makedonyalı Gayus ile Aristarhos'u yakalayarak tiyatroya saldırırlar. "(116)

Fakat ne yazık ki sürez hep **Meryem Ana**'yı tutanların lehine işlemektedir. Ama gene de **Efesliler** halka dayanmanın hakka dayanmak olduğunu ve değer bilirliklerini doğrusu iyi gösterirler. Çünkü onlar, asla gerilemeden, "kültür süreçlerinde eşi az görülen bir Transposition örneği vermişlerdir. Yani inandıkları, tapındıkları büyük tanrıça kendilerine yasak edilince, inançları yüzünden akla hayale sığmaz işkence ve saldırılara uğrayınca, Meryem diye karşılarına çıkarılan ve baskıyla benimsettirilen tanrısal varlığa, Artemis'in bütün niteliklerini aktarıvermişlerdir. Böylece inançlarının özü korunduğu gibi, Meryem Ana'yı da yüceltmişler, onu da büyük bir ana, büyük bir tanrıça nitelikleriyle dünyada tutunabilen bir varlık olarak yaratmışlardır."(117)

Öte yandan, kadını susturmanın yollarını bulan erkek, evlilik içinde bile hoş görülmeyen cinsel birleşmeyi, kendi lehine çevirebilmiştir. Çünkü ister genelevde, ister evlilik yatağında olsun, seksin o şeytansal yanı hiç değişmiyordu. Eşler arasındaki birleşmeyle erkeğin bir fahişeyle yatması arasında, fizik bakımından bir ayrılık yoktu. İkisi de aynı kertede tiksindirici, ikisi de aynı ölçüde günahtı.

O halde, erkeğin cinsel günah işlemesi için ille de kiliseden geçmesi hiç de gerekli değildi. Kadının buluna-

bildiği yer, bu iş için yeterli olmalıydı. Aslında durum, bundan pek ayrımlı olmamıştır. Nitekim, 1171 yılında, İngiltere'deki Canterbury kentinin papazı tarafından yapılan bir araştırmada, tek bir köyde 70 piç çocuk olduğu anlaşılmıştır. (118)

Hatta erkek, kadının ırzına güçle geçme hakkını dahi kendinde bulmuştur. Ve bu olaydan zevk almamayı başarabilirse, kurbanın da günah işlemeyeceği, dinsel çevrelerce kabul edilmiştir. Nitekim, **Aziz Aurelius Augustinus,** 412-426 yılları arasıda yazdığı **Tanrı Kenti** adlı yapıtında, kızlıklarını yitiren sofu rahibelerin yüreklerine şu tümcelerle su serper:

"Başkasının cinsel isteği seni lekeleyemez. Lekeler diyenlere yazıklar olsun! Temizlik, beynin bir erdemidir. Irza sataşmayla ortadan kaldırılamaz."(119)

Putatapar bir babadan gelen, daldığı **Yenieflatunculuk**'ta aradıklarını bulamayınca, annesinin de etkisiyle koyu bir **Katolik** kesilen ve günümüz **Varoluşçuluğu**'nun ana kaynaklarından biri olan **Augustinus**'a göre, ırza geçme olayı, ırzına geçilen kurban için sanki tanrısal bir sınavdır. Eğer kurban, tıpkı **Apollon**'un altındaki **Peneus**'un güzel kızı gibi bir ağaç kütüğüne dönüşerek orgazmını önleyebilirse, bu kötülüğün getireceği tüm günahlardan kurtulur. Fakat, doğaya karşı gelemez de **Klitoris** (Yunanca kleitoris sözcüğünden gelen bu sözcüğün kökü, anahtar anlamına gelen Kleistir) denilen o yetkin organını kanla doldurup kalçalarını coşkuyla oynatırsa, çok büyük bir suç işler. Çünkü, gizemci, duygucu ve eziyetçi Hıristiyanlık, etin alacağı her türlü hazza karşı çıkmaktadır. Onun, denetimden kurtulan, istençten bağımsız duruma gelen, kendi kendine yeten davranışlara dayanımı yoktur. Bu bakımdan, cinsel ilişki, dinsel dehşetle bağdaşamamaktadır. Ve gene bu ba-

kımdan, "cinsel ilişki, eksiksiz erdemli yaşamla tutarsız gözükmektedir."(120) Nitekim **Pavlus**, Romalılara ve Galatlılara şöyle seslenmektedir:

"Bedenin düşüncesi ölüm, fakat ruhun düşüncesi yaşam ve kurtuluştur. Bedenin isteğini asla yerine getirmeyiniz. Bedenine eken, kendi bedeninden çürüme biçecektir."(121)

Ve bu eziyetçi çürümenin duyarlılık derecesiyle doğal bedensel boşalmanın düzeninin bozulma derecesi arasında çok sıkı bir bağlantı vardır. Eziyetçi kabalıkla gizemci duyarlılık, doğal kurallara uygun olan bedensel boşalma deneyinin bulunmadığı yerlerde, genellikle çakışmaktadır. Nitekim, **Ortaçağ**'daki **Kilise** işkencecilerinden, günümüz dünyasının uzman kıyımcılarına dek tüm örnekler, bu saptamayı doğrular niteliktedir.(122)

İskenderiye patriği ve Kilise bilgini Aziz Kyrillos'un, Yahudileri yok etmek için yetkilerini nasıl bir zevkle kullandığı ve tüm yeteneklerini **sayılam** (matematik)'a adamış, seçkin bir kadın olan **Hypathia**'nın linç edilmesinde nasıl bir coşkuyla rol aldığı bilinmektedir. Ve bu tüyler ürpertici olay, **Russell**'dan öğrendiğimize göre, **Gibbon**'un **Roma İmparatorluğu'nun Çöküşü** adlı yapıtında şöyle anlatılmaktadır:

"Hypathia, bindiği arabadan alaşağı edildi. Çırılçıplak soyuldu. Sürüklenerek kiliseye götürüldü ve İncil okuyucu Petrus'la yabanıl ve acımasız bağnazların elinde, insanlık dışı bir biçimde öldürüldü. Eti, keskin midye kabuklarıyla kemiklerinden sıyrıldı. Titreyen organları ateşe atılarak yakıldı."(123)

Ve **Aziz Augustinus**, böylesine tiksindirici ve insanlık dışı olan çilecilik psikolojisini, şu tümcelerle dile getirmektedir:

"Adem'in günahı dolayısıyla, bütün insanlığın cezalandırılması yerindedir. Çünkü, günahın sonucu olarak,

bedeninde tinsel olabilecek insan, zihninde bedensel olmuştur. Biz, bir bölümüyle Adem'in günahlarından dolayı o cezaya yaraşık görülmüşüzdür."[124]

Çoğalın diye buyruklar veren **Kutsal Kitap**'ın bir tür yeniden değerlendirilmesi olan **İncil** kaynak olarak alındığında, **Augustinus** ve benzerlerinin çıkardıkları bu sonuçlara varılabileceği gerçekte kuşkuludur.

"Her kim Tanrı'nın istemini yaparsa; kardeşim, kızkardeşim ve anam olur"[125] diyerek, tüm insanları Hıristiyan olanlar ya da olmayanlar biçiminde iki kümeye ayıran **İsa**'nın, kendisinde bulunmayan aileye saygı duymadığı hakça söylenebilir. Fakat, evlenmeye ve cinsel ilişkiye de Kilise denli karşı çıkmadığı, hiç değilse buna fırsat bulamadığı bir gerçektir. Hatta bir yerde; "adam, babasını ve anasını bırakacak, karısına yapışacaktır; ikisi bir beden olacaktır"[126] demek suretiyle cinselliğin büyük gücünü, buruk bir duyguyla ortaya koymaktadır.

"Kendi kızını evlendiren iyi eder ve evlendirmeyen daha iyi eder"[127] diyen **Yahudi** kökenli **Tarsuslu Aziz Pavlus** ise, hiç evlenmemeyi, elbette evlenmeye yeğ tutmaktadır. Ama sanırım, o da bunu herkes için ve kesin bir kural olarak ortaya koymuyor. Nitekim **Korintoslulara** yazdığı **Birinci Mektup**'ta, onlara şöyle seslenmektedir:

"Evlenmemişlere ve dul kadınlara diyorum: Benim gibi kalsalar, onlar için iyidir. Fakat, eğer kendilerini tutacak güçleri yoksa, evlensinler. Çünkü, yanmaktansa, evlenmeleri daha iyidir."[128] Ve **Mesih İsa**'nın bu yılmayan resulü, hiçbir hizmetçi, iki efendiye hizmet edemez, yaklaşımına uygun olarak evliliğe neden karşı olduğunu şu sözlerle açıklar:

"Evlenmemiş adam, Rabbı nasıl hoşnut etsin diye Rabbın şeyleri için kaygı çeker. Fakat evlenmiş olan adam, nasıl karısını hoşnut etsin diye dünya şeyleri için kaygı çeker ve bölünür. Evlenmemiş kadın ve kız, hem bedence, hem ruhça, kutsal olsun diye, Rabbın şeyleri için kaygı çeker. Fakat evlenmiş olan kadın, nasıl kocasını hoşnut etsin diye, dünya şeyleri için kaygı çeker."(129)

Görülüyor ki **Pavlus**'un evliliğe karşı çıkması, inananların Tanrı yolunda bölünmemesi gibi bir amaç taşımaktadır. Aslında onların sürezinde atalarının uydurduğu masallara sıkı sıkıya bağlı olan Yahudi yöneticileri(130) ve acımasız **Roma İmparatoru Neron**'lara karşı, "bir yanağına vurana öbürünü de uzat"(131) diyen edilgen Jesus'un görevini yüklenmek, "kurtlar arasına koyunlar gibi dalarak"(132) Hıristiyanlığı yaymak ve yaşatmak eylemlerinde bulunmak, gerçekten çok güç ve çekinceli bir işti. Nitekim İsa tarafından Kilise'nin temel taşı olarak nitelenen **Petrus, Mamertinus** kalesinde başaşağı çarmıha gerilmek suretiyle öldürülmüştür. **Pamphylia, Galatia, Kudüs, Timotheos, Makedonya, Korinthos, Antakya, Efes** ve **Roma** diyarlarında dolaşıp duran inatçı **Pavlus** ise, başını **Ostia** yollarında yitirmişti.

Bütün bu çekinceli güçlüklerle gezi gücemlilikleri, evliliğin getirdiği birlik ve sınırlamalarla haklı olarak bağdaştırılamıyordu. Ama, daha sonraki Kilise ve din adamlarının aynı koşullar altında oldukları kuşkusuz söylenemez. Öyleyse, hem de **İsa**'dan 400 yıl sonra din adamları evlenemezler diye buyruklar yayımlayan **Papa Siricius**'ları sanırım haklı görme olanağı yoktur. Zaten bu gücemlemeler, yani Kilise üyelerinin bekâr kalmalarına ilişkin bin yıllık savaşım asla başarıya ulaşamamış ve din adamları evlenmelerini ya da yasa dışı cinsel ilişkilerini büyük oranda sürdürmüşlerdir.

Sözgelişi, bir yanda doğaya karşı direnen solgun yüzlü rahibeler kendilerini mezarlara kapatırlarken, öbür yanda bir **Liège piskoposu Henry,** 65 tane yasa dışı çocuğunu, "bütün ten ilişkileri günah değildir. Çünkü onlar doğaldır"(133) diyen **Aquino doğumlu Aziz Tommaso** ile hemdeş olarak, Tanrı'nın evi Kilise'ye armağan edivermiştir.

Ve aslında işin gerçeği aranırsa, **İncil**'in karşı olduğu şeyin, evliliğin birleştirmesinden çok, boşanmanın ayırması olduğu görülecektir. Kısacık yaşamı süresince belki de hiçbir kadınla yatma olanağı bulmamış olan **İsa;** "kim karısını boşar ve başkasıyla evlenirse, ona karşı zina eder ve kadın kocasını boşar, başkasıyla evlenirse, zina eder"(134) diyordu. Yahudi kökenli Matta ise, Tevrat'taki "çoğalın" buyruğunu unutmamışçasına, özellikle kendi yurttaşlarına şöyle seslenmekteydi:

"Kim zinadan ötürü olmayıp karısını boşar ve başkasıyla evlenirse, zina eder; boşanmış olanla da evlenen zina eder."(135)

Kendisi de bir zinanın ürünü olan **Nasıralı Jesus**'a göre, kimi erkekler anadan doğma hadımdılar. Kimileri ise, insanlar tarafından hadım edilmiş ya da "göklerin melekûtu uğrunda, kendilerini hadım etmiş idiler."(136) İşte bu iyilerin dışında kalanlar, tüm kötülüklerin kaynağı olan bedenlerine söz geçiremedikleri için evlenmeden edemezlerdi. Fakat, bir kez birleşen canlar bir daha ayrılmayı kolay kolay düşünmemeliydiler. Çünkü evlendikten sonra, "kendi bedeni üzerinde karının değil, ancak kocasının egemenliği vardır ve böylece de kendi bedeni üzerinde kocanın değil ancak karısının egemenliği vardır"(137) deniliyordu. Ayrılabilme özgürlüğü ise, "devletin istediği ruhsal yapı ile bilgi öğretisinin işlendiği fabrika olan buyurgan aile"(138) düzeninin egemenlik anlayışına ters düşmekteydi.

Üstelik, evliliğin bozulmasını böylesine engellemeye çalışan bir dizge, hukuk tarihi için yeni bir olay da değildi. Nitekim **Roma Hukuku, Confarreatio** adı verilen ve eşler arasında çok sıkı bir bağ gerektiren dinsel özellikteki bir evlilik türünü yakından tanımaktaydı.

Farris (un) sözcüğünden gelen **Conrfarreatio;** 10 tanık, 1 büyük rahip ve 1 Jupiter rahibinin hazır bulunduğu dinsel bir törenin adıydı. Bu törende, bir tür buğdaydan yapılmış ekmek, dualar okunarak Jupiter'e sunulurdu. Jupiter rahipleri de yalnızca bu törenle evlenebilirlerdi. Daha sonraki sürezlerde ise **Confarreatio,** kadını kesinlikle kocasına bağlayan **Manus**'u oluşturma biçimlerinden birisi durumuna gelmişti.

İsa'nın ve "karı kocasından ayrılmasın; koca karısını bırakmasın"(139) diyen **Pavlus**'un koydukları duaya aykırı kurallar yanında, herhalde Confarreation dizgesinin de yabancısı olmayan **Katolik Kilise**'nin yoz papazları, evlilik kurumu üstünde koyu bir egemenlik kurarak, onu, hiçbir sürez çözülmeyen kutsal bir anlaşma yumağı durumuna getirdiler. Ve özellikle, "aşk sanatı konusundaki her türlü bilgiyi yasak ederek, cinsiyetin pek az zevk ve pek büyük acı ile gerçekleşmesini sağlamaya çalıştılar."(140)

Yıkılmış olan bir şeyi ayakları üstüne kaldırmaya çalışan Protestanlar, **Katolik Kilisesi**'nin bu tür görüşlerini kabul etmediler. Aslında, Roma soyluerkinin Kilise üzerindeki etkinliğini silerek, onu, kendi buyruğu altına almaya hazırlanan Avrupa egemen güçlerine **Katolik** ve **Ortodoks** mezheplerinin katı kalıpları çoktan dar gelmeye başlamıştı. Çünkü, özellikle kentleşme süreci, ancak buyurgan ailenin yetiştirilebileceği, doğmakta olan "düzene ayak uyduran, çektiği bütün yoksulluklara, bütün küçük düşürmelere karşın, ona katlanan kişilere" (141) yani uysal ve **İncil**'in dediğince edilgen bir emek ordu-

suna gerekim duymaktaydı. Dev adımlarla ilerleyen ticaret ise, "kadın olduklarını düşündükçe utanmaları gereken"(142) yaratıkların, hele liman kentlerinde çok kârlı bir sermaye, çok iyi bir meta olabileceklerini sezinlemiş bulunuyordu.

Öte yandan, boşanmanın mutlak yasak edilmesi, kimi durumlarda, suçluyu korumak gibi bir sonuç yaratıyordu. Çünkü suçlu taraf, hiçbir ceza görmeden paçayı kurtarabiliyor; haksızlığa kurban giden ise, aldatılmış olarak yaşamak güceminde kalıyordu. Kilise hukuku bu çıkmaza, boşanma yerine bula bula ayrılma yolunu bulmuştu. Yani, yiyeceği ile yatacağı yeri ayırabilen suçsuz eş, tıpkı kazada bacağını yitiren birileri gibi yazgısına razı olup bir daha evlenmeden öylece yaşayacaktı. (143)

Fakat bu adaletli çözüm, belki işin aktöresel yanına "daha güzel ötecek diye bir kuşu kör etmek"(144) türünden de olsa kendine göre bir kulp takabilmekteydi ama, konunun çok daha önemli olan iktisadî yanını bütünüyle açıkta bırakmaktaydı. Çünkü, eşin cinsel suç işlemesi nedeniyle ayrı yaşama gücemliliğinde kalan, kısırlık ya da bundan başka herhangi bir nedenle evliliklerinden çocuk elde edemeyen varsıllar, alınlarının teri olan mallarını bırakabilmeleri için ille de kendi kanlarından gelen kalıtçılar istiyorlardı. Evlilik dışı tüm cinsel ilişkiler de yasak edildiğine göre, bu namuslu insanlar, canlarının yongası olan o değerli servetlerini kimlere bırakacaklardı?

Kilise, bu sorunlara hiçbir çözüm yolu göstermemekte ve hâlâ; "yeryüzünde kendinize hazineler biriktirmeyin. Biri sizin gömleğinizi almak isterse, ona abanızı da bırakın"(145) diye, kendisinin de uymadığı bir takım kuralları, yineleyip durmaktaydı. Yaşamın en başta gelen içgüdülerini küçümsemede, cinselliği ayıp bir şey

olarak öğretmede ve nikâh bağında birleşenlerin ayrılma kaçınılmazlıklarında öylesine katı ve yıkıcı bir tutum içindeydi ki, sözgelişi, deneyimsiz bir kızın frengili bir adamla evlenmesini dahi, bozulamaz bir kutsal bağ olarak görmekteydi. Bu çiftten doğacak sayrılı çocuklarsa, onu hiç ilgilendirmiyordu.(146)

Hatta, cinselliği ayıp kavramıyla lekeleyerek yaşamın kendisine karşı işlediği büyük suç ve günahla da yetinmeyen Kilise, bir ülkede salgın sayrılık patlak verdi mi, halkın hemen bu tanrı evlerinde toplanarak dua etmelerini buyuruyor ve böylece sayrılığın kitleler arasında tezelden yayılmasını sağlayıveriyordu.(147)

Rahibeler ise, "yıkanmamış ellerle yemek yemek insanı kirletmez"(148) kuralına uyarak temizliği tiksinti ile karşılamakta, pisliğin ürünü olan bitleri, Tanrı'nın incileri ve azizliğin belirtisi saymaktaydılar. Ermişliğin simgesi yüce Azizler, kadın ya da erkek olsun, ayaklarına ırmak geçtikleri zamanlar dışında hiç su değmediğini söyleyerek övünmekteydiler.(149)

İşte bütün bunlar karşısında bile, uluslararası sermayenin inançlı Hıristiyan gözlüklü ve "salt bir inanç içinde yazı yazan"(150) ruhçu tarihçisi **Arnold Toynbee**, şunları söyleyebilmektedir:

"İncil'in özü, gerçekten sevgidir. Nikodimos'a verilen öğütte, sevginin hem Tanrı'yı ete kemiğe bürünme ve çarmıha gerilme pahasına insanoğlunu kurtarmaya iten şey, hem de insanın Tanrı'ya ulaşmasını sağlayan yol olduğu anlatılır. Pavlus'un Krintoslulara Birinci Mektubu'nun XII. bölümünde de insanın yüreğindeki sevgi, insanın Tanrı'ya ulaşmasının en yüce yolu olarak övülür. İnsanın Tanrı sevgisi, yeryüzünde, bütün insan toplumu üyeleri arasında, insanloğlunun insan kardeşine olan sevgisininin kanalından akar."(151)

Öyle sanırız ki, "serbest yatırım ile toplumculuğu, laik üstyapı ile dinsel kurumları"(152) harmanlayarak uzlaştırmaya kalkışan Toynbee, yine bir şeyleri bir şeylere karıştırmaktadır. Çünkü, tıpkı kendisi gibi birer İngiliz tarihçisi olan Edward Gibbon ve Sir James George Frazer'in de haklı olarak işaret ettikleri gibi, İncil, yeryüzündeki bütün insan toplumu üyelerini değil, yalnızca "birbirinizi seviniz"(153) diyor. Ve bunu, "kardeşine kızan her adam, hükme müstehak olacaktır"(154) diyerek, yaman bir korkutmayla elde etmeye çalışıyor. Yetinmiyor bununla; "benimle birlik olmayan, bana karşıdır. Ben, bu dünyaya ateş atmaya geldim. Kurtuluş değil, kılıç getirmeye geldim. Adamla babasının, kızla anasının ve gelinle kaynanasının arasına ayrılık koymaya geldim"(155) diyor!

Bir kez, **Sami** dilinin üçüncü tekil eylemi olan **Jesus** ile **Yunanca** bir ortaç olan **Christ** adlarınında da gösterdiği gibi **Greko-Romen** ve **Suriye** uygarlıklarının bir bireşimi olan Hıristiyanlık'ta olduğu gibi, bedenin, bilincin ve insanın tepimlendiği, yaşamın temel gerekimlerinden biri olan cinselliğin hor görüldüğü, özgürlüğün bulunmadığı bir ortamda; gerçek sevgiden söz edilemez! Ve baskı altında bulundurulan bir kimse, sevginin gerekli koşulu olan özgürlük içinde sevemez. Onun, tüm gücünün kökleri kesilmiş demektir. Bilincin böylesine yıkıldığı bir yerde ise, tıpkı **Jesus Christ** dininde olduğu gibi, ancak sevginin karşıtı bir duyuş olan iğrenme biçimlenebilir.

Ama gene de **İncil'in** özü gerçekten sevgi ise, doğrusu bu çok bilgisiz, çok yıkıcı bir sevgidir. Azizlerin bitlerini koruyan, bulaşıcı sayrılıklara tutulanları kiliselere toplayan, dipdiri insanları sinlere kapatan, bedene eziyet için kendini hadım eden ya da araba tekerleğine geren, Hypathia gibi seçkin bir kadını linç ettiren, "bütün

yeni aşılamalara, yiğitçe araştırmalara ve özgür isteklere karşı"[156] öfke dolu, sayrılı ve tiksinç bir sevgidir.

Nitekim, insanoğlunun kurtuluşunu doğrudan doğruya ve yalnızca Tanrı'nın yardım ve yargılamasına bağlayan Protestanlara, "gök ve yer geçecek fakat benim sözlerim geçmeyecektir"[157] diye yazan **İncil**'in özündeki bu yıkıcı sevgi, özellikle kadın ve erkek ilişkilerinde tanınan düzeyiyle az gelmiştir. Esasen, "kadınları ineklerden biraz üstün, deli bir erkekten ise daha aşağı"[158] tutan Ortaçağ ve kadınlara, "siz korkmayın, çünkü haça gerilmiş olan İsa'yı aradığınızı biliyorum"[159] diyen Hıristiyanlığın gösterdiği sayrılı duyarlık, "balmumu damgalar gibi insanları damgalayan"[160] manastırlardaki rahip ve rahibelerin yaşayışlarına dahi artık ters düşmeye başlamıştı. Gerçekten de buralar, ahlâksızlığın kesinlikte öncüsü durumuna gelmişlerdi. Kırımlar ve çocuk düşürmeler, hem de hiçbir ceza ile karşılaşmadan, erinç içinde uygulanabiliyordu. Köylüler, salt eş ve kızlarını koruyabilmek için, kapatması olmayan papazları köylerine sokmuyorlardı. "Herkesin kargış ve tiksintilerini üzerlerine çeken keçeli papazlar meclisindeki"[161] fahişelerin sayısı, binleri çoktan aşmıştı. Üstelik bu çokkarılı papazların görkemli başları, köylüden bir de kapatma vergisi almaya başlamışlardı.

Oysa, "cinsel olduğu takdirde aşkın, aşk karıştığı zaman da cinselliğin günah sayıldığı Ortaçağ'da"[162] fuhuş yapan kadınlara hep ağır cezalar verilmiştir. Onların, bir kafese konarak nehre sarkıtılmaları, kızgın demirlerle dağlanmaları, kulaklarının kesilmesi, kazığa oturtulmaları ve büyücülükle suçlanarak ateşte yakılmaları nerdeyse günlük uygulamalar durumuna gelmişti. Ama öte yandan, özellikle liman kentlerinin gelişmeleriyle birlikte açlığın ve başka sıkıntıların kucağına itilen

genç kızlar, genelevlere sermaye toplayan profesyonel muhabbet tellallarının ellerine bırakılmışlardı. Ve bütün bunlar karşısında, daha 506 yılından beri zina yapan kadının anne ve babası yüzer kırbaç vurularak cezalandırılırken, aynı şeyi yapan erkek, suçüstü dahi yakalansa, hiçbir ceza görmüyordu.

Bütün bu elverişsiz koşullar karşısında bile, **Kate Millett**'in dediği gibi, "ekonomik gücemliliğe dayanmayan fahişelik, kendini satma eyleminin yinelenmesinden doğan kendinden tiksinme esasına dayanan bir düşkünlük türü olarak -belki- tanımlanabilir."(163) Ama ne var ki, kâr amacıyla hizmet sağlayan ve mülkü adaletin temeli yapan toplumlarda, ressamın tablolarını, yazarın yapıtlarını, işçinin emeğini ve piyasaya sürecek başka malı bulunmayan kadının da etini satması, kaçınılmaz bir yaşam tarzıdır. Yoksulluğun, işsizliğin, gelir dengesizliğinin, geri zekâlılığın, adaletsiz bölüşmenin, baskı ve ayyaşlığın kolgezdiği Ortaçağ toplumlarında, sayıları durmadan kabaran bir fahişeler ordusunun bulunması, en başta kutsal aile kurumunun güvencesi olarak, işte bu umarsızlık nedenlerine dayanmaktadır.

Üstelik kadın ticareti, fuhşun bir uğraşı olarak ortaya çıktığı günden beri çok kârlı bir iş olagelmiştir. Sözgelişi **Fransa**'da, bir genelev patronunun yılda onbir milyon dolaylarında para kazandığı anımsanırsa, sanırım durum daha iyi anlaşılacaktır. Ve böylesi bir kâr karşısında gözleri dönen **Perpignan** keşişleri, "zinadan kaçın, insanın işlediği her günah bedenin dışındadır. Fakat zina eden, kendi bedenine karşı günah işler. Bedeniniz Tanrı'dan aldığınız sizde olan Ruhülkudüs'ün tapınağıdır"(164) diyen **Pavlus**'un sözlerini unutarak salt genelev açabilmek için geniş bir bağış kampanyasına giriştiler. Ve kendi kutsal elleriyle kentin duvarlarına yapıştırdıkla-

rı tanıtı yazılarında, genelev açmanın çok sevaplı, kutsal ve övgüye değer bir iş olduğunu bildirdiler.(165)

Hele 1096 yılında başlayan ve toprak itibariyle Sicilya ile Endülüs'ün Batılıların eline geçmesinden öte herhangi bir sonuç yaratmayan Haçlı Seferleri, tam 174 yıl boyunca, fuhşu alabildiğine artırmıştır. Esasen cinsel tatmin, insanların temel gerekimlerinden biri olduğuna göre, Müslümanların üstüne gönderilen o koskoca ordular, kuşkusuz uzun süre kadınsız tutulamazlardı. Nitekim bu kanlı savaşları düzenleyen dini bütün Hıristiyanlar, bir yıl içinde 13 bin fahişeyi beslemek güceminde kalmışlardır.(166)

Seferlerden sonra ise, fuhşun kaldırılması halinde cinsiyet alanındaki bağımsızlık ve zevke dalma eyleminin daha da artacağından korkan Kilise, fahişeliği kurumlaştırma işini kendi omuzlarına alarak güney Fransa'daki **Avignon** kentinde bir genelev açtı. Bunu duyan ilerigörüşlü bir İngiliz kardinali de gün yitirmeden bir "kerhâne" satın aldı. Artık, varlığı yasal açıdan da resmen kabul edilen fuhuş, başlıbaşına bir işletmecilik durumuna gelmişti.

Sonunda bu işletmecilik, Lonca esasına bağlandı. Bütün genelevlerdeki kadınlar, kendi loncalarını gözetmek üzre, aralarından birer başkadın seçiyorlardı. Bir araya gelen başkadınlar da kent piskoposuyla birlikte genelevleri yönetiyorlardı. Erkyurt, belediye ve Kilisenin mülkleri, büyük oranda bu iş için ayrılmıştı. Ugancalar, oralardan yakın ilgilerini hiç eksik etmiyorlardı. Resmi törenlerde, protokole fahişe loncaları da giriyorlardı. Kralların ve önemli tüm kuruluşların şölenlerine fahişeler de çağrılmaktaydı. Büyük bir kente utkuyla giren kralı, o kentin belediye başkanı, yaz giysileri içinde çıplak bedenleri gözüken bir fahişeler ordusu ile karşıla-

mıştı. Konularını genellikle tarihten alan Avusturyalı **bedizmen** (ressam) **Hans Makart, Hamburg** müzesinde bulunan ve "V. Karl'ın Anvers'e Girişi" adını taşıyan ünlü tablosunda işte bu olayı canlandırmıştı.

Kısaca dendikte, kadınlara bakmakdan bile korkan din adamları, **İncil**'in zinayı yasaklayan tümcelerini artık unutmuş gözüküyorlardı. Esasen **İsa, Tevrat**'ın taşlanarak öldürülmesini buyurduğu(167) zinada yakalanan bir kadını, "ben seni yargılayamam"(168) diyerek salıvermemiş miydi? O halde fuhuş, **Têt** ırmağı kıyısındaki **Perpignan** kentinin ünlü keşişlerince diyemlendiği gibi, çok sevaplı, kutsal ve övgüye değer bir işti.

Tüm bu koşullar ve özellikle kadının bağımlılığını her yönüyle haklı görerek ilk gecelik hakkı ile onun bedeni üzerindeki egemenliğini bile tepimleyen **Ortaçağ**'ın insan emeğine duymaya başladığı yeni gereksinmelerle birlikte, **Protestanlar,** aslında bugünkü kentsoyluların evlilik anlayışlarını savunan **Luther başta olmak üzere, zina anlamına gelen Yunanca "Pornia" ve Lâtince "Fornicatio" sözcüklerini daha çok orospuluk karşılığı olarak almak suretiyle erdemli bir kadının ara sıra yapacağı kaçamakları diyemlemediğini savundular.** Hatta **Luther evlilikte doyuma eremeyen kadınlara, bu gerekimlerini dışarıda karşılama hakkını da vermekteydi.** Nitekim, o, konuyu şöyle dile getiriyordu:

"Eğer sağlıklı bir kadın, güçsüz bir erkekle evlenmişse, kadın bir yabancı ile yatmadan önce, kocasına şöyle haber vermelidir: Görüyorsun ya kocacığım; sen beni, genç bedenimi aldattın. Onurumu benden aldın. Tanrı katında, ikimiz arasında artık onur kalmamıştır. Ben, kardeşin ya da dostlarından biriyle yatacağım. Sen, görünüşte gene benim kocam olacaksın. Böylelikle kalıtın yaban ellere gitmeyecektir."(169)

Öte yandan, Hıristiyanlık'ta evlilik hiçbir sürez çocuk yapmak için değil, diyemin en yüksek anlamıyla cinsel bir ortaklıktı. Bir erkek iki kadınla, bir kadın da iki erkekle asla birleşemezdi.(170) Oysa bu çağda köylüler ve zanaatçılar, salt kalıtçı yetiştirmek için evlenirlerdi. Aşk, hiçbir koşul altında sözkonusu değildi. Ondört yaşına gelen kızlarla onsekiz yaşına gelen erkekleri evlendirmek, Derebeylerin hakkıydı. Efendisi olduğu tutsakların cinsel ilişkileri de onları ilgilendiriyordu. Evlenecek kızların kızlıkları, Derebeyinindi. Kendisi güçsüz olan bir köylü ya da zanaatçı, kocalık hakkını bir başka erkeğe bırakabilir ve bu, asla ahlaksızlık filan sayılmazdı. Salt Tanrı'ya inanmaya dayanan köleliği, inanca dayanan kölelikle açınlayan Luther, işte bu zaten varolan kuralı biraz daha yaygınlaştırmış oluyordu.

Dinsel duyarlıkla cinsel duyarlığı özdeş duruma getiren ve toplumsal isterinin alabildiğine yaygınlaştığı Ortaçağ'da, erkeklerin kadına yönelişleri, sözgelişi eldeğmemiş kızlara tapma gibi, gizemci bir eylem de kazanmıştı. Nitekim kızlıklarını koruyanlar cennete, koruyamayanlarsa cehenneme lâyık görülüyorlardı. Luther, İncil'in özünden aldığı yüreğindeki sonsuz sevgiyle, rahibelerin bile kızlıklarını koruma gücemliliklerini kaldırdı. O, "bir kadının bir erkekle cinsel ilişki kurması, istem ve öğütle çözülebilecek bir iş değildir"(171) diyordu. Ve doğal olarak, kuşkusuz çok doğru söylüyordu.

Kısaca dendikte **Luther,** çağının duyduğu gerekimler karşısında, tıpkı **Eflatun, Augustus** ve **Isparta** gibi bekârlığa şiddetle karşı çıkmış ve bir yerde zinayı da hoşgörmüştür. Ayrıca o, "haftada iki kez hakkıdır kadının"(172) diyerek, erkeğin cinsel görevlerini de bir izlenceye bağlamak istemiştir. Zamanın cinselliğe karşı takındığı olumsuz tavır anımsanır ve **Ovidius'un yazdığı Lâtincede "fallus" demek olan "Pudenda" sözcüğü-**

nün "utanılacak şey" anlamına geldiği düşünülürse, onun bu tek yönlü izlencesi gene de bir aşama olarak algılanabilir.

Çünkü Hıristiyanlık, cinsel zevki hiçbir sürez hoş karşılamamıştır. Ve bunun için, cinsel eylemi bile denetim altına alarak, üremeyi zevk almaksızın sağlayan birleşme teknikleri bile geliştirilmiştir. Akılsızca kullanıldığında tin ve beden sağlığını temelinden bozan **Carezza** tekniği, bunlardan yalnızca bir tanesidir. Dinsel ve pratik nedenlerle oluşturulan **Carezza** mezhebinin üyeleri, erkek tohumlarının ancak döllendirmek amacıyla kadına verilmesi gereğine inanmaktaydılar. Bundan dolayıdır ki, eşler, hiç devinmeden ve son çözüme gitmeden, karılarının içinde saatlerce kalmaktaydılar. Böylesine uzun bir bekleme karşısında, döllenmeyi boşalmadan olanaklı kılan erkek tohumlarının dışarı çıkmaları, kuşkusuz olasıdır.(173)

Fakat artık **Luther**'in sürezinde kadınlar ve erkekler böylesine sabırlı gözükmüyorlardı. Erkekler, cinsel birleşmeye elde olmayan bir takım kasılıp açılmalar zinciri ya da çocuk elde etme tekniği diye bakmazlarken, kaba ve katı bir tutumla kendilerine yabancılaştırılan kadınlar da hele ellerine **Carezza** gibi bir teknik geçmişken, birden sayısıza doğru erebilecekleri orgazmın derin hazzını yaşamak istiyorlardı. Gerçekten de hiçbir erkek, cinsel yetenek bakımından dünyaya kadınla boy ölçüşebilecek bir yapıda gelmemişti. Nitekim onun cinsel yaşamı erkeğinkinden daha erken başlıyor ve daha uzun sürüyordu. Erkekten daha sık cinsel birleşmede bulunabiliyor ve daha büyük zevk alabiliyordu.(174) Üstelik, **Perpignan** keşişlerinin açtıkları geneleve uğrayan dini bütün Hıristiyanlar da kadınlarla çocuk elde etmek amacıyla bir yatağa girmiyorlardı. "Tanrısal yasa bizi fuhuş ve zinadan men eder. Çünkü çocuklar yetiştirip baba

anneyle birlikte olmalıdır. Tanrı yasası doğum denetimini doğaya karşı olduğu için yasaklar. Bu bakımdan, yaşam boyu bekârlığı engellemez"[175] diyen **Aquinolu Thomas,** artık kendikendine konuşur gibidir.

Öte yandan, tüm bu gelişmeler karşısında, adaletin temeli olan kalıtlarını salt kendi kanlarından gelen çocuklarına bırakmak isteyen onurlu erkekler, özellikle **Haçlı Seferleri** sırasında, karılarını koruyabilmek için, başlarının çaresine bakmak güceminde kaldılar. Savaş ya da ticaret amacıyla uzağa giden koca, tıpkı para dolu olan kasası gibi, karısının kutusunu da kilit altına alıyordu. Üzeri deriyle kaplanan, ön bölümünde bir kilit ve cinsiyetle ilgili olmayan gerekimlerini karşılayabilsin diye de küçük bir delik bulunan bu araca **Bekâret Kemeri** adı verilmişti. Kemer, kalçaların hemen üstünden kilitleniyor, anahtarı da yaban ellere giden kocanın cebinde bulunuyordu.

Eşi uzaklarda yok oluveren bir kadının ölene dek bu demir parçası ile yaşaması, anahtarı yitirilen böyle birkemerin, kocanın dönüşünde bile açılamaması, birçok kadının öldükten sonra kemeriyle birlikte gömülmesi gibi acıklı olaylar hiç de az değildi.[176] Varsıl olanların karılarının kemerleri altın ya da gümüşten yapılıyordu. Ve böyle değerli kemerler, ölüyle birlikte toprağa kuşkusuz verilmiyordu...

Ama, **Ateş ve Demircilik Tanrısı Hephaistos**'un kurduğu tuzak, **Zeus oğlu Ares** ile Aşk tanrıçası **Aphrodite**'in bir araya gelmelerini nasıl engelleyememişse,[177] Ortaçağ kadınlarının cinselliğine vurulan kilit de onların kaçamak sevişmelerini ortadan kaldıramamıştır... Nitekim zeki kadınlar, kendilerini bu kemerden kurtarmanın yollarını çabuk bulmuşlardır. Özellikle şişman olanlar, kemer taktıktan sonra hızla kilo vererek bir külot gibi onu diledikleri an çıkarabilmişlerdir. Özellikle **Boccac-**

hio ve **Pitigrilli** gibi yazarlara esin kaynağı olan yedek anahtar üstüne düzülen söylentilerse, İncilden sonra en çok dinlenen öyküler kümesini oluşturmuşlardır.

Bu çağda, olaya salt dinsel açıdan bakıldığı sürez evli ve bekâr kadınlar yabancılarla cinsel birleşmede bulunamadıklarına göre, erkeklerin evlenmeden önce eldeğmemiş kalmaları bir kaçınılmazlıktı. Ancak, tüm Batı ülkelerinde yaygınlaşan fuhuş, erkeklerin bu umarsızlıklarını ortadan kaldırmıştı. Ve şimdi sıra kadınlara gelmişti. Onlar da bunun yolunu **Revirgination** adı verilen **kızlık zarının onarılması**nda buldular. Kızlar, bu iş için daraltıcı ev ilâçları kullanıyorlar, daha sonraki ilişkilerde kanama olabilecek bir biçimde kendilerini yaralıyorlar, oralarına, içi güvercin kanıyla dolu kesecikler yerleştiriyorlar ve soğan zarına tutkun olan mülkiyet düşkünü erkeklerinin yatağına, kızoğlankız olarak giriyorlardı. Ve İncil'in özündeki sevgiden aldıkları hızla, kafalarının üstü boynuzdan yapılmış taçlarla süslü olan Sir Stephen'lerle birlikte birine ait olmanın gönencini yaşıyorlardı:

"Batnının sol dudağını delen, Sir Stephen'in malı olduğunu gösteren demirler budunun üçte birine kadar sarkıyor, bir çan tokmağı gibi sallanıyordu. Üstü kazılı plaka, bağlı olduğu halkadan daha ağır, daha uzundu. Kızgın demirin bıraktığı izler üç parmak yüksekliğinde, yüksekliğinin de yarısı genişliğindeydi. Etine kazınmış gibi, hemen hemen bir santimetre derinliğindeydi harfler. Hafifçe dokunulsa bile, hemen parmağa geliyorlardı. Bu demirlerle bu izlerden akıl almaz bir gurur duyuyordu O."(178)

Görüldüğü gibi **Ortaçağ'ın Bekâret Kemeri**'yle, **çağımızın dağlama kemeri** arasında da öyle pek büyük bir ayrılık meydana gelmiş değildir.

Tarihte hiçbir toplumsal katman, "günahla düşmüşüm annemin karnına, günah işlemiş annem bana gebe kalırken"(179) diye dua eden çileci Kilise çevreleri kadar isterilerin ve sapıklıkların kurbanı olmamıştır. Ve Kilise, bugün **Sigmund Freud** ile sosyalizme nasıl karşı çıkıyorsa, dün de **Galileo** ve dilbilgisi öğretimine işte öyle karşı çıkmıştır. Ortaçağ ve Kilise'ye göre en erdemli kişiler, bedenlerini cinsel zevkten uzak tutan ve dünyadan elini eteğini çekmiş olanlardı. Yüce olarak görülen biricik eylem adamı, kendi ve uyruklarının yaşamını Türklere karşı Haçlı Seferleri'nde feda eden Fransa kralı **Saint Louis** gibi kimselerdi.

Gene de eski dünyanın yıkıntıları içinde **Antik Çağ**'ın kültür değerlerini ele alıp ilerisi için onları kurtaran Kilise olmuştur. Avrupa'yı boydan boya kaplayan manastırlar, mum ışığında çalışarak binlerce elyazması kitabı inci dizer gibi dizmişler ve de **Homeros'tan Vergilius'a, Herodotos'tan Plinius'a** varıncaya kadar nice önemli adları uyanış çağına aktarmışlardır. Böylece, Kilise'nin **Antik** kültürden kendine uygun bulup aldığı düşünceler ayakta kalabilmiş, Kilise'ye aykırı olanlarsa kesinlikle dışarda bırakılmıştır. Ortaçağ düşünce yaşamına katkıda bulunanların hemen hepsi Kilise adamıdır. Gerçekten de ünlü İtalyan ozanı Dante'ye varmadan önce, Kilise felsefesini tam anlamıyla bilerek yazan din dışı bir kimseye rastlanmamaktadır.

Bilindiği gibi **İtalya,** kapitalist üretim biçimine geçen ilk uluslardan biridir. Ve işte **Feodal Ortaçağ**'ın sonu ile çağdaş kapitalist dönemin başı da kendisine özgü diyemini bu yeni dünyanın ilk ozanı olan **Floransa'lı Dante**'de bulmaktadır. "Yaratan ile yaratılan, doğal ya da bağımsız aşktan hiçbir sürez yoksun olmamışlardır. Ve aşkın doğal olanı, asla yanılmaz. Öbürü ise, değersiz

bir şeyi sevmek, sevdiği şeyi az ya da çok sevmek gibi nedenlerle yanlışlığa düşebilir",(180) diyen **Dante**, bir düşünür olarak çağının dahi gerisinde kalmakla birlikte, ozan olarak büyük bir yenilikçidir. O, **Papa** ile imparatora bağımsız ve Tanrı istemiyle atanmış kişiler diye bakar. Nitekim, onun **Cehennem**'indeki büyük şeytan **Lucifer**'in üç ağzı vardır. Bu ağızlardan birinde **İsa**'ya ihanet eden İskariyetli **Yahuda**'yı çiğnerken, öbürlerinde de **Brutus** ile **Cassius**'u dişlemektedir. Yani **Dante**'ye göre, Tanrı'nın atadığı **Caesar**'ı öldürmekle **İsa**'ya yapılan ihanet, suç olarak aynı değerdedir.(181)

Araf'ında, "dünyayı iyiliğe götürmüş olan iki güneşten (Papa ile İmparator'dan) yararlanma alışkanlığı vardı. Bu güneşlerden biri dünya yolunu, öteki de Tanrı yolunu aydınlatırdı. Bunlardan biri (Papa) ötekini söndürdü. Kılıç, asâ ile birleşti"(182) diyen **Dante**'nin **Cennet**'i; aziz **Pavlus**'un inancı, aziz **Augustinus**'un umudu ve aziz **Yuhanna**'nın acıması üstüne çekilen söylevlerle çınlayıp duran bir Ortaçağ Kilisesi gibidir. Bu karanlık ve can sıkıcı Kilisede, verdikleri sözlerden dönen, sevgiyi hiç tatmadıkları halde her nasılsa öyle bilinen kimselerin cılız tinleri, din bilginlerinin karanlık hayaletleri, "senin abanı alandan gömleğini de esirgeme"(183) diye buyuran bir dinin kan dökücü savaşçıları kaynaşıp dururlar.

Kısaca dendikte, **Vergilius, Aeneis** adlı yapıtında **Roma**'nın kuruluş yıllarını anlatıyor gözükerek nasıl onun geleceğine bakarsa, **Dante** de bu yapıtında **Ortaçağ**'ı öbür dünya kılığına sokarak anlatmaktadır. Yapıtta, tıpkı **Ortaçağ** gibi, insan sevgisi ve hoşgörü adına hemen hiçbir şey yoktur. Herşeye tiksinti, kin ve öç egemendir. Bilim, **yaratı** (sanat); bilim ve yaratı adamı adına eski **Yunan** ile **Roma**'da ne ve kim varsa, hepsini atmıştır Cehennemine...

IV. BÖLÜM DİPNOTLARI

(1) André Ribard; İnsanlığın Tarihi, Çev. Şiar Yalçın, C.I., May Yay., İst., 1974, s.262.
(2) Charles Seignobos; Avrupa Milletlerinin Mukayeseli Tarihi, Çev. Samih Tiryakioğlu, Varlık Yay., İst., 1960, s.61
(3) Ribard; a.g.e., s.203.
(4) Seignobos; a.g.e., s.46.
(5) Arnold Toynbee; Tarih Bilinci, Çev. Ufuk Uyan, C.I., E Yay., İst., 1975, s.201.
(6) Seignobos; a.g.e., s.48, 49.
(7) Hayat Ansiklopedisi; Hayat Yay., İst. Tarihsiz, C.II., s.620.
(8) Toynbee; a.g.e., s.63.
(9) Hayat Ans., a.g.e., C.II., s.620.
(10) Hayat Ans., a.g.e., C.II., s.620.
(11) Toynbee; a.g.e., s.63.
(12) Karl Marx; Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı, Çev. S. Belli., Sol Yay., Ank., 1970, s.78.
(13) Dr. Yakut Irmak; Toplumsal Evrim Sürecinde Aile ve Kadın, (Yayımlanmamış), s.71.
(14) Tacitus; Germenia, Çev. Prof. Dr. Hamit Dereli, MEB Yay., İst., 1962, 2. Bs., s.12,11.
(15) F. Engels; Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, Çev. Kenan Somer, Sol Yay., Ank., 1967, s.191.
(16) Gaius Julius Caesar; Gallia Savaşı, Hürriyet Yay., İst., 1973, s.1,11.
(17) Engels; a.g.e., s.207.
(18) Engels; a.g.e., s.204 ; Tacitus; a.g.e., s.14,15/14.
(19) Caesar; a.g.e., s.I, 31.
(20) Caesar; a.g.e., s.I, 39.
(21) Engels; a.g.e., s.204.
(22) Engels; a.g.e., s.208.
(23) Engels; a.g.e., s.201 ; Tacitus; a.g.e., s.10/9.
(24) Tacitus; a.g.e., s.16,16.

(25) Tacitus; a.g.e., s.16,17, 17.
(26) Engels; a.g.e., s.199, 200.
(27) Tacitus; a.g.e., 24, 26.
(28) Engels; a.g.e., s.200.
(29) Tacitus; a.g.e., s.6,9,12 . P/5,7,11.
(30) Engels; a.g.e., s.203.
(31) Tacitus; a.g.e., s.12, 13 ; P/12.
(32) Tacitus; a.g.e., s.19, 20 ; P/20.
(33) Tacitus; a.g.e., s.9 ; P/8.
(34) R.H. Barrow; Romalılar, Çev. Ender Gürol, Varlık Yay., İst., 1965, s.109.
(35) Tacitus; a.g.e., s.15 ; P/15.
(36) Tacitus; a.g.e., s.23 ; P/25.
(37) Engels; a.g.e., s.197.
(38) Tacitus; a.g.e., s.14, 15 ; P/14.
(39) Simone de Beauvoir; Yaşlılık, Çev. M. Ali Kayabal, C.I., Milliyet Yay., İst., 1970, s.183.
(40) Tacitus; a.g.e., s.17, 18 ; P/18.
(41) Caesar; a.g.e., s.VI/21.
(42) Tacitus; a.g.e., s.19 ; P/20.
(43) Tacitus; a.g.e., s.13, 18 ; P / 12, 19.
(44) Tacitus; a.g.e., s.17 ; P/17.
(45) Tacitus; a.g.e., s.18, 19 ; P/19.
(46) Engels; a.g.e., s.197.
(47) Tacitus; a.g.e., s.18 ; P/19.
(48) Ribard; a.g.e., s.280.
(49) Toynbee; a.g.e., s.218.
(50) Bertrand Russell; Batı Felsefesi Tarihi, Çev. Muammer Sencer, C.II, Kitaş Yay., İst., Tarihsiz, s.150.
(51) Luka; İncil, 12/47 ; Yuhanna; İncil, 6/53.
(52) Thukydides; Peloponnesos Savaşı, Çev. Hürriyet Yay., İst., 1976, s.18.
(53) Matta; İncil, 5/21-22.
(54) Alexandra Kollontai; Marksizm ve Cinsel Devrim, Bilgi Yay., Ank., 1974, s.248.
(55) Eflatun; Şölen; Çev. Remzi Ktb., İst., 3 Bs, 1972, s.34,38 ; 180 / d, 181/b, 183/c.

(56) Eflatun I., Çev. Ekip Hürriyet Yay., İst., 1973, s.121 ; 131 / c.
(57) Eflatun; a.g.e., s.92 ; 219 / c.
(58) Eflatun; a.g.e., s.80 ; 210/c.
(59) Yuhanna; İncil, 6/63.
(60) Abdülbaki Gölpınarlı; Kur'an-ı Kerim, Remzi Ktb., İst., 1968, Mülk Su. 26.Ayet.
(61) Bertrand Russell, Neden Hıristiyan Değilim, Çev. Ender Gürol, Varlık Yay., İst. 1966, s.111.
(62) Kollontai; a.g.e., s.248.
(63) Kollantai; a.g.e., s.249.
(64) Pavlus; Korintoslulara Birinci Mektup, 11/3.
(65) Reich; Faşizmin Kitle Ruhu Anlayışı, Çev. B. Onaran, Payel Yay., İst., 1975, s.183.
(66) Kadın ve Erkek Ruhsal ve Cinsel İlişkiler Ansiklopedisi, C.II., Gelişim Yay., İst., Tarihsiz., s.664.
(67) Kollontai; a.g.e., s.250.
(68) Matta; İncil, 5/28.
(69) Russell; a.g.e., s.19.
(70) Toynbee; a.g.e., s.29, 30 (Renkli Resim).
(71) Jacques Pirenne; Büyük Dünya Tarihi, Çev. Ekip, Meydan Yay., İst., Tarihsiz, C.I., s.16.
(72) Kitab-ı Mukaddes; Tesniye, 22/23-24.
(73) Matta; İncil, 1/18-20.
(74) Gölpınarlı; Kur'an, Al-An'âm su. 101. Ayet.
(75) Luka; İncil, 1/28.
(76) Yuhanna; İncil, 12/47-50.
(77) Matta; İncil, 5/39.
(78) Matta; İncil, 7/1.
(79) Yuhanna; İncil, 18/1.
(80) Yuhanna; İncil, 19,12-15.
(81) Yuhanna; İncil, 19/1-2.
(82) Yuhanna; İncil, 19/19.
(83) Markos; İncil, 4/25.
(84) Luka; İncil, 6/21.
(85) Pavlus'un Romalıları Mektubu; a.g.e., 13/1-2.
(86) Luka; İncil, 6/21.

(87) Rabelais; Gargantua, Çev. S. Eyüboğlu, A. Erhat, V. Günyol, Cem Yay., İst., 1973, s.190.
(88) Matta; İncil, 6/19, 21, 24.
(89) Ribard; a.g.e., s.334.
(90) Luka; İncil, 16/9.
(91) Luka; İncil, 16/13.
(92) Pavlus; Korinthoslulara Birinci Mektup, 7/1.
(93) Toynbee; a.g.e., s.197.
(94) Yuhanna; İncil, 3/16.
(95) Rabelais; a.g.e., s.188.
(96) Luka; İncil, 6/37.
(97) Luka; İncil, 6/24-25.
(98) Matta; İncil, 19/24.
(99) Luka; İncil, 12/51-53.
(100) Kitab-ı Mukaddes; Resullerin İşleri, 2/44 ; 4/34 - 35.
(101) Karl Marx - Friedrich Engels ; Komünist Manifesto, Çev. Mümtaz Yavuz, Evren Yay., İst., 1976, s.66-67.
(102) Marx - Engels ; a.g.e., s.67.
(103) Yuhanna; İncil, 10/11 ; 14/6 , 10 ; 16/15.
(104) Yuhanna; İncil, 9/39.
(105) Kitab-ı Mukaddes; Pavlus'un Korintoslulara Birinci Mektubu, a.g.e., 2/15.
(106) Matta; İncil, 17/22.
(107) Dr. Kenneth Walker; a.g.e., s.113.
(108) Ribard; a.g.e., s.114.
(109) Dr. Richard Lewinsohn; Cinsî Adetler Tarihi, Çev. E. Gürol, Varlık Yay., İst., 1966, s.115.
(110) Lewinsohn; a.g.e., s.115.
(111) Russell; a.g.e., s.24.
(112) Yuhanna; İncil, 2/4.
(113) Pavlus; a.g.e., s.11/7-9.
(114) Luka; İncil, 6/21.
(115) Pavlus; a.g.e., s.2/12.
(116) Resullerin İşleri, 19/27-29.
(117) Azra Erhat; Mitoloji Sözlüğü, Remzi Ktb., İst., 1972, s.76.
(118) Dr. Walker; a.g.e., s.125.

(119) Bertrand Russell; a.g.e., s.101.
(120) Russell; a.g.e., s.107.
(121) Pavlus; Romalılara Mektup, 8/8 ; Galatyalılara Mektup, 5/16; 6/8.
(122) Wilhelm Reich; a.g.e., s.183-184.
(123) Russell; a.g.e., 117.
(124) Russell; a.g.e., s.106.
(125) Markos; İncil, 3/34.
(126) Markos; İncil, 10/7.
(127) Pavlus, Korintoslulara Birinci Mektup, a.g.e., 7/38.
(128) Pavlus; a.g.e., s.7/8-9.
(129) Pavlus; a.g.e., s.7/32-34.
(130) Pavlus; Titus'a Mektup, 1/13.
(131) Luka; İncil, 6/29.
(132) Matta; İncil, 10/16.
(133) Russell ; a.g.e., s.245.
(134) Markos; İncil, 10/11-12.
(135) Matta; İncil, 19/9.
(136) Matta; İncil, 19/12.
(137) Pavlus; Korintoslulara Birinci Mektup, 7/14.
(138) Wilhelm Reich; a.g.e., s.64.
(139) Pavlus; a.g.e., s.7/10-11.
(140) Russell ; Neden Hıristiyan Değilim, Çev., G. Ender, Varlık Yay., İst., 1986, s.25.
(141) W. Reich; a.g.e., s.64.
(142) Dr. Richard Lewinsohn; a.g.e., s.89.
(143) Dr. Richard Lewinsohn; a.g.e., s.80.
(144) Friedrich Nietzsche ; Tarih Üstüne, Çev., C. Alkor, Oluş Yay., İst., 1965, s.69.
(145) Matta; İncil, 5/40 ; 6/19.
(146) Russell ; a.g.e., s.19.
(147) Russell; a.g.e., s.53.
(148) Matta; İncil, 15/20.
(149) Russell; Batı Felsefesi Tarihi, a.g.e., C.II., s.130.
(150) Nietzsche; a.g.e., s.57.
(151) Toynbee; a.g.e., s.277.

(152) Arnold Toynbee; Medeniyet Yargılanıyor, Çev. Ufuk Uyan, Yeryüzü Yay., İst., 1980, s.42.
(153) Yuhanna; İncil, 13/34.
(154) Matta; İncil, 5/21-22.
(155) Luka; İncil, 11/23 ; 12/49 ; Matta; 10/34-35.
(156) Nietzsche; a.g.e., s.76.
(157) Matta; İncil, 24/35.
(158) Dr. David Reuben; Kadın İsterse, Çev. L. Soykut, Hürriyet Yay., İst., 1972, s.46.
(159) Matta; İncil, 28/4.
(160) Rabelais; a.g.e., s.97.
(161) Rabelais; a.g.e., s.170.
(162) Kate Millett; a.g.e., s.91.
(163) Millett; a.g.e., s.193.
(164) Pavlus; a.g.e., s.6/18-19.
(165) Jean-Gabriel Mancini; Fahişelik ve Kadın Ticareti, Çev., Samih Tiryakioğlu, Varlık Yay., İst., 1966, s.38.
(166) Dr. Richard Lewinsohn; a.g.e., s.126.
(167) Kitab-ı Mukaddes; Levililer, 20/10 ; Tesniye , 22/22.
(168) Yuhanna ; İncil, 8/9.
(169) August Bebel; Kadın ve Sosyalizm, Çev., Sabiha Zekeriya, C.I., Toplum Ktb., Ank., 1966, s.54.
(170) Dr. Richard Lewinsohn; a.g.e., s.81.
(171) Bebel; a.g.e., s.53.
(172) Dr. Richard Lewinsohn; a.g.e., s.153.
(173) Oswalt Kolle; Aşk Sanatı, Çev. Ahmet Burak C.II., May Yay., İst., 1972, s.182.
(174) Dr. Reuben; a.g.e., s.67.
(175) Russell; a.g.e., s.245.

Bölüm V

YENİÇAĞ'DA AİLE VE KADIN

İstanbul'un alındığı 1453'ten, **Fransız Devrimi**'nin gerçekleştirildiği 1789 yılı arasında kalan süreye **Yeniçağ** adı verilmektedir.

Yunanlılar, Boğazları, binlerce yıl ellerinde tutmuş, Karadeniz'i, kendileri için tutumsal yayılma bölgesi yapmıştı. **Anadolu, Mısır** ve **Suriye, Hellenizm** ile **Hıristiyanlığın** beşiği durumuna gelmişti.

Öte yandan, dünyanın her yerinden gelen denizci satımcıların uğrak yeri olan **Roma İmparatorluğu**, dört bin yıl boyunca gelişen ekinçsel birikimi **Akdeniz** çevresinden **Atlantik** kıyılarına kadar yaymış, **Avrupa**'nın ortasında, daha ekinçli ve gelir kaynaklarıyla düşünce bakımından daha varsıl bir erkyurt parlaklığını koruyabilmişti.(1)

Arnold Toynbee'nin "anlaşılabilir bir inceleme alanı" diye tanımladığı "uygarlıklar, kurulduktan sonra gözdağlarına karşılık vererek büyürler. Üstesinden gelemedikleri bir gözdağıyla karşılaştıklarındaysa yıkılır ve parçalanırlar."(2)

Bu, deniz doğumlu **Roma** için de böyle oldu. O, bireyci ve titrek ışık, binlerce yıllık birikimin kendisine kazandırdığı hemen herşeyi **Batı**'ya aktardıktan sonra, tıpkı yağı tükenen bir kandil gibi, yepyeni bir gücü diyemleyen koca **Fatih**'in keskin kılıcından savrulan esintiyle sönüverdi.

Bizans'ın çöküşünden sonra, biri **Osmanlı**, öbürü de **Rus** olmak üzere iki kara imparatorluğu doğdu. Bunlar-

dan her ikisi de **Bizans**'tan etkilendi ve onun kimi kurumlarını kendi yapısına uyarladı.

Ortaçağ boyunca savaşıp duran **Papalık** ile Roma, dünya çapında gelişen yeni ekonominin ve buna koşut olarak ulusal erkyurtlarla egemen Prenslerin ortaya çıkmasıyla temellerinden sarsılmıştı. Nitekim, **Roma**'nın yıkılması sırasında, **Pompei**'nin gösterişli genelevlerinden **Subura** mahallesinin **Junaparlarına** çoktan batan **Bireycilik,** tam bir gerileyiş durumundaydı.

Batı'da ise gemicilik, daha IX. yüzyılın sonlarına doğru alım satımı canlandırmış; bireyler, kendilerini, Ortaçağ yaşamının gücemli kıldığı küme çerçevesi ve sınıflar aşama sırasının baskısından kurtararak bağımsız bir tutumsal etkinliğe girişmişlerdi.

Böylece, IX. yüzyıldan XI. yüzyılın ortalarına kadar basmakalıp biçimini almış olan **Derebeylik** dizgesindeki yaşam tarzı parçalanmış; **Lubeck, Londra, Bruges** ve **Venedik** gibi kentler, bireyci uygarlığın yuvaları durumuna gelmişti. Bu oluşumlar karşısında özeksel baskılardan kurtulma çabaları artmış, **Roma** ile **Papalık**'a savaş vermek isteyenlerin **Kral** ve **Prens**'lere yaklaşmaları hızlanmıştı.

Kentlerde palazlanan yeni ekonomi, halk kitlelerinin yer değiştirmelerine izin veriyor, bir işe girerek emeklerini kiralamalarını gücemli kılıyordu.

"Her tarihsel dönemin kendi yasaları vardır. Toplum, belirli bir gelişme dönemini tamamlar tamamlamaz, başka yasaların da etkisi altına girmeye başlar. Kısacası, tutumsal yaşam, karşımıza dirimbilimin öteki dallarındaki evrim tarihine benzer bir olgu sunar."(3)

Nitekim, "eski dünyada sınıf savaşımları, Borçlu ile Alacaklı arasında bir savaşım biçimini almış, Roma'da borçlu Pleblerin yok olmasıyla sona ermiş; Pleblerin yerini Köleler almıştı. Ortaçağ'da, çatışma, tutumsal te-

melleriyle birlikte onun üzerine kurulan siyasal güçlerini de yitiren borçlu Derebeylerin yok olmasıyla sonuçlanmıştır."(4)

Bugünse, başka bir gündü. Anamalcı, denizleri aşmaya, dünyanın tüm kaynaklarına elkoymaya hazırlanıyordu. Nitekim, "anapara, ilk ortaya çıkışıyla toplumsal üretim sürecinde yeni bir çağın başladığını duyuyor; emekçi, henüz karşılığını alamadığı emekgücünün satın alıcı tarafından tüketilmesine izin" veriyor "ve her yerde anamalcıya kredi açmak"(5) güceminde kalıyordu.

Her **türlü toplumsal değeri altüst eden** bireysel gelişmeler önünde ilk boyun eğen, kuşkusuz, aile oldu. **Derebeylik** düzenindeki **Baba** erkesi, temelinden sarsıldı. Kendi karnını bile doyuramayan evin başı, aile bireyleri üstündeki tartışılmaz gücünü yitirdi. Yer ve yuva kavramı, kalabalık halk yığınları için, neredeyse yok oldu. Özellikle kentsel aile, tümüyle çözüldü. Baba, cezalandırma hakkını elden kaçırdı. Çocuklar, onun yüzünden cezalandırılır oldular. Kadın, tek varlığı olan sıcaklığını daha çok pazarlamak güceminde kaldı. Bireyci ilkeler, hem tutumsal ve toplumsal yapıda ve hem de erkyurdun siyasal örgütü ve ailede, üstün geçerlilikler kazanmaya başladı.

XV. yüzyıla gelindikte, **İtalya, Hollanda, İngiltere, Fransa** ve **İspanya** bireysel özgürlüğü halklarının doğal toplumdurumu haline getirdiler. Kent ekonomisi, uluslararası tecimi **Ortaklık** çerçevesinden kurtaran ve ne kadar çok emek emerse o kadar çok semiren **Kapitalizm** önünde kesinlikle boyun eğdi.

Yüzyılın sonlarına doğru, **Avrupa**'da, iç ve dış güçlerin etkisiyle yeni bir denge kuruldu. Kapitalizmin gücemlemesiyle kendilerini deniz ülkelerine yönelten, yepyeni tutumsal imparatorluklar doğdu. Deniz egemenliği ba-

kımından yarıştaşsız olan İspanya ve Portekiz, okyanusların fethine girişti. Fransa, Akdeniz'de üstünlük sağlamak amacıyla İtalyan savaşlarına başladı. Moskova, **Kör Vasiliy'in oğlu büyük Vasiliyeviç İvan III** devrinde **Volga** ırmağına kadar sürdüğü **Moğollara** karşı şiddetli saldırılara geçti. **Osmanlılar**, güçlerinin doruğunda, **Macaristan** içlerine dek ilerledi.

"Türk donanması, Kırım'dan Yunanistan'a yelken açıyordu. Önemli bir Asya pazarı olan Trabzon'da teslim olmuştu. Türklerin, Doğu Akdeniz tecimini ve ulaşımını kesintiye uğratmakta hiçbir çıkarları yoktu. Tam tersine, bu tecim ve ulaşımı kolaylaştırmakta yarar ve üstünlük sağlıyordu.

Yalnız, onlar, bu tecimi ağır yükümlülükler altına sokuyor, vergiler alıyorlardı. Tecimsel mallar ve metalar, Türk ve Araplara yol ve köprü paralarını ödedikten sonra, Avrupa'ya, aşırı ölçüde pahalıya mal oluyordu."(6)

"Tepeden tırnağına her gözeneğinden kan ve pislik damlayarak"(7) gelişen Kapitalist ekonominin yeni koşulları, **Avrupa** erkyurtlarını yepyeni yollar bulmaya gücemliyordu.

Kısaca dendikte, **Osmanlı** donanması, Akdeniz'de dolaşmaya başladı. **Macar** ovalarını aşan ordular, **Viyana** kapılarına dayandı. **Balkanlara, Kara ve Doğu Akdeniz'e** yerleşen İmparatorluk, Avrupalıların buralara girmesini engelledi. Böylece, Avrupa'nın batısında yer alan **İberya** erkyurtlarına, ya Afrika kıyılarını dolaşarak ya da **Amerika**'ya çıkarak yeni geçitler bulma dürtüsünü verdi.

XV. yüzyılın sonunda, **Vasco da Gama, Ümit Burnu**'nu dolaşarak, **Hindistan**'a vardı. **Kristof Kolomb,** bilmeden **Amerika**'ya çıktı. Avrupalıların yedi denizde

dolaştığı, en ıssız topraklara ulaştığı ve dünyayı bir bütün olarak düşünmeye başladığı bir keşifler çağı açıldı.

XVI. yüzyılın başlarında **İspanyollar, Panama** ve **Antiller**'de sömürgeler kurdular. **Küba valisi Diego Velasquez**, adanın iç bölgelerine yerleşilmesi için **Hermen Cortes** komutasında iki donanma gönderdi.

Cortes, kimi kaynaklara göre 550, kimilerine göreyse 700 kişi, yedi top ve onbeş atla **Meksika** kıyılarına çıktı. Onu, hükümdar **Montezuma**'nın gönderdiği özel görevliler karşıladı. Acılı **Aztekliler** hiç at görmemişlerdi, korkuya düştüler. **Montezuma**, dostluk eli uzattıysa da **Cortes** onu yakalattı, zincire vurdurdu ve **Meksika**'daki büyük tapınağın üstünde kocaman bir haç yükseldi. Çünkü **Cortes,** tüm benliğiyle inandığı İncil'in "öldürmeyeceksin" buyruğuna uyarak, yenginin tadına daha yeni varmış olan **Montezuma**'yı öldürdü.

Peru ise, **Francisko Pizarro** tarafından fethedildi. Bu sıralarda, **İnka İmparatorluğu**, iç savaşlar yüzünden sarsılmış ve bölünmüştü. **Pizarro,** çatışmaların yengini olan **Atahualp**'i yakaladı.

Montesquieu, "tecim, yıkıcı önyargıları yok eder. Nerede yumuşak huylu insanlar varsa, orada tecim vardır. Nerede tecim varsa, orada insanlar yumuşak huylu olurlar. Tecimin doğal sonucu, insanları barışa götürmektir. Tecimin sonucu varsıllık, varsıllığın sonucu gösteriş, gösterişin sonucu da yaratıların yetkinliğidir"(8) demektedir.

Yumuşak huylu ve yaratı (sanat) sever bir tecimci olan **Pizarro, Montesquieu**'nün görüşlerine saygı göstererek, **Atahualp**'i önce kutsadı, sonra da yakarak yok etti. Kent halkı, baştan başa kılıçtan geçirildi.

Acılı **Atahualp**'in tatlı canını kurtarabilmek için **Pizarro**'ya verdiği kurtulmalık değerinin bugünkü parayla yirmi milyon dolar olduğu sanılır.

Ama bu, o açgözlü insana yetmemişti.

"1650 yılına kadar Amerika'dan İspanya'ya yüz seksen ton altın eşya ve on altı bin ton gümüş yollandı. Bu yüzden, Avrupa'nın siyasal dengesi de birden bire değişiverdi."(9)

İngiltere, Avrupa'yı kışkırtan ve karıştıran büyük deniz savaşımının dışında kalmıştı. Fetihçiler, koskoca bir kıtanın uygarlığını yok edip halkını soykırıma uğratırken, onun yüklü kumaş dokuma işleyimi durmadan dışsatım için çalışıyordu. Ancak, **Britanya**'nın dışsatımı Venediklilerle Almanların denetimleri altındaydı. İngiltere'nin bu baskılardan kurtulması gerekiyordu.

Ekonomi politiğin özü, çok satıp az satınalmak demekti. "Hindistan'daki yıllık afyon kazancı 1820-1843 yıllarında bir milyon paund iken, 1910-1911'de yedi milyon paunda(10) yükseltmesini bilen İngiliz **ugancası** (hükümeti), bunu çok iyi biliyordu.

Bunun için, "**güneş batmaz**" imparatorluk düşlemleriyle dışarıya açılma gereğini duyan İngiliz yöneticileri, içerde de önce girdileri ucuzlatıp, ölü emeği, tıpkı bir vampir gibi canlı emekle besleyerek daha çok ve ucuz mal üretmeye yöneldiler. Para babalarının hemen tüm otlakları ele geçirip oraları çayırlık durumuna getirmelerine göz yumdular. Çitlenen öz toprakları karşısında boynu bükük ve umarsız kalan köylü, geçim araçlarından yoksun kalmıştı.

"Hem ücretli emekçiyi, hem kapitalisti doğuran gelişmenin çıkış noktası, emekçinin köleleştirilmesi"(11) değil miydi? Bu oluşum gerçekleştirilmeden feodal sömürünün kapitalist sömürüye dönüştürülmesi başka nasıl sağlanabilirdi?

Bilinen aile kurumu yıkılıyor, her çocuk bir başka batağa savruluyor, fuhuş, İngiliz gelenekleriyle bağdaşamayacak ölçüde artıyormuş!.. Olsun! Alışılan her şeyin değişmesini isteyen "barışsever" kapitalist karşısında, titrek İngiliz yöneticileri ne yapabilirlerdi ki?

"Eski soylular, büyük feodal savaşlarda tükenmişti. Yenileriyse, parayı her türlü uganlığın kaynağı olarak gören zamane çocuklarıydı. Bunun için ekilebilir toprakların koyun otlağı durumuna getirilmesi"(12) kaçınılmaz bir olguydu.

"Kapitalist üretim tarzının temellerinin atılması yolunda bir gücemlilik doğar doğmaz, ekonomi politikçilerin, 'kutsal mülkiyet hakkının' en utanmaz bir biçimde çiğnenmesini ve insanlara karşı girişilen en büyük şiddet hareketini nasıl dirençli bir gönül erinçliğiyle karşıladıklarını, hem insansever ve hem de Tory olan Sir Frederic Morton Eden göstermiştir. XV. yüzyılın son üçte birinden başlayıp, XVII. yüzyılın sonuna kadar sürüp giden ve halkın güç yoluyla mülksüzleştirilmesi olgusuyla ortaya çıkan bir dizi yağma, gasp ve sefalet, onu, yalnızca şu erinç verici sonuca ulaştırmıştır:'**Ekilebilir topraklarla otlaklar arasındaki oranın saptanması**' gerekliydi.

"Tarımsal nüfusu topraktan tümüyle yoksun bırakan en son süreç, 'mülklerin temizlenmesi', yani üzerindeki insanların silinip süpürülmesi hareketi olmuştur. Ortada kendisinden kurtulunacak bağımsız köylü kalmayınca, kulübelerin temizlenmesi başlıyordu. Böylece, tarım emekçileri, elleriyle ekip biçtikleri topraklar üzerinde başlarını sokacak bir yer bulamaz duruma geliyorlardı."(13)

Ortaçağ krallarının gücü, en sonunda ellerindeki servete, askerî birliklere ve kişisel yeteneklerine dayanıyordu. Çağın sonlarına doğruysa, birkaç soylu aile, Av-

rupa'nın birçok bölgesinde, kendi güç ve servetlerini öylesine artırdılar ki, kralları bile gölgede bıraktılar. Sözgelişi, bir İngiliz tarihçisi, iktisatçısı ve bilgesi olan James Mill, "Avam Kamarası'nın, gerçekte, iki yüz aile tarafından seçildiğini, resmî kilise papazlarının ve türecilerin de bunlarla işbirliği yaptığını belirtmekteydi."(14) Kuzey İngiltere'de bir **Perey** ailesi, Fransa'da da bir **Bourbon** ailesi, kralları çoktan aşmıştı.

Kırsal kesimdeki mülksüzleştirmeye koşut olarak, kentlerdeki nüfus da alabildiğine artmıştı. Esasen, daha 1550'lerde bile, yani bütün İngiltere'nin nüfusu dört milyon iki yüz bin dolaylarında iken, Paris'te üç yüz bin, Venedik'te yüz doksan bin, Anvers'te de yüz bin kişi toplanmıştı. İş, yoktu. Fuhuş ve sapıklık, toplumsal bir sorun durumuna geldi. Fahişe sayısı, Londra'da elli bine, Paris'teyse on üç bine ulaştı. "Bu sayılar önemliydi ama, asıl önemli olan fuhşun yapılış biçimiydi. Küçük kızlar, bakireler aranıyordu. Kızlık zarı onarımı işleyimi ve kaput işleyimi çok gelişmişti. Kaput işleyimi, manastırlara kadar sokulmuştu. Kırbaçlama modaydı. İngiltere'de bu iş için genelevler vardı. Üstelik, kırk kişiyi birden kırbaçlayabilen bir makine bile yapılmıştı. Eşcinsellik, özellikle savaşçı halklarda gelişmişti. Bu konuda, Norman'ların, Avrupa'da özel bir yeri vardı. Eşcinsellik, Avrupa'da kadın gereksinmesini azaltarak ve "takım anlayışını artırarak askersel erdemleri uyandıran bir etmen sayılıyordu."(15)

Orléans Sınıflar Meclisi, 1560 tarihli bir buyrultuyla genelevleri kapattı. Zührevi sayrılıklara yakalananlar sopa ya da kırbaçla dövülüyor, sürgüne gönderiliyor, geri gelmeye kalkışanlar suda boğuluyordu. **XIV. Louis**, önlemleri daha da artırdı. Askerler yüce yargılığa veriliyor, fuhşu koruyanların da kulakları kesiliyordu.

Ne var ki bütün bu önlemler, istenen sonucu vermedi. Çünkü sözgelişi Fransa'da, paranın alış gücü yüzde yirmi dolaylarında düşmüştü. Hemen tüm Avrupa'da, pahalılığın dört katı artmasına karşın, ücretler yerinde sayıyordu. Yalnız fuhuş değil, dilencilik de genel bir çekince durumuna gelmişti. Erkyurt, serseriliği yasaklamaktan öte, halk tabakaları için, hemen hiçbir şey yapmıyordu.

"Birey, bir şeye bağlanmanın verdiği güveni yitirmişti. Kapitalistler, topluma gözdağı veriyordu. Yonca dizgesinin dayandığı ilkelerin yerini yarışma almıştı." Yarış araçlarından yoksun olan "aşağı sınıflar, gittikçe artan sömürünün baskısını"(16) yaşıyordu.

"Feodal bağların çözülmesi ve halkın topraktan güç kullanarak uzaklaştırılmasıyla yaratılmış olan Proletarya, doğmakta olan Manifacture tarafından aynı hızla emilemiyordu. Öte yandan, alışageldikleri yaşam tarzından birden bire koparılan bu insanlar, yeni durumlarının gerektirdiği disipline kendilerini aynı hızla uyduramazlardı. Bunlar, bazen eğilimlerine uyarak, ama çoğu sürez de koşulların baskısıyla, yığın halinde, dilenci, hırsız, serseri haline geldiler."(17)

İngiliz kral ailesinin özel belgeleri arasında en ilgi çekicileri, VIII. Henry'nin sevi mektuplarıdır. Yakışıklı, tanrıbilim alanında derin bilgi sahibi, zeki ve atletik yapılı kral, ağabeyi Arthur'un dul karısı Catherine d'Aragon'la evlenmiş, ama onda beklediğini bulamamıştı. Çok sevdiği Anne Boleyn'e, 1522'de şöyle yazmıştı:

"Sizin için yüreğimde taşıdığım büyük sevgiye karşılık, dünyanın en değer verdiğim kadınından uzak tutulmak, inanın benim için bir işkence. Ama kuşkusuz işkence çekmek sultanıma değil, ben kulunuza yakışır."(18)

Yüreği Boleyn'in sevgisiyle dolu olan İngiliz ve İrlanda Kralı VIII. Henry, 1530 yılında, yaşlı dilencilere Di-

lencilik Belgesi, genç serserilere de hapis cezası verilmesini öngören bir yasa çıkardı. Bunlar, bir arabanın arkasına bağlanıyor, gövdelerinden kan çıkana kadar kırbaçlanıyor, sonra da doğdukları yere gönderiliveriyorlardı. Suç yinelenirse, kamçıyla dövülmekten başka, kulaklarının da yarısı kesiliyordu. Üçüncü kez yakalanırlarsa, kafaları koparılıyordu.

VIII. Henry'nin son sürezlerinde, işler iyice karışmıştı. Protestanlar ağır basıyor, toplum, dinsel ve tutumsal bunalımlarla çalkalanıyordu. Böyle bir ortamda tahta çıkan VI. Edward, babasının çıkardığı yasaları daha da pekiştirmek gereğini duydu.

Tutor hanedanının sonu olan VI. Edward'ın çıkardığı yasaya göre, çalışmak istemeyen bir kimse, kendisini aylak olarak ele veren kimseye köle olacaktı. Köle kaçar ve onbeş gün sonra yakalanırsa, onun alnına ya da sırtına kocaman bir "S" (Slave: Köle) yazacı damgalanır ve artık o, ölünceye dek köle kalırdı. Kaçma olayı üç kez yinelenirse, köle, öldürülürdü.

Gene bu yasaya göre, bir serseri, üç gün aylaklık ederse, onun da göğsüne "V" (Vagabond: Serseri) yazacı işleniyordu. Böyle bir serserinin erkek çocuklarını yirmi dört, kızlarınıysa yirmi yaşına kadar her kapitalist çırak olarak çalıştırabilirdi. (19)

Yalnız İngiltere'de değil, yeniyi çabuk eskiten Paris'te de bir serseriler krallığı bile kurulan Fransa'da da benzer düzenlemelere gidildi. Sözgelişi, çilingirlikle uğraşan, coğrafyaya bayılan, önü açlıktan ölenlerle dolan sarayında karısı **Marie Antoinette**'i elüstünde tutan, avcılığı ve sofrayı pek seven, ağır, kavrayışı kıt XVI. Louis sürezinde, 16-60 yaşları arasında bulunan ve sağlığı yerinde olan serseriler kürek cezasına çarptırılıyordu.

Yoksul bir köylü ailenin oğlu olan ve dul ablasının yedi çocuğunu bir öğün doyurabilmek için, **Mober İzayo**'nun demir parmaklıklı dükkanından ekmek çalarken yakalanıp beş yıl hapis cezasına çarptırılan **Sefiller**'in acılı kahramanı **Jan Valjan** da işte böyle bir serseriydi.

Kısaca dendikte, "önce toprakları güç yoluyla ellerinden alınan, evlerinden atılan ve işsiz güçsüz serseriler durumuna getirilen tarımsal nüfus, kırbaçlanarak, müthiş yasalar aracılığıyla işkence edilerek, ücret dizgesinin gerektirdiği disipline sokulmaya çalışılıyordu."[20]

Erkeği, nasıl atılırsa atılsın düşecek bir taban bulan üçgene, kadını da simit gibi hep içinden geçilerek tutulan sıfıra benzeten Bizans'ın düşüşünden sonra, İstanbul'un yeni sahiplerine yabancı olan pekçok aydın, kapitalist üretimin en erken geliştiği ve serfliğin de başka ülkelerden önce kalktığı İtalya'ya göçtü.

Varsıl İtalya kentleri, Hıristiyan öncesi uygarlığa ilgi duyan araştırmacıların özeği oldu. Yenidendoğuşun öncülerinden Trabzon doğumlu Bizanslı hümanist ve yazar **Joannes Bessarion**, kimi büyük işlerde Avrupa'nın ilk diyemi olan ve **Dante**'nin, habire anayasa düzeltmeleri nedeniyle acılarından kaçabilmek için durmadan yer değiştiren bir sayrıya[21] benzettiği Floransa'da, tam altı yüz elyazması kitap topladı. **Marsilio Ficino**, özellikle **Platon** felsefesinin incelenmesi amacıyla bir **Akademi** kurdu. Hıristiyanlığın, daha önceki bütün düşünce biçimlerinin kavşak noktası olduğunu göstermek ereğini güden bir yapıt yazdığı için, dine saygısızlık ettiği savıyla **Roma Ruhanî Meclisi**'nin öfkesini çeken Giovanni Pico Della Mirandola, o yaman anlağı ve şaşırtıcı belleğiyle İbranice öğrenimine başladı. Böylece, Ortaçağ boyunca hemen hiç gelişmemiş olan felsefe kavram ve araştırmalarında bir **Yeniden doğuş** görüldü.

Eski başyapıtlara duyulan ilgiyi, Latince şiirler yazan Francesco Petrarca'nın uyandırdığı bilinmekle birlikte, **Yenidendoğuş** olayını kesin tarihlerle belirlemek olanaksızdır. Çünkü, hem **Ortaçağ** tümüyle karanlık ve yaratıcı düşünceden yoksun değildi ve hem de Yenidendoğuşun ortaya koyduğu yaratıların hepsi özgün olmaktan uzaktı.

Yenidendoğuşun öncüleri, insanoğlunun kendi alınyazısını biçimlendirebileceğine inanmaya başlamışlardı. Bundan dolayı onlar, insan etkinliklerinin doruk noktalarına ulaştığı **Antikçağ**'a yöneldiler. Kökleşik örneklerden esinlenerek yeni bir biçim ve içerik oluşturmaya çalıştılar. **Aristoteles, Platon, Demosthenes** ve **Plutarkhos**'u Latinceye çeviren ve Floransa Cumhuriyeti'nin önemli yöneticilerinden olan **Leonardo Bruni** onların bu etkinliklerine **"Hümanizma"** adını verdi.

Esasen eski Yunan ve Roma yazarlarının soyyapıtlarının Arapçaya çoktan çevrildiği Ortaçağ, Hıristiyan kavramıyla gizemciliğin egemenliği altında olmasına ve dış görünüşündeki durağanlığa karşın, çok değişik yönlü akımların etkisinde de kalmıştı. Dolayısıyla, Ortaçağ skolastiğine ve "eğer karı koca sevgisi kardeş sevgisiyle karışırsa, karşılıklı çekim daha çok cinsel ilişkiye yol açacaktır"(22) diyebilecek kadar sex uzmanı ve gene "oğlanların gebeliğin kırkıncı günü, kızlarınsa seksenınci günü ruh kazandıklarını"(23) savlayabilecek kadar yetkin sağaltman kesilen **Aquinolu Aziz Tommaso**'nun **Aristoteles** kuramından kurtulamayan Hıristiyan felsefesine yepyeni düşünceler sızmaya başlamıştı.

İmparator II. Friedrich'i afaroz etmekten çekinmeyen türe tutkunu **Papa Ugolino Gregorius IX** , **Aristoteles**'in okutulmasını yasaklamıştı. Çok evliliği kadınlar

için dokuncalı bularak, sıkı bir tek evlilik isteyen **Aquinolu Tommaso**, dinsel inançlarla gizemciliği bağdaştıran yeni bir felsefe yaratmaya çalıştı. "O, dinin ve bilimin kesinlikle uyuşabileceğini savundu ve böylece, çağının tinsel dengesinin kurucusu oldu."(24)

Çağını en çok etkileyen aydınlardan biri de, **Roma İmparatoru Diacletianus**'un ezincine uğrayıp bağırsakları çıkarılarak bir çıkrığa sarıldığı söylenen, evlilik dışı bir ilişkinin ürünü olması nedeniyle de hemen hep geçim sıkıntısı içinde yaşayan, özellikle gebe kadınların koruyucusu bilinen **Hollandalı Aziz Erasmus** olmuştu. İnsanoğlu'nun kendi kendine yeterli olduğuna ve isterse yazgısını değiştirebileceğine o da inanıyordu. Yazılarında, özellikle **Deliliğe Övgü ve Adagiorum Collectanca** adlı yapıtlarında, eski çağ felsefesiyle saflaşmış bir Hıristiyanlığı bağdaştırmaya çalışıyor, insanın doğuştan iyi olduğunu ileri sürüyor, sürezini alaya alıyor, hoşgörü ve düşünce özgürlüğünü savunuyordu. Luther'in ılımlılıkla suçladığı **Erasmus**, bu çalışmaları yanında, **Kitab-ı Mukaddes**'in eski metinlerine dayanarak, **İncil**'in yeni bir çevirisini de yaptı.

Hümanistlerin Hıristiyan öncesi ekinçle kişisel yanı ağır basan bir din üzerinde durmaları, "eskiden beri Tanrı'yla insanların arasına giren ve en dindar Hıristiyanları bile dinden uzaklaştıran"(25) Kilise'nin hoşuna gitmedi. Fakat, "bilime giden düz yol yoktu ve ancak onun dik patikalarında yorucu tırmanmaları göze alanlar aydınlık doruklarına ulaşabilirlerdi."(26) Bu güçlükleri göğüsleyebilenler, doruklara doğru ilerledi. Onların çaba ve yaklaşımları, "en büyüğünden en küçüğüne kadar aktöresiz, kösnü ortamında yüzen, cinsel sapıklığa düşkün, yalnız nesneleri değil insanları da alışveriş konusu yapan, duyunç (vicdan) ve aşağılık korkusundan yok-

sun"[27] din adamları dışında kalan kimseler ve özellikle Avrupalı prensler tarafından büyük ölçüde desteklendi.

Düşüncenin canlanmasıyla birlikte, basımcılık da önem kazandı. Hollandalı basımcı **Laurens Coster**, tahta basım yazaçlarını yaptı. **Johannes Gutenberg** ise, 1440 yılında, bu yazaçları kurşundan dökmeyi başardı. Artık basılmış yapıtların daha çok okuyucuya ulaşması, olanaklı duruma gelmişti. Venedik, eski Yunan ve Roma soyyapıtlarıyla dinsel yazıların basıldığı verimli bir işleyim özeği oldu. Bilginlerle işbirliği yapan basımevleri, kökleşik ve hümanist yapıtları yayımlamaya koyuldu.

Avrupa'nın tutumsal temelleri tümüyle değişiyor ve bu değişim, kaçınılmaz olarak, üstyapı kurumlarına yansıyordu. Siyaset adamı, tarihçi ve yazar **Niccolo Machiavelli**'nin **İtalyan Prensi Cesare Borgia**'yı örnek alan **İl Principe** adlı yapıtı 1513'te, İngiliz hümanisti **Aziz Thomas More**'un **Yenidendoğuş**'un başyapıtı sayılan **Utopia**'sı da 1516'da yayımlanmış; bu çalışmalarla, ülküsel erkyurt, örnek hükümdar ve en iyi yasalar gibi konulara eğilinmişti.

Bu önemli yapıtları; **Francis Bacon**'ın **Yeni Atlantis**'i, **Tommaso Compenalla**'nın **Güneş Ülkesi**, **Buffon**'un **Doğa Tarihi, Condillac**'ın **Duyumları İnceleme**'si, **Rahip Morelly**'nin **Doğanın Yasası**, **Voltaire**'in **Ulusların Görenekleri ve Zihniyetleri Hakkında Deneme**'si, **Helvétius**'un **Anlak Üzerine**'si, **Jean-Jack Rousseau**'nun **İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı**, **Emil**, **Toplumsal Sözleşme**'si ve düşünce tarihinde önemli yeri olan **Bilgilik** gibi yüzyılın büyük ekinç olayları birbirini kovaladı.

Kısaca dendikte, tanrılar tanrısı **Zeus**'un fettan sevgilisi **Europa,** güçlü boğasının sırtına oturmuş, yazıklı dudağında sonsuz gülümseme, doyumsuz dölyatağın-

da "ruh bulmuş" dölütler, yıldırım hızıyla daldığı denizleri yara yara, yeni çevrenlere doğru ilerliyordu. "Mutluluk düşüncesi için bir bütünün, şimdiki ve gelecekteki her durumunda da esenliğin en büyüğünün gerekli"[28] olduğuna inanıyor ve dünyayı birleştirerek daha çok semirmeyi amaçlıyordu.

Açlığı her gün biraz daha artan bu güzel kızın, yalnızca bilimle aydınlanan beyni değil, "düpedüz talan, köleleştirme ve katillik yoluyla ele geçirilen servet"[29] aşkıyla çırpınan yüreği de karıncalanıyordu.

Yalnızca "en görülmemiş türden ihanetlerin, rüşvetlerin, kırımların ve bayağılıkların"[30] kaynağı kapitalistler değil, "siz, Tanrı'ya ve varsıllığa kulluk edemezsiniz"[31] diyen bir dinin temsilcisi Kilise de servet yığma tutkusuna kapılmıştı. **Papa Giovani Medici Leo X**'un çıkardığı **Indulgence**'ler, artık banka gişelerinde satılıyordu. Roma'daki **San Pietro** kilisesinin bitirilebilmesi için para karşılığında **Indulgence** dağıtmakla görevlendirilen Alman Dominiken rahibi **Johannes Tetzel**, onlardan alanların tüm yazıklarından arınıp, **Arafat**'a gitmeyeceklerini savlıyordu. Evlenmeden ölüme, kutsanmadan yazık (günah) çıkarmaya varıncaya kadar her şeyi vergiye bağlayan Kilise, alabildiğine varsıllaşmıştı.

Almanya'da, işlenebilir toprakların hemen üçte ikisi, Kilise'nin eline geçmişti. Hiç eğitim görmemiş olan köy papazları bile, vaaz verecek bilgiden yoksun oldukları halde, halkın iliğini emiyorlardı. Sihir, büyü ve falcılık, toplumsal bir sayrılık kertesine varmıştı. Şeytanla alış verişte bulundukları savlanan yaşlı kadınları yakmak için tutuşturulan ateşin ardı arkası kesilmiyordu.

Öte yandan, Piskoposluk ve Manastırlar, artık "kendi başlarına vergi koymaya, savaş açıp barış yapmaya ve sürekli ordu beslemeye başlayan"[32] yeni yetme Prens aileleri tarafından alabildiğine sömürülüyordu. Devrim

öncesindeki yıllık gelirlerinin yüz otuz milyon altına ulaştığını bildiğimiz Fransa'yla; Kilise hakkında kitap yazdı diye acılı Bastwick'in yüzünü dağlayıp kulaklarını kesen İngiliz din kurumlarının durumu da Almanya'dakinden ayrımlı değildi.

Floransa'lı tecimci ve diplomat **Shellino** ile Parisli güzel **Cionna**'nın kaçamak çocukları **Boccaccio** , hayli önce yazılmış olmasına karşın, 1470'lerde ancak basılabilen **Decameron** adlı yapıtını, onlar için yazmış gibidir:

"Başpapaz, yan gözle kıza bakıyor, ilerlemiş yaşına karşın, bir genç gibi istek duyuyordu. Kendi kendine, ben neden bu zevki almayayım? İşte genç ve güzel bir kız, burada olduğunu kimse bilmiyor. Gizli bir yazık, yarı yarıya bağışlanmıştır. Tanrı'nın verdiği nimeti, neden tepmeli?"

"Başpapaz, kızı öperek papazın yatağına yatırdı. Gövdesinin ağırlığını düşünerek, üst yeri kıza verdi."(33)

Acıma duygusu geliştiği için cinsel ilişki sırasında; "dünyada en çok iyiliği ve kötülüğü söylenen bir gövde, en güzel ve en korkunç bir yaratık, dingin olduğu sürez bir melek, öç almaya kalkıştığı sürez bir şeytan, yeryüzünde cennet ya da cehennem, bütün yaratıkların en güçsüzü ve çetini, birbirine uygun olmayan şeylerin özeti, birçok kapalı ve belirsiz işlerin kaynağı"(34) olan kadına, "üst yeri" veren tek erkek, Sarzava kentinin Başpapazı da değildi. Sözgelişi, Fransa kralı **XV. Louis**, bu konuda çok daha ileri gitmişti. Nitekim, onun gözde kapatmalarından **Jeanne Antionette Poisson**, darphane müdürünün oğlunu kullanarak, önce **Madame d'Etoiles** adını almış, daha sonraysa, **La Pompadour** kimliğiyle kralın resmî kapatması olarak saraya yerleşivermiştir. Orta sınıftan bir ailenin kızı olan ve sınıf değiştirme aşkına metres rolüne öz annesi tarafından hazırlanan

güzel **Pompadour**, yokluk içinde kıvranın **Fransız Sarayı**'na tam otuz altı milyon franka mal olmuştur.

Pompadour'u yitiren kral, ünlü **La Gourdan** genelevlerine başvurdu. Dini bütün bir rahiple bir şapkacı kadının evlilik dışı kızları olan **Madame du Barry, XV. Louis**'in yatağına koşarak meslekdaşının yerini almakta gecikmedi.

Kralların, kapatmaların ve rahiplerin kasları işler de rahibelerinki durur mu?

"Lombardiya'da, dindarlığıyla ünlü bir manastır vardı. Rahibelerin arasında Elizabeth adında güzel bir kız bulunuyordu ki, yakışıklı bir delikanlıya vurgundu. Delikanlı, rahibenin yanına sık sık gitmeye başladı. Gözetleyiciler, işi anladılar. Başrahibeye haber verdiler."

"Başrahibe, bir rahibe tutkundu. Sandık içinde onu sık sık odasına alırdı. Haberi alınca, hemen karanlıkta giyindi. Yalnız, kendi başlığı sanarak rahibin donunu başına geçirdi."

"Başrahibe, rahibeyi aşağılayarak sorguya çekti. Rahibe, başını kaldırınca, Başrahibenin başındaki erkek donunu gördü. 'Önce başlığınızı bağlayın, sonra beni azarlayın' dedi. Eliyle başlığını yoklayan Başrahibe, rezil olduğunu anlayınca, ağız değiştirivererek, 'tenin isteklerine karşı koymanın olanaksız' olduğunu söyledi."(35)

Başrahibe, "hiçbir insan sevgiye egemen olamaz. Onu duymaktan ya da duymamaktan dolayı kimse suçlu tutulamaz. Evliliğe kötülük, sevgiliye verilen bir saatlik sürezde değil, tam tersine, ondan sonra kocayla geçirilen bir gecede oluşur"(36) diyen Fransız kadın yazarı **George Sand** gibi düşünüyordu. Çünkü o, "kadını kadın yapan, yumurtalıklarıdır"(37) diye haykıran **Th. H. Van de Velde**'nin yüksek düşüncelerine tanık olmamıştı.

İşte bütün bunlara ve özellikle **Papa Leo X**'un çıkardığı Bağışbelgelerinin satışlarına dayanamayan **Augustinus** keşişi **Martin Luther**, "hırsızları ipe çekerek, katilleri kılıçla doğrayarak, dinden sapanları ateşte yakarak cezalandırıyoruz da, bu uğursuz yıkım öğretmenlerine, Papalara, Kardinallere ve Roma denen o kargışlı kentin sürüsüne niçin elimizdeki tüm savgalarla saldırmayalım ve ellerimizi onların kanıyla boyamayalım?"(38) biçiminde bağırıyordu.

"Kilisenin yetkesine karşı savaşan ve yeni ortaya çıkan paralı sınıfa kin besleyen, gelişmekte olan kapitalizmden ürken güçsüzlüğünü ve kendi önemsizliğini dile getiren"(39) **Luther**, 31 Ekim 1517 günü, Saksonya'da bulunan **Wittenberg** kilisesinin kapısına **Doksan Beş Tez**'ini asarak geleneksel tarzda bir dinsel tartışma başlattı. Bu protesto, tek bir **Avrupa Katolik Kilisesi**'nin **Ortaçağ** boyunca süren egemenliğinin sona ermesi, **Protestan Kilisesi**'nin kurulması, Avrupa erkyurtlarını sarsan ve yüz elli yıl kadar süren dinsel savaşların patlaması, yeni bir Hıristiyanlık anlayışının doğması gibi çok ciddi sonuçlar doğurdu ve bütün bu siyasal ve dinsel gelişmelerin hepsi, Düzeltim olgusunu oluşturdu.

Düzeltim (Reform) sözcüğü, **Yenidendoğuş** gibi, yeni bir terim değildir. Ad ve içerik olarak Ortaçağ'dan gelen bu söz, gene de "erkeye saldırdığı ve **İncil**'i kendi öğretisinin ağırlık özeği durumuna getirdiği ölçüde, tıpkı **İncil**'i esas kabul eden ve daha önceki dinsel çıkışların yaptığı gibi, bu erinçsiz kitlelere seslenen"(40) **Luther**'in amacını çok güzel diyemler.

İnsanın doğuştan kötü olduğuna ve bu kötülüğün hiçbir usçu yolla giderilemeyeceğine inanan **Luther, Roma**

Katolik Kilisesi'ndeki yolsuzluklara karşı çıkıyor, Papa'nın servetini çar çur etmesine öfkeleniyor, Tanrı ile alış veriş kavramını anlamsız buluyor ve Indulgence'ların satışıyla para toplanmasını onaylamıyordu. Çünkü, "insanın Tanrı karşısında hiçbir özgür istenci yoktu. İnsan, ya Tanrı ya da Şeytan'ın intencine bağlı bir tutsak, bir köle, bir kuldan başka hiçbir şey değildi."(41)

"Usun mutluluğa ve yaşamdan kıvanç almaya ilişkin sağladığı düşünülen yararların farfaralı övgülerini pek değersiz gören ya da sıfır sayanların yargısı hiç de acı ya da dünyayı yöneten iyiliğe karşı iyilikbilmez değildi. Tersine, bu yargının temelinde, varoluşlarının başka çok değerli bir amacı olduğu düşüncesi gizliydi ki, us mutluluk için değil, asıl bu amaç için belirlenmişti. Bu yüzden de insanın özel amacı, en yüksek koşul olarak onun altında durmalıydı."(42) İnsan, kişi olarak değersizdi ve bunu hiçbir iyilik çabasıyla gideremezdi. O, ancak kendi istencinden daha aşağıda bulunan yaratıklara göre özgür olabilirdi. Ama, şeytan yolunu kestiği sürez, seçme olgusunun istenci dışında kaldığı için, şeytanın istediği gibi devinmekten başka umarı olamazdı.

"Fakat toprak kurduyum ben,
ve insan değilim;
insanların yüzkarasıyım,
budunumun hoş gördüğü.
Tanrı çobanımdır;
benim eksiğim olamaz.
Beni dingin sular boyunca yürütür.
Canımı tazeler;
kendi adı uğrunda beni doğruluk
yollarında güder.
Bense ussuzdum ve bilgisiz;
senin indinde hayvan gibi oldum "(43) diyen **Zebur**'un

Mazmurları, Tanrı ile Şeytan arasında sıkışıp kalan **Luther**'in durumunu belki de en iyi anlatan dizelerdir.

Gerçekten de "insan doğasının bozukluğu ve doğru olanı seçme özgürlüğünden yoksunluğu, bütün düşünce dizgesi içinde en temel kavramlarından biri olan Luther",(44) bir **Augustinus** keşişi, bir **Tanrıbilim** doktoru ve **Wittenberg Üniversitesi Profesörü** olarak özvarlığını acımasızca cezalandırmak için herşeyi yapmıştı. Buna karşın, gene de kendini kirli, iğrenç, yazıklı, üstelik Tanrı katına yaklaşmaya bile hakkı olmayan bir kişi olarak görüyordu. Ona göre, istencin gizini kavrayacak güçte olmayan insanı yalnızca körü körüne boyuneğme ve kutsal inanç kurtarabilirdi. Tanrı'yla kul arasına ise kimse giremezdi. Bu da kiliselerin süssüz, yalın ve din adamlarının evlenebilmelerini gerekli kılardı. Nitekim, "evlilikten yoksunluğun açtığı yaranın acısını gittikçe artan bir yüksek güçle duyumsayan"(45) **Luther**, kuşkusuz Lombardiya'daki ünlü manastırın ersek **Elizabeth**'ine benzemeyen dini bütün bir rahibeyle 1525 yılında evlendi.

Düzeltim, içten içe kaynayan **Avrupa**'yı güneyin **Katolik** ülkeleriyle kuzeyin **Protestan** ülkeleri olarak ikiye böldü. Alman Prenslerinin koruması altındaki Protestanlık sağlam temeller üzerine oturdu. **Kutsal Roma İmparatorluğu** dinsel bir soğuksavaş içine girdi. Prenslerin savundukları dinsel ilkeler, din işlerinde olduğu kadar dünya işlerinde de düzene saldırıyordu.

"Güzel giysiler giyin, süslen, yücelt kendini. Ama her kim ki verdiğinden çoğunu ya da daha iyisini alır, bu tefeciliktir ve hizmet değil komşuya yapılan kötülüktür; tıpkı hırsızlık ve soygunculuk gibi. Hizmet ve yarar denilen her şey, komşuya yapılan hizmet ve sağlanan yarar değildir. Çünkü, zina eden bir kadınla bir erkek de

birbirine büyük hizmette bulunur ve zevk verirler"[46] diyen evli ve Hıristiyanlığın kentsoylu gelişmesi demek olan Protestanlığın öncüsü Luther düzeltiminden sonra, Jean Calvin'in başı çektiği güçlü bir yeni akım Katolik Kilisesi'ne saldırıya geçti.

Varsıl ve soylu bir aileden gelen **Calvin**, dinin kaynağını insanın güçsüzlüğüne dayandırıyordu. Ona göre, istenç ve yazgı, önceden belirlenmişti. "İnsanın eylemlerinin belirleyici nedeni, büsbütün gücünün dışında olan bir şeyde, yani kendisinden ayrımlı en yüce bir varlığın nedenselliğinde bulunurdu."[47] Ancak bu dünyayı hor görenler kendilerini öteki dünyaya tam verebilirlerdi. Us, önlem ya da iyilik, yazgıyı değiştiremezdi.

Onun bu sayrılı yaklaşımı, doğal olarak, "insanların eşitliği düşüncesinin ilke olarak tepimlenmesi demekti."[48] Rahip'e, Aziz'e ve bedizlere karşı çıkan bu Fransız Düzeltimcisine göre, "durmadan doğadan yakınan çılgınlar, biliniz ki, size bütün kötülükler kendinizden geliyor."

"Toplumsal kurumları gücemli kılan kötülükler, o kurumların kötüye kullanılmasını kaçınılmaz kılan kötülüklerin aynıdır"[49] diye haykırarak kentsoyluların ekinçsel gerilemelerini diyemleyen **Jean-Jack Rousseau** ile "emekçilerin zincirlerinden başka yitirecekleri hiçbir şeyleri yoktur. Ama böylece elde edecekleri koskoca bir dünya vardır"[50] diyerek yeryüzündeki tüm kötülükleri üretim araçlarına sahip olan sınıfların yağlı enselerine yükleyiveren **Marx** ve **Engels** halt ediyorlardı. "Duyular dünyasına ilişkin bir gerekimler varlığı olan ve bu yüzden de usunun, kuşkusuz, duyusallıktan yana bir görevi bulunan, ama her şeye karşın, usun kendi başına söylediği her şeye kayıtsız kalacak ve usu yalnızca duyu sahibi bir varlık olarak gereksinmeleri gidermek için bir araç olarak kullanacak kadar tamamen hayvan"[51] olmayan insan kümesi, olsa olsa üretim araçlarına sahip olanlar

ve olmayanlar biçiminde değil, kurtulmuş olanlarla sonsuza kadar yargılı olanlar olmak üzere ikiye ayrılabilirdi.

"En yüksek iyi için var sayılması gereken doğanın en üst nedeni, anlama yetisi ve isteme aracılığıyla doğanın nedeni olan bir varlık, yani Tanrı'dır"(52) görüşünü paylaşan **Calvin**, şöyle diyordu:

"Kendi kendimizin sahibi değiliz. Bunun için niyetlerimizde ve davranışlarımızda ne usumuzun ne de istencimizin bir işpayı olmak gerekir. Bizim için elverişli olabilecek şeyin ne olduğunu aramayı kendimize bir amaç olarak koymayalım. Tanrı'nın kılavuzluğunu kabul etmek biricik kurtuluş umudumuzdur."(53)

Doğrusu ya "Calvin'in Tanrı'sı, Tanrı tüzesi ve sevgisi düşüncesine bağlı olmak için gösterilen her türlü çabaya karşın, ne sevgi ne de herhangi bir tüze (hukuk) öğesine sahip olan bir kıyıcının bütün niteliklerini taşımaktadır."(54)

Ancak, ne **Luther, Calvin** ve **Kant** gibi üretim ilişkilerini hiç dikkate almayan ve gölgeyi ağacın yerine koyarak doğaötesine sığınan "cılız uslu" temelsiz kuramları, ne "özgürlük ne olacak diye soruyorsunuz. Doğrusu, ne demek istediğinizi anlayamıyorum. Sözünü ettiğiniz o özgürlük nedir bilmiyorum"(55) diye haykıran ve kentsoylunun isteklerini biçimleyen **Voltaire**'in dağınık görüşleri, ne krallık uganlığının soylularla kentsoylular arasında paylaşılmasını isteyen Montesquieu'nün "bir insan hiçbir şeyi olmadığı için değil, çalışmadığı için yoksul sayılır" gibi unutulmaz özdeyişleri,(56) ne İngiliz kralı **II. Charles**'in sayısız evlilik dışı oğullarından oluşturduğu yeni soylular ordusu, ne Cenova bankalarının kendilerini İspanya kralıyla eşit görmeleri, ne **Francis Bacon**'ın "bir sürü yolsuz işler yapılıyor, tasarlanıyor, bir takım kimselerin adam kayırma mektupları, girişimleri

yüzünden kamu yararı çiğneniyor. Hem düşüncesiz hem de içi bozuk kimseler, iyi işlere kötü niyetlerle elatıyorlar, oysa bu işlerin başarıya erdirilmesi umurlarında bile değildir"(57) türünden yakınmaları ve ne de Hıristiyanlığın kösnü, oburluk, tembellik, gurur, hırs, öfke ve kıskançlık sözcükleriyle nitelenen "Yedi Günah Listesi'nin" verdiği gözdağları, güzel **Europa**'nın zıplayıp duran karnındaki düzeni sağlamaya yetiyordu.

Özellikle "Amerika'nın bulunuşu, Afrika'nın güney ucunun, Ümit Burnu'nun dönülmesi, gelişen kentsoylulara yepyeni devinim alanları açtı. Sömürgeci tecim, değişim araçlarının ve genel olarak metaların çoğalması tecime, gemiciliğe, işleyime, çözülmekte olan feodal toplumun devrimci öğesine, yani kentsoylulara, büyük bir gelişme hızı verdi."(58)

Montesquieu, zevkten dörtköşe, Afrika kıyılarındaki soygun hakkında şunları yazıyordu:

"Afrika kıyılarında yaşayan insanların çoğu ya yabanıl ya da yaban. Yaratı, işleyim diye birşey yoktur onlarda. Buna karşılık, doğadan kolaylıkla elde ettikleri bol miktarda değerli madenleri vardır. Şu halde uygar insan topluluklarının tümü onlarla, kendi yararlarına tecim (ticaret) yapacak durumdadırlar. Hiçbir değeri olmayan şeyleri onları değerliymiş gibi gösterir, karşılığında yüksek eder isteyebilirler."(59)

"Sanayi üretiminin feodal ya da loncaya dayalı eski sömürü tarzı yeni pazarların aralıksız artan isteklerini artık karşılayamıyordu. Böylece, manüfaktür doğdu ve eski üretim tarzının yerini aldı. Ancak, pazarlar aralıksız büyümeye, istek de hep artmaya devam ediyordu. Artık, manüfaktür de yetersiz kalıyordu. Bu durumda, buhar enerjisi ve makine sanayii üretiminde devrim yaptılar; orta sanayi burjuvazisi yerini sanayi milyonerlerine, sanayi ordularının gerçek önderlerine bıraktı. (60)

Eskiden bir işi baştan sona yapan el emekçileri, ücretli işçi durumuna geldi. Yeni işleyim, işbölümünü artırdı. Güneşe, küçümen bir gözgüden bakıp gördüğü ılgım içinde kumları su diye avuçlayarak boğulup giden **Immanuel Kant**, işbölümünü göklere çıkarıyordu.

"Bütün uğraşımlar, elyaratıları ve yaratılar işbölümünden kazançlı çıkmışlardır. Çünkü o sürez bir kişi herşeyi yapamaz. Her biri, bir işi en yetkin ve en kolay biçimde yapabilmek için, yapılışı bakımından öbürlerinden gözle görülür bir biçimde ayrımlı olan bir işi yapmakla yetinir. İşlerin bu biçimde ayrılıp bölünmediği, herkesin her telden çalar olduğu yerde, uğraşımlar hâlâ en büyük barbarlık durumundadırlar."(61)

Evet, işbölümü, alabildiğine gelişmişti. Artık, "bir tek topluiğnenin yapımı, on sekiz işçinin işbirliğini gerektiriyordu. Bir an geldi ki, tecimci (tüccar) bütün el işçilerini aynı çatı altında çalıştırmayı başardı."(62)

"Burjuvazi, uganlığı (iktidarı) ele geçirdiği her yerde feodal, ataerkil ve ruhâni ilişkileri yok etti. Feodal insanı doğal efendisine bağlayan karışık ve çeşitli tüm bağları acımasızca koparark insanla insan arasında soğuk çıkar ilişkilerinden, peşin ödemenin katı kurallarından başka bir ilişki bırakmadı. Dinsel inancın, şövalyelik ruhunun ve küçük kentsoylu duygusallığının kutsal coşkularını bencil hesaplar denizinde boğdu. Kişisel değeri basit bir değişim değeri durumuna getirdi. Binbir güçlükle kazanılmış özgürlüğün yerine, biricik ve acımasız tecim örgürlüğünü koydu."(63)

Manüfaktür işleyiminde, "kadın olmak, bedenen ve ruhen fakat daha çok ruhen, anne olmak demektir. Erkekte iş güç neyse, kadında da annelik odur"(64) biçiminde düşünülüyor ve o pek çalıştırılmıyordu. Yeni işbölümüyse, kadınları da çalışabilir duruma getirdi. Kentsoylu, ailesel ilişkileri örten duygusal örtüyü kaldırdı ve

bunları basit para ilişkilerine dönüştürdü. Üstelik kadınlar, erkeklerden daha az ücret alıyorlardı. Çünkü, "kadının bütün yetenek ve sevgisini tümüyle tekeline alan herhangi bir uğraşım iyi düşünen bir erkek gözünde evlilik yaşamı için hem çekincesiz görülemez hem de kadın hesabına türlü sakıncalar taşırdı. Kadının yıpratıcı yüksek bir uğraşımda çalışması, sürekli bir evlilik mutluluğunu artırır nitelikte değildi. Kadın, kendini kocasının yönetimine bırakmalı",(65) iş alanı olarak da basit, özellikle çocuk yapmayı "bir durak" diye algılamayacak uğraşımları seçmeliydi. Onun uzmanlaşmasına, yükselmesine ve salt erkeklere özgü doruklara tırmanmasına olanak yoktu. "Kadın, bir bakıma Yüce Yaratıcı'nın sonradan usuna gelmiş ve erkeğin gerçekten gerekim duymadığı bir özdeğinden ortaya çıkarılmıştı."(66) Yerini ve sınırını bilmeliydi.

"Adem'den on yıl çok olmak üzre, 940 yıl yaşayan"(67) ve "ketenkuşunun başını, yılanın dilini, ejderin gözlerini, kedinin özyapısını, baykuşun doğal özelliklerini, güneşin parlaklığını, ayın değişkenliğini"(68) taşıyan ilk kadının yaradılışını, tatlı bir **Hint Öyküsü** , belkide en iyi anlatan belge niteliğindedir:

"Tek ve bilge Tanrı Twashtri, dünyayı yarattı. Her şeyi yerli yerine yerleştirdi. Karaları, denizleri, ayı, yıldızları, güneşi, bulutları, görkemli gökyüzünü koydu."

"Sonra, Twashtri, ilk erkeği yarattı. Sıra kadını yaratmaya gelince, oturup kara kara düşünmeye başladı. Çünkü, elindeki her şeyi erkek için kullanmış, bitirmişti."

"Ayın yumuşacık kıvramlarını, sarmaşıkların o incecik çizgilerini, gökkuşağının tüm renklerini taşıyan yılanın kıvraklığını, su kıyılarında yetişen söğüdün nazlı dalgalanmalarını, çayırdaki otların zümrüt parıltılarını, tüylerin cilveli ışıltılarını, güneş ışınlarının kendine güvenli sevincini, yelin dönekliğini, bulutların tertemiz göz-

yaşlarını, renk renk tomurcukların yumuşak kadifeliğini, kasıntılı tavus kuşunun kendini beğenmişliğini, kumrulların ötüşünü, papağanın gevezeliğini, karın soğukluğunu, dağların dölyatağında yanan ateşin sıcaklığını, elmanın katılığını, kaplanın kötülüğünü aldı. Us ve mantıkla hepsini ölçtü biçti, elindekileri karıştırdı. İşte bu karışımdan Twashtri, ilk kadını yaptı ve yapıtından pek hoşnut kaldı."

"Bu tatlı öyküde görüldüğü gibi, ilk kadının fiziksel özellikleri kesin bir yetkinliğe erişmekte, ancak, iş onun us ve duygularına gelince, bütün nitelikler aldatıcı, kandırıcı olup çıkmaktadır."(69)

Bu saçmasapan söylenceyi pek sevdiği anlaşılan **Barbara Cartland,** oyun yazarı, romancı, TV yorumcusu ve hepsinden daha onurlusu, Ulusal Halk Sağlığı Başkanı'dır. Böylesine kalabalık insanlardan hep korkulmalıdır. Çünkü onlar, şarlatanlıklarını ustalıkla bastırırlar. Kurulu düzene başkaldırmadan, kimseyi incitmeden, herkese horozşekeri dağıtarak ilerici, devrimci kesiliverirler. Varsıla başeğerek, yoksulu okşayarak keselerini doldururlar. Özde, var olan kötüyü savunurlar. Ama işte, şuralarını cilalarsanız, görünüşü daha güzel olur demeye getirirler.

Viyana Üniversitesi öğretim görevlisi, yetkin sağaltman ve Erkyurt Danışmanı **Prof. Dr. Heinrich Kisch** de kadına **Tevrat, İncil, Kur'an** ve **Kilise**'den bile çok daha gerilerden bakıp, **Alman Nazizmi** kadar insanlık dışı, **İtalyan Faşizmi** kadar kötü, Fransız sigarası kadar berbat bir yaratığın görüntüsünü çizerek, "kadının yaradılışı direşime, kendi kendini esinlemeye, dış değişikliklerden uzak durmaya eğilimlidir. Kadının, olası bir sexüel olayda evliliğe bağlı kalmak kararındaki direşim (sebat) gücü alışkanlıkla yaradılış durumuna gelir ve bu dayanma gücü onun kocasına karşı içten bir seviyle

bağlılığı, çocuklarına karşı gerçek sevgisi, ailesine karşı sıcak ilgisi ve evliliğin kutsallığı karşısında duyduğu din korkusuyla daha çok aktöresel ve temiz bir biçim alır"[70] diyordu ama, onun saydıkları niteliklerin hiç birisi, sözgelişi İngiltere'de ve daha "Victoria çağının sonlarına doğru, Londra'da çalışan fahişe sayısının genel nüfusa oranla günümüzdekinin çok üstüne"[71] çıkmasını engelleyemiyordu.

Depreşen alt yapı kurumu, özellikle gelişen makineler, eski düzene göre kutsal olan ne varsa, hepsini alt üst etmişti. Derebeyliğin çökmesi, bireyi yapayalnız koymuş, onu, daha bir umarsız ve bağımlı kılmıştı. Aktörenin tek koşuluysa özgürlüktü. "Us dışı tutkuların sesine karşı, usun, sağlığın, erincin, duyuncun sesini dinleyerek daha kötüye karşı daha iyiyi seçme"[72] diye tanımlayabileceğimiz özgürlükten yoksun insanlardan aktöresel davranışlar beklenemezdi.

"Özdeksel ve tinsel yoksunluklar içinde yetişen, kimseye karşı sevgi ve ilgi duymayan, koşullarını değiştirme olanağını hiçbir sürez bulamamış, toplumsal ekonomik güçlerle sınıfsal çıkarların ayrımına varabilme olanağına ulaşamamış bir insanın kendi seçmesini yapma özgürlüğü olduğu söylenebilir miydi?"[73]

Emekçi yığınlar ve yazgıları onlarınkiyle aynı olan kadınlar, kurtulmayı özledikleri birçok olumsuzluktan kurtulmuşlardı. Bu doğruydu. Ama, "bir şeyden kurtulmuş olmayı diyemleyen özgürlükle, bir şeye ulaşmış olmayı diyemleyen olumlu özgürlük, birbirinin aynı değildi."[74] Birincisinin verdiği erinç aldatıcı ve geçici, ikincisininkiyse yaratıcı ve kalıcıydı.

"Ey ödev! Sen, hoşa giden, duyguları okşayan hiçbir şey tanımayan, yalnızca boyuneğmeyi isteyen; istemeyi devinime geçirmek için, insanın gönlünde doğal bir tiksinti uyandıracak ve onu dehşete kaptıracak gözdağ-

ları savurmayan; yalnızca insanın gönlüne kendiliğinden girecek kapı bulan, ama yine istense de istenmese de kendine saygı uyandıran; gizlice ona karşı etkide bulunsalar da önünde bütün eğilimlerin sustuğu bir yasa ortaya koyan, ey yüce ad!"(75)

İşte çağın özgürlük adına getirdiği yeni kavram!... Bu kavrama göreyse, "aktöre yasası, aslında, her bakımdan en yetkin olan varlığın istemesi için bir kutsallık yasası; her sonlu us sahibi varlığın istemesi içinse, bir ödev yasası, aktöresel bir gücemlemenin belirlemesi ve eylemlerinin bu yasaya saygı ve ödevini yerine getirme duygusu tarafından belirlenme yasasıydı."(76)

Yeni ödev ve aktöresel dizge, özellikle makinelere karşıydı. O makineler ki, uganlığı soyluerkine bırakmak isteyen Montesquieu'nün bile hoşuna gitmemişti:

"Amacı işi kolaylaştırmak olan şu makineler her sürez yararlı değildirler. Bir nesne hem o nesneyi yapan işçiyi, hem de alan kişiyi memnun edecek bir ederdeyse, o nesnenin yapımını kolaylaştıracak makineler,yani işçi sayısını azaltacak makineler dokuncalı olurlar."(77)

Ama, temelinde üretim ilişkileri yatan bilimsel ve tarihsel gelişmelere kimse engel olamazdı. "Tıpkı hepsinin nedeni olan güneş etkisini gösterir göstermez kumaşın ağarması, gümüş bromürün kararması, gökkuşağının bulutlar arasından gözüküvermesi gibi",(78) koşullar tamam oldukta, "kadınlarla çocukların da emeğini katarak, kapitalist sömürünün gereçlerini oluşturan insanoğlunun sayısını" artıran, "çalışma saatlerini alabildiğine uzatarak işçinin bütün sürezine" elkoyan "ve en sonu, gitgide, kısalan sürelerde üretimin çok büyük ölçülerde artmasını sağlayan gelişmelerle, daha kısa sürede daha çok iş yaptırmanın, yani emek gücünü daha

yoğun bir biçimde sömürmenin bir aracı durumuna"(79) gelen makineler, üretim sürecindeki yerlerini aldılar.

James Hargreves adındaki İngiliz dokumacı, 1768 yılında bir dokuma tezgâhı yaptı. Ünlü yapıtının, kıskanç **Athene**'nin örümceğe çevirdiği bir **Arakhne** olduğunu bilmeyen usta, ona, kızının adını vererek, **Jenny** dedi. **Spinning Jenny**, aynı anda on altı pamuk ipliği gerebiliyordu. O günlere dek insan eliyle bükülen pamuk lifleri, artık bu tezgâh tarafından bükülecekti.

İngiltere'de ilk dokuma **yapımlığı** (fabrikası), 1771'de kuruldu. İskoçyalı deneylik görevlisi **James Watt,** 1784 yılında, iletici aracılığıyla bir yapımlığın bütün tezgahlarını çalıştırabilen buharlı makineyi gerçekleştirdi.

Robert Fulton adlı bir Amerikalı, 1807'de buharlı geminin yapımını bitirdi ve **Hudson** nehrinde, **New York - Albany** arasında işleyen **Clermont** adını verdiği tekneyi sefere koydu.

Bir maden işçisinin oğlu olan İngiliz mühendis **George Stephenson,** 1814'te sekiz vagon çeken ve saatte 6 km. hız yapabilen lokomotifi yaptı. 27 Eylül 1825 günü ise aynı hat üzerinde, önce **Active,** sonra **Locomation** adı verilen bir **Stephenson** lokomotifinin çektiği ilk yolcu treni çalışmaya başladı.

"Makinelerin kullanılması ve yapımlıkların kurulması, zanaatçılar sınıfını gittikçe güç durumda bırakmaya başladı. Aralarında bir çoğu yoksullaşarak emekçilere katılıyordu. İlk yapımlığın kurulmasıyla birlikte, yetişkin erkek işçilerin yerini kadın ve çocuklar aldı. Yapımlık işleyiminin daha ilk yıllarında, İngiltere'de, işçilerin üçte ikisini kadınlarla çocuklar oluşturuyordu. Çünkü yapımlıkların, yapımevlerinde olduğu gibi, usta ve yetenekli işçilere gerekimi yoktu. Bu yüzden, özellikle kadın ve çocuklar yeğleniyordu."(80)

Bilindiği gibi "bilim, genellikle kapitaliste hiçbir şeye mal olmaz. Ama bu durum, onun bilimi sömürmesine

gene de engel değildir. Başkalarına ait bilim de, tıpkı başkalarına ait emek gibi, sermayeye katılır."[81] Nitekim, durmadan semiren kapitalist sınıf, **James Hergreves**'in dokuma tezgâhı, **James Watt**'ın buharlı makinesi, **Robert Fulton**'ın gemisi, **Georges Stephenson**'ın lokomotifi ve öbür buluşlarla birlikte, acılı kadınlarla çocukların emeklerine de elkoydu.

Ama güç durumda olanlar, yalnızca makinelerin köleleştirdiği kadınlarla çocuklar değildi. Tutumsal değişikliklerin en olumsuz etkisini sırtlanan köylüler de çok kötü durumdaydı. Özellikle Kilise, her fırsatta vergi koyuyordu. Vaftiz, evlenme, ölüm, yazık (günah) çıkarma, kutsama gibi olaylar köylülere hep yeni yük getiriyordu.

Esasen Ortaçağ'ın sonu, Yeniçağ'a, Orta ve Batı Avrupadaki köylü ayaklanmaları aktarmıştı. Bu ayaklanmalarla başlayan Çağ, Avrupa düşüncesini temelinden etkilemişti. **Immanuel Kant**, büyük bir erinç içinde, "insan, yaşamdan herhangi bir tat aldığından değil, artık yalnızca ödevden dolayı yaşar. Ödevin (de) saygıya değer olmasının, yaşamdan tat almayla hiçbir ilgisi yoktur"[82] diyordu ama; toprağından atılan, papazlarını özgürce seçemeyen, kümes hayvanı bile besleyemeyen, balık avlayamayan, orman ürünlerinden yararlanamayan acılı köylüler; açlık, yoksulluk, sayrılık, yoksunluk ve itilip kakılmaktan öte, ödevlerinin de ne olduğunu bilmiyorlardı. Cezaları düzenleyen, yazılı yasalar yoktu. Ayaklanan köylüler, "kederli olduğumuz doğrudur. Çünkü hep hüküm giydik. Efendiler kalem kullanır, biz savga; tarlalar onların, dağlar bizimdir"[83] diye ağıtlar yakmaktan başka, sonuç alıcı birşey yapamıyorlardı. Çünkü onların karşısında yer alan güçlü sermayenin birtek yaşam dürtüsü vardı: Değer ve artıdeğer yaratmak! Üretim araçlarını olası olduğu kadar büyük miktarda artıemeği emebilecek değişmeyen etmen durumuna getirmek! [84]

"İngiltere'de serflik, XIV. yüzyılın sonuna doğru tamamen ortadan kalkmıştı. XV. yüzyılda, mülkiyet hakları hangi feodal ad altında gizlenirse gizlensin, kendi topraklarını işleyen özgür köylülerden oluşuyordu."(85)

Ülkenin güney ve doğusunda, yünlü dokumacılık alabildiğine gelişti. Bu ürünün gelişimi, büyük miktarda ham madde gerektiriyordu. Bu gereksinme, en başta koyun sayısını artırdı. Daha 1533 yılında çıkarılan bir "yasa, bazı kimselerin elinde yirmi dört bin koyun bulunduğunu öne sürerek, bu sayıyı iki bin olarak sınırlandırmak"(86) istiyordu. Koyunlar, öylesine sorun olmuştu ki, İngiliz hümanistleri arasında tek öke (dâhi, otorite) sayılan **Thomas More,** "bütün İngiltere'yi saran koyun sürüleri; (...) öyle açgözlü, öyle doymak bilmez olmuşlar ki, insanları bile yiyorlar, kırları, köyleri, evleri silip süpürüyorlar"(87) diye yakınıyordu.

"Halkın yakınmaları ve VIII. Henry'den sonra yüz elli yıl boyunca küçük çiftçilerle köylülerin mülksüzleştirilmesine karşı çıkarılan yasalar bir sonuç vermedi."(88)

Tam tersine, "halkın güç yoluyla mülksüzleştirilmesi süreci, kilise mallarının yağmalanmasıyla yeni ve korkunç bir hız kazandı. Manastır ve benzeri kuruluşların kapatılması, buralarda barınanları, emekçi durumuna getirdi. Kapitalist tarım için gerekli olan ele geçirilmiş; toprak, sermayenin birparçası durumuna getirilmiş ve kent işleyimleri için gerekli 'özgür' ve yasadışı proletarya sağlanmıştı."(89)

"Topraklarından atılan köylüler serserileşiyor, bir dilim ekmek için ordan oraya dolaşıp duruyordu. Yasalar bunları cezalandırıyor; suçlular kızgın demirle dağlanıyor, derileri yarılıncaya kadar kırbaçlanıyorlardı. Amansız bir yoksulluğa itilen köylüler, dağınık toprakların birleştirilmesine karşı başkaldırdılar. Başkaldırılar, özellikle 1640'tan itibaren yaygınlaştı. Kuzey ve Batının geri

kalmış bölgelerindeki köylüler, feodal beylere ödedikleri vergilerden kurtulmak istiyorlardı. Bacasız kulübelerde hayvanlarıyla birlikte yaşayan yoksul **Cottager** ve küçük toprak sahibi **Yeoman**'lar; toprak edinmek, vergileri indirmek ve büyük toprak sahiplerinin yasasız davranışlarından kurtulmak istiyorlardı."(90)

1640 yılına gelindikte, büyük bir emekçi kalabalığı krallık sarayını kuşattı. Londra sokaklarında kral birlikleriyle halk arasında çatışmalar oldu. Kendisini güçsüz gören kral **I. Charles,** yasasızlığa karşı koyan İrlanda kıyımcısı gözde adamlarından **Lord Thomas Strafford**'un boğdurulmasına gözyumdu. Ancak, kral, parlamentoyu yola getirmeye de karar vermişti. Nitekim, 1642'de, meclise karşı savaş açtı.

Yeoman'lar, küçük çiftçiler ve işçiler, başında "uzun boylu, sağlam yapılı ve gri gözlü"(91) **Oliver Cromwell**'in bulunduğu parlamento ordusunu arkalıyordu. Kralcı birliklere karşı verilen savaş, 1645 yılında kesin bir yengiyle noktalandı. Beş bin kralcı tutsak edildi. "30 Ocak 1649 günü, büyük bir kalabalığın önünde, İngiltere kralı I. Charles, savaş açtığı halkına kötülük ettiği suçuyla boynu vurularak öldürüldü."(92)

Öte yandan **Papa**'dan aldığı erkeyi, "hükmetmeyin ki, hükmolunmayasınız. Çünkü ne hükümle hükmederseniz, onunla hükmolunacaksınız; ölçtüğünüz ölçüyle de size ölçülecektir"(93) diye buyuran İncil'e veriveren, Prenslerin yalnızca Tanrı'ya karşı sorumlu olabileceklerini savlayan ve onların eleştirilmelerine bile katlanamayan, erkyurt erkine, tıpkı Tanrı'ya olduğu gibi başeğilmesini isteyen, düşünceyi ve özgürlüğü tümüyle tepimleyerek mantığı "fahişe" olarak niteleyen, öfkeli ve karamsar sesi **Jahann Gottlieb Fichte, Georg Wilhelm Friedrich Hegel, Cosima Wagner** ve **Friedrich Nietzsche**'nin seslerine karışan ilk Alman ulusçusu **Luther**'in

etkinlikleriyle birlikte, Almanya'da, köylü ve özellikle **Anabaptist** devinimleri de başladı. Yunancada "ana" sözcüğü "yeniden" anlamına, "baptizein" ise, "vaftiz etmek" anlamına geliyordu. **Anabaptistler,** küçük çocuklara yapılan kutsamaların değerini tepimler (reddeder) ve derin dinsel deneyimi olduğunu ileri süren büyüklerin de yeniden kutsanmalarını koşul olarak ileri sürerlerdi. Bunlar, genellikle toplumculuğu savunuyorlardı. Onlara göre Luther, yalnızca dinde düzeltim yapmıştı. Bu düzeltimi topluma da uygulamak ve **İncil**'de sözü geçen dinsel toplumculuğu gerçekleştirmek gerekti. Sözgelişi, Lutherci olmasına karşın yazık (günah) ve cehennem ezincinin korkusunu duymayan Alman gizemci ve Tanrıbilimci Sebastian Franck; "ortaklaşa temiz, 'senin' ve 'benim' ise, pistir"(94) diyordu.

Bu nedenle, **Francis Bacon** gibi krala mühür bakanlığı yapan şövalye ünvanlılar, **Anabaptistleri** hiç sevmiyor ve onları **Müslümanlarla** bir tutuyorlardı:

"Hıristiyanların, iki kılıcı vardır. Biri tinsel, öteki de dünyasal bu kılıçların ikisinin de dinin sürekliliğini sağlamak için kullanacağı yerler, görevler bulunmaktadır. Üçüncü kılıç, **Muhammet** ile benzerlerinin kılıcıdır. Bunu biz kullanmayız. Savaşlarla, duyunçlara baskı yapan kanlı kırımcılarla din yaymaktır bu. Dünyasal kılıcı, din uğruna çekmek, ancak pek seyrek durumlarda gereken birşey, sıradan halkın eline vermekse canavarlığın ta kendisidir. Bırakın **Anabaptistlerle** benzeri çılgınlar çeksin bu kılıcı."(95)

Anabaptistlere çekilen kırımcı kılıçtan, yalnızca Suap ile Alsace'de kesilen yirmi sekiz bin köylüden, **Engizisyon** mahkemelerinden, **İsa**'nın, "ben dünyaya ateş atmaya geldim. Ayrılık getirmeye geldim. Benden sonra bir evde beş kişi olacak; üçü ikiye, ikisi üçe karşı ayrıla-

caklar. Baba oğula karşı, oğul babaya karşı; ana kıza karşı, kız anasına karşı; kaynana geline karşı, gelin kaynanasına karşı olacaktır"(96) buyruğundan ve **İslam**'ı tümüyle yok etmeyi amaçlayan **Haçlı Seferleri**'nden iletisiz olan bağnaz Bacon'ın korktuğu devinim, 1525 yılının Mart ayında alabildiğine yaygınlaştı. Paralı sınıfın gösterişli yaşamı, halk tabakalarında açlık, işsizlik, öfke ve aşağılık duygusu yaratmıştı. Bu tabakalar, kapitalizmin ortaya çıkışından yarar görmemişler, tam tersine dokuncaya uğramışlardı. Geniş halk tabakaları, varsıllar önünde, Tanrı karşısındaki Luther kadar önemsiz ve mutsuzdular. Bu derin umutsuzluk, bütün köylü ve kentli emekçileri acımasız parababalarına karşı savaşıma itti.

Zwickau'da, eski bir Lutherci papaz olan **Thomas Münzer**'in önderliğinde ayaklanan köylüler, tıpkı İngiltere'de olduğu gibi, başlangıçta büyük başarılar elde ettiler. Başkaldırı, kısa sürezde bütün güney ve batı Almanya'ya yayıldı. Köklü bir hümanist ekinç ve anlayışıyla yetişen ve **İncil**'deki "vahiy" yerine içe doğan Tanrı sesini koyan **Anabaptist Münzer;** "asıl canlı ve yaşayan vahiy, bütün halklarda her sürez var olmuş ve bugün de var olan us vahiyidir. Usun karşısına **Kutsal Kitabı** çıkarmak, usu yazı ile öldürmek demektir. Kutsal Ruh denilen şey, usun ta kendisidir. Onun içindir ki, Hıristiyan olmayanlar da kutsal inanç sahibi olabilirler. Bu kutsal inanç ve canlı, yaşar duruma gelmiş bu us sayesinde, insan tanrısallaşır. Onun içindir ki, Cennet, öbür dünyada olan birşey değildir. Onu, kendi yaşamımızda aramalıyız. İnsanların kötü içgüdülerinden ve açgözlülüklerinden başka da Şeytan yoktur."(97)

Usçu ve insancıl Münzer de düşlemsel bir **Tanrı Krallığı** kurmuştu ama, onun düşlemindeki bu krallık,

"doğaötesi daha önce gelmelidir, onsuz hiçbir aktöre felsefesi olamaz.(98) En yüksek iyi, kılgısal olarak ancak ruhun ölümsüzlüğü varsayımıyla olanaklıdır. En yüksek iyi, Tanrı Krallığı kavramını verir"(99) diyen **Immanuel Kant**'ın **Şecere-i Tûbâ**'yı andıran **Tanrı Krallığı**'na hiç benzemiyordu. Erinçli yaşamını teperek yiğitçe devrime soyunan yürekli **Münzer, İncil**'in "tanrı ölülerin tanrısı değil, ancak yaşayanların Tanrısıdır"(100) yargısı gereğince, bütün gözeleriyle yaşayan bir insandı ve herşeyi tepetaklak etme yerine, usu, yüreği ve bilinciyle, bu dünyayı yaşanabilir duruma getirmeye çalışıyordu. Ona göre, "Tanrı Krallığı öyle bir toplumdu ki, burda hiçbir sınıf ayrımı olmayacak, hiçbir özel mülkiyet bulunmayacaktı. Çalışmalar ortak yapılacak, mallar ortak olacak, tam bir eşitlik hüküm sürecekti."(101)

Kısaca dendikte, "Tanrı'nın insan sesini duyduğu o gün gibi birgün ondan önce ve ondan sonra olmadı. Çünkü Tanrı İsrail için savaştı"(102) diyerek, ancak "cılız usluların" inanabilecekleri bir biçimde sürezi bile durduran Kitab-ı Mukaddes'in "fakat onlara şöyle yapacaksınız : Mezbahlarını yıkacaksınız ve dikili taşlarını parçalayacaksınız ve onların Aşerlerini baltayla keseceksiniz ve onların putlarını ateşte yakacaksınız"(103) buyruğuna uyarak, kırımcı Prenslerin mihrapları yıkılmalıydı.

Ama işte ne var ki, "güç, yeni bir topluma gebe her eski toplumun" ebesiydi. Güç, tek başına tutumsal bir etmendi. "Eşit haklar arasında, son sözü güç" söylerdi. Gücün ve savganın daha etkiniyse, Münzerlerde değil, "feodal üretim tarzının, kapitalist tarza dönüşüm sürecini yapay bir biçimde hızlandırmak ve bu geçişi kısaltmak için erkyurt erkini, toplumun bu örgütlenmiş gücünü"(104) kullanabilecek olanların elindeydi.

Üstelik, emekçilerin ayaklanması, yer yer izlenceli bile olsa, düzenin onarılması, korunması, bazen de geri-

lere dönülmesi anlamını taşıdığı için, temelde, devrimci bir özden çok, iyileştirici ve gizemci bir nitelik taşıyordu. Bu devinimleri içinde eriterek toplumun tüm yapısını değiştirmeyi amaçlayan gerçek bir devrimin parçası durumuna getirebilecek daha büyük bir dalgaysa göz erimlerinde henüz gözükmüyordu.

Başkaldırı, egemen toplumsal güçlerin hemen barışıp birleşmelerini sağladı. Prensler Senyörlerin, Luther de Prenslerin yanını tutuyordu. Eislebenli bir madencinin oğlu olan **Augustinus keşişi Luther,** "yetkeyi ellerinde tutanlar kötü ya da inançsız olsalar bile yetke ve yetkenin sahip olduğu güç herşeye karşın iyidir ve tanrısaldır. Bunun için nerede bir güç varsa ve bu güç nerede serpilip gelişiyorsa, oraya ait olacak ve orda kalmayı sürdürecektir. Çünkü Tanrı, bunu böyle taktir etmiştir"(105) diye bağırıyor:

"Tanrı, ne kertede haklı olursa olsun halk yığınlarının ayaklanmasına izin vermektense, ne kadar kötü olursa olsun bir ugancanın varlığına katlanmayı yeğlerdi. Bir Prens, ne kadar kırımcı olursa olsun, yine de Prens olarak kalmalıdır. Yetkeyi sağlamak için, gizli ya da açık olarak vurabilen, bıçaklayabilen ve öldürebilen herkesi salıveriniz. Hiçbir şeyin ayaklanmadan daha dokuncalı, daha can yakıcı ya da daha kötü olamayacağını unutmayınız. Bu, tıpkı kuduz köpeği öldürmek güceminde kalmak gibidir. Siz ona vurmazsanız, o size ve sizinle birlikte bütün bir ülkeye saldıracaktır."(106) diye yaltaklanıyor:

"Eşeğe gerekli olan yem, yük ve kırbaçtır. Köylülerin kafaları samana gömülmüş, Tanrı'nın sözlerini duymuyorlar. Sersem ve budaladırlar. Onun için bunlara kırbacın, tüfeğin sesini duyurmalı. Onlar, bundan anlar. Boyun eğmezlerse, bunlara acıma filan yok. Savgaları konuşturun, yoksa işin sonu kötüye varacak"(107) diye haykırıyordu.

Ayaklanma, korkunç bir biçimde bastırıldı. **Frankenhausen**'de **Prensler** tarafından yenilgiye uğratılan **Thomas Münzer,** 15 Mayıs 1525 günü yakalanarak Hıristiyanlığın özünde taşıdığı sevgi ve tüze duygularıyla cilananan bir kara iple boğularak öldürüldü.

1532 yılında, **Johann Bockhold** adında bir terzi, **Münster**'de emekçileri ikinci kez ayaklandırdı. Kenti, üç yıl kadar ellerinde tutan ayaklanmacılar, mal ve mülk ortaklığı kurdular ama, sonunda kan denizinde boğulup gitmekten onlar da kurtulamadı.

"Öldürülen köylü sayısının yüz otuz bini aştığı bilinmektedir. Kalanlar topraklarından kovuldular. Senyörler, kaçak köylülerin topraklarına sahip çıktılar. Kaçamayanlar, toprak kölesi durumuna getirildiler."(108)

Ve kendisinden öteki hiçbir "mutlak krallık çanak yalayıcısının" yapamadığı kertede ödevini yerine getiren Luther, kara cübbesinin altında derin bir sindirim uykusuna dalarken, arkasında kanlı izler bırakan sermaye ve onun acımasız uganlığı, kurbanlarının ölülerine basa basa semirerek tırmanma işlevini sürdüyordu.

Fakat, Avrupa'daki başkaldırıların da bir türlü sonu gelmiyordu. Nitekim, 1648 yılına gelindikte, Paris'teki emekçiler ayaklandı. O günlerin Fransa'sında; Rahipler, Soylular ve Halk (Tiers Etats: Üçüncü Tabaka) olmak üzere başlıca üç sınıf vardı.

Kendilerini krallığın birinci sınıf yurttaşları ilan ediveren ve sayıları yüz yirmi bini bulan Rahiplerin yıllık geliri, yüz otuz milyon altın kadardı. Kilise topraklarının parçalanması, herşeye değer bu yüce insanların pastalarını hayli küçültmüştü. Şimdi, kazançlarının çoğu, köylüden aldıkları âşârdan geliyordu.

Üç yüz elli bin dolaylarında olan Soylular, dibi gözüken soyluerkinin temelini oluşturuyorlardı. Krallığın ikinci sınıf yurttaşı olmalarına karşın, topluma, gene de

bunlar egemendi. Nitekim, "1781 yılında yayımlanan bir kral buyrultusu, ordudaki yüksek yerlerin yalnızca ailelerinde dört soylu ata bulunduğunu kanıtlayanlara ayrıldığını duyuruyordu."(109)

Güçlü donanması Kanada, Louisiana ve Batı Hind Adaları'nı ele geçirmiş, Afrika kıyılarındaki Madagaskar adasını da fethe girişmişti ama, Senyörlein, Ormandan Odun Kesme Buyrultusu'ndan yararlanarak, köylülerin ortak mallarının üçte birini ele geçirdikleri Yeniçağ Fransası, temelde, hâlâ bir tarım ülkesiydi.

Yüksek, Orta ve Aşağı olmak üzere üç katmana ayrılan Halk sınıfı, yirmi dört milyonu bulan sayısıyla, cici krallığın en kalabalık kitlesiydi. Bu kitlenin yüksek katmanını maliyeciler, büyük tecim işleriyle uğraşanlar, gemi işleticileri, vergi kesenekçileri, bankerler, ordunun gerekimlerini (ihtiyaçlarını) karşılayan yükleniciler; Orta katmanını soylu olmayan yargıçlar, savunmanlar, öğretim görevlileri, sağaltmanlar, noterler; Aşağı katmanını ise zanaatçı ve küçük tecim (ticaret)) işleriyle uğraşan kentsoylular oluşturuyordu.

1789 Fransız Devrimi'ni Yüksek ve Orta derecedeki kentsoylular yönetecek, bu işten de kazançlı çıkanlar gene onlar olacaktı. Ama, Devrim'den önce, egemen kentsoylularla zanaatçılar aynı teraziyle tartılıyor ve her iki kümeye de Halk adı veriliyordu.

Emmanuel Jaseph Sieyes, "Halk Nedir?" adlı yapıtında, "Halk, bir kolu hâlâ zincire vurulmuş güçlü ve gürbüz bir insandır. Halk, bir bütündür ama eli kolu bağlı, ezinç gören bir bütün. Ötekiler çekilip gidince, herşey daha iyi yürüyecektir. Halk, ulusa ilişkin her şeyi kendisinde toplamaktadır. Halk olmayan hiçbir şeye ulustandır diye bakılamaz"(110) biçiminde yazıyordu.

Halk sınıfının en alt katmanını oluşturan zanaatçı ve küçük tecimcilerin durumu, gerçekten kötüydü. Kullan-

dıkları yöntemler eskimişti. Kredi olayı pek yaygın değildi. Dolaşımdaki para azdı. Özellikle zanaatçıların elindeki araç ve gereçler kötüydü. Gelirleri yetmiyordu. Yokluk ve yoksunluk içindeydiler. "Vergi vermeyen Soylular ile Rahipler adına vergi ödemek; izbelerde otararak kendilerine iyi bakmayan ve az para veren ustalarla savaşmak güçemindeydiler."(111)

Kadın ve erkek binlerce emekçiyi çalıştırmaya başlayan büyük tecim kentsoyluları durmadan gelişirken, ailesindeki her bireyi işe koştuğu halde gene de karnını doyuramayan zanaatçıların durumu, her gün biraz daha kötüye gidiyordu. Özellikle kadın ve çocukların çalıştırılmaya başlanması, aile yapısındaki büyük değişikliklerin habercisi olmuştu. Bu yeni kölelerin üretime katılmaları, emeğin değerini alabildiğine düşürmüştü. Fiyatlarsa, habire yükseliyordu. Acılı emekçiler, cılız gelirlerinin en az yarısını yavan ekmeğe ayırmak güçeminde kalıyorlardı.

"Nitelikli bir işçi günde iki Frank, dokuma işinde çalışanlarsa ancak bir Frank kazanabiliyorlardı. 489.5 gramlık bir ekmeğin aynı sürezde iki metelik olduğu düşünülürse, bir işçinin alış gücünün beş ekmek dolaylarında olduğu"(112) anlaşılacaktır.

Ama XVIII. yüzyıl, işçiden çok köylüyle uğraşmıştır. Topraktan geçinmeye çalışan bu insanlar, gerçekten de düzenin en çok ezdiği kitleyi oluşturuyorlardı. Köylüler, yasal yönden, **Toprak Kölesi** ve **Özgür Köylüler** olmak üzere, iki kümeye ayrılmışlardı. Sayıları bir milyona ulaşan Toprak Köleleri (Serfler), senyöre önemli bir miktarda vergi ödemedikçe, kalıt bile bırakamıyordu. Bu nedenle, "Serfler, babadan oğula kölelik ve yoksunluğa yargılıydılar. Bütün köylerde yoksulluk egemendi. Buna, bir de siyasal haklardan yoksunluk eklenmişti."(113)

Senyörler, derebeylik haklarını güç yoluyla topluyorlardı. Kara ve su avı hakları, güvercinlik, yol, köprü, nehir geçme parası, pazarlardan toplanan resimler, angaryalar; derebeylerin cenderelerini bükme, değirmenlerini çevirme ve fırınlarını yakma yükümlülükleri; baskınlar, sayrılıklar, kırımlar, köylü kitlesini perişen ediyordu.

İşte böylesi baskılara dayanamayarak ayaklanan emekçilerin gösterilerinden ürken egemen sınıflar, **Dante**'nin ülküsündeki "doğru, insansever ve yalnız Tanrı'ya bağlı bir yüksek yargıç"[114] olan Kral'ın yetkesinde uzlaşıverdiler. İtalya yazarı, erkyurt adamı ve politika kuramcısı **Niccolo Machiavelli**, 1513 yılında yayımladığı **Prens** adlı yapıtında, "kim ki başkasının güçlenmesine neden olur, kendini yok eder. Zira bu güç, ona neden olan kimsenin ya gücü ya da becerisiyle oluşmuştur. Bunların her ikisi de yeni güç kazanan için kuşkulu ve çekinilecek şeylerdir"[115] dememiş miydi?

Papa'nın, Fransa kralı **XII. Louis**'nin ve **İmparator Maximilien**'in saraylarında geniş deneyimler edinen, "Cumhuriyette daha çok dirlik, daha çok kin, daha çok öç alma isteği vardır. Geçmiş özgürlüklerinin anısı ne onları bırakır ne onlara dirlik verir. Öyle ki, en iyi yol Cumhuriyeti söndürmek ya da gidip oralarda yerleşmektedir"[116] diyen, Cumhuriyetçi ve titiz gözlemci **Machiavelli**, gene aynı yapıtında, "insanlar ya okşanmalı ya da söndürülmelidirler. Zira insanlar, az dokuncalardan öç alırlar. Çok dokuncalardansa, öç alacak güçleri kalmaz. Bir insana yapılan kötülük öyle olmalı ki, öçten korkuya gerek kalmasın"[117] diye yazmamış mıydı?

Kadınları da unutmayarak, "Kadın, istediğini yapabilir. Onu, son derecede dikkatle gözetiniz. Kilit altında tu-

tunuz. Arkasına gözcüler koyunuz. Size öyle bir oyun oynar ki, isteğini yerine getirmeye gücemli (mecbur) olursunuz"[118] diyen, siyaset biliminin yaratıcısı, aktöre kurallarından kurtarmaya çalıştığı bir erkyurt kavramının oluşturucusu[119] **Machiavelli**'nin **İl Principe**'ini okudular mı bilinmez ama, egemen güçler, krallık ordusunu kısa sürezde beş yüz elli bin kişiye çıkarıverdiler. Böylece, her yanı kana bulayan baskı ve kırım, tutar yeri kalmayan düzeni, 1675'lere dek götürdü. Bu yıl yeniden başlayan ayaklanmalarsa, iki yıl kadar durdurulamadı. Angaryanın, ürün vergisinin ve borç taksitlerinin kaldırılmasını isteyen emekçiler, "tıpacığım, iğneciğim, mercan dalım, musluğum, tıkacım, burgum, dürtecim, matkabım, küpem, dik kafalı oyuncağım, saç maşam, kızıl sucukcağızım, utanmaz utancım"[120] okşamalarıyla büyütülen yepelek Beylerin erdem dolu şatolarını yağmaladılar.

"Krallık uğraşısı büyüktür. Soyludur. Hoştur. Tanrı istenci, her kişinin kesinlikle uyması yolundadır. Fransa'da halk bütünleşmemiştir ve tümüyle kralın kişiliğinde temsil edilir"[121] diyen **XIV. Louis**, tam 54 yıllık uganlıktan sonra, 1715 yılı öldü. Eğlence düşkünü **XV. Louis**'e, yoksul bir ülke bıraktı. Yeni kral, yurt yönetimiyle kafa yormak istemiyordu. Üç buçuk günlük dünyadaki tüm dileği, kendi yarattığı gözdeler evreninde, sevimli kapatması **Madame de Mailly,** onun üç kız kardeşi **Madame de Vintimilla, Madame de Laurgais, Madame de Tournelle;** ve bunların yarıştaşı **Madame de Pompadour, Madame du Barry** ile hoşça vakit geçirmekti.

Evde bulunan her oda, onun sürezinde ayrı bir iş için kullanılmaya başlandı. Çevresinde iskemlelerin dizildiği büyük bir masa bulunan konuk odası ve yemek odası bu devirde ortaya çıktı.

1774'te uganlığı alan **XVI. Louis**, iri yapılı, kıt uslu (akıllı) ve mağrur kraliçe **Marie Antoinette**'in etkisinde, tıpkı önceli gibi erkyurt işlerinden hoşlanmayan; avcı, çilingir ve de inatçı bir insandı. Onun "devrinde, erkyurt borçlarının yıllık faizi üç yüz milyon lirayı bulmuştu. Bu miktar, krallık gelirlerinin yarısından daha çoktu."(122)

Üstelik, ulu soylular sınıfı da ülkeye pek pahalıya mal oluyorlardı. Özellikle **Saray Soyluları,** hep borç içindeydiler. Sözgelişi, buğday, zeytin ve küçük baş hayvanlarıyla ünlü **Provence** eyaletinin sevimli kontuna, kralın, yalnızca 1780 yılında yaptığı yardım, on dört milyon lirayı bulmuştu. Aynı yıl, tebeşir ve halı ülkesi Artois eyaletineyse, on altı milyon liralık alacağa ek olarak verilen para, Provence kontuna verilenden daha az değildi.

Ortaçağ'dan beri bilinen **Polignac** ailesininse krallığın yanında apayrı bir yeri vardı. Özellikle **Marie Antionette**, 1689'larda **Papalık** ile Fransa'nın uzlaşmalarını sağlayıveren bu aileyi, nedense pek tutuyordu. Rusya ile Fransa'nın Osmanlılarla, Yunanlılar arasında arabuluculuklarını gerçekleştirip 6 Temmuz 1827 günü imzalanan bir anlaşmayla Yunanlıları özerkliğe kavuşturan **Jules Auguste Armand Marie** de bu ailenin bir üyesiydi. Devrim sonunda Fransa'dan kaçmak güceminde (mecburiyetinde) kalan **Polignac** ailesi, düşen sıçanın başını yaran kral hazinesinden yılda yedi yüz milyon lira bağış almaktaydı.

Kısaca dendikte, krallık yönetiminin toplumsal kurumlarıyla emekçilerin çıkarları arasındaki karşıtlık, **XVI. Louis**'nin işkenceyi kaldırması ya da Protestanlara kimi haklar vermesiyle ortadan kaldırılamayacak kadar artmıştı. Ulusu, erkyurdu kurtarması için yardıma çağırması, sevgili kraliçesine, ekmek bulamayan emekçilere "pasta yemelerini" salık verdirmesi de durumu düzelte-

meyecekti. Nicelikler, yeni bir niteliğe sıçramayı sağlayacak kadar birikmiş, 1789 Devrimi için herşey hazır olmuştu. Artık, "dünyadaki hiçbir Mirabeau, Cumhuriyetçilerin yengisine engel olamazdı."(123) Güneşin altındaki kumaş ağaracak, gümüş bromür kararacak, gökkuşağında yedi renk dokunacak ve **XVI. Louis**, krallık kurumu adına 21 Ocak 1793 günü, darağacında can verecekti.

Tarihin, belki de en yanlış yorumlanan düşünürlerinden biri olan Niccola Machiavelli, daha 1513 yılında, "dünyada halktan başka hiçbir şey yoktur. Çoğunluğun dayanacak yeri olunca, azınlığın sözü kalmaz"(124) demişti.

Ancak, dünyamızdaki kötülüğün, olası dünyalardaki kötülüklerin en azı olduğunu ileri süren ve kötülük olgusuyla Tanrı kavramını bağdaştırmaya çalışan **Leibniz**'in deyişiyle, "hükümdarların en iyisi, aynı sürezde en yumuşağı" olması nedeniyle, "uyruğu için daha iyi yaşam koşulları" düşünülemeyen Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesi; "gökyüzü erkyurdunu, Tanrı erkyurdu adına yaraşır tinlerin o yetkin erkyurdunu tanıtmış ve onun hayranlığa değer yasalarını oluşturmuş"(125) olan **İsa**'nın temsilcisi Kral ve Din Adamları'nın egemenlikleri, halka göre öylesine güçlü gözüküyordu ki, **Thomas More, Francis Bacon, Tommaso Campanella** gibi büyük beyinler bile özledikleri düzeni ancak düşlemlerindeki ada erkyurtlarında gerçekleştirebiliyorlardı. Bu nedenle, **Yeniçağ**, bir anlamda da **Utopia**'lar çağı olmuştu.

Doğmatik düşüncenin bağımsız araştırmalara, Tanrıbilimin felsefeye, Skolastiğin de doğa bilimlerine yerini bıraktığı bu büyük buluşlar çağının bilginleri, "bütün evreni belirli kurallara göre devinen eksiksiz bir düzenek, evrensel bir makine ya da şaşmaz bir saat gibi görüyor-

lardı." Böyle bir dizgenin, bir de yapıcısı olmalıydı. İşte "bu yapıcı da Tanrı'dan başkası değildi."(126) Yani "tüm varlıklar, Tanrı'nın usu (aklı) demek olan tek nedene bağlı"(127) idi.

Sözgelişi özelgirişimci tutumcuların (ekonomistlerin) yetişmelerinde önemli bir işpayı yüklenen İskoçyalı bilge ve tarihçi **David Hume**, bir yerde "Tanrısal varlığın insanlardan sonsuz kertede üstün olduğunun tasarlandığı yerlerde, (...) insan anlağını en aşağılık boyuneğme ve alçalmalara uğratma, özbenliğine sıkıntı verme, yerinme, alçakgönüllülük ve edilgen acı çekme gibi keşiş erdemleri, Tanrı katında tek geçerli nitelikler diye gösterme eğilimi"(128) doğar derken; bir başka yerde de "evrendeki herşey, besbelli tek parçadır. Herşey, herşeye uyarlanmıştır. Bütününe bir tasarım egemendir. Bu tek biçimlilik kafamızı tek bir Yaratıcı düşüncesine götürmektedir."

"Biz bu dünyaya, her olayın gerçek kaynak ve nedenlerinin bizden bütünüyle gizlendiği büyük bir görünçlüğe (sahneye) çıkarılır gibi yerleştirilmişizdir. Bize durmadan gözdağı veren o kötülükleri önceden kestirmemize yetecek kadar bilgeliğimiz ya da bunları önleyecek gücümüz de yoktur."

"Yaşamla ölüm, sağlılıkla sayrılık, bollukla yokluk arasında sürekli olarak boşlukta asılı dururuz. Bunların insanlara dağıtılmaları gizli ve bilinmeyen nedenlerle olur. İşleyişleri çoğu kez beklenmediktir ve hiçbir sürez açıklanamaz"(129) diyebiliyordu.

"Bir Tanrı vardır. Herşey ona bağlıdır. Olgunlukları sonsuzdur. Gücü pek büyük ve geniştir. Kararları şaşmazdır. Tanrı'ya karşı gösterdiğimiz sevi, başka bütün sevilerden ölçülemez derecede daha büyük ve daha tamdır"(130) diyebilecek kadar Tanrı tutkunu, "insanın başlıca olgunluğu, özgür bir istence sahip olmasıdır.

Onu, öğülür ve yerilir kılan da budur. Tanrı'nın, herşeyi başlangıçtan düzenlediğini, kesin olarak biliyoruz. Özgür istencimiz, Tanrı'nın başlangıçta kurduğu düzene nasıl uydurulabilir? Bu gücün, insanların işlerini nasıl tümüyle özgür bıraktığını bilecek kadar anlağımız yoktur"(131) diyecek kadar kuşkusuz; yani hem doğa ötesi düşüncede hem bilimsel,hem ülkücü hem özdekçi, hem Ortaçağ damgalı hem yeni olan Descartes, "duyularımız" diye başlıyordu söze, "pek kaba ve bayağı şeylerden ötede birşey göremez. Doğal eğilimlerimiz, tümü ile bozuktur."(132)

Varlıklı bir kentsoylu aileden gelen bu Fransız bilgesi, kendisine tutkun İsveç kraliçesi Christine dahil, herşeyden kuşku duyuyordu. Kuşkulanamayacağı tek gerçek olan düşünceye bile, gene bu yolla ulaşıyordu. Ona göre kuşkulanmak, düşünmek demekti. Düşüncenin kuşkulanılamaz kertedeki kesin varlığı, ilk gerçekti. Düşüncenin ne olduğunu öğrenmek, kişinin kendisini tanımasından daha kolaydı. İnsanın düşünen bir varlık olmasından yola çıkan Descartes, kusursuz ve kimseyi kandırmayan bir Tanrı kavramına varıyordu.

Ruh eşittir **Yaşam** yerine, **Ruh** eşittir Bilinç ilkesine ulaşan **René Descartes** ; tepeden tırnağa kuşku ya da düşünce kesilerek, "kuşku duyanın, aslında, gövdemiz dediğimiz şey olmadığı doğrudur. O halde kuşkulanırken, beslenmediğim, yürümediğim de doğrudur"(133) diye tepiniyor ve yöntemli kuşku yoluyla apaçık bilgiye eriveren ruhçu ve ülkücü derin felsefesini, "bir an için düşünmekten kesilseydim, aynı sürezde var olmaktan da kesilirdim. Kuşkulanıyorum, öyleyse varım ya da aynı şey olan düşünüyorum, öyleyse varım"(134) diyerek noktalıyordu.

İyi yapmak için **iyi** düşünmeyi yeterli bulan **Descartes**, üreme konusuna da merak sarmıştı. Ona göre

üreme olayı, kimyasal bakımdan, tıpkı bira yapımına benziyordu. Yani her iki cinsin tohumları birleşerek, birbiri üstünde maya etkisi gösteriyorlardı.

"Descartes tarafından diyemlenen bu İki Tohum Kuramı kadınların, insanlığın geleceği üstüne büyük etkide bulunduğu bir çağa uygundu. Descartes'in kendisi de İsveç kraliçesi Christine'nin hizmetinde bulunuyordu. Bununla birlikte, bilim, daha basılmadan önce, bu kuramı olumsuz kılmıştır."(135)

İki Tohum Kuramı'na ilk darbeyi indiren, büyük ve küçük kan dolaşımını kesinlikle gösteren **William Harvey** oldu. "Harvey, o sıralarda yetmiş yaşını aşmış bulunuyordu. Avrupa'daki her dirimbilimci, bu yaşlı adamdan çıkan sözlere dikkatle kulak veriyordu. **Descartes**'in ölümünden bir yıl sonra, 1651'de, **Harvey,** bilim dünyasında büyük tepkiler yaratacak olan hayvanlardaki üremenin üstüne bir yapıt yazmıştı. **Harvey,** bütün yaşayan varlıklarda ortak bir sürecin var olduğunu, bunun da yumurtalık olduğunu, tohumun bunda işpayı olmadığını söylüyordu. Böylece dişi öğe üretimde önemli bir düzeye yükselmiş oluyordu."(136)

Bireyin gelişmesi sırasında üstün işpayını yumurtanın yüklendiğini ileri süren **Ovistlerin** utkusu, hayli kısa sürdü. Çünkü, 1677 yılına gelindikte, Hollandalı **Antoine Van Leeuwenhoek**, ersuyundaki sperma hayvancıklarını gördü.

Karl Ernst Von Baer'in memelilerin yumurtasını bulması, tohumdan tabakalaşma kuramını geliştirmesi ve oğulcuğun geçirdiği değişiklikleri yasalara bağlayabilmesi ise, bir elli yıl daha alacaktı.

Kısaca dendikte, olgular arasındaki nedensellik bağlarına inmekte yetersiz kalan, düşünce adına beslenme ve yürümeyi bile tepimleyen Descartes, iki tohum konusunda da yanılıyordu. Ama, **Kant**'ın deyişiyle, "çelişik il-

keleri bir araya getiren, sığ, dürüstlükle bağdaşmayan belirli bir uzlaştırma dizgesi geliştirmenin"[137] yaygın olduğu bu çağda, yanılan tek bilge **Descartes** de değildi. Üstelik, beslenmek ya da yürümek ne ola ki; bilginin salt deneyle açıklanamayacağını, insanda gücemli ve evrensel olguların bulunduğunu, bunlarınsa deneyden üstün olduğunu savlayan **Leibniz**'e göre, evren diye birşey bile yoktu. Biricik var olan şey **Monad**, yani ruhsal varlıktı. Evrense, bir tasarımdan ibaretti. Ruhçu, devingen, ülkücü ve seçmeci bir nitelik taşıyan **Leibniz**, o akıcı Fransızcasının en güzeliyle, "**tout est pour le mieux dans le meilleur des mondes possibles**" diye ha-ykırıyor; yani "**içindeki herşeyin en iyi durumda bulunduğu bu evren, olası evrenlerin en iyisidir**" diyordu.

Peki, olası evrenlerin en iyisinde, kötülük denen olgu, nasıl olup da kol geziyordu? Ulu Tanrı, **İsa**'yı yağılarına teslim eden bir **Yahuda**'nın geleceğini ta baştan beri bildiğine göre, böyle bir **satkın,** onun düşüncesinde, edimsel olarak, nasıl var olabiliyordu? Gene böyle bir varlık ya da eylem hep en iyiyi, en yetkini tasarlayan Tanrı'nın salt iyi oluşuyla çelişmez miydi?

Leibniz, bu soruları, şöyle yanıtlıyordu:

Bu tür "sorulara, yeryüzünde beklenecek bir yanıt yoktur. Tanrı'nın amaç ve öğütlerini belirtmek istediğimiz sürez, yanılmaz çekincesiyle karşı karşıyayız demektir. Biz, her şeyi onun eliyle görürüz. Tanrı'nın kayraları, salt kayralardır. Bunlar üzerinde, yaratıklar, hiçbir savda bulunamazlar." Çünkü, yaratılmış olan hiçbir Monad, evreni tümüyle kavrayamaz. Tanrı ise, "en yüksek ve sonsuz bilgeliğe sahip olduğu için, yalnız soyut anlamda değil, aktöre anlamında da en yetkin tarzda etkisini gösterir."[138]

Anlaşılabilir ya da kavranabilir bir evrenin olmadığına ; bilginin, ve "kutsal gerçeğin şaşmazlığına inancım öylesine güçlüdür ki, bununla çelişen her şeyi bizzat o gerçeğin çürüteceğini ve geri çevireceğini kabul ederim"(139) diye övünen **Kant,** uğraşıdaşı **Leibniz**'i tüm gücüyle arkalamaktadır:

"Aktöre yasasının nesnel gerçekliği hiçbir türetimle, kuramsal, kurgusal ya da deneysel olarak arkalanan usun bir çabasıyla kanıtlanamaz. Aktöre yasasına tam bir uygunluğa, ancak sonsuza dek giren bir ilerlemeyle ulaşabileceğimiz, yalnızca kuramsal usun güçsüzlüğünü şimdi tamamlama açısından değil, din açısından da yararlıdır."

"Kılgısal bir usun biricik nesneleri, İyi ve Kötü'dür. Birincisinden İsteme yetisinin gücemli bir nesnesi, ikincisindense İğrenme yetisinin gücemli bir nesnesi anlaşılır. İyi dememiz gereken şey, her us sahibi insanın yargısında İsteme yetisinin bir nesnesi, Kötü de herkesin gözünde İğrenme'nin bir nesnesi demektir."

"En yüksek iyi, ancak Tanrı'nın varoluşu koşuluyla olabileceğinden, bunun varsayılması Ödev'le ayrılmaz bir biçimde bağlıdır. Yani Tanrı'nın varlığını kabul etmek, aktöresel bakımdan gücemlidir. Tanrı kavramı, aslında özdeğe ilişkin, yani kuramsal us için bir kavram değil, aktöreye ilişkin bir kavramdır."(140)

Kant'ta, en yüksek iyi **Tanrı Krallığı**, us sahibi varlıkların ortak yasalar aracılığıyla dizgesel bir birliğe ulaşabilmeleriyse, Amaçlar Krallığı kavramını verir. "Us sahibi bir varlık" der, "bu Amaçlar Krallığı'nda genel yasa koyucu olarak bulunduğu, ayrıca bu yasalara kendisi de bağlı olduğu sürez, bu Krallığın bir üyesidir. Yasa koyucu olarak başkasının hiçbir istemesine bağlı olmadığı sürezse, Krallığın başıdır."(141)

"İnsan, herşeyi özdeğin gücemliliğine, düşgelimin akışına veren görüşlere ciddi olarak bağlanırsa, doğanın aktöre sahibi yaratıcısını görebilmesi güç olur" diyen **Leibniz**'in en iyiyi tasarlayan yetkin Tanrısının hiçbir gideri yoktu. Ancak, **Immanuel Kant**, pek de öyle düşünmüyordu. O, düşlemsel **Amaçlar Krallığı**'nı betimlerken şöyle diyordu:

"Amaçlar Krallığı'nda, her şeyin ya Ederi vardır ya da Değerli'dir. Ederi olanın yerine, eşdeğer olarak başka birşey de konabilir. Her türlü Eder'in üstünde olan, dolayısıyla eşdeğeri olmayan Değerli'dir."

"İnsanların genel eğilimlerine ve gerekimlerine ilişkin şeylerin Piyasa Ederi; bir gerekimi varsaymaksızın belirli bir beğeniye, yani tinsel yapımızın yeteneklerinin amaçsız bir oyunundan duyulan hoşnutluğa uygun düşenlerin Duygu Ederi; bir şeyin kendisinin amaç olmasının tek koşulunu oluşturan şeylerinse yalnızca Göreli Değeri, yani Ederi değil, İçdeğeri vardır, yani Değerli'dir."

"Us sahibi bir varlığın kendisinin amaç olabilmesini sağlayan tek koşul aktöre sahibi olmaktadır. Çünkü ancak bununla o varlık Amaçlar Krallığı'nda yasa koyucu bir üye olabilir. Böylece aktöre sahibi olmak ve insanlık, aynı şeyi sağlayabildiklerine göre, Değerli olan tek şeylerdir. Beceri ve çalışkanlığın Piyasa Ederi vardır. Şakacı, bulucukçu olmanın, canlı bir düşlem gücüne sahip olmanın Duygu Ederi vardır. Buna karşılık sözünde durma, ilkelerden dolayı iyilikli olmanın İçdeğeri vardır."

"Hiçbir şeyin, yasanın belirlediği değerden başka bir Değeri yoktur. Her türlü Değeri belirleyen yasanın kendisiyse, Değerli'dir, yani koşulsuz, eşsiz Değeri vardır ki ancak Saygı sözü, us sahibi bir varlığın ona ilişkin yapması gereken değerlendirmeyi yakışır biçimde dile getirir."(142)

Gölgeleri nesnelerinden büyük nice bilge kişi, yaşadıkları acımasız dünyayı yoğun bir din baskısı altında soyutlanan düşlemleriyle süsleyerek kökleri yukarda **tûbâ** ağacından meyve devşirmeye çalışırken, çağın en gerçekçi ve gür seslerinden biri, **Milano** doğumlu **Beccaria** adındaki yirmi iki yaşında bir gençten yükseliyordu. Orta gelirli bir aileden gelen **Marki Cesare Beccaria, Suçlar ve Cezalar** adlı yapıtını, daha yirmi iki yaşındayken yazmıştı. **André Morellet**'e yazdığı mektupta, "gelecek kuşaklara yalanlar söyleyebilecek kadar alçalabilir miyim"? diye soran yazar, kol gezen kötülükleri ve çözüm yollarını düşlem evreninde aramak yerine, doğrudan doğruya yaşadığı toplum düzeninde bulmaya çalışıyordu. "Bu memleket, hâlâ eski soylarından gelen boş inançlara gömülü yaşıyor" diye çevresini kınıyor, "pek çok kötülük ve güçlüklerden sonra kavuşulabilen ve hayırlı sayılan toplumsal evrimin ağır değişikliklerini beklemeyen uluslara ne mutlu. Bir erkyurdun siyasal varlığını yıkmadıkça, özyapısına sinen yoksuzlukları söküp atmaya olanak bulunmadığına inanmak gücemliliği doğmaktadır"(143) demek suretiyle, devrimci bir yaklaşımın öncülüğünü yapıyordu.

"İnsanlık duygusunun doğal eğilimlerine aykırı olan her yasa, yasa niteliğine sahip olamaz" düşüncesini savunan **Beccaria**, işkence ve ölüm cezasına da tüm gücüyle karşı çıkıyor, işkencenin "çoğunlukla güçsüz yapılıların yargılı olmasına, gürbüz ve dayanıklı katillerinse suçsuz çıkmasına yarayan uğursuz bir araç" olduğunu saptayarak, "cimriliğin ağlatısını izleyen cimri, perde kapanınca nasıl kasasının başına koşarsa; idam izleyicisi kıyıcı ve tüzesiz insanoğlu da yine hırslarına döner. Ölüm cezası, hiçbir türesel esastan kaynaklanmış değildir. Bu ceza, kırım ve baskının örneklerini vermesi nedeniyle toplum için uğursuz olmaktadır. Hiçbir insan,

yasal olarak bir başka insanın yaşamına son veremez. Toplum mutluluğunun görkemli yapısı korku ve güvensizlik üstüne kurulamaz"(144) diyordu.

"Başkasının gönencini çalanın, gönencini elinden almak tam adalettir" diyebilen yürekli **Beccaria**, halkın bilmediği eski dille yasa yazılmasına karşı çıkıyor, cezayı yalnızca yasaların vermesini istiyor; zinayı, bir an içinde işlenen kuşkulu ve kanıtlanması güç bir suç olarak tanımlayarak, bu eylemi, "bütün insanlığı kucaklayan ve toplumların kuruluşlarından önce bile var olan, kesin, güçlü ve açık bir gerekimden doğar"(145) biçiminde niteliyor ve çağına göre gerçekten çok ileri olan bir eşitlik kavramına ulaşıyordu:

"Eğer eşitliğin toplum için gücemli ve üstelik yararlı olduğu bir gerçekse; bu taktirde eşitsizlik, yetenek ve değer bakımından ancak bireyler arasında gözetilebilir; fakat sınıf katmanları arasında olamaz."(146)

Yasaların, vatandaşları kişi olmaktan çıkararak, bir "şey" kertesine indirgemelerine izin verdikleri sürece özgürlükten söz edilemeyeceğinin bilincinde olan yazarın, aile kurumuna ilişkin görüşleri de hayli ilinçtir:

"Aile aktöre düzeni, başeğme ve korkuyu esinler. Tutsak insanlarsa, özgür insanlara göre çok daha uçarı, kösnü düşkünü, kırımcı ve korkunçturlar. Erkyurt, aileler birliğinden ibaret olursa, o erkyurdun yönetimi Cumhuriyet bile olsa, yapısına sinsice sinen ruhun baskı yönetimi olduğunu görürüz. Çünkü, bu taktirde, gelenek ve göreneklер, özgürlük ve eşitliğin güçlü ve evrensel duygularının ürünü olmazlar; fakat her biri küçük müstebit birer kral olan aile başkanlarının karşılıklı çıkarlarından doğarlar."(147)

Marki Cesare Beccaria, daha 1764 yılında, yani bütün Avrupa ve İtalya'yı boş inançların, bağnazlıkların, bilgisizlik ve kıyımların kasıp kavurduğu bir sırada, yüz

yirmi bin nüfuslu **Milano** kentinde "fikren yükselmek isteyen, gerçek ve erdem uğruna kendini gözden çıkarmaya hazır insan sayısının yirmiyi geçmediğini"[148] bilip dururken, acaba bunları nasıl yazabiliyordu? Hukukçumuz, bu soruyu şöyle yanıtlamaktadır:

"Beni okuyup anlasalardı, doğrusu kendilerinden korkum olacaktı; fakat zalimler hiç okumazlar."[149]

Kıyıcıların hiç okumamalarıyla yüreklenen tek insan, kuşkusuz Beccaria'dan ibaret değildi. Kadınlarla çocukların kanlarını emmeye başlayan sermaye, "kendi mutluluğunu güvence altına almak ödevdir" ilkesine sımsıkı sarılarak ve emekçilerin mutlu olabilmeleri için ödediği iki buçuk kiloluk yavan ekmek ücretiyle "yalnızca deneysel öğütlere göre, örneğin perhiz, tutumluluk, incelik, sakınganlık öğütlerine göre eylemde bulunmayı yeterli"[150] bularak, habire semiriyordu.

Immanuel Kant'ın "İncil'in aktöre öğretisi, aktöre ilkesinin saflığı, ama aynı sürezde bu ilkenin sonlu varlıkların sınırlılığına uygunluğuyla, ilk kez insanın bütün iyi davranışlarını, gözler önüne açıkça serilmiş olan, aktöresel yetkinlik kuruntularına izin vermeyen bir ödev disiplini altına sokmuştur"[151] diye övdüğü edilgenlikler özlemcisi "din dünyası, aslında, gerçek dünyanın yansımasından başka birşey değil" [152] idi.

Bu gerçek dünyaya sahip olanların egemenlikleri öylesine güçlü gözüküyordu ki, beyinlerindeki düzeni gerçekleştirmek isteyen aydınlar, düşlemsel erkyurtlarını kurabilmek için birer adaya sığınmak güceminde kalıyorlardı. Esasen, M.Ö. V. yüzyılın sonuyla IV. yüzyılın ilk yarısında yaşayan **Eflatun** da aynı şeyi yapmış ; iyi bir toplum yönetiminin, doğru ve tüzeli ülküsel bir erkyurdun nasıl olması gerektiğini açıklayan ve düşünce tarihinin ilk Utopia'sı saymakta herhalde sakınca bulunmayan Devlet'ini kurabilmek için, **Sicilya** adasının do-

ğusundaki **Siracusa** kentine gitmişti. İşte o günlerden beri, dışarıya kapalı, savunması kolay bir ada, toplumsal **utopialar** için en uygun yer olarak görülmüştü.

XIV. yüzyılın başından XVIII. yüzyılın sonuna kadar uzanan **Utopia** yazma geleneğinin en yetkin örneklerinden birini, İngiliz bilgesi **Thomas More** vermiştir. "Hiçbir yer" anlamına gelen **Utopia sözcüğü, Yunanca "hiç, hayır, yok" anlamlarına gelen "U" sesiyle, "yer" anlamına gelen "Topos" sözcüğünden kurulmuştur.** Sözcük, **Thomas More** tarafından, "ülküsel bir yönetim biçiminin düşlemsel kavramı" olarak kullanılmıştır.

1478 yılında doğan **Thomas More, Yenidendoğuş** döneminin en önemli hümanistlerinden biriydi. İngiltere ve İrlanda kralı **VIII. Henry,** 1515 yılına gelindikte, onu, **İngiltere** ve **Flandre** arasındaki tecimsel sorunları çözmesi için **Anvers** 'e gönderdi. **More,** yapıtının bir bölümünü burada yazdı.

Doğal tüzeyi benimseyen More'un, buyurgan bir kral olan **VIII. Henry** ile çatışması kaçınılmazdı. Nitekim bu çatışma, Kral'ın önce ağabeyi **Arthur**'un dul karısı **Catherine d'Aragon** ile evlenmesi, sonra onu bırakıp **Anne Baleyn**'i alması, onunla da yetinmeyerek, **Jane Seymour** adında bir kadına gönül vermesiyle su yüzüne çıktı. Dinsel yetkeyi de sırtlanmak isteyen kralı onaylamayan More, vatan hainliğiyle suçlanarak, 1535'te Londra kalesinde boynu baltayla kesilerek öldürüldü.

1515-1516 arasında kaleme alınan, 1518'de de **Anwerp**'te basılan **Utopia,** kafalarda yepyeni düşüncelerin uyandığı ve Ortaçağ'a ilişkin dünya görüşünün tüm kurumlarıyla çatırdamaya başladığı bir geçiş döneminin ürünüdür.

Tam adı **"De Optimo Statu Reipublicae Deque Nova Insula Utopia"** olan yapıtta, kralların baskılarına, saray adamlarının aşağılık davranışlarına, görevlerin

parayla satılmasına, savaş çılgınlıklarına, soylularla papazların gösterişli yaşayışlarına ve tüzesizliklere saldırılmakta; özel mülkiyet bütün kötülüklerin ana kaynağı olarak gösterilmektedir.

Temelinde doğruluk, ölçülülük ve sağduyu gibi doğal erdemlerin yer aldığı **Utopia,** "hümanizma felsefesinin büyük bir toplumsal soruna uygulanmasıdır. Bu sorun, genel olarak insan toplumunun, özel olarak da derebeylik ekonomisinin kentsoylu ekonomisine geçmekte olan İngiliz toplumunun örgütlenmesi sorunudur."(153)

Yeniçağ'ın başındaki toplumsal ve ekinçsel gelişmelerin yarattığı ortamda, Yenidendoğuş'un usçu etkisinde hümanizmayla bağdaştırılmış bir Hıristiyanlığı anlatan ve insan mutluluğunun yeryüzünde gerçekleşmesi yönünde bir çaba olan yapıtın en önemli kahramanı, büyükbir gezgin ve bilge hümanist **Raphael Hythloday**'dır. **Raphael Hythloday, Amerigo Vespucci** ile yazgı birliği yapmış, gezdiği yerlerdeki olaylara bir **Odysseus,** bir **Eflatun** gibi bakmış, gözüpek bir insandır.

Utopia'nın ikinci kahramanı, **Thomas More**'un kendisidir. Üçüncü kahramanıysa, bilgili ve tutucu bir kimse olan **Peter Giles**'tir. **Peter Giles,** tecimsel işleri çok iyi bilir, düzenden de hoşnuttur.

Yapıtın birinci bölümünde ; yönetimi, eğitim düzeni, din kurumları, iç ve dış politikasıyla o günlerin Avrupası eleştirilmektedir. Özel mülkiyete dayanan toplumların kusurları ve özellikle XV. yüzyıl İngiliz toplumunun kötü yanları, şöyle sayılıp dökülmektedir:

"Skyllas'lar, Celenos'lar, sürüyle insan yiyen Lastrigon'lar, daha bilmem hangi canavarlar her yerde bulunabilirler. Kolay kolay bulunmayan şey, doğrulukla, usça düzenlenmiş bir toplumdur."

"Öldürmek, hırsızlığı cezalandırmak için çok ağır, önlemek içinse çok hafif bir cezadır. Her çalan ölümü hakketmedikten başka, açlıktan ölmemek için çalan adama en korkunç işkenceleri de yapsanız, o gene çalar. Bu konuda İngiltere'nin ve daha birçok memleketin türesi, öğrencileri yetiştirecek yerde döven kötü öğretmenlere benzerler. Toplum, her insana eşit bir güvenik sağlayamadığı sürece, çaldığı için insanları öldürmek doğru değildir."

"Her gün gözlerimizin önünde olup bitenlere bakalım. Bu yararsız, bu bal vermez arılar başkalarının alın teriyle geçinmekte, topraklarında çalışanları daha çok kazanmak için derisine kadar yüzmekte, bunun dışında başka gelir kaynağı bilmemektedir."(154)

Thomas More'un yazdığı sıralarda, İngiliz emekçilerinin durumu gerçekten de çok kötü olmuştu. Ekilebilir topraklar sürüler için otlak durumuna getirilmiş, iyi yün elde edilen yerlerde, yürekleri kazanç sevgisiyle coşan soylular bir karış toprak bırakmamışlardı. İşlenebilir toprakların böylesine azalması fiyatları da artırmıştı. Ülkenin tüm varlığı birkaç ailenin elinde toplanmış, dağlar eşkiya ile dolarken, kentlerde de işsizlik ve yoksulluk alıp yürümüştü. Bu acıklı durum karşısında, More, şöyle haykırıyordu:

"Varsılların cimri bencilliğini frenleyin! Sömürme, tekel kurma hakkını alın ellerinden. Aylak insan bırakmayın ülkede. Malın mülkün kişisel bir hak olduğu, her şeyin parayla ölçüldüğü yerde toplumsal adalet ve erinç hiçbir sürez gerçekleşemez. Ama siz, aslan payını kötülere bırakan bir toplumda doğru bir yan bulursanız, büyük çoğunluk yoksulluk içinde kıvranırken doymak bilmez bir avuç insana memleketin bütün varsıllıklarını sömürten bir erkyurt mutlu olabilir derseniz, o başka!..

Mülkün tekelde olduğu bir erkyurtta, eşitlik kurulamaz. Varsılın mutluluğuna ermek, daha çok yoksulun hakkıdır. Mülk sahiplerini ortadan kaldırmak memleketin varsıllığını eşitçe, doğrulukla dağıtabilmenin ve insanlığı mutluluğa kavuşturmanın biricik yoludur. Mülkiyet hakkı toplumsal yapının temeli oldukça en kalabalık ve en işe yarar sınıf yoksulluk, açlık, umutsuzluk içinde yaşayacaktır."(155)

Haksızlıklar karşısında böylesine coşan **Thomas More, İncil**'in "öldürmeyeceksin" buyruğuna da XVI. yüzyıl İngilteresine uygun bir yorum getirmekteydi:

"Tanrı'nın yasak ettiği, özel bir kişinin başkasını öldürmesidir. Yasaları uygulayan yargıçın öldürmesini değil."

"Askerler, hırsızlıktan hiç çekinmezler. Her iki uğraşı arasında çok benzerlikler vardır. Ne yazık ki, bu toplum yasası yalnız İngiltere'yi değil, bütün ulusları kemirmektedir"(156) diyerek askerleri de yerin dibine geçiren More, o günlerin Avrupa'sına ilişkin eleştirilerini noktalamakta ve ünlü yapıtının asıl ağırlığını oluşturan ikinci bölümüne geçmektedir.

İkinci bölümde anlatılan **Utopia**, eski adı **Abraxa** olan kurak ve çorak bir yarımadadır. Burdaki halk, din anlaşmazlıkları ve bilgisizlik yüzünden birbirine yağı kesilmişlerdir. Yoksulluk içindedirler. Adayı alan uslu kral **Utopos**, buranın yeni adını **Utopia** koyarken, yerlileri de uygar bir düzeye getirmiştir. **Utopus**'un araçları, eğitim ve toplumculuktur. Adada oturanlar, aynı dili konuşurlar. Hıristiyan değildirler. Töreleri ve yasaları birdir.

Eski adıyla **Abraxa**, yeni adıyla **Utopia** olan ada, "ortasına düşen en geniş yerinde iki yüz mildir. Bu genişlik, adanın iki yanına doğru hayli sürüp gider. Sonra, uçlara doğru daralmaya başlar. Öyle ki, ada, beş yüz millik bir yarım çember olur ve iki ucunun arası aşağı yukarı on bir mil çeken bir hilâl biçimini alır."(157)

Bilge hümanist **Raphael Hythloday**'ın derin hayranlığını kazanan **Utopia**'da, hepsi de aynı plana göre yapılmış, kalın ve yüksek duvarlarla çevrili 54 kent vardır. Bunların her biri birer yönetim, eğitim, tecim ve işleyim özeğidirler. Bunlardan, "alçak bir tepenin tatlı yamacında ve dört köşemsi bir biçimde kurulmuş"(158) olanı adanın tam ortasındaki Amaurote, Utopia'nın başkentidir.

54 kentten her birinin en az 20 millik ortak toprağı vardır. Halk bu toprakların sahibi değil, yalnızca çiftçisi ya da işçisidir. Tarlaların ortasında, kentin nöbet sırasıyla ve iki yıllığına yolladığı işçilerin oturdukları çiftlik evleri bulunur. "Her çiftçi birliğinde, kadın ve erkek en az 40 özgür kişiyle 2 köle vardır." Canlı hayvan kesimleri dahil, "bütün aşağılık, güç ve ağır işleri köleler yaparlar."(159)

Kentlerdeki sokaklar boyunca uzanan iki kapılı ve bahçeli evlerde, kilit diye birşey yoktur. Çünkü evlerde bulunan ne varsa, onlardan hiçbiri özel değil, kentteki herkesin malıdır. "Utopialılar, ev bark konusunda ortaklık ilkesine bağlıdırlar. Özel mülk düşüncesini kökünden yok etmek için her on yılda bir, adçekme yoluyla ev değiştirirler."

Her kent 4 eşit bölge ya da mahalleye bölünmüştür. Her mahallenin ortasında, içinde ne aranırsa bulunan bir pazar vardır. Her ailenin başı herhangi bir para ödemeksizin, kendisine ve birlikte oturanlara gereken malları bu pazar yerinden alıp götürür. Herşey alabildiğine bol olduğu için, "parasız pulsuz bir ortak yaşama düzeninin"(160) egemen olduğu Utopia'da, açgözlülüğün ve yoksulluğun yok edilmiş olması nedeniyle, hiçkimse gerektiğinden daha çoğunu istemez. Kaldı ki buna yöneticiler de izin vermezler.

Başta kral Utopus olmak üzre, bütün adalılar birörnek giyinirler. "Yalnız kadınla erkeğin ve bekârla evlinin kılıkları değişir. Her aile giyeceğini kendisi yapar. Giysilerde hem güzellik, hem de rahatlık aranır."(161)

Gün, 4 eşit parçaya bölünmüştür. Üç saat öğleden önce, üç saat de öğleden sonra olmak üzere, yalnızca 6 saat çalışılır. Güçsüz oldukları için kadınlar daha çok yün ve keten işlerinde, erkeklerse güç olan işlerde çalışırlar. "Akşam saat sekizde yatıp, tam sekiz saati uykuya verirler. Çalışma, uyku ve yemek saatleri dışındaki sürezi, herkes istediği gibi kullanabilir."(162)

54 kentin her biri altı bin aileden oluşmaktadır. Civcivlerini bile yumurtaları kuluçkaya koymadan çıkarmanın yolunu bulan uslu Utopialılar, kentlerdeki nüfus sayısının artmasına izin vermezler. Tüm önlemlere karşın gene de böyle birşey olursa, fazla nüfusu insan sayısı az olan kentlere aktarırlar. Bütün adada nüfus artarsa, "o sürez her kentten bir takım yurttaşlar seçilir ve bunlar, boş toprakları olan bir yerde, Utopia yasalarına uygun yeni bir kent kurarlar."(163)

Temeli aile olan Utopia toplumunda, "aileyi en yaşlı adam yönetir. Karılar kocalarına, çocuklar anne ve babalarına, gençler de yaşlılara hizmet ederler." Öğle ve akşam yemekleri, kimi özel durumları olanların dışında, topluca halkevlerinde yenir. Bu evlerde "yemekleri pişirip kotarmak ve herşeye çeki düzen vermek ödevi, sırasıyla her ailenin kadınına düşer." Fakat, ağır ve güç işleri, gene burda da köleler yapar. Bunların yanında, "evlenemeyecek kadar küçük olan bütün kız ve erkek çocuklar, sofrada hizmet ederler. Daha da küçük olanlarsa, uslu uslu sofranın çevresinde ve ayakta durup kendilerine verilenleri yerler."(164)

Bir kadını kocasının gözünde büyüten şeyin güzellik değil, dürüstlük ve alçakgönüllülüğün olduğu bu adada,

"kadınlar on sekiz, erkeklerse yirmi iki yaşlarından önce evlenemezler." Evlilik, eşlerin birbirlerini aldatması, onlardan birinin dayanılamayacak kadar huysuz olması ve eşlerin birbirleriyle ayrılma konusunda anlaşmaları halinde bozulabilir. Ama bütün bunlar, "evliliğe son verir"(165) yaklaşımı içinde olan Utopialılarda, yöneticiler kurulunun izniyle gerçekleşebilir.

Ayrılan eşlerden suçlu olanı "hem yaşamının sonuna kadar herkesin gözünde rezil olur ve hem de bir daha hiç evlenemez. Üstelik salt bedeni sakatlandı ya da bir illete tutuldu diye de bir adamın karısını bırakmasına izin verilmez."

"Evlilik kurallarına bağlı kalmayanlar, en ağır cezaya çarptırılıp, köle edilirler."(166)

Suçlu eşin pişmanlığı kabul edilirse, başkan onu yeniden özgür kılabilir. Ama suç yinelenirse, artık suçluyu ölüm cezasına çarptırmaktan başka yol kalmaz.

Kısaca dendikte, çok karıyla evlenmenin kesinlikle yasaklandığı, aile kurumunun kutsal bilindiği, sadakatsizliğin kölelikle cezalandırıldığı, evlilikte saf ve eldeğmemişliğe önem verildiği **Utopia Cumhuriyeti,** bağımsız 54 İl'den oluşan Demokratik bir **Federasyon**'dur. Federasyonda uygulanan yasalar az, fakat yeterlidir. Özeksel uganca (hükümet) her İl'den seçilen, üç üyeden oluşan 162 kişilik bir **Senato**'dan ibrettir. **Senato,** her yıl genel ve bölge meclislerinin üstesinden gelemediği sorunları çözmek üzre, başkent **Amaurote**'de toplanır. Kamu maliyesiyle de gene **Senato** ilgilenir.

"Otuz aile her yıl, eski dilde Syphogrant, yeni dilde Philarch denilen bir baş seçerler. On Syphogrant, üç yüz aileyle birlikte, eski dilde Tranibore, yeni dilde Başphilarch denilen birisinin buyruğu altındadırlar. İki yüz Syphogrant, en dürüst, en uygun kimseyi seçeceklerine ant içtikten sonra, halkın gösterdiği dört adaydan birini,

gizli oyla Başkan seçerler. Kent dörde bölünmüş olduğu için, her bölümün bir adayı Kurultaya sunulmuştur. Başkan, zorbalığa kaçmadığı sürece, yaşamı boyunca yerinde kalır. Tranibore'larsa her yıl seçilirler, ağır bir neden olmadıkça da değiştirilmezler. Bütün öbür görevliler de bir yıllıktır. Tranibore'lar her üç günde bir, gerekirse daha sık, Başkan'la birlikte toplanır, ülke işlerini görüşürler."

"Kurultay'ın her toplantısında iki Syphogrant hazır bulunur ve bu iki halk temsilcisi her toplantıda değişir. Kamuyu ilgilendiren işler, Kurultay'da üç gün tartışıldıktan sonra karara bağlanır. Kurultay ve büyük halk toplantıları dışında, bir araya gelip memleket işlerini konuşmak ölümle cezalandırılan bir suçtur."

"Önemli sorunlar önce Syphogrant'ın seçim bölgelerine sunulur. Syphogrant'lar durumu ailelerine anlatırlar. O sürez sorun halk kurultayı önüne getirilir ; ondan sonra da Syphogrant'lar aralarında görşüp kendi düşüncelerini ve halkın isteğini yüksek Kurultay'a sunarlar. Kimi sorunlar da bütün ada halkının önüne getirilir."(167)

Tarım, **Utopia** erkyurdunun ekonomik temelidir. Kadın ve erkek bütün Utopialılar, usta birer tarımcı olmak gücemindedirler. Kentler, ailelerden oluşur. Evlenen kız, kocasının evine gider. Erkek çocuklarsa kendi ailelerinde kalır. Aileyi, en yaşlı erkek yönetir. O bunarsa yaş bakımından hemen sonra gelen onun yerini alır.

Thomas More'un ve bu **Utopiasından** sonra yazılan önemli düşlemcelerden biri de **Francis Bacon**'ın kaleme aldığı **Yeni Atlantis**'tir. Yapıtını 1624'lerde veren **Viscount St. Albart Francis Bacon**, başka çalışmalarında da aile ve kadın erkek ilişkileri üstünde durmuştur.

Ataklığı, bilgisizlikle bayağılığın çocuğu olarak niteleyen **Bacon,** her alanda ılımlılığı öğütlemekte, ancak,

"yeni ilaçları kullanmak istemeyenleri yeni sayrılıklar bekler, çünkü sürez yenilik üstüne yenilik getirir"(168) diyerek ilerlemeye de karşı çıkmamaktadır. İngiliz toplumunun çelişkiler, çatışmalar ve apansız değişmelerle çalkalandığı yeniliklerle dolu bir döneminde yaşayan **Bacon**'a göre, hele "boş inanç, hiç kuşkusuz Tanrı'ya karşı işlenmiş bir ayıptır."(169) Bilimden yana olan Hıristiyan yazar, **Yeni Atlantis**'inde, **More**'un **Utapia**'sındaki gibi mülkiyet ilişkilerinin değiştirilmesini değil, bilimin üretime uygulanmasını esas almaktadır.

Dini bütün **Viscount**'un inancına göre, evlilikte gerçek sevgi insanlığı doğurur. Arkadaşça sevgi insanlığı yüceltir. Uçarı sevgiyse insanlığı bozar ve bayağılaştırır. Sevgiye yaraşık erdemli kadın, daha kurumlu ve daha çalımlı olur. Kadında erdemle yumuşaklığın en önemli koşulu, onun, kocasının uslu bir kişi olduğuna inanmasıdır. Kocasını aptal ve kıskanç bulan kadın, yumuşak ve erdemli olamaz.

"Sevgi, bir dış nedenin edimiyle birlikte olan Sevinç'tir. Kin ise, bir dış neden düşüncesiyle birlikte olan Üzüntü'dür. Seven, sevdiğinin yanında zevk duyar. Onun elinden tutmaya çalışır. Kin duyan, kininin konusunu uzaklaştırmaya çabalar. Onu yok etmeye çalışır"(170) diyen **Baruch Spinoza**'ya göre; Kıskançlık, sevilen şeye karşı çekememezlikle karışık olan Kin'dir. "Sevilen şeye karşı duyulan Kin, sevilen şeyden zevk duyduğunu düşlemlediğimiz kimseden etkilendiğimiz oranda büyük olur. Zira, ona karşı kinimiz, sevilen şeyden tiksinmeye neden olacaktır. Çünkü biz, bu şeyin bizim tiksindiğimizden Sevinç duyduğunu düşlemleriz. Üstelik, sevilen şeyin düşlemini tiksindiğimiz şeyin düşlemiyle birleştiririz. Bu sonuncu nedenin, genel olarak kadınlara karşı sevgide yeri vardır. Zira, sevdiği bir kadının başkasına

teslim olduğunu düşlemleyen kimse, yalnız yiyesisi yasakladığı için üzülmekle kalmayacak, aynı sürezde sevilen nesnenin düşlemini yarıştaşının utanılacak düşlemiyle birleştirmeye gücemli olduğu için bu kadından nefret edecektir."(171)

İşte bu nedenledir ki, kocasını kıskanç bulan kadın, yumuşak ve erdemli olamaz.

"Kadın, gençlikte kocasının sevgilisi, orta yaşlılıkta yoldaşı, yaşlılıkta ise bakıcısı olduğundan; erkek ne sürez olsa evlenmek için bir gerekçe bulabilir."(172) Kadınsa, belirli bir yaştan sonra evlenebilme şansını yitirir.

Evlilik, ne çokça istenecek kadar iyi, ne de tümüyle tepimleyecek kadar kötüdür. Özellikle din görevlilerinin hiç evlenmemeleri daha iyi olur. "Çünkü, hayırseverlik önce bir havuzu doldurmak güceminde kalırsa, çevresindeki toprakları kolay kolay sulayamaz."(173)

Yargıçlarla erkyurt görevlilerinin evlenip evlenmemeleri pek önemli değildir. Bunlar, kolay etki altında kalan ve rüşvete yatkın kimselerse, çevresinde dolaşan uşaklar, karılarından beklenen kötülüğün beş katını kendilerine zaten yaparlar.

Evlilik, girişilecek her büyük işe engeldir. Buna karşın, aile kurumunun hor görülmesi de insanlığı bayağılaştırır. "Karısıyla çocukları olan kimse, bir bakıma insanlık okulundan geçer. Evlenmemiş kimseler, olanakları kolay tükenmediği için daha yardımsever davranmaları gerekirken tam tersine daha acımasız, daha katı yürekli olurlar."(174) Bu bakımdan, işleri adam öldürmek olan askerlerin mutlaka evlenmeleri gerekir.

Yani, askerlerin daha az kıyıcı olmalarını sağlamak amacıyla evlenmelerini, din adamlarınınsa daha çok yardımsever olabilmeleri için bekâr kalmalarını gerekli gören **Bacon,** "kurnazlık, aşağılık ya da çarpık türden

bir bilgeliktir. Kurnazların bilge geçindiği bir erkyurttan daha dokuncalı hiçbir şey yoktur"[175] demekte ve her alanda bilimi egemen kılmak istediği **Yeni Atlantis** adlı düşlemcesine, "bir yıl kaldığımız Peru'dan yelken açarak Pasifik Okyanusu yoluyla Çin ve İspanya'ya doğru yola çıktık. Yanımıza, on iki aylık yiyecek almıştık"[176] tümceleriyle başlamaktadır.

Onların bu yolculuklarında, beş aya kadar yel istedikleri yönden eser ve işler de yolunda gider. Fakat daha sonra, güneyden doğuya doğru güçlü bir fırtına çıkar. Fırtına, gemiyi kuzeye sürükler. Yiyecekleri tükenir. Suların ortasında kala kalırlar. Ve birgün, sabahla birlikte, gözlerinin önünde düz bir kara parçasının uzandığını görürler.

Bensalem adası, işte burasıdır. Adadaki yerliler, **İbranice, Grekçe, Latince** ve **İspanyolca** konuşmaktadırlar. Utopialılardan ayrımlı olarak koyu birer Hıristiyan olan Bensalemliler, yolunu yitiren konuklarını, Yabancılar Evi adını verdikleri bir yerde kabul ederler. Bir Hıristiyan papazının yönettiği Ev, geniş ve güzel bir konaktır.

Adaya, otuz yedi yıldır hiç yabancı gelmemiştir. Bu bakımdan, Yabancılar Evi, çok varsıldır. Dolayısıyla, hepsi 51 kişiden ibaret olan konukları, orada ağırlamak sorun yaratmamaktadır.

Adanın gözbebeğini, **Süleyman Evi** oluşturmaktadır. Adını İbranilerin kralı Süleyman'dan alan Ev'e, **Altı Günlük Yapıtlar Koleji** de denmektedir. Bir tür **Dernek** ya da **Kolej** olan **Süleyman Evi**'nde, her türlü bilimsel araştırmalar yapma olanağı vardır. Burada bulunan **Yüksek Kurul**'un ereği, "olayların nedenleri ve gizli güdüleri hakkında bilgi edinmek, olası her şeyi yapabilmek için, insanın doğa üzerine egemenliğinin sınırlarını genişletmektedir.""[177]

Altın, gümüş, elmas, ipek ve baharat gibi özdeksel malların tecimini yapmayan Bensalemliler, görkemli bir törenle evlenirler. "Kendi kuşağından otuz kişinin yaşadığını gören kimselere, giderleri erkyurtça karşılanmak üzre, düğün yapma hakkı verilir. Tirsan dedikleri Aile Başkanı, düğünden iki gün önce seçtiği üç arkadaşını yanına alır. Düğünün yapıldığı yerin yöneticisi de kendisine yardım eder. Ailenin kadın ve erkek bütün üyeleri toplantıya çağrılır."(178) **Tirsan**, iki gün içinde onlarla ailenin durumunu görüşür. Aile bireyleri arasında herhangi bir sorun varsa, bu görüşmeler sırasında çözülür.

"Düğün gününde Tirsan, tüm aile bireyleriyle birlikte, erkekler önde ve kadınlar arkada olmak üzre, salona gelir. Bütün aileyi doğuran bir anne varsa, sandalyenin sağında özel kapısı, yaldızlı ve mavi kurşun çerçeveli bir cam penceresi olan yüksekçe bir oda içerisinde bir kafes arkasında oturur, fakat kendisi görülmez."

"Tirsan, birtahta oturur. Biraz bekledikten sonra, odanın aşağı ucundan bir çığırtkan gelir. Yanında iki delikanlı vardır. Çığırtkan yerlere dek eğilerek hazır olanları üç kez esenler. Kralın Aile Başkanı'na bağışladığı gelir, ayrıcalıklar, bağışıklık ve kamu görevlerini içeren buyrultuyu yüksek sesle okur."(179)

Genelev ya da benzeri yerlerin bulunmadığı **Bensalem**'de, en büyük törenler bile ancak birbuçuk saat kadar sürer. Tören bittikten sonra, günün geri kalan bölümü Adalılara özgü eğlencelerle geçirilir.

Her kentin yakınında bulunan **Adem** ile **Havva** havuzlarında, evlenecek çiftleri, onların yakın arkadaşlarının çıplak olarak görebildiği Bensalemlilere göre, "evlenme, yasa tanımayan isteklerin bir umarıdır. Fakat, insanların elinde kendi kötü isteklerine daha uygun bir ilaç olursa, evlenme hemen hemen ortadan kalkar."(180)

Bu bakımdan, Adalılar, Avrupa'daki evlilikleri beğenmezler. Buradaki insanların çoğu, ya gençliklerinin ilk ateşli yıllarında, ya da çağları iyice geçtikten sonra evlenirler. Evleniş nedenlerinde, çocuk yapma isteği de yok gibidir. Evlilikleri, drahoma, ün ya da kandaş edinme gibi nedenlerle yapmaktadırlar.

Bacon'ın sürezinde "varlıklı erkekler keyifleri istedikçe kapatma tutarlar ve sürezi gelince de onları salıverirlerdi. Bir kız, ele geçirdiği soylu bir kişiyi kendisine bağlamayı becerebildiğinde, varlığa, toplumda saygın bir yere ve çoğunlukla da siyasal güce kavuşurdu. Ödenecek bedel yüksekti ama, küçük kentsoylu bir tecimcinin kızı, bir tiyatro oyuncusu ya da düpedüz bir fahişe için denemeye değecek bir işti bu."(181)

Ancak, **Bensalem** adasının Hıristiyan halkı, bu tür davranışlara karşıydılar. Onlara göre, "çeşni değiştirme alışkanlığı evliliği sıkıcı yapar; bir tür yük ve vergi durumuna getirir. Yasal olmayan kösnü (şehvet), fırtınaya benzer; alevlerini büsbütün bastırırsanız söner. Fakat onu biraz havalandırırsanız kudurur." Üstelik, "namuslu olmayan kimsenin kendisine saygısı da olmaz. Bir insanın kendisine saygısıysa, dinden sonra, bütün kötü huyların en başta gelen dizginidir."(182)

Birden çok kadın almaya da izin verilmeyen Düşlemce'de, anne ve babanın onayı alınmadan yapılan evlenmeler geçerli sayılır. Ancak, böyle evliliklerin cezasını çocuklar çeker. Çünkü bu tür evlilikten doğan çocuklar, kalıtın ancak üçte birini alabilirler.

Kısaca dendikte, **Tudor** yönetiminden büyük destek alarak iyice çığırından çıkan varsıl tecimci sınıfından pek yakınmayan **Francis Bacon, Yeni Atlantis** adlı **düşlemce**siyle adamakıllı etkilendiği **Thomas More**'un **Utopiasındaki Cumhuriyetine** karşı, katı bir tekerklik kurmaktadır. Düşlemsel erkyurdununu "gücemli temel

yasaları, kurucu Süleyman'dan beri süregelmektedir. Bu toplumda, herşeyin üstünde yer alan bir bilimler genel kurmayının sağladığı tepeden inme mutluluk" öngörülmektedir. Gerçekten de burda bütün "toplumu teknik adamlardan, bilginlerden, sağaltmanlardan, askerlerden kurulu, tüm parçaları insan etkinliklerinden oluşan bir makine yönetir. Bu nedenle, Yeni Atlantis, birçok kimsenin içinde yaşamaya pek imrenmeyeceği bir mutlu adadır. Ancak, yazıldığı çağda bilimsel düşünceye getirdiği yenilik o günkü koşullar içinde büyük bir devrimdir."(183)

Thomas More'un **Utopia**'sı ve **Francis Bacon**'ın **Yeni Atlentis**'inden sonra, **Yeniçağ**'da kaleme alınan **Düşlemce**'lerin en ünlüsü, hiç kuşkusuz **Tommaso Campanella**'nın yazdığı **Güneş Ülkesi**'dir. **İtalya**'nın **Calabria** bölgesindeki **Stilo** ilçesinde dünyaya gelen **Campanella,** kalıtçısı olduğu Yenidendoğuş düşüncesini son sınırlarına kadar geliştirmiş ve bunu, İspanya zindanlarında 27 yıl yatarak ödemiş olan bir kahramandır.

Avrupa Katolik evreninin parçalanmasıyla başladığı yeni dünyayı hazırlayan politik, tutumsal ve ekinçsel olayların oluştuğu günlerde yaşayan ve hepsi de Latince yazılmış pekçok yapıtın sahibi olan yazarın en büyük yaratısı, hiç kuşkusuz, **Civitas Solis,** yani **Güneş Ülkesi** adını taşıyan düşlemcesidir. Yapıt, 1602'lerde yazılmış ve 1623 yılında da **Città Del Sole** adıyla yayımlanmıştır.

Güneş Ülkesi, Eflatun'un **Devlet**'i ve **Thomas More**'un **Utopia**'sıyla aynı düşünce çizgisi üzerinde, insanoğlunu mutlu bir yaşama kavuşturma yolundaki isteklerin en temiziyle yazılmış yapıtların başında gelmektedir.

XIV.yüzyılın ikinci yarısında **Roma İmparatorluğu**'nun çöküşünden sonra İtalya'nın başına gelenler hayli acıklı olmuş; Papalığın sonsuz doymazlıkları, yıkıcı bölme devinimleri ve kentler arası savaşımlar, dünyanın fethini bütün uluslar arasında Romalılar lehine verilmiş bir Tanrı yargısı olarak algılayan Dante'nin bu güzel ülkesini çok çekinceli bir duruma getirmiştir.

Tommaso Campanella, çağının en göze çarpan insanlarından biriydi. Yoksul bir ailenin çocuğuydu; daha küçük yaşlarındayken felsefeye merak sarmıştı. Yahudi sihirbazı **Abraham**'dan büyücülük öğrendi. Ondört yaşında Dominiken tarikatına girdi. Hümanistlerin iki yanlı kişiliği, açıkça onda da kendini gösterir. Nitekim o, bir yandan dinsel dogmalara inanırken, öte yapdan da deneysel ve usçu yöntemleri savunur.

"Onun yapıtı, More'un Utopia'sı örnek alınarak yazılmıştır. Eflatun, Devlet adlı yapıtını vatansever, soylu ve bilge bir kişi olarak, More ise Utopia'sını bir erkyurt adamı, katolik ve demokrat bir yazar olarak yazmıştı. Güneş Ülkesi, soyut bir düşünürün, bir keşişin ve bir usçu bilgenin ürünüdür."(184)

Civitas Solis'in baş kahramanı, dünyayı baştan başa dolaşan **Cenovalı** bir **Kaptan**'dır. Kaptan, gezilerinden birinde, **Tobrabana** adasına çıkar. Ada halkından korktuğu için, kaçarak **Ekvator**'un altında bir yere dek yürür. Orada çevresini sarıveren savgalı (silahlı) insanlar, kendisini **Güneş Kent**'e götürürler.

Kent, geniş ovanın ortasında yükselen bir tepenin üstüne kurulmuş ve kat kat çemberler biçiminde dağın eteklerine yayılmıştır. **Kent ya da Ülke**'nin en büyük yöneticisi, Hoh adı verilen bir **Başrahip**'tir. **Dünya** ve **Öbürdünya** işlerindeki yetkisi sınırsız olan bu insanın; **Pon**, **Sin** ve **Mor** adlarında üç de yardımcısı bulunmaktadır.

Yardımcılarından **Pon, yani Güç,** ordunun her türlü etkinliklerinden sorumlu olup savaş ve barışla ilgili işleri yürütmektedir.

Sin, yani Us, bağımsız uğraşıları, el zanaatlarını, bilim ve eğitim hizmetlerini yüklenmiştir.

Mor, yani Sevgi ise, "Güneşlilerin üreme işlerini düzenlemekle görevlidir. Kadınla erkeğin kusursuz bir soy yetiştirecek yolda birleşmelerini sağlamak, yiyip içecek, giyim kuşam ve cinsel alışverişle ilgili ne varsa onun yönetimi altındadır."(185)

Tüm insanları Hindistan'dan gelmiş olan **Güneş Kent**'te, kadınlar da dahil olmak üzere herşey ortaktır. Özel mülkiyet diye birşey olmayıp, yalnızca mallar üzerinde kullanma hakkı vardır. Herkes neye gerekim (ihtiyaç) duyarsa, onu, gereksindiği ölçüde alır. Toplum, duyulan gerekimleri yeterince sağladığı, yöneticilerin de hakkettiğinden daha çoğunu kişilerin almalarını engellediği için, hiç kimse başkasından armağan dahi alamaz.

"Onlara göre insanların bir evi, bir karısı, kendi çocukları oldu mu, mal mülk derdine düşerler. Bencillik, bunlardan doğar. Güneş Ülkeliler bencilliğin amacını ortadan kaldırmakla onu yok etmişler ve onun yerine ortak yaşama sevgisini koymuşlardır."(186) Bu bakımdan, barış ve mutluluk içinde yaşarlar.

Aynı yaştaki Güneşliler, birbirine kardeş, yirmi ikisini aşanlara Baba, bu yaştan aşağı olanlara da oğul derler. Yemekler, ortak sofrada yenir. Yaşlı bir kadınla yaşlı bir erkeğin yönettiği bu sofralara, önce kadınlar, sonra da erkekler oturur."

"Hırsızlık, adam öldürme, uygunsuz çiftleşme ve aktöresizlik gibi suçların ne olduğunu bilmezler. Onların birbirlerine yükledikleri iyilikbilmezlik, kötülük, saygısızlık, tembellik, asıkyüzlülük, huysuzluk, yeğnilik, dedikoduculuk ve yalancılık gibi suçların cezasıysa, yargıçla-

rın uygun görecekleri bir süre ortak sofradan uzaklaştırılmak ve kadınsız bırakılmaktır."

"Çiftleşme işi tek tek insanların zevki değil, toplumun yararı bakımından kapsamlı bir biçimde düzenlenmiştir. Bu konuda kimse yöneticilerin buyruğundan dışarı çıkamaz. Çiftleşmenin amacı insan soyunun korunması olduğu için, insan üretme işi insan teklerini değil, erkyurdu ilgilendiren bir sorundur."

"Kadın ortaklığı yatak ortaklığını da içermekle birlikte, bu ortaklık, ilk karşılaşılan kadının üstüne hayvan gibi saldırmak değil, soyun üremesiyle ilgili kurallara göre uygulanan bir ortaklıktır."

"Güneş Kentlilere göre döllenme işi savsaklanmaya gelmeyen ciddi bir iştir. Çünkü bütün erdemlerin gelişmesi, beden yapısındaki dengeye bağlıdır. Çiftleşme için uygun görülen sürezde, her erkek yasa gereğince kendi payına düşen kadınla birleşir ve bunu ten zevki isteklerini doyurmak için değil, erkyurdun iyiliği için yapar."(187)

Birleşmek için uygun sürez, yıldızların durumuna göre ayarlanır. "Üreme için aranan yaş, erkeklerde 21, kadınlarda 19'dur." Fakat 25 ile 53 yaşları arası, "bu kutsal görev için"(188) çok daha uygundur.

Ancak "çelimsiz kimseler için bu başlangıç süreleri uzayabilir. Öte yandan, cinsel istekleri aşırı olan kimi erkeklerin doğaya aykırı yollara sapmalarını önlemek amacıyla bu yaştan önce de kadınlarla yatmalarına izin verilir. Yalnız bu kadınların gebe ya da kısır olması gerekir. Yaşlı erkeklerle Başebeler, beden eğitimlerinde cinsel taşkınlık gösterenlerle isteklerini gizlice açıklayanlara, Mor'un buyruğundaki Başhekimin iznini almak kaydıyla kadın bulurlar."(189)

Onlara göre, "cinsel isteklerin doyurulması zina değildir. Öyle olsaydı, yalnız cinsel isteğini doyurmak için

karısıyla yatan koca da zina yapmış sayılırdı. Zina, ancak bir başkasının karısıyla yatmaktır."

"Bir erkek bir kadına tutuldu mu, birlikte gezip tozmalarına, konuşup eğlenmelerine, birbirlerine çiçek ve şiir sunmalarına izin verilir. Ama, çiftleşmeleri doğacak çocuklar için çekinceli olacaksa, o sürez her tür cinsel ilişkiye engel olunur. Kadın bir başka erkekten gebe kalmışsa, o sürez birleşmelerine izin verilir."(190)

Yalnızca "annelerle oğulların ve babalarla kızlarının birleşmeleri yasaklanan" bu ülkede, "kadınla erkeği birbirine bağlayan şey, ten isteklerinden çok daha içten, çok daha temiz bir dostluktur."

"Kadının güzelliğiyse, boy bos ve güçlü olmasındadır. Güzel görünmek amacıyla boyanan, boyunu yükseltmek için yüksek topuklu ayakkabı ve bacaklarının kusurunu gizlemek için de uzun giysi giyen kadınlar ölüm cezasına çarptırılırlar."(191)

Güneş Kent'te, "kadınlarla erkeklerin kılığı hemen hemen aynıdır. Yalnız kadınların dizleri kapalı, erkeklerinki açıktır." Oyunlarda ise, tıpkı askerler gibi "kadınlar da giysi giymezler. Görevliler bu oyunlarda yalnız kimlerin usta, kimlerin beceriksiz, kimlerin döllenmeye elverişli, kimlerin elverişsiz olduğunu değil, beden yapısı bakımından hangi erkeğin hangi kadına uygun olduğunu da görebilirler."

"Güneş Kentliler, iyice yıkanıp temizlendikten sonra her üç günde bir çiftleşebilirler. Bu çiftleşmelerde boylu boslu güzel kadınlar iri yapılı güçlü erkeklerle, şişman erkekler de sıska kadınlarla birleştirilir. Böylece, aşırılıklar arasında denge kurarak, soylarının bozulmamasına dikkat edilir."(192)

İsa, "yıkanmamış ellerle yemek yemek insanı kirletmez"(193) demişti. Burdan yola çıkan "Avrupa'nın babası ve Batı'nın koruyucusu" Nursia'lı Aziz Benedictus,

"sağlıklı olanların, özellikle gençlerin, yıkanmalarına çok ender izin vereceğini açıkladı."(194)

Manastırların birer aile, başrahipleri de onların babaları ilan eden, manastır topluluğunda özel mülkiyeti kaldırıp herşeyi ortak kılan Benedictusçuluktan sonra, İtalya tarikat ve Yoksul Kadınlar Örgütü kurucusu **Assisi'li Aziz Francesco** ise, "pisliği bir dindarlık belirtisi gösterdi ve pis gezmenin bir tür özvarlığa egemen olma yolu olduğunu savundu."

"İngiliz kralı **John** üç haftada bir, kraliçe **Elizabeth** de **Windsor Şatosu**'nda gerekimi olsun olmasın ayda bir yıkanırdı."

"XVIII. yüzyılda bile erkeklerin parfüm kullanmalarının en büyük nedeni, pis bedenlerinin kokusunu önlemekti. Eğreti saç takmalarının nedeniyse, saçlarının bitle dolu olması ve takmasaç pudralamanın, yıkanmanın yerini tutmasıydı."(195)

Bu nedenlerle, Campanella'nın cinsel ilişkiden önce çiftlerin yıkanmalarını istemesi ileri bir adım olarak kabul edilmeli ve olağan karşılanmalıdır. Olağan karşılanmalıdır, çünkü Tommaso, sexin, herşeyden önce temizlik isteyen bir etkinlik olduğunu anlayabilecek düzeydedir.

Evet, **Güneş Ülkesi**'nde "kendisiyle birleşmesi uygun görülen erkekten çocuğu olmayan kadın bir başka erkeğe verilir. Birkaç kez denendikten sonra kısırlığı anlaşılırsa orta malı olur. O sürez, böylelerine Üretme Kurulu tarafından ortak sofrada ve tapınaklarda bulunmak gibi aile kadınlarına tanınan haklar ve görevler tanınmaz. Böylece, kimi kadınların salt zevklerini doyurmak için kısırlığa heveslenmeleri de önlenmiş olur."(196)

"Özellikle yöneticilerle kendilerini yüksek bilgilere adamış bilim adamlarının; gücemli kafa çalışmaları ve sürekli düşünsel gerilimleri cinsel üretim güçlerini azalt-

tığı için onlardan olacak çocukların beden ve kafaca güçsüz kalmaları nedeniyle soyu üretme işine girişmeden önce hayli ve uzun bir cinsel perhizden geçmeleri gerekir. Onun için bu gibi kimselerin ateşli, sağlam, taşkın ve güzel kadınlarla birleşmeleri istenir. Sıcak kanlı, ateşli, taşkın yaradılışlı erkeklerse, şişman ve soğuk kadınlarla birleştirilmektedir."(197)

"Güneş batarken çocuklar odalara çıkıp yatakları hazırlar. Sonra, çiftleşecek erkeklerle kadın odalarına çıkar. Öğretmenlerinin öğütleri gereğince, dinlenmeye başlarlar. Yatak odalarına, kadınlar onlara bakarak soylu ve güzel çocuklar doğuralım diye Tanrı'ya yakarmaları amacıyla en ünlü erkeklerin yontuları konmuştur. Erkek ve kadın, çiftleşme saatine kadar ayrı ayrı odalarda uyurlar. Sürezi gelince, Başebe onların kapılarını açar. Çiftleşmeden önce, erkek döl tohumunu en az üç gün kötü şeyler düşünmemek, uygunsuz davranışlarda bulunmamak suretiyle temiz tutmak gücemindedir."(198)

Esasen kötü davranışlarda bulunanlar, sözgelişi "cinsel sapıklık yaparken yakalananlar ağır cezalara çarptırılırlar. Bunlar, başlarının yerine ayaklarını geçirdiklerini herkeslere göstermek amacıyla, iki gün pabuçlarını boyunlarında gezdirmeye yargılı kılınırlar."(199)

"Gebe kalan kadınlar 15 gün her türlü yorucu işlerden uzak tutulur. Yiyecek ve içeceklerini sağaltmanlar düzenler. Doğumdan sonra, genel doğumevlerinde çocuklarına kendileri bakarlar. Çocuklara iki yıl ya da daha uzun bir süre süt verilir. Sütten kesilinceyse, kız çocuklar kadın, erkek çocuklar da erkek eğitimcilere bırakılır."(200)

"Erkek ve kız çocuklar, hiçbir ayrım yapılmaksızın her türlü zanaat eğitiminden geçerler. Tüm çocuklar, yedi yaşına kadar ayakları çıplak, başları açık gezerler."(201)

"Bütün kol ve kafa işlerinde erkekler gibi kadınlar da ortaklaşa çalışırlar. Yalnız toprağı belleme, ekip biçme, hasat, bağ bakımı gibi ağır işleri erkekler görür. Hayvan sağma, peynir yapma, Kent'in duvarları dışında sebze ekip toplama, meyve devşirme, kumaş dokuma, örme, dikiş dikme, yemek pişirme, sofra kurma gibi işler de kadınlara düşmektedir."(202)

Kapitalizmin ilk yurdu İtalya'dan seslenen **Campanella**'nın kadınla erkeği ortaklaşa çalıştırması ve cinsel ilişkileri katı bir denetim altına almaya çalışması, çağına uygun bir davranıştır. Çünkü, **Yenidendoğuş** döneminin Saray yaşamı bile, çıkara dayanan evlenmelerle belirlenmektedir. Bu dönemde kızlar, tutumsal ve siyasal çıkarlar sağlamak amacıyla evlendirilmektedirler. "Böylelikle, Ortaçağ döneminin duygusal sevi kültü, Yenidendoğuş'ta yerini hoppa bir kadın tipinin serüvenine bırakmıştır. Kadının bir tutumsal çıkar aracı olarak kullanılması, onu Ortaçağ aktöreliliğinden geniş ölçüde uzaklaştırmış, çıkarcı ve gönül eğlendirici bir kadın tipi olarak kapatmalık kurumu, giderek yaygınlaşmıştır."(203)

Kapitalist ilişkilerin etkinlik kazanmasıyla birlikte toplumsal yapıda ve aile kurumunda beliren gelişmeler, düşüngüsel karşlığını aile ilişkileri, evlilik ve eşlerin konumlarını biçimleyen dinde bulmuştur. "Böylelikle feodal toplum koşulları içinde oluşan ve yeni ilişkilere ters düşmeye başlayan Katolik öğretisine karşı Protestan Düzeltimi gelişmiştir. Herşeyden önce daha laik ve hoşgörülü bir yaklaşımla aile üzerindeki Katolik baskıları kaldırarak ona gelecekteki bir ortak yaşamın başlangıcı değil, gündelik yaşamın gerekimlerini karşılayacak bir birliktelik olarak bakmıştır. Katolik öğretisinin tersine yeni ilişkilerin gerekim gösterdiği nüfus kaynağını yaratmak üzere bekârlığı değil, verimli evliliği kutsamıştır. Evliliği yeni

aile biçiminin öngördüğü tarzda bireysel ve gereğinde çözülebilir bir ilişki olarak anlayan Protestanlık, onun kendisinden beklenen işlevi yerine getirdiği sürece var olmasından yanadır."(204)

Gerçi Protestan öğretisi de evliliğe kutsal bir değer yüklemiştir ama, Katolik öğretisinin anladığı anlamda onu Tanrısal saymamıştır. Erkyurdun evlilik ve aileyle ilgilenmesini hoşgörüyle karşılamış, böylece, bekârlığın da değerini azaltmıştır. Nişan biçiminde aileler arası evlilik anlaşmasının yasal bir evlilik için yeterli olduğu görüşü, bir yandan evlenmeyi kolaylaştırırken, bir yandan da Kilise Yasası geleneği giderek etkinliğini yitirmiştir.

"Boşanma konusunda Protestan görüşü, Katolik Kilisesi'nin geliştirdiği evliliğin çözülemezliği anlayışından çok ayrımlı olmuştur. Protestanlık, boşanmayı yalnızca eşlerin yatak ve evlerini ayırmaları amacıyla değil, yeniden evlenmeleri amacıyla onaylamıştır. Zina, terk, eziyet ve karı koca görevlerinin yerine getirilmemesi gibi gerekçelere dayanması durumunda boşanma olağan sayılmıştır. Bununla birlikte, Protestan Düzeltimi'nin gerçekleştirildiği İngiltere'de bile 1857'deki Yurttaşlık Boşanma Yasası'na kadar boşanmalar Kilise ve Parlamento'nun kararına gerekim gösteren uzun işlemlerin sonucu olabilmiştir."(205)

"Tecim özgürlüğü, tecimcilere her istediklerini yapma yetkisini veren birşey değil, daha çok tecimcileri kayıt altına alan bir şeydir. Ama tecimciyi kayıt altına almak demek de tecimi engellemek demek değildir"(206) diyen Montesquieu'nün sürezinde bile, "Batı ülkeleri; Kapitalizm, Saltçılık ve siyasal alanda varlığı **Parlamentarizm** içinde kendini duyuran **Liberalizm**"(207) olmak üzere üç ana gücün etkisine girmişti. bu güçlerin çarpışması, kadın erkek ilişkileri ve aile kurumuna yepyeni bir içerik ve nitelik kazandırmıştır.

Bordeaux'lu bir türeci (hukukçu) ailenin oğlu Baron Montesquieu, gücünü çoktan yitirmeye başlayan Soyluları tutuyordu. Onların yerini almaya hazırlanan Kentsoyluların önündeyse siyasal ve tutumsal olmak üzere iki temel sorun belirmişti. Yüzyılların çürükçeleştirdiği tutumsal sorun öyle pek kolay çözülecek gibi gözükmüyor, siyasal sorun da artık uganlığı Kentsoylularla paylaşma sürezinin geldiğini gösteriyordu.

Bütün yaşamı boyunca kötülük ve tüzesizliklerin kaynağı bildiği yönetim biçimine, bağnazlıkların kökeni yerleşmiş dinlere, insanları düşlem kırıklığına uğratan doğaötesine, buyurganlığa, savaş çılgınlıklarına, hoşgörüsüzlüğe, işkence ve eşitsizliğe saldıran özgür düşünceli ve usta tarihçi **Voltaire**'in geleceklerini iyi sezinlediği yüksek Kentsoylular, erkyurdun kendi ellerine geçmesi sürezinin çoktan geldiğini anlamışlardı. Çünkü, "âşâr, toprak köleliği, derebeylik hakları, vergilerin kötü dağıtılmış olması tarımı sıkmakta, bundan da bütün tutumsal (ekonomik) etkinlikler az çok dokuncaya uğramaktaydı."(208)

Tecim kentsoyluları, çalışma ve girişim özgürlüğü istiyorlardı. Fakat, türlü yasal görenekler, iç gümrükler, değişik ağırlık ve uzunluk ölçüleri, dildeki söylem ayrılıkları tecimi sıkıyor, ulusal pazarların oluşmasını da engelliyordu. Kentsoylular, bunların yanında, bilimsel düşünce ve çalışmaların da Kilise ile erkyurdun sıkı denetiminde olmasından yakınıyordu.

Oysa, "1775-1789 yılları arasında **Paris Parlamentosu** tam 65 betiği yasaklamıştı. Bu parlamento, "yazarlar artık herşeyle savaşıyorlar. Herşeyi yıkmayı ve devirmeyi iş edinmişler diyordu."(209) Kentsoylularsa kendi çıkarlarıyla us (akıl) ve onun birinci sınıf ürünleri arasında tam bir özdeşlik bulunduğu kanısındaydı.

Otuz altı ciltlik görkemli **Doğa Tarihi**'nin yazarı **Buffon**'un, "yoksulun gücemli gerekimleri için ödediği parayla, para babalarının keselerini dolduran para, sayılamcıya (Mathématicien'e) göre aynı cinsten iki birimdir. Ama aktöresel bakımdan birincisi altın değerindeyken, ikincisi metelik etmez"[210] biçimindeki sözleri kuşkusuz doğruydu. Fakat egemen sınıflara bunu anlatmanın bir yolu henüz bulunamamıştı.

Yasaklanan yapıtlardan biri de **Montesquieu**'nün, **Yasaların Özü Üzerine** adlı betiğiydi. 1748 yılında **Cenevre**'de basılan yapıt, "Ola ki beni tanırlarsa, adımı öğrendikleri andan itibaren artık yokum. Susarım, benden bir sözcük bile alamazsınız"[211] diyen yazarın kişiliğine uygun olarak imzasız yayımlanmış ve iki yılda yirmi iki baskı yapmıştı. Bir yandan, "Cumhuriyette erdem sözünden vatan sevgisini, yani eşitlik sevgisini kastediyorum" diyerek çoğu.cu yönetimi öven, öte yandan da "içinde yaşadığım ülkede beni dünyaya getirdiği, bana sevdirdiği kişilere boyuneğmeyi istediği için Tanrı'ya şükretmekten kendimi alamıyorum"[212] diyerek, parayı pullaştıran kırımcı buyurganlara yaltaklanan Montesquieu, önce Sorbonne, daha sonra da Roma bağnazcılarınca yasaklanan yapıtında, bir tüze (hukuk) adamı olarak yasaların kaynaklarını deşeliyor, ilkelerini saptamaya çalışıyor, çağlar boyunca nasıl geliştiklerini inceliyor, türlü ülke ve sürezlerde ne biçim yorumlandıklarını gözden geçiriyordu.

"Dostluk, duygulu ve erdemli iki insan arasında kendiliğinden oluşuveren bir anlaşmadır"[213] diyen yakın arkadaşı **Voltaire**, "düşlem gücünün yarattığı bir bölümlemeye dayanan betikte gördüğüm yanlışlar sayıp dökmekle bitmez. Doğru dürüst yürüyecek yerde sıçrıyor, aydınlatacak yerde ışıldıyor, yargılayacak yerde yeriyor" dedikten sonra, "bütün kusurlarına, bütün eksikleri-

ne karşın bu betiğin insanlar için çok değerli olması gerekir. Çünkü büyük **Bossuet** de dahil, Fransa'daki yazarların çoğu düşünmedikleri şeyleri yazdıkları halde, Montesquieu yalnız düşündüğü şeyleri yazıyor. Bütün insanlara özgür olduklarını anımsatıyor. İnsanlığa, yeryüzünün büyük bölümünde yitirdiği niteliklerini gösteriyor. Boş inançlara karşı savaşıyor. Aktöre ilkeleri aşılıyor."(214) diyerek, **Yasaların Özü Üzerine**'yi övmekten de geri durmuyordu.

İngiliz parlamento dizgesini öven, krallığın uganlığını korumakla birlikte onun elinde tuttuğu üstün hakları ülkenin Soylu ve Kentsoylularıyla da paylaşması gerektiğini savlayan Montesquieu'ye göre, nerede iki kişinin gönenç içinde yaşayabilecekleri bir yer varsa, orda, kesinlikle evlenme olayı da olur. Çünkü aile kurumu, bir tür mülktür. Çocukları evlendirmek, bu kutsal mülkün başı olarak Baba'nın görevidir. "Babaların bu konuda Evet ya da Hayır demeleri, çocukları üstündeki egemenliklerine, yani Mülkiyet Hakları'na dayanır."(215) Baba, mülkünü kendi kanından gelen birine bırakabilmek için erkek çocuk elde edinceye kadar uğraşır.

Aile, çocukların bakımını üstlenecek bir babayı belirlemek amacıyla var olmuştur. bu bakımdan, "evlenme sonunda doğan çocukların babaya bağlı olmaları, us (akıl) ve düşünbilime uygun düşmektedir. Evlenme yoksa, işte o sürez doğan çocuklar anneye bağlı olurlar."(216)

İran Mektupları adlı yapıtında, "sanki kadınlara hep buyruklar vermek için bu dünyaya gelmiş gibiyim"(217) diye bağıran ünlü bilge, yasa dışı çocuk yapmak isteyen kadınların gerek duyacakları utançtan, buyrunç (vicdan) acısından, dişi olmanın verdiği sıkıntılardan, yasaların ağırlığından ve gerekse onları bakabilecek özdeksel olanaklardan yoksun bulunmalarından ötürü bin türlü engelle karşılaştıklarını, dolayısıyla yasa dışı

birleşmelerin üremede önemli bir işpayı yüklenemeyeceğini yazmakta, ama gene de sağlıklı çoğalmayı sağlayabilmek için tüm insanların cinsel bakımdan kendilerine egemen olmalarını istemektedir.

Evlenmeye karar veren gençler, anne ve babalarından kesinlikle izin almalıdırlar. Kaldı ki Fransa'da, "manastır yaşamı olduğu için, kızlar, büyüklerinin seçtiği kişiyle evlenmek istemezlerse gidip manastıra kapanabilirler. Yani anneyle babanın olurlarını buyuran yasa, bu ülkede daha kolay uygulanabilir."(218) İngiltere'deyse, durum daha değişiktir: "Çünkü orada, manastır yaşamı diye birşey olmadığı için, evlenmek istemeyen kızların varıp manastıra kapanmaları ya da kapatılmaları olanaksızdır. Bu nedenle, İngiltere'de kızlar, anne ve babalarına danışmadan uslarına geldiği gibi evlenebilmek için çoğu sürez yasalara aykırı davranmaktan çekinmezler."(219)

Kadın, eğlence yaşamına ve özgürlüğe ancak evlendikten sonra kavuşabilir. Cehennem olup yakan, melekleşip erkeğin canına can katan, şeytanın aracı, belki de ta kendisi olan kadının evlenip birisine bağlanmaktan öte hiçbir usçu umarı yoktur!...

Kadınlar, usları olduğu halde düşünemeyen, yürekleri olduğu halde duyguları olmayan, gözleri olduğu halde bakmaktan korkan, kulakları olduğu halde söylenenleri duymayan, salt anlamsızlıkları sergilemek için toplum içine çıkan, sürekli olarak da anlamsız söz ve öğrence (ders) dinlemeye yargılı yaratıklardır.(220)

Onların tek üstüklükleri, doğanın kendilerine cömertçe sunduğu güzelliklerinden ileri gelir. Erkeğin güce dayanan egemenliği yer ve süreze bağlı olarak sınırlı iken, kadının bu savgası süreklidir ve tüm dünyayı kucaklar. Doğa, hiçbir kayrasını esirgemediği erkeğe sınırsız istekler verirken, hırsın ateşiyle yaktığı kadını da onu erin-

ce kavuşturması için canlı bir araç durumuna getirmiştir. Nerede olursa olsun tüm erkekler, dinginlik ve mutluluklarını sağlayabilmek için kadının parlak tenine, kösnü kaynağı yumuşak dudaklarına ve gönül alıcı avutmalarına her sürez görümlü olmuşlardır.

Ancak, "Hıristiyan uluslarının bir yandan evliliğe büyük kutsallıklar yüklerken, öbür yandan da cinsel yaşamdan uzaklaşmalarını alkışlamaları çok kötü bir karşıtlıktır."(221) Çünkü bu tür yaklaşımlar, özellikle Katolik ülkelerdeki evlenmeleri azaltmış ve ekonominin gereksindiği taze emek gücünün yeterince artmasını engellemiştir. Oysa, her yeni insan daha çok üretim, daha çok vergi, daha çok tecim ve daha çok gelir demektir. Nitekim, din görevlilerinin evlenip çocuk yapmalarına olanak tanıyan "Protestanların ödedikleri vergiler daha görkemlidir. Çünkü o ülkelerde, erkyurtlarına vergi ödeyenlerin sayısı daha çoktur. Avrupa'nın durumuna bakılırsa, Katolik dini, beş yüz yıl daha yaşamayacaktır."(222)

Katolik din görevlilerinin evlenmemelerini kıyasıya eleştirirken, büyüklerinin kendileri için seçtiği erkekle birleşmek istemeyen kızların manastıra kapanmalarını öğütlediğini unutuveren önbilici (kâhin) **Montesquieu**; "sevi, iki bağırsağın sürtüşmesinden ibarettir"(223) diyen **Buffon**'u yalanlarcasına, "ey kadın, senden başka hiçbir yaratık kucaklamasını bilmez. Özellikle dudakların, sonsuz bir kösnü(sex) kaynağıdır. İşte bu özellik, çiftleşmek için sana özel bir üstünlük veriyor"(224) diye kıvranan **Voltaire**'in "cılız us" diye küçümsediği o büyük yetisini baskı altından kurtarabildiği sürez kadınlar hakkında şunları da yazabilmektedir:

"Erkeklerin, kadınlar üzerinde sahip oldukları egemenlik, gerçek bir kıyıcılık, düpedüz bir ezinç ve baskıdan başka birşey olamaz. Onlar, bize göre çok daha ince, çok daha yumuşak oldukları için egemenliğimiz altı-

na girmişlerdir. Kadınlar, sahip oldukları bu üstünlüklerinden dolayı bize göre çok daha yüce bir insanlığa ve kavrayışlı bir yargılama gücüne de sahiptirler. Biz erkekler, eğer gerçekten usa uygun ve acımalı davranabilseydik, kadınların bu nitel üstünlüklerini dikkate alır, kendilerinden güç yoluyla aldığımız egemenliklerini de geri verirdik."(225)

Bir yandan kadınların beyinsiz ve güzel birer zevk aracı olduklarını savlarken, öte yandan da erkeklerden üstün olduklarını söyleyebilen koca Montesquieu'yü, Yeniçağ aydınlarının temel özyapılarından biri olan çelişkileri içinde, perhizini turşuyla sürdüren bir sayrıya benzeterek belki de hoşgörmek gerekmektedir.

Kadın ve erkek ilişkileriyle aile kurumu üstünde çokça kafa yoran **Montesquieu**'nün çağdaşlarından biri de **Jean-Jack Rousseau** idi. **Rousseau**, 1712'de Cenevre'de doğmuştu. 1550'lerde Fransa'dan İsviçre'ye göçen Protestan bir ailenin çocuğuydu. Huysuz ve kararsız bir adam olan babası hem dans öğretmenliği hem de saatçilik yapıyordu. İstanbul'a kadar gelerek Osmanlı Sarayı'nda beş yıl saatçilik yaptığı söylenir.

Annesi, **Rousseau**'yu doğururken ölmüştü. Hayırsız baba da oğluyla pek ilgilenmiyordu. Çocuk on yaşına gelende, onu Protestan papazı Lambercier'ye bırakarak çekip gitti.

Küçük **Rousseau,** hiç okula gidemedi. Zeki, atak, biraz da geçimsiz bir çocuktu. Okumayı kendisi öğrendi. Yaşamını kazanmak gücemindeydi. Önce bir tutanakçının yanına girdi. Sonra bir gravürcüye çırak oldu.

Bir akşam gezintisinden dönüşte, kentin kapılarını kapalı buldu. Savoie'li bir papaz, onu, yanına aldı. Bir süre sonra da Annecy'de oturan **Madame de Warens**'in yanına gönderdi. Genç kadın, **Rousseau**'yu, To-

rino'daki Katolik çömezlerin kaldığı konukevine yerleştirdi.

O da babası gibi serüveni seviyor, herhangi bir yere kök salmaktan hoşlanmıyordu. Annesi yerine koyduğu **Mademoiselle Lambercier** ile yaşadığı söylenen özezer (masochiste) bir yaşamdan sonra, **Madame de Warens**'le zina yapmanın korkunç boğuntularına tanık oldu. **Mademoiselle Larnage** ile kurduğu ilişkinin de etkisiyle Venedik'e gitti. Burada, korku ve sinir bunalımları içinde, kızların arkasında dolanıp durdu. Bir süre sonra döndüğü Paris'te, **Madam d'Epinay** ile **Madame d'Houdetat**'ya yaklaştı. En sonunda da bir handa çamaşırcılık yapan **Thérèse Le Vasseur**'de karar kıldı. Ondan doğan beş çocuğunu **Kimsesizler Yurdu**'na yerleştirdi. Çocuklarına karşı takındığı bu tavır, **Rousseau**'nun en çok eleştirilen yönlerinden biri olmakla birlikte, Yeniçağ soyluları arasında bu tür davranışlar hiç de yadırganan bir olay değildi.

"XVIII. yüzyılda, çocukları bırakmak sık sık görülen bir şeydi. Buffon'a göre, bırakılmış çocukların sayısı yirmi bir yılda, 3233'ten, 5604'e çıkmıştı. 1772'de, Paris'te doğan çocukların yüzde kırk üçü bırakılmıştı. Bunlar, d'Alembert'e göre, manastır yakınlarına ya da kilise avlusuna bırakılırlardı. Çocuk bırakmak, Latin ülklerinde suç değildi. Çocuk düşürmek, pek yaygınlaşmamıştı. Çocuğu bırakabilme kesinliği, yasa dışı gebelikleri kısa sürezde unutulan geçici bir üzüntü durumuna getiriyordu. Bu durumun, yasal birleşmelerin sürekliliği ve istenen sayıda asker ya da emekçi sağlamak gibi çifte yararı vardı."(226)

Rousseau, çocuklarını yetiştirmek için ayıracağı sürez ve olanakları, kendisini geliştirmek için değerlendirdi. Parlamento'nun soylu üyesi büyük toprak sahibi **Montesquieu** eski düzene büyük ölçüde bağlı kalıyor,

atak **Voltaire** ise krallığa karşı kentsoyluların yanında vuruşuyordu. Tanrı'nın elinden çıkan herşey iyidir, onları insanoğlu yozlaştırır ilkesinden yola çıkan **Rousseau**, her ikisinden de ileri gitti ve gerek bilge, gerek ozan olarak öncü olma niteliğine sahip oldu. O, düşünce tarihinde önemli yeri olan **Bilgilik (Encyclopédie)**'çilere karşı yüreğin isteklerini, buyruncun buyruklarını, yaratılanla yaratan arasında doğa aracılığıyla kurulan kendiliğinden ilişkileri öne sürdü. Özgürlük ve gücemli eşitliği savunarak, küçük kentsoylu yığınlarına sağlıklı bir düşüngü (ideoloji) vermeye çalıştı. En temiz devrimci diye bilinen **Marat**'lar, **Robespierre**'ler, **Saint Juste**'ler, hep onun düşünceleriyle beslendiler.

Cumhuriyet'ten yanaydı. Özgürlüğü, sade vatandaş için de istiyordu. Uganlığı bütünüyle halka veriyor, bireyi mülkiyeti kötüye kullanma eğilimlerini ezmek, kalıt hakkındaki yasaları bir an önce hazırlamak ve geliştirilmiş bir vergi düzeni aracılığıyla toplumsal dengeyi sağlamak görevlerini doğrudan doğruya erkyurda yüklüyordu. Toplumu iyileştirebilmek için herkesin gereksindiği şeylere sahip olması gerektiğini söylüyor, kimsenin hiçbir şeye görümlü kalmaması koşulunu ileri sürüyordu.

İnsanların yönetenler ve boyuneğenler, aldatanlar ve aldatılanlar diye iki sınıfa ayrılamayacaklarını; herkesin kendi çıkarları üzerinde aydınlanma hakkına eşit olarak sahip olduğunu; uganlığın hiçbir gerçeği saklayamayacağını savunma öncülüğü ve bu ilkeleri artık unutulmaması gereken "gerçekler arasına koyma onuru, gerçekten Rousseau'nundur.""[227]

Ancak, 1755'te yayımlanan **İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı** adlı yapıtında, "köle bir kadının çocuğunun da köle doğacağını ciddi ciddi söyleyen türeciler, insanın insan olarak doğmayacağına, başka terimler

kullanarak karar vermişlerdir"[228] diyebilen Rousseau, söz kadın erkek ilişkilerine dayandıkta, tam bir tutucu kesilivermektedir:

"Kadın, erkeğe bağlı olmak, onun haksızlıklarına boyuneğmek için yaratılmıştır. Onlar, olumlu bilimlerde başarılı olmak için gereken doğru görüş ve özene sahip değildir. Cinsel görevlerde, erkeğin koyduğunu sandığı eşitsizliklerden, kadının yakınmaya hakkı oyktur. Karnında çocuk taşımaya gücemli kılınmış olanın, öbürüne karşı sorumlu olması, doğanın gereklerindendir. Her kadının da dört çocuk doğurmasını sağlamak, kesinlikle gereklidir. Çünkü, kadının yaratılışındaki asıl amaç, dünyaya çocuk getirmektir. Doğa ve aktörenin genel yasalar aracılığıyla kadının analık durumunu korumasından başka ne amacı olabilir? Kadın, kadın olarak kaldıkça üstün, erkeklik savına kalkıştıkça geri kalır. Kadınla erkek, kuşkusuz birbiri için yaratılmışlardır. Fakat, karşılıklı ilişkileri eşit değildir. Kadınlar, doğanın kendi yasası açısından, erkeklerin yargı ve koruması altındadırlar. Erkek, devinimlerinin tek sorumlusudur. Başkalarının söylediklerine kulak asmayabilir. Kötü bir üne kavuşan kadınsa, sonradan namusluluğa dönme olanağını yitirir. Erkeklerin hoşuna gitmek, onlara yararlı olmak, kendilerini sevdirmek ve saydırmak, küçükken büyütmek, büyüyünce bakmak, avutmak, yaşamı zevkli kılmak... İşte kadınların görevleri."[229]

Rousseau'nun, 1762 yılında yayımlanan **Emil** adlı yapıtında yer alan bu satırlardan gocunmayan **Paris Parlamentosu,** betiğin **Savoie Rahibi** bölümünü beğenmeyerek yakılmasına karar verdi. Tutuklanmaktan çekinen yazar, İsviçre'ye geçmek istedi ama, Paris'ten sekiz gün sonra, Cenevre Parlamentosu da bir mahkûmiyet kararı çıkardı. Cenevre'yi Sorbonne, Sorbonne'u Paris Başpiskoposu, Paris Başpiskoposunu da Hollanda ugancası izledi.

Aslında, özellikle Paris Parlamentosu'nu kızdıran olay, **Rousseau**'nun yapıt üstüne imzasını atmış olmasıydı. Çünkü o sürezler, özellikle bu tür yapıtlar, yazarı saklanarak yayımlanıyordu. **Montesquieu** bile, sözgelişi **Yasaların Özü Üzerine** adlı betiğini kendi adını yazmadan yayımlamıştı. "Onur, varlığımızı koruyan araçtır"(230) diye şişinen **Voltaire** ise, hemen hiçbir yapıtına imzasını atma yürekliliğini gösterememiş, baskı altında kalınca da onları tepimleyivermişti.

Emil'deki Savoie Rahibi başlıklı bölümde, **Calvinist** bir gencin sıkıntı dolu serüvenleri anlatılıyordu. Dinini değiştirerek sürüklendiği kötülüklerden dolayı bir bakımevine hapsedilen genci oradan kaçıran rahip her şeyini kendisiyle paylaştığı delikanlıya, "özbenliğimizi şu ya da bu doğal gerekimlerden yoksun bırakmaya çabalamak boşunadır. Örneğin ben, ta baştan beri, evlenmeyi, doğanın ilk ve en kutsal yasası saydım ve bu yasayı kutsadım. Fakat ne yazık ki, bu kutsal yasaya uymaktan, beni yasaklamışlardı. Bu kez de başkalarının evlenmelerine gösterdiğim saygıdan dolayı suçlandım. Tutuklandım ve afaroz edildim"(231) diyor; **Descartes**'tan, felsefeden, doğaötesinden söz açarak, nasıl olup da inançsızlığa düştüğünü anlatıyordu. Paris Parlamentosu, **Rousseau**'nun biraz da kendisini anlattığı bu bölümü sakıncalı bulmuş ve acılı sayfaları yaktırmaya karar vermişti.

Duygu ile doğaya öncelik tanıyan **Rousseau**'ya göre, "vatan ve vatandaş sözcükleri çağdaş dillerden silinmeli"(232) bütün yerleri belirlenmiş olan toplumsal alanda da herkes kendi orunu (yeri, mevkii) için yetiştirilmelidir. Böyle bir düzenlemedeyse erkeklerin yeri iyi koca, kadınlarınki de gene iyi birer anne olmaktır. Başında bulunan erkeğe derin saygı göstermesi gereken kadın, evini üzüntülü bir yer durumuna getirmekten kaçınmalı-

dır. Çünkü o sürez, erkek, mutluluk aramak için başka yerlere gider.

Kadın, erkeğin alanına girmeye kalkışmamalıdır. İğneyle kılıç, aynı ellerde kullanılamaz. "hükümdar olsaydım" diyor Rousseau, "dikiş ve iğne işlerini ancak kadınlarla, kadın durumuna indirgenmiş sakat erkeklere bırakırdım.""[233] Çünkü, erkek etkin kadın edilgen, erkek güçlü kadın güçsüz, erkek ister kadın yapar... Erkek, kadına hoş görünmek güceminde olsa bile, bu, öyle pek de kaçınılmaz bir olay değildir. Erkeğin asıl erdemi, beğenilmesinde filan değil, güçlü olmasındadır. Bu, seviden de önce gelen bir doğa yasasıdır.

Kadın, hoşa gitmek ve etki altında bulundurulmak için yaratılmıştır. Onun biricik gücü, güzelliğinden kaynaklanır. Doğa, istek uyandırma konusunda,kadına, erkeğe verdiği isteklerin doyumundan daha çok kolaylıklar sağlamıştır. Erkeği, kadına bağımlı kılan da budur. Nitekim görünüşte güçlü ve egemen olan erkek, gerçekte en güçsüz ve bağımlı olan bir varlıktır.

Toplumda yaşamak gücemindeki **Emil**'i, götürüp ormanda yetiştirmeye kalkışacak denli doğa tutkunu, ona eş diye seçtiği **Sophie**'ninse, "cezalandırılsa bile yumuşak ve uysal"[234] davranmasını isteyecek denli kölecil olan Rousseau, her şeyini bağladığı doğaya, kadını görmek istedikte doğaötesinin duygusalcılık gözlüğüyle bakarak bir anlamda öncülük ettiği duygusalcılığın parlak bir örneğini vermek istercesine şöyle der:

"Sevimli ve erdemli kadın yurttaşlar! Sizin cinsinizin yazgısı, her sürez bizim cinsimizi yönetmek olacaktır. Sizin, etkisi yalnızca evlilik birliğinde görülen silili (iffetli) gücünüz, iyi ki kendisini ancak erkyurdun ünü ve kamunun mutluluğu yolunda gösteriyor. Sevecen bir eşin ağzından onur ve mutluluğun sesi çıkınca, buna, hangi barbar erkek dayanabilir? Sizden aldığı parlaklık ve gü-

zelliğe en uygun gibi görünen yalın ve alçakgönüllü süslerinizi gören herkes, suçsuz güzelliğinizle, usulca sokulan anlağınızla, erkyurtta yasaların sevilmesini sağlamak, yurttaşlar arasında duygu birliğini sürekli kılmak; ayrıaileleri mutlu evliliklerle birleştirmek; vereceğiniz öğrencelerle, tutumunuzdaki alçakgönüllü incelikle, gençlerimizin başka ülkelerden getirdikleri sapıklıkları düzeltmek sizin elinizdedir. Öyleyse siz, şimdiye dek olduğu gibi, hep törelerin silili (iffetli) bekçisi ve tatlı barış bağları olmakta, yüreğin ve doğanın haklarını görev ve erdem yararına değerlendirmekte devam ediniz."(235)

Rousseau'ya göre, evlilik, yalnızca karıyla koca arasında değil, doğayla da yapılmış bir sözleşmedir. Bu nedenle, "evlilik bağı, sözleşmelerin en bağımsızı ve aynı sürezde de en kutsalıdır. Ona engel olan tüm yasalar haksızdır. O bağı oluşturmaya ya da koparmaya kalkışan babaların hepsi de acımasızdır. Doğanın bu yüce bağı hükümdar erkine de baba gücüne de değil, salt yüreklere buyurmayı bilen ve birleşmeyi öngören, onları sevişmeye gücemleyen Tanrı'nın erkesine boyuneğer."(236)

Baba, kızının seçimi konusunda yalnızca deneyimlerini ortaya koyabilir. Daha ötesine karışmamalıdır. Çünkü, eğer sevi varsa, doğa, seçimini zaten yapmış demektir. Gerçi, salt seviyi kural belleyen çocuk, seçiminde yanılır, ama kamuoyunu kural belleyen baba, daha da çok yanılır. Doğanın seviye ilişkin kutsal yasası öyle bir yasadır ki, insanın onu bozmasına izin yoktur.

Sevinin, biri özdeksel, öteki de tinsel olmak üzere iki yanı vardır. "Sevinin özdeksel yanı, bir cinsi öbür cinsle birleşmeye götüren istek; tinsel yanı ise bir cinsi öbür cinsle birleşmeye götüren bu isteği belirli duruma getiren ve bunu özellikle bir tek konu üzerinde toplayan ya da hiç değilse bu özdeksel öğeye, bu istenen konu için daha büyük bir enerji veren"(237) öğesel yanıdır.

Sevinin tinsel yanı, doğal değil, toplumsaldır. Bu öğe, erkekler üstünde egemenlik kurmak, boyun eğmesi gereken kendilerini üstün kılmak için, kadınlarca, ustalık ve özenle kutsallaştırılmıştır.

Kadının sözü geçerliği, erkeklerin istemesinden çok doğanın gereğidir. Çünkü doğa, kadını hep kadın olarak yaratmıştır. Erkekse, ancak birkaç an için erkektir. Nitekim kadın, bütün yaşamı boyunca, hiç değilse gençliği süresince, kadınlığını yerine getirmek gücündedir. Kadın cinsinin, erkeklere çektirdiği sıkıntıları paylaşması, çok haklı bir şeydir. Çünkü, kutsallaştırdığı sevi (aşk) gücünden yararlanarak erkeği baştan çıkaran kadındır. Bu nedenle, "insan, mutsuz olmadıkça asla kötü olamaz"(238) görüşü, kadınlar için pek de geçerli değildir. Nitekim, "yeryüzünde çapkın erkek bulunmasaydı, kadın, bu gibileri yaratmakta kusur etmezdi. Gerçekten de erkeklerin züppeliği kadınların ürünü olduğu halde, kadınların çılgınlıkları kendilerine özgüdür."(239) Dolayısıyla, eğitim süresince erkekte özdeksel gücü, dişideyse yumuşaklığı geliştirmeye özen gösterilmeli ve kız çocuklar için, daha çok sıkıdüzen önlemleri kullanılmalıdır:

"Kızların, yaşamlarının tek bir anını bile sıkıdüzensiz geçirmelerine izin vermeyiniz. En ateşli sürezlerinde dahi, oyunlarına ara vermeye ve hiç yakınmaksızın başka bir görev alabilmeye, onları alıştırınız. Genç kızlara yüklediğiniz ödevleri, salt uyulması gerek diye gösteriniz. Onları, her sürez kesin buyruklar tarzında veriniz"(240) Çünkü, bir kadının ilk ve en önemli erdemi, uysallıktır. O, küçük yaşlarından beri, kocasının haksızlıklarına bile katlanmayı öğrenmelidir. Tıpkı **Heloise** adlı romanındaki sofu **Julie** ya da **Emil** adlı yapıtındaki **Sophie** gibi...

Böyle bir kızdan, bacaklarının arasına bekçilik eden, evine oturup koca bekleyen, hırçın, köle yaratılışlı, tut-

sak ve sayrılı bir kadından başka acaba ne çıkabilir? Bu sorunun en güzel yanıtını, belki de **Paulene Réage** vermektedir:

"Anne-Marie dolaptan ipleri çıkarıp 'O'yu belinden sıkıca bağladı sütunlardan birine. Elleriyle ayaklarını da bağladı. Korkudan kendinden geçmiş, Anne-Marie'nin kaba etlerine dokunup dağlanacağı yerleri gösterdiğini farkediyordu 'O'. Alevin hışırtısını, bir de tam bir sessizlikte, bir pencerenin örtüldüğünü duydu. Başını çevirip bakabilir. Ama gücü yoktu. Tek, korkunç bir acı delip geçti bedenini. Bağırarak kasıldı bağlarının arasında. Kaba etlerine iki kızgın demiri birden kimin bastırdığını, ağır ağır beşe kadar sesin kimin olduğunu, kimin işareti üzerine demirlerin çekildiğini hiç bilmedi. Çözdüklerinde onu, Anne-Marie'nin kollarına yığıldı."(241)

Acımasız bir değerlendirme diye algılanmazsa, işte Rousseau'ların özlediği kadın...

"İnsanın yetkinleşmesi, gerçekten sınırsızdır. Ancak, filozofların önyargıları gerçeğin yeni ilerlemelerine dokuncalı olduğu gibi, pek aydın olmayan insanların önyargıları da bilinen gerçeklerin yayılmalarını geçiktirmektedir"(242) diyen Fransız bilge, siyaset adamı ve sayılamcısı **Condorcet;** "kadınla erkek arasında, kayırdığı cins için bile pek dokuncalı olan bir hak eşitsizliği kuran önyargıların temelli yıkılıp gitmesi, insan anlağının genel mutluluk uğrunda en önemli ilerlemelerinden biridir. Erkekle kadının beden yapılarındaki ayrımlarla, anlak güçlerinde, aktöre duygularında görülmek istenen ayrımlar, bu eşitsizliği haklı göstermek için boşu boşuna nedensiler aranacaktır. Bu eşitsizliğin, gücü kötüye kullanmadan başka bir temeli yoktur"(243) diye bağırırken, sanki **Rousseau**'lara seslenir gibidir.

Ama **Condorcet** gibi aydınlar, bu tür haklı seslenişlerini değil **Rousseau**'lara, "kadın, derin bir dindarlık duy-

gusuna görümlüdür. Bu görümlülük, onun güçlerini, duygularını, istenç devinimlerini ve ekinçsel çabalarını yönetmek için kaçınılmazdır. İnanç direnci, geleneklere bağlılık, yaşam yolundaki savaşımlarında kadına önderlik eder. Bunların yardımıyla aktöresel istencinin güçlendiğini, tinsel acı ve özdeksel sıkıntılarının dindiğini duyumsar. Kadının erdemi, cinsel uyarıların baskısına karşı en güçlü savgadır. Alışkanlıkla, ikinci bir yaradılış elde edilir. Alışkanlık, kadın için, son derecede seçkin bir güçtür. Bir Çin söylencesine göre, dünyanın ilk kadını, kocasının bakışıyla gebe kalmıştır. Cinsel birleşme, erkek için, yalnızca gelip geçici ve anlık bir doyumdan ibarettir. İşi bittikten sonra, o, erinç içinde uzaklaşıp gider. Zira, hırsı sönmüştür. Kadınsa, cinsel birleşmeden doğacak sonuçları, derin derin düşünmek gücemindedir. Erkek, gelip geçici ve tadımlık eğilimi olan kösnül (cinsel) zevk ve istekleri itibariyle doğal olarak çok karılı yaratılmıştır. Kadınsa, kendi derin ve içten gelen duygularıyla yaratılışına uygun olarak tek kocalıdır"[244] diye debelenen ve baskı, gelenek, görenek ve din gibi toplumsal kurumların kadında yarattığı edilgenliği sanki doğanın ona verdiği niteliklermiş gibi anlatan **Prof. Dr. Heinrich Kisch**'lerin kulaklarına bile ulaştıramamıştır.

V. BÖLÜM DİPNOTLARI

(1) Jacques Pirenne; Büyük Dünya Tarihi, Çev. Ekip, C.I., s.413.

(2) Arnold Toynbee, Çev. Ufuk Uyan, Medeniyet Yargılanıyor, Yeryüzü Yay., İst., 1980, s.56.

(3) Karl Marx, Kapital, Çev., Alaattin Bilgi, C.I., Sol Yay., 2.Bs., Ank., 1978, s.27.

(4) Marx ; a.g.e., s.150.

(5) Marx ; a.g.e., s.185, 189.

(6) André Ribard, İnsanlığın Tarihi, Çev., Erdoğan Başar, C.I., Şiar Yalçın, May Yay., İst., 1974, s.447.

(7) Marx ; a.g.e., s.779.

(8) Montesquieu, Kanunların Ruhu Üzerine, Çev., Fehmi Baldaş, C.II.,MEB Yay., İst., 1965, s.5,33.

(9) Rupert Furneaux, Kayıp Uygarlıklar, Çev., Gönül Suveren, Altın Ktbl. Yay., İst., 1979, s.18.

(10) Toynbee ; a.g.e., s.93.

(11) Marx ; a.g.e., s.732.

(12) Marx ; a.g.e., s.735.

(13) Marx ; a.g.e., s.744, 745.

(14) Mümtaz Soysal ; Anayasaya Giriş, AÜSBF Yay., Ank., 2. Bs., 1969, s.32.

(15) André Morali - Daninos, Cinsel İlişkiler Tarihi, Çev. Galip Üstün, Gelişim Yay., İst., 1974, s. 56, 57.

(16) Erich Fromm, Hürriyetten Kaçış, Çev. Dr. Ayda Yörükan, Tur Yay., İst., 1979, s.117.

(17) Marx ; a.g.e., s.751.

(18) Kadın ve Erkek Ruhsal ve Cinsel İlişkiler Ansiklopedisi, Gelişim Yay., İst., 1975, C.I., s.99.

(19) Marx ; a.g.e., s.752.

(20) Marx ; a.g.e., s.754.

(21) Jacop Burckhardt (Prof. Dr. Bekir Sıktı Baykal) ; İtalya'da Rönesans Kültürü, Çev., Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal, C.I., 2. Bs., Kültür Müs. Yay., s.131.

(22) Bertrand Russell, Batı Felsefesi Tarihi, Çev., Muammer Sencer, C.II., Kitaş Yay., Tarihsiz, s.246.

(23) Dr. Richard Lewinsohn, Cinsî Adetler Tarihi, Çev., Ender Gürol, Varlık Yay., İst., 1966, s.170.

(24) Nezihe Araz (Yöneten) ; Dünya Tarihi, C.I., Kaynak Ktb., İst., 1974, s.275.

(25) Pirenne ; a.g.e., s.497.

(26) Marx ; a.g.e., s.31.

(27) Boccacio, Dekameron, Çev., Ord. Prof. Dr. Sadi Irmak, İtimat Ktb., İst., Tarihsiz, s.25.

(28) Immanuel Kant, Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi , Çev., Joanna Kuçuradi, H.Ü. Yay., Ank., 1982, s.34.

(29) Marx ; a.g.e., s.772.

(30) Marx ; a.g.e., s.770.

(31) Matta ; İncil, 6/24.

(32) Friedrich Engels, Almanya'da Köylü Savaşı, Çev., Şerif Hulusi, Payel Yay., İst., 1967, s. 157.

(33) Boccaccio ; a.g.e., s.30.

(34) Kazım İçsel ; Kadın Nedir, Hilmi Ktb., İst., 2.Bs., 1942, s.5, 6.

(35) Boccacio ; a.g.e., s.340, 341.

(36) Prof. Dr. Heinrich Kisch, Kadın, Çev., Şevket Dilmaç, Ayet Altuğ, Jandarma Genel Komutanlığı Matb., Ank., 1944., s.123.

(37) Th. H. Van De Velde, Evlilikte Cinsî Sevgi, Çev., Ertuğrul Kayıhan, Tecelli Basımevi, İst., 1948, s.66.

(38) Engels ; a.g.e., s.50, 51.

(39) Fromm ; a.g.e., s.110.

(40) Fromm ; a.g.e., s.117.

(41) Fromm ; a.g.e., s.113.

(42) Kant ; a.g.e., s.11.

(43) Kitab-ı Mukaddes; Mazmur, 22/6 ; 23/1 -3; 73/22.

(44) Fromm ; a.g.e., s.111.

(45) Kisch ; a.g.e., s.10.

(46) Marx ; a.g.e., s.208.

(47) Immanuel Kant, Pratik Aklın Eleştirisi, Çev., Joanna Kuçuradi, Ülker Gökberk, Füsun Akatlı, HÜ. Yay., Ank., 1980, s.110.

(48) Fromm ; a.g.e., s.130.

(49) Jean-Jack Rousseau, İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı ve Temelleri Üzerine Konuşma, Çev., Erdoğan Başar, Anadolu Yay., Ank., 1968, s.38, 160, 165.

(50) Marx-Engels, Marifesto, Çev., Mümtaz Yavuz, Evren Yay., İst., 1976, s.80.

(51) Kant ; a.g.e., s.68, 69.

(52) Kant ; a.g.e., s.136.

(53) Fromm ; a.g.e., s.124.

(54) Fromm ; a.g.e., s.128.

(55) Voltaire, Felsefe Sözlüğü, Çev., Lutfi Ay, C.I, 4. Bs., İnkılap ve Aka Ktb., Tarihsiz., s.289.

(56) Montesquieu; a.g.e., s.177.

(57) Bacon, Denemeler, Çev., Akşit Göktürk, Adam Yay., İst., 1982, s.176.

(58) Marx - Engels ; a.g.e., s.38.

(59) Montesquieu ; a.g.e., s.29, 30.

(60) Marx - Engels ; a.g.e., s.38.

(61) Kant; Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi, Çev. J. Kuçuradi, H.Ü. Yay., Ank., 1982, s.3.

(62) N.Y. Yeliseyeva, Yakın Çağlar Tarihi, Çev. Yunus Çakır, C.I., Konuk Yay., İst., 1975, s.32.

(63) Marx-Engels ; a.g.e., 39, 40.

(64) Th. H. Van de Velde; Çev., E. Kayıhan, a.g.e., s.67,68.

(65) Velde; a.g.e., s.143, 210.

(66) Barbara Cartland, Aşk, Hayat ve Sex, Çev., Kezban Akçalı, Koza Yay., İst., 1974, s.148.

(67) İçsel; a.g.e., s.4 (Dipnot).

(68) Kazım İçsel ; Gönül, Aşk, Kadın; Hilmi Ktb., İst., 2.Bs., 1944, s.49.

(69) Cartland; a.g.e., s.149, 150.

(70) Kisch; a.g.e., s.53.

(71) Kadın ve Erkek Ruhsal ve Cinsel İlişkiler Ansiklopedisi, C.II., Gelişim Yay., İst., 1975, s.367.

(72) Erich Fromm, Sevgi ve Şiddetin Kaynağı, Çev., Yurdanur Salman, Nalan İçten, Payel Yay., İst., 1979, s.138.

(73) Fromm ; a.g.e., s.132, 133.
(74) Fromm ; Hürriyetten Kaçış, s.61.
(75) Kant; Pratik Aklın Eleştirisi, s.95.
(76) Kant; a.g.e., s.90.
(77) Montesquieu; a.g.e., s.153.
(78) G.V.Plehanov, Marksist Düşüncenin Temel Meseleleri, Çev., Selahattin Hilav, Erdem Buri, Nizamettin Burhan, Selim Mimoğlu, Sosyal Yay., İst., 1964, s.86.
(79) Marx; a.g.e., s.431.
(80) Yeliseyeva; a.g.e., s.35.
(81) Marx; a.g.e., s.400 (Dipnot).
(82) Kant; a.g.e., s.97.
(83) E.J. Hobsbawm, Sosyal İsyanlar, Çev., Necati Doğru, Yöntem Yay., İst., 1973, s.13.
(84) Marx; a.g.e., s.247.
(85) Marx; a.g.e., s.733.
(86) Marx; a.g.e., s.736.
(87) Thomas More, Utopia, Çev., S. Eyüboğlu, M. Urgan, V. Günyol, Çan Yay., 2. Bs., İst., 1968, s.73.
(88) Marx; a.g.e., s.736.
(89) Marx; a.g.e., s.737, 750.
(90) Yeliseyeva; a.g.e., s.12.
(91) Yeliseyeva; a.g.e., s.21.
(92) Yeliseyeva; a.g.e., s.21.
(93) Matta; İncil, 7/1,2.
(94) Marx Beer, Sosyalizmin ve Sosyal Mücadelelerin Tarihi, Çev. Galip Üstün, C.I., Hüseyin Baş, İst., 1965, s.291.
(95) Bacon; a.g.e., s.32.
(96) Luka; İncil, 12/49, 51, 52, 53.
(97) Engels; a.g.e., s.59, 60.
(98) Kant; Ahlak Metafiziğinin Temelllendirilmesi, a.g.e., s.5.
(99) Kant; Pratik Aklın Eleştirisi, Çev., S. Cılızoğlu, H.Ü. Yay., Ank., 1980, s.133, 139.
(100) Matta; İncil, 22/32.
(101) Engels; a.g.e., s.60.
(102) Kitab-ı Mukaddes; Yeşu, 10/13, 14.

(103) Kitab-ı Mukaddes; Tesniye, 7/5.
(104) Marx; a.g.e., s.770.
(105) Fromm ; a.g.e., s.120.
(106) Fromm ; a.g.e., s.121.
(107) Engels; a.g.e., s.54.
(108) Beer; a.g.e., s.300.
(109) Albert Soboul, 1789 Fransız İnkılabı Tarihi, Çev., Şerif Hulusi, Cem Yay., İst., 1969, s.27.
(110) Soboul; a.g.e., s.31/32.
(111) Paul Louis; Fransız Sosyalizmi Tarihi, Çev., Şerif Hulusi, Dördüncü Yay., İst., 1966, s.8.
(112) Soboul; a.g.e., s.46.
(113) Louis; a.g.e., s.7.
(114) Burckhardt; a.g.e., s.119.
(115) Niccolo Machiavelli, Hükümdar, Çev., Yusuf Adil Egeli, Ank, 1955, s.13.
(116) Machiavelli; a.g.e., s.18.
(117) Machiavelli; a.g.e., s.6.
(118) İçsel; a.g.e., s.204.
(119) Pirenne; a.g.e., s.424.
(120) Rabelais, Gargantua, Çev., S. Eyüboğlu, A. Erhat, V. Günyol, Cem Yay., İst., 1973, s.70.
(121) Meydan-Larousse, C.VIII., s.86/87.
(122) Soboul; a.g.e., s.95.
(123) Plehanov; a.g.e., s.301.
(124) Machiavelli; a.g.e., s.72
(125) Leibniz, Metafizik Üzerine Konuşma, Çev., Nusret Hızır, MEB Yay., İst., 1949, s.68,69.
(126) Beer; a.g.e., s.304.
(127) Immanuel Kant, Evrensel Doğa Tarihi ve Gökler Kuramı, Çev., Seçkin Cılızoğlu, Havass Yay., İst., 1982, s.115.
(128) David Hume, Din Üstüne, Çev. Mete Tunçay, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 1979, s.46.
(129) Hume, a.g.e., s.12, 14, 15.
(130) Descartes, Ahlak Üzerine Mektuplar, Çev., Mehmet Karasan, MEB Yay., Ank., 1946, s.51, 53, 115.
(131) Descartes, Felsefenin İlkeleri, Çev., Mehmet Karasan, MEB Yay., Ank, 1946, s.64, 67, 68.
(132) Descartes, Tabiat Işığı ile Hakikatı Arama, Çev., Mehmet Karasan, Mf.V. Yay., 2.Bs., Ank., 1960, s.20.
(133) Descartes; a.g.e., s.37.

(134) Descartes; a.g.e., s.38, 41.
(135) Lewinsohn; a.g.e., s.171.
(136) Lewinsohn; a.g.e., s.171, 172.
(137) Kant; Pratik Aklın Eleştirisi, a.g.e., s. 27.
(138) Leibniz; a.g.e., s. 1, 2, 33, 52, 56, 58.
(139) Kant; Evrense Doğa Tarihi ve Gökle Kuramı, Çev. S. Cılızoğlu, Havass Yay., İst., 1982, s. 38.
(140) Kant; a.g.e., s. 53, 65, 68, 133, 136, 152.
(141) Kant; Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi, a.g.e., s. 51.
(142) Kant; a.g.e., s. 52, 53.
(143) Beccaria , Suçlar ve Cezalar, Çev., Dr. Av. Muhiddin Göklü, İnkılap ve Aka Ktb., İst., 1964, 3.Bs., s.68, 70, 114, 147.
(144) Beccaria; a.g.e., s.154, 161, 185, 189, 192, 193, 217.
(145) Beccaria; a.g.e., s.253, 284. .
(146) Beccaria; a.g.e., s.241, 242.
(147) Beccaria; a.g.e., s.303, 304, 315.
(148) Beccaria; a.g.e., s.70.
(149) Beccaria; a.g.e., s.127, 128.
(150) Kant; a.g.e., s.14, 35.
(151) Kant; Pratik Aklın Eleştirisi, a.g.e., s.95.
(152) Marx; a.g.e., s.94.
(153) Beer; a.g.e., s.312.
(154) More; a.g.e., s.64, 69, 70, 77.
(155) More; a.g.e., s.76, 99, 100, 101.
(156) More; a.g.e., s.71, 78.
(157) More; a.g.e., s.105.
(158) More; a.g.e., s.110.
(159) More; a.g.e., s.107, 127.
(160) More; a.g.e., s.112, 125, 196.
(161) More; a.g.e., s.116.
(162) More; a.g.e., s 117.
(163) More; a.g.e., s.124.
(164) More; a.g.e., s.125, 127, 128
(165) More; a.g.e., s.157.
(166) More; a.g.e., s.157, 158.

(167) More; a.g.e., s.114, 115.

(168) Bacon; a.g.e., s.96.

(169) Bacon; a.g.e., s.74.

(170) Spinoza, Etika, Çev. Dr. Hilmi Ziya Ülken, C.I., MEB Yay., İst., 1945, s.173.

(171) Spinoza; a.g.e., s.197.

(172) Bacon; a.g.e., s.45.

(173) Bacon; a.g.e., s.45.

(174) Bacon; a.g.e., s.45.

(175) Bacon; a.g.e., s.90, 93.

(176) Bacon,Yeni Atlantis, Çev. Prof. Dr. Hâmit Dereli,MEB Yay., 2. Bs., İst., 1966, s.3.

(177) Bacon, a.g.e., s.47.

(178) Bacon; a.g.e., s.33.

(179) Bacon; a.g.e., s.35, 36.

(180) Bacon; a.g.e., s.40, 41.

(181) Kadın ve Erkek Ruhsal ve Cinsel İlişkiler Ans., a.g.e., C.II, s.420.

(182) Bacon; a.g.e., s.41, 42.

(183) Akşit Göktürk; Edebiyatta Ada, Sinan Yay., İst., 1973, s. 48, 49, 50.

(184) Beer; a.g.e., s.331.

(185) Tommaso Campanella, Güneş Ülkesi, Çev. Vedat Günyol, Haydar Kazgan, Çan Yay. 2. Bs., İst., 1974, s.26.

(186) Campanella; a.g.e., s.27, 28.

(187) Campanella; a.g.e., s. 29, 30, 37, 42, 45, 50, 140.

(188) Campanella; a.g.e., s. 40, 132.

(189) Campanella; a.g.e., s.40.

(190) Campanella; a.g.e., s.139, 47.

(191) Campanella; a.g.e., s.134, 47, 46.

(192) Campanella; a.g.e., s.30, 41.

(193) Matta; İncil, 14/20.

(194) Kadın ve Erkek Ruhsal ve Cinsel İlişkiler Ans., C.II, s.371.

(195) Kadın ve Erkek Ruhsal ve Cinsel İlişkiler Ans., C.II, s.374.

(196) Campanella; a.g.e., s.42, 43.

(197) Campanella; a.g.e., s.41.

(198) Campanella; a.g.e., s.41.

(199) Campanella; a.g.e., s.40.

(200) Campanella; a.g.e., s.43.

(201) Campanella; a.g.e., s.30, 31.

(202) Campanella; a.g.e., s.36, 37.

(203) Dr. Yakut Irmak; Toplumsal Evrim Sürecinde Aile ve Kadın, s.40. (Henüz Yayımlanmamış).

(204) Dr. Irmak; a.g.e., s.41.

(205) Dr. Irmak; a.g.e., s.42.

(206) Montesquieu; a.g.e., s.16.

(207) Jacques Pirenne; Büyük Dünya Tarihi, Çev. Ekip, C.II., Meydan Yay., İst., Tarihsiz, s.632.

(208) Soboul; a.g.e., s.69.

(209) Soboul; a.g.e., s.67.

(210) Meydan-Larousse; C.II., Meydan Yay., s.619.

(211) Montesquieu, İran Mektupları, Çev. Dr. Av. Muhittin Göklü, İnkılap Ve Aka Ktb., İst., 1963, s.15.

(212) Montesquieu; Kanunların Ruhu Üzerine, Çev. F. Baldaş, C.I., MEB Yay., Ank., 1963, s.37, 39.

(213) Voltaire; a.g.e., s.25.

(214) Montesquieu; a.g.e., s. XXIII/XXIV (Önsöz).

(215) Montesquieu; Kanunların Ruhu Üzerine, C.II., a.g.e., s.142, 145.

(216) Montesquieu; a.g.e., s. 141, 142.

(217) Montesquieu; İran Mektupları, a.g.e., s.50.

(218) Montesquieu; Kanunların Ruhu Üzerine, C.II., a.g.e., s.147.

(219) Montesquieu; a.g.e., s. 147.

(220) Montesquieu; a.g.e., s. 148.

(221) Montesquieu; İran Mektupları, a.g.e., s.347.

(222) Montesquieu; a.g.e., s. 348/349.

(223) Kisch; a.g.e., s.25.

(224) Kisch; a.g.e., s.12.

(225) Montesqueiu; a.g.e., s.144.

(226) Daninos; a.g.e., s.56.

(227) Condorcet, İnsan Zekasının İlerlemeleri Üzerinde Tarihî Bir Tablo Taslağı, Çev. Oğuz Peltek, C.II, MEB Yay., Ank., 1945, s.11.

(228) Jean-Jack Rousseau; a.g.e., s.160.

(229) Jean-Jack Rousseau, Emil Yahut Terbiyeye Dair, Çev. Prof. Hilmi Ziya Ülken, Ali Rıza Ülgener, Selahattin Güzey, Türkiye Yay., 4.Bs., İst., s.374, 375.

(230) Voltaire; a.g.e., s.37.

(231) Rousseau; a.g.e., s.269.

(232) Rousseau; a.g.e., s.12.

(233) Rousseau; a.g.e., s.195.

(234) Rousseau; a.g.e., s. 418.

(235) Rousseau; İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı, a.g.e., s.74, 75.

(236) Jean-Jack Rousseau, Julie Yanut Yeni Heloise, Çev. Hamdi Varoğlu, C.II., Mf.V. Yay., İst., 1944, s.9.

(237) Rousseau; Emil, s.122.

(238) Rousseau; a.g.e., s.474.

(239) Rousseau; a.g.e., s.38.

(240) Rousseau; a.g.e., s.385, 386.

(241) Paulene Réage, "O" nun Hikayesi, Çev. Ali Erhan, Babil Ktb., 1971, s.169.

(242) Condorcet, İnsan Zekasının İlerlemeleri Üzerinde Tarihî Bir Tablo Taslağı, Çev. Oğuz Peltek, C.I., Mf.V. Yay, Ank., 1944, s.5, 14.

(243) Condorcet; a.g.e., C.II., s.97.

(244) Kisch; a.g.e., s.51, 52, 53, 58, 59, 63.

KAYNAKÇA

1. **Abadan,** Doç. Dr. Nermin;
   1. **Bürokrasi**; AÜSBF Yay., Ank., 1959, s.274.
2. **Aristo** (Çev. **Berkes,** Doç. Dr. Niyazi);
   2. **Politika**; C.I-III., Mf.V. Yay., İst., 1944, s.161.
   3. **Politika**; C.IV-VIII., MEB Yay., İst., 1946, 242.
3. **Aristophanes** (Çev. **Erhat,** Azra-**Eyüboğlu,** Sabahattin);
   4. **Kadınların Savaşı (Lysistrata)** ; Rezmi Ktb., İst., 1966, s.110
4. **Aristoteles** (Çev. **Tunçay**, Mete);
   5. **Politika**; Remzi Ktb., İst., 1975, s.246
- **Aristoteles** (Çev. **Tunalı**, İsmail);
   6. **Poetika**; Remzi Ktb., İst., 1963, s.111
5. **Ayiter**, Prof. Kudret;
   7. **Roma Hukuku Dersleri Aile Hukuku**; AÜHF Yay., Ank., 1963, 2.Bs., s.94
6. **Bacon** (Çevr. **Dereli**, Prof. Dr. Hamit);
   8. **Yeni Atlantis**; MEB Yay., İst., 1966, 2. Bs., s.62
7. **Barrow**, R.H. (Çev. **Gürol**, Ender);
   9. **Romalılar**; Varlık Yay., İst., 1965, s.197
8. **Beauvoir**, Simone de (Çev. **Suda**, Orhan);
   10. **Kadın**; C.I., Payel Yay., İst., 1970, s.189.
- **Beauvoir**, Simone de (Çev. **Onaran**, Bertan);
   11. **Kadın**; C.II., Payel Yay., İst., 1970, 262.
   12. **Kadın**; C.III., Payel Yay., İst., 1970, 210.
- **Beauvoir**, Simone de (Çev. **Canberk**, Osman-**Canberk**, Eray);
   13. **Yaşlılık**; C.I., Milliyet Yay., İst., 1970, s.325.
- **Beauvoir**, Simone de (Çev. **Kayabal**, M.Ali);
   14. **Yaşlılık**; C.II., Milliyet Yay., İst., 1970, 463.
9. **August**, Bebel (Çev. **Sertel**, Sabiha Zekeriya);
   15. **Kadın ve Sosyalizm**; C.I., Toplum Yay., Ank., 1966, s.121.
   16. **Kadın ve Sosyalizm**; C.II., Toplum Yay., Ank., 1966, s.150.
10. **Beccaria**, Cesare (Çev. **Göklü**, Dr. Muhittin);
   17. **Suçlar ve Cezalar**; İnkılap ve Aka Ktb., İst., 1964, 3.Bs., s.430.

11. **Beer**, Max (Çev. **Üstün**, Galip);
18. **Sosyalizmin ve Sosyal Mücadelelerin Tarihi;** C.I., İst., 1965., s.352.
- **Beer**, Max (Çev. **Üstün**, Galip);
19. **Sosyalizmin ve Sosyal Mücadelelerin Tarihi;** C.II., İst., 1968., 227.
12. **Berne,** Dr. Eric (Çev. **Kapkın**, Emre);
20. **İnsanca Sevgi ve Cinsellik**; Yaprak Yay., İst., 1986, s.296.
13. **Boccaccio** (Çev. **Irmak**, Ord. Prof. Dr. Sadi);
21. **Dekameron**; İtimat Ktb., İst., Tarihsiz., s.400
14. **Caesar**, Gaius Julius (Çev. **Dereli**, Prof. Dr. Hamit);
22. **Gallia Savaşı**; Hürriyet Yay., İst., 1973, s.248.
15. **Campanella**, Tommaso (Çev. **Günyol**, Vedat - **Kazgan**, Haydar);
23. **Güneş Ülkesi**; Çan Yay., İst., 1974, 2.Bs., s.143.
16. **Cogniot**, Georges (Çev. **Belli**, Sevim);
24. **İlkçağ Materyalizmi**; Anadolu Yay., Ank., 1968, s.205.
17. **Dante**, Alighieri (çev. **Timur**, Dr. Feridun);
25. **İlahi Komedya** (Cehennem); Mf.V. Yay., Ank., 1955, s.417.
26. **İlahi Komedya** (Araf); Mf.V. Yay., Ank., 1956, s.307.
27. **İlahi Komedya** (Cennet); Mf.V. Yay., Ank., 1956, s.299.
18. **Durkheim**, Emile (Çev. **Ozankaya**, Prof. Dr. Özer);
28. **İntihar**; UNESCO TMK Yay., Ank., 1986, s.399.
19. **Duverger**, Maurice (Çev. **Eroğlu**, Doç. Dr. Cem - **Sağlam**, Dr. Fazıl)
29. **Batının İki Yüzü**; Doğan Yay., Ank., 1977, s.227.
20. **Dawson**, Christopher (Çev. **Tayanç**, Dinç);
30. **Batının Oluşumu**; Dergah Yay., İst., 1976, s.329.
21. **Eflatun** (Çev. **Ekip**)
31. **Eflatun I** ; Hürriyet Yay., İst., 1973, s.234.
32. **Eflatun II** ; Hürriyet Yay., İst., 1975, s.458.
- **Eflatun** (Çev. **Eyüboğlu**, Sabahattin)
33. **Devlet**; Remzi Ktb., İst., 1962, s.488
22. **Engels**, Friedrich (Çev. **Burhan**, Nizamettin)
34. **Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu;** Sosyal Yay., İst., 1962, s.56
- **Engels**, Friedrich (Çev. **Somer**, Kenan);
35. **Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni**; Sol Yay., Ank., 1967, s.262.
- **Engels**, Friedrich (Çev. **Hulusi**, Şerif);
36. **Almanya'da Köylü Savaşı** ;Payel Yay., İst., 1967, s.156.
- **Engels** Friedrich (Çev. **Gelen**, Arif);
37. **Doğanın Diyalektiği**; Sol Yay., Ank., 1979, 4.Bs., s.478.
23. **Erhat**, Azra;
38. **İşte İnsan**; Remzi Ktb., ist., 1969, s.248

39. **Mitoloji Sözlüğü**; Remzi Ktb, İst., 1972, s.430.
24. **Gide**, André (Çev. **Kolverdi**, Fikret);
40. **Sapık Sevgi**; Varlık Yay., İst., 1966, s.167.
25. **Gökberk**, Prof. Dr. Macit;
41. **Felsefe Tarihi**; Bilgi Yay., Ank., 1974, 3. Bs., s.503
26. **Hançerlioğlu**, Orhan;
42. **Felsefe Sözlüğü**; Remzi Ktb., İst., 1982, 6. Bs., s.516
43. **Düşünce Tarihi**; Remzi Ktb., İst., 1970, s.365.
27. **Hernton**, Calvin C. (Çev. **Koptagel**, Dr. Günsel);
44. **Amerika'da Cinsiyet ve Irkçılık**; Fahir Ongar Yay., İst., s.191.
28. **Hite**, Shere (Çev. **Eden**, Esin);
45. **Hite Raporu**; Cep Kit. A.Ş., İst., 1984, s.555
29. **Homeros** (Çev. **Erhat**, Azra - **Kadir**, A.);
46. **İlyada**; Sander Yay., İst., 1967, s.606
47. **Odysessia**; Sander yay., İst., 1970, s.430
30 **Huberman**, Leo (Çev. **Belge**, Murat);
48. **Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla**; Dost Ktb., Ank., 1982, 3. Bs., s.316
31. **Justinianus** (Çev. **Umur**, Prof. Dr. Ziya);
49. **Institütiones**; İÜHF Yay., İst., 1968, s.392.
32. **Kant**, Immanuel (Çev. **Kuçuradi**, Joanna);
50. **Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi**; HÜ. Yay., Ank., 1982, s.95.
- **Kant**, Immanuel (Çev. **Kuçuradi**, Joanna - **Gökberk**, Ülker- **Akatlı**, Füsun);
51. **Pratik Aklın Eleştirisi**; HÜ Yay., Ank., 1980, s.192.
- **Kant**, Immanuel (Çev. **Cılızoğlu**, Seçkin);
52. **Evrensel Doğa Tarihi ve Gökler Kuramı**; Havass Yay., İst., 1982, s.164.
33. **Kinsey**, Dr. Alfred (Çev. **Ekip**);
53. **Kinsey Raporu**; Seksoloji Yay., İst., Tarihsiz., s.192.
- **Kinsey**, Dr. Alfred (Çev. **Boran**, İhsan);
54. **Kadınlarda Cinsî Faaliyet**; C.I., Modern Yay., İst., 1955, s.176.
34. **Kisch**, Prof. Dr. Heinrich (Çev. **Dilmaç**, Şevket - **Altuğ**, Ayet);
55. **Kadın-Seksüel Hayatı ve Evliliğe Sadakatsizliği-**; Jandarma Genel Komutanlığı Matbaası, Ank., 1944, s.140.
35.(56) **Kitab-ı Mukaddes** (Eski ve Yeni Ahit); Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İst., 1969, s. 902+274.
36. **Kokken**, Dr. Sha (Çev. **Burak**, Ahmet);
57. **Cinsel Teknik**; May Yay., İst., 1971, 4. Bs., s.312.
37. **Kolle**, Oswalt (Çev. **Burak**, Ahmet);
58. **Aşk Sanatı**; C.I., May Yay., Tarihsiz, s.272

59. **Aşk Sanatı**; C.II., May Yay., İst., 1972, s.268
38. **Lewinsohn**, Dr. Richard (Çev. **Gürol**, Ender);
60. **Cinsî Adetler Tarihi**; Varlık Yay., İst., 1966, s.361.
39. **Louis**, Paul (Çev. **Şerif**, Hulusi);
61. **Fransız Sosyalizmi Tarihi**; Dördüncü Yay., İst., 1966, s.463.
40. **Lucretius** (Çev. **Uyar**, Tomris - **Uyar**, Turgut);
62. **Evrenin Yapısı**; Hürriyet Yay., İst., 1974, s.260
41. **Machiavelli**, Niccolo (Çev. **Egeli**, Yusuf Adil);
63. **Hükümdar**; Ank., 1955, s.108.
42. **Mancini**, Jean-Gabriel (Çev. **Tiryakioğlu**, Semih);
64. **Fahişelik ve Kadın Ticareti**; Varlık Yay., İst., 1973, s.197.
43. **Manfred**, A.Z. (Çev. **Tuncalı**, Ergün);
65. **Yakın Çağlar Tarihi**; C.II., KonukYay., İst., 1976, s.296.
66. **Yakın Çağlar Tarihi**; C.III., KonukYay., İst., 1977, s.336.
44. **Marcuse**, Herbert (Çev. **Çağan**, Seçkin);
67. **Aşk ve Uygarlık**; May Yay., İst., 1968, s.318
68. **Tek Boyutlu İnsan**; May Yay., İst., 1968, s.327
69. **Sovyet Marksizmi**; May Yay., İst., Tarihsiz, s.285
45. **Martialis** (Çev. **Uzel - Tunga**, Türkan);
70. Seçme Şiirler; Hürriyet Yay., İst., 1975, s.310
46. **Marx**, Karl (Çev. **Belli**, Sevim);
71. **Fransa'da Sınıf Savaşımları** (1848-1859); Sol Yay., Ank., 1970, s.222.
- **Marx**, Karl (Çev. **Bilgi** Alaattin);
72. **Kapital**; C.I., Sol Yay., Ank., 1978, 2. Bs., s.838.
73. **Kapital**; (Yay.Haz.**Engels**, F) , C.II., Sol Yay., Ank., 1979, 2. Bs., s.580.
74. **Kapital**; (**Yay.Haz.Engels**, F) , C.III., Sol Yay., Ank., 1978, 2. Bs., s.992.
47. **Marx**, Karl - **Engels**, Friedrich (Çev. **Yavuz**, Mümtaz);
75. **Manifesto**; Evren Yay., İst., 1976, s.88.
48. **Millett**, Kate (Çev. **Selvi**, Seçkin);
76. **Cinsel Politika**; Payel Yay., İst., 1973, s.510.
49. **Montesquieu** (Çev. Göklü, Dr. Av. Muhiddin);
77. **İran Mektupları**; İnkılap ve Aka Ktbl. İst., 1963, s.480.
- **Montesquieu** (Çev. **Baldaş**, Fehmi);
78. **Kanunların Ruhu Üzerine**; C.I., MEB Yay., Ank., 1963, s.603.
79. **Kanunların Ruhu Üzerine**; C.II., MEB Yay., Ank., 1965, s.584.
50. **More**, Thomas (Çev. **Ekip**);
80. **Utopia**; Çan Yay.,İst., 1968, 2. Bs., s.197.
51. **Oğuzoğlu**, Prof. Dr. Hüseyin Cahit;
81. **Roma Hukuku**, Ank., 1959, s.383.
52. **Özkaya**, Günseli;

82. **Tutsaklıktan Özgürlüğe Kadınların Savaşı**; İst., 1970, s.528.
53. **Pais**, Prof. Dr. Ettora;
83. **Halk Tribunuluğu**; Capitolium, Yıl:1, Sayı:2, Nisan 1934, s.91-95.
54. **Paulhan**, Fr. (Çev. **Naci**, Mehmet);
84. **Ahlakın Ahlaksızlığı**; Remzi Ktb., İst., 1969, s.180.
55. **Pirenne**, Jacques (Çev. **Ekip**);
85. **Büyük Dünya Tarihi**; C.I., Meydan Yay., İst., Tarihsiz, s.570.
86. **Büyük Dünya Tarihi**; C.II., Meydan Yay., İst., Tarihsiz, s.1140-570.
87. **Büyük Dünya Tarihi**; C.III., Meydan Yay., İst., Tarihsiz, s.1716-1140.
88. **Büyük Dünya Tarihi**; C.IV., Meydan Yay., İst., Tarihsiz, s.2282-1716.
56. **Rabelais** (Çev. **Eyüboğlu**, Sabahattin - **Erhat**, Azra - **Günyol**, Vedat);
89. **Gargantua**; Cem Yay., İst., 1973, s.252.
57. **Reed**, Evelyn (Çev. **Yeğin**, Şemsa);
90. **Kadının Evrimi**; C.I., Payel Yay., İst., 1982, s.359.
91. **Kadının Evrimi**; C.II., Payel Yay., İst., 1983, s.262.
92. **Bilimde Cins Ayrımı**; Payel Yay., İst., 1987, s.238.
58. **Ribard**, André (Çev. **Başar**, Erdoğan - **Yalçın**, Şiar);
93. **İnsanlığın Tarihi**; C.I., May Yay., İst., 1974, s.469.
94. **İnsanlığın Tarihi**; C.II., May Yay., İst., 1974, s.471.
59. **Rousseau, Jean-Jacques** (Çev. **Başar**, Erdoğan);
95. **İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı**; Anadolu Yay., Ank., 1968, s.214.
- **Rousseau, J.J.**; (Çev. **Varoğlu**, Hamdi);
96. **Julie Yahut Yeni Heloise**; C.II., Mf.V. Yay., İst., 1944, s.163.
97. **Julie Yahut Yeni Heloise**; C.III., Mf.V. Yay., İst., 1945, s.304.
98. **Julie Yahut Yeni Heloise**; C.IV., Mf.V. Yay., İst., 1945, s.304.
- **Rousseau, J.J.**; (Çev. **Ekip**)
99. **Emil Yahut Terbiyeye Dair**; Türkiye Yay., İst., 1956, 4. Bs., s.519.
60. **Russell**, Bertrand (Çev. **Sencer**, Muammer);
100. **Batı Felsefesi Tarihi**; C.I., Kitaş Yay., İst., 1969, s.397.
101. **Batı Felsefesi Tarihi**; C.II., Kitaş Yay., İst., Tarihsiz, s.296.
102. **Batı Felsefesi Tarihi**; C.III., Kitaş Yay., İst., 1970, s.584.
- **Russell**, Bertrand (Çev. **Gürol**, Ender);
103. **Neden Hıristiyan Değilim**; Varlık Yay., İst., 1966, s.216.
104. **Evlilik ve Ahlak**; Varlık Yay., İst., 1967, 2. Bs., s.175.
61. **Schwarz**, Ord. Prof. Dr. Andreas B.

(Çev. **Rado**, Doç. Dr. Türkan);
105. **Roma Hukuku Dersleri**; C.I., İÜHF Yay., İst., 1948, s.307.
62. **Seignobos**, Charles (Çev. **Tiryakioğlu**, Samih);
106. **Avrupa Tarihi**; Varlık Yay., İst., 1960, s.443.
63. **Spinoza**; (Çev. **Ülken**, Prof. Dr. Hilmi Ziya);
107. **Etika**; C.I. MEB Yay., İst., 1945, s.254.
108. **Etika**; MEB Yay., ist., 1965, 2. Bs., s.509.
64. **Spitz**, Davit (Çev. **Yalçın**, Şiar);
109. Antidemokratik Düşünce Biçimleri; MEB Yay., İst., 1969, s.402.
65. **Tacitus**, Publius Cornelius(Çev. **Dereli**, Prof. Dr. Hamit);
110. **Germenia**; MEB Yay., İst., 1962, 2. Bs., s.44
66. **Talip**, Doç. Dr. Şemseddin;
111. **Roma'da Özel Hayat**; Capitolium, Y.1, S.2, Nisan 1934, s.134-137
67. **Thomson**, George (Çev. **Üster**, Celal);
112. **Tarihöncesi Ege**; C.I. Payel Yay., İst., 1983, s.334.
113. **Tarihöncesi Ege**; C.II. Payel Yay., İst., 1985, s.414.
68. **Topçuoğlu**, As. Hamide;
114. **Eski İsrail Hukukunun Menşei**; AÜHF Yay., Ank., 1948, s.66.
69. **Toynbee**, Amold (Çev. **Uyan**, Ufuk);
115. **Medeniyet Yargılanıyor**; Yeryüzü Yay., İst., 1980, s.245.
- **Toynbee**, Amold (**Çev. Belge**, Murat);
116. **Tarih Bilinci**; C.I., e Yay., İst., 1975, s.289.
70. **Umur**, Prof. Dr. **Ziya**;
117. **Roma Hukuku Tarihi Giriş**; İÜHF Yay., İst, 1965, s.138
71. **Urban**, Prof. Dr. Von (Çev. **Bürün**, Vecdi);
118. **Cinsî Başarının Esasları**; Okat Yay., İst., Tarihsiz, s.256.
72. **Velde**, Th. H. Van (Çev. **Kayıhan**, Ertuğrul);
119. Evlilikte Cinsî Sevgi; Tecelli Bas., İst., 1948, s.262.
73. **Vergilius**, Publius (**Çev. Öner**, Güngor);
120. **Çoban Türküleri**; Ank., 1970, s.68.
- **Virgile**, (Çev. **Reşit**, Ahmet);
121. **L'enelde**; Dün ve Yarın Tercüme Külliyatı, C.I., İst., 1935, s.348.
122. **L'enelde**; Dün ve Yarın Tercüme Külliyatı, C.II., İst., 1936, s.326.
74. **Yeliseyeva**, N.V. (Çev. **Çakır**, Yunus);
123. **Yakın Çağlar Tarihi**; C.I, Konuk Yay., İst., 1975, s.423.
75. **Yetkin**, Dr. Çetin;
124. **Kaba Kuvvet Felsefesi**; Toplum Yay., Ank., 1969, s.157.

DİZİN

a. AD DİZİNİ

b. KAVRAM DİZİNİ

Adlar ve Madde başlıkları siyah dizilmiştir.

AD DİZİNİ

A

Adem, 114, 116.
Adonis, 90.
Aeneis, 107.
Agamemnon, 151, 170.
Agis, I., 43.
Alexis, 79, 80.
Amoryllis, 79.
Andromikos, II., 129.
Angilbelrth, 146.
Aphrodite, 49, 90, 154, 190.
Apollon, 87, 91, 175.
Aragon, C.d.', 253.
Arcadlus, 126, 127.
Ares, 100, 190.
Aristarhos, 174.
Aristofones, 97.
Aristoteles, 116, 154, 212.
Artemis, 89, 173, 174.
Atahualp, 205.
Atalante, 80.
Atena, 89.
Athene, 229.
Atres, 150.
Attale, III., 76.
Augustus, 61, 79, 97, 101, 145, 146, 188.
Aurelia, 101.
Aziz Aurellus Augustinun, 175.
Aziz Eresmus, 213.
Aziz Francesco, 271.
Aziz Paxhus, 162, 164.
Aziz Piyer, 144.
Aziz St. Paul, 34.
Aziz Tommaso, 179, 212, 213.

B

Bacon, F., 214, 222, 232, 243, 260, 264, 265.
Baer, K.E.V., 246.
Bakhos, 92.
Bastwich, 216.
Bathyllos, 46.
Bdoyn, Anne, 209.
Beccaria, M.C., 250-252.
Besserion, J., 211.

Boccaccio, 216.
Bockhaldy, J., 237.
Bossuet, 276, 279.
Briseis, 41.
Bruni, L., 212.
Brutus, 81, 82, 193.
Buffon, 275, 279, 281.
Büyük Charles, 144.
Büyük Theodosius, 126.

C-Ç

Caesar, I., 132, 144.
Caius, 77, 78, 81.
Calviu, J., 221, 222.
Campanella, 214, 243, 266, 267, 272, 273.
Cardland, B., 226.
Carloman, 144.
Carna, 90, 91.
Cassius, 193.
Catilina, 77, 81, 82, 110.
Cato, 108, 110, 112.
Censor, 110.
Cervantes, 153.
Cesare Boragia, 214.
Charles Knowlton, 113.
Charles, II., 222.
Charles, Martel, 143, 144, 168.
Cionna, 216.
Clandius, 108.
Concordet, 288.
Condillae, 214.
Consur, 107.
Cornelius, Tacitus, 135.
Corydon, 80.
Coster, L., 214.
Crirspus, 101.
Culter, M., 218.
Çiçeron, 62, 75-77, 80-83, 108, 110, 112.

D

Dafnis, 87, 91.
Danaos, 91.
Dante, 79, 192, 193, 211, 240.
Davut, 158, 159.
Decimus Junius Juvanalis, 108.
Demderites, 49.
Demosthenes, 212.
Descartes, 245-247, 284.
Diego, Velasques, 205.
Diocletianus, 83.
Diogenes, 128.
Dionisus, 93.
Dionysos, 90.
Diore, 154.
Domotianus, 139.
Don Quijote, 153, 168.
Dr. Weier, 82.
Drusus, 77, 81.

E

Eden, M.E., 207.
Edward, VI., 210.
Eflatun (Platon), 46-52, 154, 188, 252, 254.
Ephessos, 173.
Epiktetos, 95.
Ergener, R., 25.
Eros, 154.

Eudoksia, 127, 129.
Euripides, 46.
Europa, 169, 173, 214, 223.
Eutrapios, 127.

F

Fallopis, G., 112.
Fatih, 130, 201.
Fenike, 131.
Ficino, M., 211.
Fietche, J.G., 232.
Fousta, 101.
Francesco Petrorca, 212.
Francisko Pizarno, 205.
Franck, S., 233.
Frazer, J.G., 183.
Freud, S., 192.
Friedrich, III., 212.
Fulton, R., 229, 230.

G

Gainos, 127.
Galileo, 192.
Gallis, Messius Decius, 83.
Gama V.de, 204.
Ganymedes, 49, 53-55.
"Gargantua", 150, 153.
Gayihi, A., 143.
Gibson, E., 183.
Gracchus, 77, 80, 82, 100.
Gutenberg, J., 214.

H

Hargreves, J., 229.
Harvey, W., 246.
Havva, 114.
Hegel, W.F., 232.
Helen, 159.
Helvétius, 289.
Henry, VIII., 209, 210, 231.
Hepa, 89.
Hera (Here), 42, 50, 85, 89, 92.
Heredotos, 43, 168, 192.
Hermes, 90.
Heseidos, 40, 53.
Homeros, 41, 50, 168, 192.
Honorius, 126.
Hortensius, 108.
Hume, D., 244.
Hylos, 46.
Hythloday, R., 257.

İ-J

İanus, 90, 91.
İmparator Maximilian, 240.
İmparatoriçe Theodora, 101.
İsa, 158-160, 162, 169, 173, 193, 233, 247.
İsis, 89, 90.
İsparta, 188.
İştar, 89.
Joames, V., 129.
Joannas, VIII., 130.
Jupiter, 67, 92, 112.
Justinianus, 127, 128.

K

Kant, İ., 222, 224, 230, 235, 246, 249, 252.

Karl, V., 186.
Kerularies, I., 162.
Kısa Pepin, 144, 145.
Kibele, 89.
Kolomb, K., 204.
Konstantin Dragaris, IX., 130.
Konstantin, I., 101.
Kral Arthur, 253.
Kraliçe Victoria, 227.
Kuyumcu Dimitrios, 173.
Kübele (Artemis), 173.

L

Laberhe, A.de., 171.
Lambercier, M., 281.
Leibniz, 243. 247, 249.
Leon, IV., 145.
Leto, 89.
Livra, 108.
Lucifer, 193.
Lucrece, 107.
Lucretia, 101.
Luther, 169, 170, 187, 188, 222.
Lycurgos, 43, 45, 50.

M

Machiavelli, N., 214, 230, 240, 241.
Madame d' Atoiles, 216.
Madame d' Houdetat, 281.
Madame de Barry, 217, 241.
Madame de Laurgais, 241.
Madame de Taurnellec, 241.
Madame de Vintimélla, 241.
Madame de Warens, 281.
Madome d' Epinay, 281.
Makart, H., 186.
Malthus, 116.
Mande, 88.
Marat, 282.
Marcia, 108.
Marcus Aurelius, 99.
Maria Antoinette, 210, 242.
Maria, J.A.A., 242.
Mars, 92, 100.
Matta, 82.
Melanion, 90.
Mercuries, 90.
Merovenj aile, 143.
Meryem, 89, 173, 174.
Mill, J., 207.
Miller, H., 89, 110.
Minerva, 93.
Montesquieu, 205, 222, 223, 228, 274-281, 284.
Montezuma, 205.
More, T., 214, 230, 243, 246, 252, 254-265.
Morellet, A., 230.
Muhammed, 232.
Murat, I., 162.
Musa, 25, 157-159.
Münzer, T., 235-237.

N

Namsikaa, 40, 214.
Nephaistos, 41.
Neron, 112, 178.
Nicolaua, 164.

Nympha, 79, 90.

O

Octavia, 108.
Octavius, 80, 83.
Odysseus, 40.
Orhan Bey, 129.
Osiris, 90.
Ovidius, 79, 88.

P

Paldogos, 129.
Pan, 90.
Pandora, 40.
Pantius Platus, 160, 161.
Papa Giovanni Medici Leo, X., 214, 218.
Papa Siricius, 178.
Papa Ugolino Gregorius, IX., 212.
Pavlus, 169, 173, 174, 178, 180, 193.
Pencus, 175.
Pepon Origenes, 179.
Perikles, 46.
Piskopos Henry, 179.
Plimius, 192.
Plutarkhos, 50, 154.
Pollio, 79.
Priapos, 87, 90, 173.
Prometheus, 41, 92.
Pythagoras, 49.

R

Rabelais, F., 153.
Rahip Morelly, 214.
Robespierre, 214, 221, 282, 284.
Rodrerich, 145.
Romulus, 64, 83, 145.
Rousseau, 280-288.
Russell, 176.

S-Ş

Saint-Juste, 282.
Sand, G.,
Schopenhauer, 80, 87.
Seneca, 110, 112.
Sextus, 101.
Shelliona, 216.
Sieyes, E.J., 238.
Sinoplu Diogen, 49.
Sokrates, 154.
Solon, 46.
Sophokles, 46, 49.
Spartacus, 82.
Spiming Jenny, 229.
Spinoza, 261.
Strafford, L.T., 232.
Sulius, 81.
Şepin, 143.

T

Tacitus, 133, 137-139.
Tantal, 67.
Targuinus, 63, 81, 101, 107.
Tetzel, J., 215.
Thomas, 190.
Thostylis, 79.
Tiberius, 80-82.
Timur, 130.

Tiphys, 68.
Tityrus, 78.
Tommeau, 271.
Tonymoro, 270.
Toynbee, A., 182, 183, 201.

V-W

Vasiliyeviç, İvan III., 204.
Velleda, 138, 139.
Vergilius, 65, 80, 168, 192.
Voltaire, 275, 276, 282, 284.

Wagner, C., 232.
Watt, J., 229, 230.
Weinhold, 113.

Y-Z

Yahuda, 193.
Yehova, 112.
Yıldırım Beyazıt, 129, 130.
Yusuf, 159.
Zeus, 41, 42, 50, 64, 67, 90, 92, 93, 131, 154, 159, 169, 190, 214.

KAVRAM DİZİNİ

A

Adalet
- adliye işleri, 137;
- kadın, 54;

Adem (Adam), 19-21, 26, 27, 115, 173, 225, 264;
Aden Bahçesi, 20, 27;
Adonis, 90;
Aeneis Destanı, 78;
Afrika, 61;
Agamennon, 170;
- Luther, 170;

Agis, I., 43;
agnatio
- erkek, 94;
- kardeş, 94;

Ağrılı Doğum
- kadın, 28;

ahlak
- argo, 68;
- ve erdem, 142;

Aile
- Alieni İuris, 69;
- Ataerkil düzeni, 72, 137;
- başkanı, 69, 71, 72, 74, 91, 94-100, 136, 138, 139;
- boşanma, 179, 180;
- buyurgan, 180;
- Derebeylik, 203;
- devlet, 52;
- düşmanlık, 140;
- Eflatun, 52;
- emekçiler, 239;
- erkek egemenliği, 22;
- erkek, 53, 95;
- erkyurt, 145, 251;
- evlilik, 179, 180;
- fuhuş, 111;
- gelenekler, 251;
- gens, 93;
- Germenler, 140;
- Heserdos, 53;
- İbraniler, 25;
- İmparatorluk, 145;
- kadın, 22, 43, 44, 91, 101, 139, 264, 238;
- kapitalizm, 207, 273;
- kentleşme süreci, 180;
- komün, 137;

- kölelik, 53;
- kurma hakkı, 47-49;
- kurum, 112;
- Manus, 101, 102;
- monarşi, 53;
- Montesquieu, 280;
- mülk, 53, 54;
- Polignac, 242;
- Roma'da, 93, 99, 101;
- sınıflar, 130, 136;
- Şarlman, 145;
- Tacitus, 138, 139;
- temsili, 95;
- türem, 46;
- uganlık, 145;
- yasal, 99;
- Yunan'da, 100;
- zina, 110;
Akalar, 39;
- kökenleri, 39;
akrabalık, 73, 93, 94, 138;
- agnetik, 94;
- dayı, 138;
- yeğen, 138;
Aktöre, 52, 110;
- 'sel eşitlik, 71;
- Buffon, 276;
- düzeni, 47;
- kadın, 283;
- Kont, 246-249;
- Montesquieu, 277;
- Nicolausculuk, 164;
- Ortaçağ, 165;
Alba Longa, 62;
Alkibiades, 154;
- ve Aphrodite, 154;
Alkmoue, 87;
Alman Ulusçuluğu
- Luther, 233-237;
Almanya, 132;
Alt toplum, 69;
Altın Çağ, 40;
Altyapı Kurumu, 227;
Amerika
- imparatorluğu, 88;
- ve eski Roma, 80;
Amerika'nın bulunuşu, 223;
Amica
- erkek, 99;
Amour Grec, 51;
Amphitryon, 65;
Ana, 15,22;
- 'lık hukuku, 40;
- 'lık ve gens, 22;
- 'luk hukuku gensi, 40;
- çocuk ve kölelik, 70-74;
- Doğal hukuk, 20;
- erkek egemenliği, 22;
- kadın, 92, 112;
- kölelik, 40, 69;
Anabaptist
- 'lere uygulanan şiddet, 233;
- Bacon, F., 233;
- çocuklar, 233;
- dinsel deneyim, 233;
- Engizisyon, 233;
- Hıristiyanlık, 233;
- içe doğru ses, 234;
- İncil, 234;
- Muhammet, 233;
- Münzer, 234, 235, 237;
- müslümanlık, 233;

- "sözcüğü", 233;
- Tanrı Krallığı, 234;
- Usçuluk, 234;
- vahiy, 234;
- yetişkinler, 233;
Anadolu, 61, 90, 93, 127, 201;
- Hellen uygarlığı, 131;
- tanrısı, 90;
- uygarlığı, 132;
Anaerkil, 92, 173;
- ataerkil toplum, 92;
- düzen, 93;
- gens, 40;
- hukuku, 40, 137;
- kadın, 92;
- kaynağı, 93;
- toplum, 173;
Anamalcılık, (Kapitalizm)
aile, 203;
- aile, çocuk, 207;
- anapara, 203;
- artı değer, 230;
- artı emek, 230;
- Avrupa, 203;
- bilimin sömürüsü, 229, 230;
- çocuk işçiler, 210;
- çocuk ve kadın emeği, 230;
- Deniz egemenliği, 204;
- dilencilik, 209;
- dokuma tezgahları, 230;
- emeğin satınalınması, 203;
- emekçi, 206;
- evlilik, 273;
- feodal çözülme, 209;
- feodal sömürü, 206;
- feodal toplum, 273;
- hırsızlık, 209;
- ilişkiler, 273;
- ilk yurdu, 273;
- İtalya, 273;
- kadın, 226-229;
- Katolik öğretisi, 273;
- kent ekonomisi, 203;
- kilise, 230;
- köle yazacı, 210;
- kölelik, 206;
- Liberalizm, 274;
- manifacture, 209;
- özgürlük, 228;
- Protestan düzeltimi, 273;
- serserilik, 209;
- sınıflar, 230;
- sömürü, 206;
- toplumsal değer, 203;
- toplumsal nüfus, 207;
- toplumsal üretim, 203;
- tutumsal imparatorluk, 203;
- üretim araçları, 230;
- üretim tarzı, 207;
- ve Roma, 73;
- yeniçağ, 203;
- yer ve yuva kavramı, 203;
Andromekhe
- kadın, 46;
Andromikas II., 129;
Ansiklopedistler, 280, 281;
- Rousseaucu, 280-281;
Antigone
- Adem,
- Doğum Denetimi, 114, 1115, 116;

- Havva,
- Doğum Denetimi, 114;
- kadın, 46;
Antik çağ, 192;
- kültür, 192;
- yeniden doğuş, 212;
Antik Toplum, 132;
- çözülüşü, 132;
Aphrodit, 47, 89, 90;
Apollon, 87, 91, 93;
Araplar, 128;
Arcadius, 127;
Ares, 100;
Argo, 63;
Aristoteles, 55, 212;
- devlet, 52;
- devrim, 116;
- doğum denetimi, 116;
- erkek, 54;
- eşitsizlik, 54;
- kadın, 49, 54, 70;
- kölelik, 70;
- Malthus'un öncüsü, 116;
- yoksullar, 116;
Artemis, 89;
- Tanrı, 90;
askeri darbe, 82;
askerlik, 95-111;
- devlet, 82, 83;
- erdem ve eşcinsellik, 208;
- Germenler, 142;
- kast, 148;
- kilise, 163;
Asurlular, 158;
- mesih, 158;
Asya, 143, 173;
aşk, 46-48, 51, 75, 86, 91;
- Aphrodite, 47;
- Aristoteles, 154;
- cinsellik, 184;
- Dante, 192;
- derebeylik, 156;
- Eflatun'da, 51, 154;
- evlilik, 157;
- gerçek, 154;
- güzellik, 154;
- ilk yaratılışı, 154;
- karı-koca, 157;
- Platonik, 51, 157;
- Plutarkhos, 154;
- Roma, 75;
- sanatı, 157;
- sevgi, 287;
- Sokrates, 154;
- Tanrısı, 190;
- tekerklik, 75;
Ataerkil, 23, 28, 92;
- derebeylik, 150;
- erkek, 109;
- evlilik, 100;
- mülkiyet, 117;
- özgürlük, 100;
- Roma, 109;
- tinsel ilişkiler, 150;
- toplum, 150;
- zina, 109;
Atalante, 173;
Atena, 89, 93;
Atina Demokrasisi
- Atina, 39, 43, 44;
- baba, 22;
- başkadın, 42
- bekaret, 42;
- çokkarılılık, 42

- evlenme yaşı, 44;
- kölelik, 41;
- vasi'lik, 22;
- ve kadın, 22, 41;
Attale III, 76;
Augustus, 61, 97, 188;
- zina, 188;
Aurelra, 101;
Avarlar, 128;
Avernler ve barbarlık, 133;
Avrupa, 61, 96, 67, 134, 206, 214, 230;
- Alman oymakları, 144;
- Anamalcılık, 203;
- düello, 152;
- düşüncesi, 230;
- düzeltim (reform), 220;
- evlilik, 265;
- Germen Gelenekleri, 43;
- insanının evrimi, 131;
- küçük krallıklar, 143;
- Ortaçağ, 66;
- Roma, 131;
- ulusal birleşme, 143;
- uygarlığı, 123, 125;
- Yunan uygar., 131;
Avustralya
- Yerlileri, 89;
Aziz Pavlus
- evlilik, 177, 178, 180;
- Hıristiyanlık, 162;
- kadın, 178;
Aztekler
- keşifler, 204;
- sömürgecilik, 204-205;

B

Baal, 20;
Babalık, 90-97;
- erki, 96;
- hakkı, 90-97;
- hukuku, 137;
- kavramı;
Bacon, 234;
- Haçlı seferleri, 234;
Bakkkos, 93;
Balkanlar, 68;
Bankacılık
- Roma'da, 75;
Banlieue, 168;
Banneret, 148;
Barbarlık
- antik dünya, 125;
- erek olarak, 133;
- Germenler, 133;
- Hıristiyanlık, 125;
- işçi olarak, 133;
- Roma, 133;
- Seqnan, 133;
- şiddet, 139;
- tarım, 139;
Barrow, 68;
Barselon Ülkesl, 144;
Batav, 138;
Bathyllos
- aşk, 46;
- kadın, 46;
Bayezit, 130;
- Timur, 130;
Beccairéa, 250-251;
- devrimci yaklaşım, 250;
- eşitlik, 251;
- işkence, 250;

- ölüm cezası, 250;
- ölüm cezası ve türe, 250;
- yasalar, 251;
Bedensel enerji, 98;
- id, 98;
bedevi yaşamı, 25;
Bekaret Kemeri
- cinsellik, 190;
- erkek, 190;
- Haçlı seferleri, 190;
- kadın, 188, 190;
Bekaret
- Atina demokrasisi, 42;
- fuhuş, 208;
- kadın, 33
- kızlık zarı, 91;
- recm cezası, 33;
Belçika, 130;
Beysoyluluk, 71, 169;
- sınıflar, 169;
Bilim, 214;
- 'in sömürüsü, 229;
- buluşlar çağı, 243, 244;
- Descartes, 245;
- din, 214;
- Kapitalizm, 229;
- Marksizm, 221-223;
- Tanrı, 220, 243;
bilinç, 15;
- altı, 91;
Birey Malı, 66;
Birey, 246;
- ovistler, 246;
bireysel özgürlük, 202, 203;
Bizans
- çöküşü, 127;
- Hıristiyanlık, 165;
- İranlılar, 127;
- Roma düşü, 127;
- Türkler, 127, 129;
- yayılmacılığı, 127;
Bochold, J.
- ayaklanması, 235-237;
Boşanma, 74;
- 'nın yasaklanması, 181;
- cinsel suç, 181;
- dulluk, 108;
- erkek, 107, 108;
- evlilik, 179-180;
- ilk boşanma, 64;
- İsa, 179;
- kadın, 107;
- Katolik öğretisi, 274;
- kısırlık, 181;
- kilise hukuku, 181;
- Protestan öğretisi, 274;
- Roma türesi, 64;
- Spurius Carvilius Ruga, 64;
- suçu, 181;
- Tevrat, 34;
- zina, 108;
Britanya, 100;
Brutus, 101;
Buffon
- aktöre, 276;
- Doğu tarihi, 276;
- para, 276;
- sınıflar, 276;
- yoksulluk, 276;
buluşlar çağı, 243, 244;
- bilginler ve tanrı, 244;
- bilginler, 243;

Burg, 167;
Burjuvazi
- derebeylik, 169;
- devlet, 169;
- devrimcilik, 169;
- dinsel sınıf erki, 169;
- Etat, 169;
- kilise, 169;
- loncalar, 169;
- Marksizm, 223;
- papalık, 169;
- steto, 169;
- ticaret, 169;
Büyücülük
- evlilik, 171;
- fahişelik, 171;
- kadın, 171;
- şeytan, 171;

C-Ç

Caesar, 82, 101, 133, 134;
Captal, 148;
Carezza, 189;
- döllenme, 189;
- mezhebi, 189;
- tekniği, 189;
cariye, 22;
Carnelius Tacitus, 134;
- hukuk, 134;
- üretim tarzı, 134;
- yeniden üretim, 134;
Catilina, 76, 82;
Cato, 110, 112;
- zina, 110;
Ceberrut, 18;
cennet, 20;
- kadın, 105;
Censorimus, 112;
Charlemange, 145;
Charles, I., 144;
Cinsellik, 56, 91, 173-177, 268-270;
- 'i kadın üretir, 116;
- açlık, 107;
- Adam, 173;
- aşk, 46, 47, 181;
- ayıp, 181;
- bedensel boşalma, 157;
- bekaret kemeri, 190;
- bekaret, 33, 34;
- birleşme, 85, 171;
- boşanma, 181;
- Carezza tekniği, 189;
- Compenalla, 271;
- çocuk yapma çağı, 49;
- din, 170, 173;
- dinsel dehşet, 175;
- dinsel duyarlık, 188;
- duyarlık, 188;
- duygu, 106;
- düşkünlük, 170;
- eğilimler, 157;
- eldeğmemişlik, 29;
- elma, 173;
- erdem, 175;
- erkeğin yetenekleri, 189;
- erkek, 29, 113, 173, 188, 289;
- eros, 157;
- eş aldatma, 47;
- eşcinsellik, 45, 51, 52, 78, 79, 208;
- eşit olmayan, 88;
- evlilik, 44, 88, 171;

- eylem, 189;
- fallus, 41, 86, 173, 188;
- fuhuş, 28, 40, 47, 190;
- genç kızlara saldırı, 29;
- günah, 181;
- güneş kenti, 269;
- Haçlı seferleri, 190;
- haz, 52, 173;
- hıristiyanlık, 172, 188;
- hırs, 289;
- ilişki, 108, 212;
- İsa, 172;
- kadın, 23, 41-44, 86, 88, 113, 173, 174, 189;
- kadın, 188, 189, 289;
- kadının yetenekleri, 189;
- kardeş evliliği, 85;
- kısırlık, 271;
- kızlık zarı, 191, 208;
- kilise üyeleri, 178;
- kilise, 191, 192, 216, 217;
- klitoris, 175;
- köle, 88, 112;
- Luther, 189;
- mastürbasyon, 172;
- oğlancılık yasaları, 78, 106;
- oral sex, 115;
- organlar, 173;
- orgazm, 115;
- ortaçağ, 190;
- Ovidius, 188;
- Pandora, 41;
- penis, 115;
- Penise tapma, 89;
- perhiz, 171, 271;
- rahibeler, 172, 175, 279;
- recm, 33;
- Roma'da, 80-89;
- saldırganlık, 91;
- sapıklık, 272-279;
- sergi, 286
- sex, 91, 226;
- sexus sözcüğü, 108;
- su simgesi, 251;
- suç, 181;
- şiddet, 110;
- tecavüz, 29, 34, 35, 157;
- temizlik, 271;
- Tevrat, 28;
- Tommaso, 271;
- üreme, 269;
- üretim, 52, 271;
- yasa, 53;
- yatma hakkı, 48;
- Zeus, 173;
- zevk, 189, 271, 289;
- zina, 28, 29, 47, 164;

Civilis, 138;
Civitas
- Roma, 61, 62;

Cliuetes sözcüğü, 63, 64;
Cluere, 63;
Cognetio, 94;
Concubinatus
Consules, 67;
Corinth, 89;
Cornelia, 101;
Cro-Magnon İnsan, 89;
Cumhuriyet, 66, 81;
- concules, 62;
- oy kullanma, 67
- Roma, 66, 101;
- soylular, 64;

- vatandaşlık, 67;
Çapulculuk, 133;
- devlet, 133;
- erek, 133;
Çiçeron, 62, 77;
- aşk, 112;
- erkyurt, 76;
- kuş falı, 62
- sexus, 108;
- zina, 110;
Çocuk, 49, 108;
- aile, 64;
- baba ilişkisi, 54;
- babanındır, 92;
- baştan çıkarma, 170;
- delilik, 170;
- derebeylik, 203;
- devlet, 49;
- Eflatun, 49;
- egemenlik, 96;
- engelli doğanlar, 55;
- Epikletos, 95;
- erkek, 50, 93, 95;
- evlilik dışı, 49, 222;
- gens, 93;
- günah, 170;
- infraseks, 170;
- kadın, 55, 56, 64, 86, 93, 94;
- kadın, 227, 229, 272-281;
- kamu yararınadır, 50;
- kapitalizm, 207, 230;
- kilise, 170, 171;
- kölelik, 92;
- öldürümü, 86;
- özel mülktür, 54;
- özgürlük, 96;
- Roma'da, 64;
- Staoculuk, 95;
- suç, 170;
- şiddet, 95;
- türe, 96;
- üretim ilişkileri, 228, 229;
Çok eşlilik
- evlilik, 30, 39, 108, 213, 214;
- kadın, 219, 214;
Çok karılı evlilik, 30;
- erkek, 39;
Çok kocalılık, 108;

D

Dafnis, 91;
Danae, 173;
- Demosthenes, 212;
Dante,
- Aref, 193;
- aşk, 192;
- bilim, 193;
- cehennem, 193;
- ikamet, 193;
- İmparator, 193;
- İsa, 193;
- kilise, 192;
- sanat, 193;
- Tanrı, 193;
- Yahuda, 193;
- "Yaratan", 192, 193;
Decima (Öşür), 146;
Decius, 83;
Delhoi Önbilicisi, 50;
Demircilik Tanrısı, 190;
Demokrasi
- Atina, 22, 41, 42;

- bireyci ilkeler, 203;
- çok eşlilik, 42, 62, 75;
- Deniz egemenliği, 203-204;
- kadın, 22, 203;
- kapitailzm, 201-203;
- kent ekonomisi, 203;
- tekeşlilik, 62;
- vasi,·22;

Demokritos
- sex, 49;

Derebeylik, 147, 150, 227, 240;
- aile, 203;
- Almanya, 147;
- Antik, 147;
- askersel kast, 148;
- aşağı sınıf, 147;
- aşk, 156;
- ataerkil toplum, 150;
- baba erkesi, 203;
- Banneret, 148;
- barbarlık, 147;
- Baş Tımarcı, 148;
- bireyci uygarlık, 202;
- Birlikler komutanı, 148;
- Bruges, 202;
- çocuklar, 203;
- din adamları, 140;
- din, 154;
- dizgesi, 136, 154;
- dizgesinin parçalanması, 202;
- düello, 151;
- Dük, 146, 148, 151;
- düzeni, 23, 147, 149, 155, 156, 157;
- düzenin temeli, 146, 147;
- egemen sınıflar, 240;
- erkyurt, 240;
- evlilik, 88, 156;
- Fransa, 147;
- Gens D'armes, 148;
- gizemcilik, 155;
- Hıristiyanlık, 147, 167;
- hukuk, 149;
- ilk gece hakkı, 157;
- İmp. Maximilien, 240;
- insan ilişkileri, 150;
- Jandarma, 148;
- kadın, 156, 157;
- kahyalık sistemi, 149;
- kalıt, 155;
- kentsel aile, 203;
- kentsoylu toplum, 155;
- kilise, 64;
- kont, 146, 151;
- kölelik ve serflik, 149;
- köylülük, 150, 240;
- krallıklar, 149;
- küçük toprak sahipleri, 148;
- Laeutuslar, 149;
- Londra, 202;
- Louis, XII., 240;
- Lubeck, 202;
- Marks, 148, 151;
- özgür çiftçiler, 149;
- özgür insan, 148;
- platonik aşk, 156;
- rençber, 150;
- romantik aşk, 154;
- Sancaklı Senyör, 148;
- savaş, 151;
- savaşçı sınıflar, 147;

- Senior, 146, 150, 151;
- senyörler ve güç kullanımı, 240;
- serf, 149;
- sınıf çıkarları, 156;
- sınıflar, 151, 202, 203;
- Sınır ili komutanı, 148;
- simenic, 164;
- süvari birlikleri, 147;
- Tanrı, 151;
- timar sistemi, 149;
- toplum ve zorbalık, 154;
- toprak mülkiyeti;
- ülküsü ve kadın;
- üretimin örgütlenmesi, 46;
- vassal, 146;
- Venedik, 202;
- vergi, 240;
- yaşam tarzı, 202;
- Yunanlılar, 150;

Descartes, 247, 284;
- bilim, 245;
- doğal eğilimler, 245;
- duyular, 245;
- Harwey, 264;
- iki tohum kuramı, 246;
- "iyi düşünmek", 245;
- kusursuzluk ve tanrı, 245;
- kuşkuculuk, 245;
- "nedensellik yasası", 246;
- Ruh ve bilinç, 245;
- üreme bira yapımına benzer, 246;
- ve felsefesi, 245;
- yaşam, 245;

Devrim, 65, 66;
- Roma, 66;

Din
- 'sel daire, 163;
- 'sel inanç, 89;
- 'sel örgüt, 163;
- adamları ve vicdan, 214;
- adamları, 214;
- ve bilim, 214;

Diocletionus, 83;
Dionisos, 93;
Divortium Kurumu, 107;
Dogmatik düşünce, 243;
Doğal hukuk, 20;
- Budunlar türesi, 69;
- doğal yetki, 70;
- İus Civile, 69;
- İus Gentium, 69;
- İus Naturele, 69;
- kuralları, 69;
- Roma'da, 69;
- türe, 69;
- yasa, 69;

Doğu Roma İmp., 84;
- deneycilk, 126;
- Dux, 126;
- İmparator, 126-127;
- kilise, 126;
- Komit, 126;
- Kont, 126;
- Magistratus, 126;
- maliye işleri, 126;
- Ortodoksluk, 126;
- Yönetim biçimi, 126;

doğum, 93;
- Adem, 114;
- denetimi ve Aristoteles, 116;
- denetimi ve devrim, 115;

- denetimi ve Hıristiyanlık, 190;
- denetimi,56, 114, 115;
- Havva, 114;
- kontrolü ve Eflatun, 49;
- yoksullar, 56, 115;
Dorlar'ın kökeni, 39;
Dos, 102;
Dört Canavar, 75;
Drogenes, 128;
Düello, 151, 152;
- Avrupa, 152;
- derebeylik düzeni, 152;
- düellum, 151;
- Fransa, 152;
- İncil, 152;
- kilise, 152;
- onur, 152;
- soyluluk, 152;
- "sözüğü", 151;
- şövalyelik, 152;
- Tanrı yargısı, 152;
- Tanrıbilim, 152;
- tüze, 152;
- yasa, 152;
Dük, 146, 148;
Düşüncenin Canlanması, 215;
Düzeltim, (Reform), 218-221;
- Avrupa, 220;
- dinde, 233;
- Katoliklik, 220;
- Luther, 233-237;
- Protestanlık, 220;
- ve toplum, 233;

E

Ecuyerlik
- süresi, 153;
- derebeylik, 153;
Eflatun, (Platon), 47, 154, 155, 211, 212;
- Alkibiades, 154;
- aile, 47-49, 52;
- akrabalık, 49;
- Aphordite, 154;
- aşk, 51, 154;
- beden ve eşya, 54;
- demokrasi, 47-49;
- Dione, 154;
- doğum ve nüfus kontrolü, 49;
- erkek çocuk, 50;
- erkyurt modeli, 47-49;
- Erkyurt, 47-49, 52;
- Eros, 154;
- evlilik dışı çocuk, 49;
- evlilik, 51;
- felsefesi, 211, 212;
- fuhuş, 51;
- gerçek sevgi, 154-155;
- gizemcilik, 154;
- güzellik, 154;
- kadın, 51;
- kardeşlik, 49;
- kıskançlık, 50;
- Lycurgos, 50;
- mülkiyet, 47-49;
- platonik aşk, 51;
- ruh, 154;
- sevgi, 154;
- sınıflar, 47-49;
- Symposion, 154;

- Zeus, 154;
- zina, 188;
Ego, 98;
- gerçeklik, 98;
Ekonomi Politik
- 'in özü, 206;
- mülkiyet hakkı, 207;
Eksibisyonizm, 106;
Elenler, 39;
emek ordusu
- incil, 180;
emekçi, 112;
- köle, 112;
Engels, 221;
- manüfaktür, 223;
- Marksizm, 221;
- sınıflar, 221;
- sömürgecilik, 223;
- ticaret, 223;
- üretim araçları, 221;
Eonizm, 106;
Equiter
- ve şövalyelik, 152;
Erasmus
- Deliliğe Övgü, 213;
- düşünme özgürlüğü, 213;
- eskiçağ felsefesi, 213;
- Hıristiyanlık, 213;
- hoşgörü, 213;
- insan doğuştan iyidir, 213;
- Kitab-ı Mukaddes, 213;
- Luther, 213;
- yazgı, 213;
Erek, 17;
Erkek,
- 'in yetenekleri, 89;
- 'kadını yaratır, 34;
- aile, 53, 95;
- akraba, 94;
- Ataerkil toplum, 109;
- Atina demokrasisi, 42, 43;
- babalık hukuku, 40;
- bilim, 111;
- boşanma, 107, 108;
- büluğ çağı, 99, 102, 104;
- cinsel ilişki, 29;
- cinsellik, 98, 113;
- çocuk, 93, 95;
- çok kocalılık, 78, 108;
- devinimdir, 283;
- Dos, 116;
- efendidir, 53;
- Eflatun, 51;
- egemenliği, 22, 88, 111, 278, 279;
- ekonomi, 111;
- eldeğmemişlik, 29;
- emekçi, 239;
- erdemi, 285;
- eş seçimi, 30
- evlilik, 116;
- evresi, 91;
- Fallus, 86-89;
- genelevi, 106, 107;
- güçlülüğü, 285;
- günah, 174;
- İncil, 184;
- kadın aşağıdadır, 53;
- kadın, 40, 53, 86, 87, 92, 104-106, 108, 172, 174, 188, 274, 280;
- kadından üstündür, 51, 52, 53;
- kadını korur, 64;

- kadının başıdır, 34;
- kadının varlığıdır, 44;
- kadınla mektuplaşma, 142;
- kalıt, 40;
- Mesih, 157;
- miras, 43;
- multak egemenlik, 137;
- mülkiyet, 137;
- parfüm, 271;
- penise tapınma, 102;
- politika, 111;
- Rousseau, 283, 284, 287;
- Tanrı ve Kraldır, 106;
- Tanrıdır, 88, 89, 91;
- üstünlüğü, 22, 106;
- yaratılışı, 19-22;
- yetişkin, 43;
- Zeus, 92;
- zina, 29, 110, 185;

Erkyurt, (Devlet), 20, 39, 44, 46-49, 51, 52, 61, 62, 66, 68, 69, 72, 73, 75, 82, 84, 107, 126, 127-129, 133, 134, 146, 169, 179, 180, 286;
- aile, 52, 145, 251;
- Aristoteles, 52, 54;
- barbarlık, 133;
- birey, 52;
- Bizans, 127;
- burjuvazi, 169;
- bütün kurumların anasıdır, 53;
- concules, 66;
- çapulculuk, 133;
- Çiçeron, 76;
- derebeylik, 147;
- derebeylik, 240;
- doğa, 52;
- Eflatun, 252;
- egemen sınıf, 68;
- egemenliği, 168;
- emekçi, 143;
- erk, 63;
- erkek, 100;
- Eyalet vergileri, 73;
- fuhuş, 184;
- güneş ülkesi, 252;
- hakları, 147;
- halk denetimi, 76;
- Hellen, 127;
- Hıristiyanlık ilişkisi, 161;
- hukuk, 52;
- İncil, 166;
- İndices, 66;
- İsa, 165;
- kadın, 44;
- kalıtsal egemenlik, 68;
- Kamu kuruluşları, 146;
- kamu yetkesi, 147;
- keşifler çağında, 204, 205;
- kilise, 144;
- kölecilik, 52, 53;
- kurum olarak, 52;
- Leibniz, 251;
- Luther, 169-170;
- özegemenlik, 69;
- Polis, 117;
- Praetores, 66;
- Roma, 161, 162;
- Roma'da darbe, 82;
- Roma'da ırkçılık, 78;
- Roma'da parti; 75;
- savaşçı sınıflar, 147;

- senyörler, 76, 148;
- sınıflar, 63, 169, 242;
- siyaset ve savaş, 74;
- sömürü, 85;
- Sui (İuris), 69;
- Tecim özgürlüğü, 274;
- temel ilkesi, 62;
- ticaret, 167-169;
- Timar düzeni, 145;
- toprak, 76;
- Türk, 144;
- uganlık, 84, 142, 145;
- uganlık, 170;
- Ulusal birleşme, 143;
- ulusallık, 202;
- vergi sistemi, 73-75;
Eros, 154, 157;
- cinsellik, 157;
Eski Akit, 17;
Eski düzen, 23;
Eşcinsellik, 51, 106, 208;
- askersel erdemler, 208;
- yasa, 51;
Etrüskler, 62, 63, 65;
Eudoksia, 127;
Euripides ve
- kadın, 46;
- sevgi, 46;
Europa, 149, 223;
- Zeus, 169;
Eutrapios, 127;
Evlilik, 29, 30, 64, 72, 84-89, 91, 100, 102, 108, 109, 150, 164, 171, 174, 179, 180, 209-213, 215, 225, 226, 230, ;
- 'bağı, 141;
- Aziz Pavlus, 180;
- aile, 44, 179-180;
- amaç, 85;
- aşk, 157, 188;
- ataerkil, 100;
- Avrupa, 264;
- ayrı yaşama, 44, 45;
- Aziz Pavlus, 164;
- babanın rolü, 286;
- bekaret, 188;
- boşanma, 179-180;
- büyücülük, 171;
- cinsel doyum, 187;
- cinsel kölelik, 88;
- cinsel ortaklık, 188;
- cinsellik, 88, 171;
- Congareatio, 180;
- çağı, 30;
- çocuk, 188, 277;
- çok eşlilik, 213, 214;
- çok karılılık, 30, 42;
- çok kocalılık, 78;
- derebeylik, 188;
- devlet, 179-180;
- dışı çocuk, 29, 220;
- dışı ilişki, 214;
- din adamları, 164, 165, 220;
- din görevlileri, 262;
- doğa sözleşmesidir, 286;
- Dos, 102, 116;
- erkek, 44, 100;
- erkyurt, 48;
- eş aldatma, 47;
- Exogame, 84;
- fahişelik, 174;
- Farris, 180;

- fuhuş, 111;
- gens, 84, 102;
- Germenler, 140, 141;
- gücemlidir (zorunludur), 44;
- Hıristiyanlık, 165, 188, 279;
- hukuk tarihi, 180;
- içevlenme, 85;
- ilk gece hakkı, 188;
- ilkel Roma türesi, 64;
- İsa, 179;
- kadın, 44, 65, 99, 88,91, 174, 177, 178, 213, 214, 225-227, 231, 273, 285, 286;
- kalıt hakkı, 84;
- kapitalizm, 273;
- kardeşler arasında, 50, 85;
- karı-koca, 157;
- Katolik kilisesi, 180;
- Katolik öğretisi, 274;
- kayınbiraderler, 31, 32;
- kısırlık, 181-182;
- kilise, 171, 177, 180, 220, 230;
- kocalık hakkı, 188;
- kölelik, 97, 98;
- kutsal anlaşma, 180;
- Levirat ve çocuk, 31;
- Levirat, 31, 32;
- Luther, 187, 218-220;
- manastır yaşamı, 278;
- Manus, 101, 116, 180;
- Montesquieu, 277;
- mülkiyet hakkı, 277;
- Ortodokslar, 180, 182;
- Peregrinus, 98;
- Protestan öğretisi, 274;
- Protestanlar, 180;
- Roma Hukuku, 180;
- Roma'da —' amacı, 113;
- senyörler, 150;
- sevgi, 44;
- Sophokles, 46;
- şövalyelik, 156;
- tecavüz, 34, 35;
- tek eşlilik, 141;
- Tevrat, 30, 179;
- töreni, 180;
- ütopya ülkesi, 256-259;
- yasa, 264;
- yasada, 48;
- yasal, 98;
- yaşı, 44, 54, 188;
- zina, 214;

Exogame, 84;
Eylem, 17;
Eytişim, 91;

F

Fallus
- Anadolu Tanrısı, 90;
- Fallik tanrı, 90;
- Fallizm, 89;
- İngiltere, 232;
- insan, 223;
- Karagöz-Hacivat, 89;
- nedir?, 89;
- Pandora, 41;
- Roma'da, 89;
- serflik, 231;
- simgesi, 86;

Fatih, 201;
Fauna, 85;

- Falcı Tanrıca, 85;
Fellatio, 105;
Felsefe, 214, 243;
- Descartes, 245-247;
- eski çağ, 213;
- Hıristiyanlık, 211, 212;
- Platon, 211;
- yeniden doğuş, 211;
Fenike, 131;
- Europa, 149;
- Kral Agenor, 149;
- Zeus, 143;
Feodalizm, 151, 152, 235;
- 1789 Devrimi, 243;
- Anabaptistler, 233;
- bireysellik, 137;
- boşanma, 181;
- Burjuvazi, 169;
- Derebeylik dizgesi, 202, 203, 240;
- derebeylik, 147-149, 150, 154-157;
- dinde düzeltim, 233;
- düzeltim ve toplum, 233;
- evrim, 202;
- Fransa, 152;
- Haçlı seferleri, 186;
- ilk gece hakkı, 187;
- insan emeği, 187;
- kadın, 157, 158;
- Kilise, 165;
- komünler, 137;
- Krallık erdemi, 241;
- Luther, 169, 170, 233-236;
- mülklyet, 137;
- Ortodoksluk, 165;
- parlamento, 275;
- Plebler, 202, 203;
- Rousseau, 282-284;
- sınıflar, 156, 165, 203, 204, 207, 266;
- Skolastik, 243;
- sömürgecilik, 205;
- sömürü, 266;
- Tarih, 202;
- ticaret, 167;
- toplum, 137;
- üretim tarzı, 235;
- ve kapitalizm, 192;
- yenidendoğuş, 273;
Feodus, 68;
fersah, 168;
Fesat, 18;
Fetişizm, 106;
Filistin, 31, 61, 127;
Florensa, 169;
Frank Kralı Pepin, 143, 144, 145;
Fransa, 61, 67, 68, 104, 152, 171;
- devrim ve kentsoylular, 238;
- devrim, 201, 238;
- parlamento, 275;
- rahipler, 237;
Freud, 25;
Frugalitas
- sözcüğü, 65;
Fuhuş, 28, 47, 51, 105, 111, 168, 207, 209;
- bakireler, 208;
- büyücülük, 171;
- ceza, 184;
- cinsellik, 191;

- Eflatun, 51;
- ekonomi, 184, 185;
- emek olarak, 185;
- erkek fuhşu, 107;
- erkyurt, 186;
- ev kadını, 111;
- evlilik, 174;
- fahişelik, 40, 78, 88, 89, 109, 113, 171;
- fuhuş, 28;
- genç kızlar, 184;
- genelev, 106, 107, 109, 174, 184, 185, 186, 202, 208;
- gensler ve Hıristiyanlık, 189;
- Haçlı seferleri, 186;
- kadın, 40, 88;
- kilise, 185, 186;
- kutsal aile, 185;
- Lonca olarak, 186;
- Louis, XIV., 208;
- Millet, K., 185;
- mülksüzleşme, 208;
- ölüm cezası, 28;
- Roma'da 77, 78;
- sevap olarak, 187;
- Tanrısal yasa, 189;
- ticaret olarak, 185, 186;
- toplumsal sorun, 208;
- zina, 110, 187;

G

Galileo
- kilise, 192;
Gallia, 133;
Galya, 62, 128;
Ganymedes, 46;
- aşk, 46;
- kadın, 46;
Gebelik, 29;
- cezadır, 27;
- kadın, 272;
- kölelik, 70, 71;
- orgazm, 115;
- Tevrat, 80
Geçmiş, 15;
Gemi dümeni, 168;
Gemicilik, 202;
- IX yy., 202;
- ticaret, 202;
Genelev, 106, 107, 109, 184-186, 202, 208, 264;
- erkek, 107;
- fuhuş, 208;
- Hıristiyanlık, 189;
- sektör olarak, 109;
Gens, 39;
- aile, 93;
- analık hukuku, 40;
- birlik başkanı, 84;
- çocuk, 93;
- doğal türe, 84;
- evlilik, 40, 84;
- Exogame, 84;
- hukuku, 39;
- içevlenme, 85;
- kadın, 84, 89;
- kalıt hakkı, 84;
- kast, 40;
- kölelik, 84;
- örgütlenme, 84;
- örgütü, 84;
- Rex Pater, 84

- Roma, 83-85;
- sözcüğü, 84;
- üyelik, 84, 85;
Gentilice, 63;
Gerçek, 52;
- soyuttur, 52;
Gerdek gecesi, 33;
- recm cezası, 33;
Germenler, 133, 140;
- aile ve düşmanlık, 140;
- akrabalık, 138;
- Avrupa, 134, 143;
- başkanlık, 133;
- başlık nikah, 141;
- dayı, 138;
- Drahomus, 140;
- erdem ve ahlak, 142;
- erkeğe başlık parası, 140;
- evlenme yaşı, 140;
- evlilik bağı, 140;
- evlilik sözleşmesi, 140;
- gelenekler, 146;
- giyim, 134;
- halk meclisi, 136;
- insan kurban etme, 134;
- kadın kaçırma, 140;
- kadın, 140, 141;
- kadının bağımlılığı, 140;
- kentsel yerleşme, 134;
- kültür, 134;
- mimari, 134;
- mülkiyet, 137;
- sınıflar, 136;
- Tacitus, 141, 142;
- tek eşlilik, 140;
- tek karılılık, 140;
- tiyatro ve etkileri, 142;
- ücretli askerlik, 134;
- üretim tarzları, 134;
- yargılama, 136;
- yeğen, 138;
- yerleşik yaşam, 146;
gizemci duyarlılık, 157;
Gladyatör, 73;
Gomera Felaketi, 33;
Grekler, 39, 85, 133;
- kadın, 23;
- kurumları, 52;
- ve kölelik, 22;
Greko-Romen uygarlığı, 183;
Gücemleme, 20;
Günah, 17;
Güneş Ülkesi
- Eflatun'un devleti, 266;
- Güneş Kent, 268, 270;
- kadın, 270;
- More'un Ütopyası, 266;

H

Haçlı Seferleri, 128, 192;
- Bacon, 234;
- cinsellik, 190;
- fuhuş, 186;
- Müslümanlar, 186;
Harvey, W., 246;
- Descartes, 246;
- iki toplum kuramı, 246;
Havva, 264;
Haz, 85;
Hedo, 95;
Hegel, 232;
Helen, 127;
- erkyurdu, 127;

- uygarlığı, 131;
Hephaistos, 92;
- emekçinin öncüsü
Here (Hera), 50, 85, 89;
Heseidos, 40;
- kölelik, 53;
- ve aile, 53;
Hıristiyanlık, 83, 138, 148, 158, 159, 163, 167, 184, , 232 265;
- 'a sosyalizm rengi vermek, 167;
- 'ın beşiği, 201;
- Adem'in günahı, 176, 177;
- aktöre, 164;
- Anabaptistler, 233;
- Antik dünya, 125;
- askersel kilise, 163;
- Aziz Pavlus, 162, 172;
- "baba", 167;
- barbarlık, 125;
- batı birliği, 145;
- batı toplumu, 145;
- Bizans kiliseleri, 165;
- Carezza tekniği, 189;
- cinsel zevk, 189;
- cinsellik, 175, 189, 279;
- çilecilik, 173-175;
- derebeylik, 147, 164;
- devlet ilişkisi, 161;
- din bilginleri, 193;
- din ve şiddet, 233;
- Dinsel daire, 163;
- dinsel örgüt, 163;
- doğum denetimi, 190;
- düşünce biçimleri, 211;
- düşünce ve fuhuş, 232;
- düzeltim, 218-221;
- Erasmus, 213;
- evlilik, 164, 165, 188, 279;
- felsefe, 211, 212, 214;
- genelev, 189;
- gizemci duyarlılık, 176;
- günah yiyicilik, 163;
- hazza karşıdır, 175;
- Hume, D., 244-245;
- hümanizm, 214;
- ilk yayılması, 167;
- İncil'in özü, 191;
- İncil, 66, 162, 232;
- insanlığın kurtuluşu, 184;
- İsa, 83, 161, 162, 184, 193, 233;
- Jesus, 162-164;
- kadın, 164;
- kadının durumu, 172;
- Kardinaller, 163;
- Katolik kilisesi, 162;
- Katolikler, 279;
- kilise dogması, 170;
- kilise işkencesi, 176;
- kilise mülkiyeti, 170;
- kilise sınıfları, 163;
- Kilise, 165, 158, 159, 163;
- Luther, 169, 218-220;
- Münzer, 234-232;
- Müslümanlık, 233;
- Nicolausçuluk, 164;
- Ortaçağ, 212;
- Ortodoks, 165;
- Ortodoksluk, 162, 164;
- oruç türleri, 167;
- öncelleri, 211;
- öncesi ekinç, 214;

- özgürlük ve fuhuş, 232;
- piskoposlar, 146, 163;
- Protestanlık, 162;
- Rahipler, 163;
- Roma Erkyurdu, 161;
- Roma Katolikliği, 162;
- Roma, 83, 84, 108;
- rütbe, 163;
- senyör, 148;
- Simonie, 163;
- sosyalizmi, 167;
- Tanrı Krallığı, 235;
- Tanrı yargısı, 152;
- Tanrı, 232, 236;
- Tanrıbilim, 152;
- temiz kurallar, 164;
- Tevrat, 125;
- ticaret, 167;
- ulusları, 279;
- uygulaması, 163;
- üçlemli yapısı, 161;
- üreme, 189;
- üretim biçimi, 162;
- varsıllık, 125;
- ve özdek, 167;
- Yunan dünyası, 159;
- zevk korkusu, 172;
- zina, 164, 187;

Hikmet, 18;
Hindistan, 102;
Homeros, 50;
- kadın, 41;

hukuk, 22, 52, 97, 139, 149, 250-252;
- analık, 39, 40, 137;
- babalık, 40, 137, 139;
- derebeylik, 149;
- devlet, 52;
- doğal, 69;
- eski, 96;
- eşitlik, 72;
- gens, 39;
- İus Naturale, 69;
- klasik öncesi, 96;
- klasik sonrası, 96;
- klasik, 96, 99;
- kölelik, 97;
- Montesquieu, 275-276;
- Roma'da 69, 94, 95, 131;
- Tacitus, 134;
- vatandaşlar, 69;
- yasa, 72;

Hume, D., 244;
- herşey tanrıya bağlıdır, 244, 245;
- insan anlağı, 244;
- insanın özbenliği, 244;
- tanrı, 244, 245;
- tanrının düzeni, 245;

Hunlar, 127;
Hümanizma, 43, 212, 254-260, 267;
- Atina demokrasisi, 42, 43;
- Campenalla, 267;
- eserler, 214;
- Hıristiyanlık, 214;
- Ütopyacılık, 254-257;

Hylas
- aşk, 46;
- kadın, 46;

İ

İanus, 91;
İbraniler, 17, 25;

- kadın, 25;
- aile kurumu, 25;
İd, 98;
İhale, 73;
İktidar, 72;
İlleryeliler, 39;
İlyada, 42;
İncil, 226;
- 'de sevgi, 183;
- bilgi, 155;
- Düello, 152;
- emek ordusu, 180;
- erkek, 184;
- erkyurt, 166;
- evlilik, 179;
- Hıristiyanlık, 162, 232;
- kadın, 184;
- kont, 252;
- Kuran-ı Kerim, 155;
- mahkûmiyet, 166;
- özel mülkiyet, 166;
- özü, 183, 191;
- ruh, 155;
- senyörler, 148;
- sosyalist devrim, 166;
- Toynbee, A., 182;
- ütopya ülkesi, 256;
- zina, 187;
İnfraseks, 169;
İngiltere, 61, 206, 227;
- avam kamarası, 208;
- Charles, I., 232;
- Cottager, 232;
- feodalizm, 232;
- halk ayaklanması, 232;
- Henry, VII., 231;
- kilise, 208;
- koyun sürüleri, 231;
- kralcılar, 232;
- küçük çiftçiler, 232;
- meclis, 232;
- mülksüzleşme, 231;
- Ortaçağ papalığı, 145;
- serflik, 231;
- türe, 70;
- üretim ilişkileri, 231;
- ve anlam, 232;
- Victoria çağı, 227;
- yasalar, 231;
İnivria, 95;
İnka İmparatorluğu, 205-207;
insan
- 'lığın kurtuluşu, 184;
- 'lık tarihi, 158;
- 'nın yeniden üretilmesi ve Eflatun, 50;
- Erasmus, 213;
- Hume ve anlak, 244;
- kurban etme töresi, 134;
- Machiavelli, 240;
- siyasal hayvandır, 53;
İnvicta, 64
- kadın, 64;
İphégenia
- kadın, 46;
İranlılar, 127, 128;
- Bizans yayılmacılığı, 127;
İsa, 32, 83, 159, 160, 165, 177;
- 'nın doğumu, 160;
- 'nın ölümü, 161;
- boşanma, 179;
- cinsellik, 172;

- diriliş, 162;
- erkyurt, 165;
- evlilik, 179;
- güce başvurma, 160;
- haça gerilişi, 161;
- Halk, 160;
- Helen Kültürü, 159;
- Hıristiyanlık, 159, 162, 165, 232;
- İncil, 162;
- insanlığın kurtarıcısı, 160, 184;
- Jesus, 160, 178;
- kadın, 172;
- Kuran-ı Kerim, 159;
- Levirat, 32;
- Marangoz Jesey, 159;
- masal kahramanı, 159;
- Meryem, 159;
- Mesih olarak, 160;
- mesih, 34;
- Nasıra, 159;
- öğrencileri, 160;
- Platus, 160;
- rahipler sınıfı, 160;
- recm, 33;
- Roma İmparatorluğu, 160;
- rusül Kudüs, 159;
- Saduki, 32;
- şiddet, 160;
- Tanrı, 159;
- Tevrat, 159;
- ve Dante, 193;
- Yahuda'nın ölümü, 161;
- Yahuda, 160, 161, 193;
- Yahudi yasaları, 160;
- Yunan dünyası, 159;
- zina, 179, 187;

İskandinavya
- Ortaçağ papalığı, 145;

İskenderiye Okulu, 171, 172;

İslam
- Eflatun ve gizemcilik, 154;
- İncil, 155;
- İsa, 159;
- Kuran-ı Kerim, 155;
- ve Anabaptistler, 233;

İspanya, 61, 104, 127, 144, 263;

İsrail, 17, 26, 32;
- 'oğulları ve Tanrı, 63, 113;
- 'oğulları, 22, 32;
- hukuk, 31;
- kadın, 23, 65;
- kölelik, 22;
- Tanrısı, 17;
- Tevrat, 29-34;

İstanbul, 128;
- reform, 218-220;
- yetki, 130;

istenç
- özgürlük, 219;
- tanrı, 219;

İştar 89;

İtalya, 75, 76, 104, 127, 144;
- kapitalizm, 192, 273;
- serflik, 211;

İuno, 85;

İus Civile, 69;

İus Gantium, 69, 70;

İus Naturele, 69;

İyilik, 20;

İyonlar, 39;

J

Jesus dini, 172;
Jupiter, 93;
Juppiter, 63, 67, 113;
Justinanus, 128;

K

Kadın, 15, 20-23, 28, 40, 42, 44, 46, 52, 56, 64, 69, 79, 86, 87, 89, 92, 98, 99, 108, 153, 157, 158, 171, 178, 252, 258, 259, 260, 265, 269;
- 'a güvenilmez, 42;
- 'a şiddet, 86;
- 'cıl tanrı, 90;
- 'ın egemenliği, 174;
- 'ın kiralanması, 88;
- 'ın onuru, 101;
- 'ın yazgısı, 87;
- adaletten yoksundur,
- aile içindeki yeri, 101;
- aile, 22, 43, 91, 139, 216, 224;
- Alman Nazizmi, 226;
- anaerkil toplum, 92;
- analık hukuku, 40;
- Andromekha, 46;
- annelik, 224;
- Antigone, 46;
- araçtır, 103;
- arı tıp, 64;
- Aristoteles, 49, 54;
- aşk, 86;
- ataerkil toplum, 92;
- Atina Demokrasisi, 41;
- bedeni üzerinde hakkı yoktur, 82, 179;
- bekaret kemeri, 190;
- bekaret, 33;
- boşanma, 34, 108;
- büluğ çağı, 99;
- Cartland, B., 226;
- cennet, 33;
- cennetten kovulması, 106;
- ceza, 142;
- cinsel hakkı yoktur, 42;
- cinsel köle, 105;
- cinsel şiddet, 110;
- cinsellik, 88, 116, 173, 174, 188, 189;
- Corcordet, 288;
- çalışma saatleri, 227;
- çocuk üzerinde hakkı yoktur, 64;
- çocuk, 44, 86, 93, 94, 104, 283;
- çok eşlilik, 213-214;
- çok kocalılık, 108;
- derebeylik, 156, 157;
- direşim, 226;
- doğa, 286, 287, 283;
- doğum, 86;
- Dos, 117;
- dul; 31;
- duygusallık, 224;
- düşünme yetisinden yoksundur, 54;
- Eflatun, 51;
- eldeğmemişlik, 33;
- emeği, 228-230, 239;

- erdem, 262;
- erdemden yoksundur, 54;
- erkeğin onurudur, 172;
- erkek buyruğu, 23;
- erkek egemenliği, 102, 278, 279;
- erkek üstündür, 51, 52, 53, 64;
- erkek, 22, 40, 44, 174;
- erkektendir, 33;
- erkyurt, 44;
- eş aldatma, 187;
- eş seçimi, 30;
- Euripides, 46;
- eşyadır, 82;
- ev kölesi, 22;
- evlat edinemez, 64;
- evlilik ve fahişelik, 111;
- evlilik, 32, 34, 35, 44, 65, 91, 99, 102, 109, 139, 177, 225-227, 271, 273;
- evrenin dışındadır, 42;
- fahişelik, 40;
- fallus, 89;
- fuhuş, 28, 88;
- Ganymedes, 46;
- gebelik cezası, 25;
- gens, 84, 85;
- Germenler'de, 140-142;
- görevleri, 283;
- Grek, 22;
- güneş ülkesinde, 270, 271;
- Haçlı seferleri, 190;
- hak eşitliği, 288;
- harem, 94;
- hayvandır, 99;
- Hıristiyanlık, 172;
- Homeros, 41;
- Hylas, 46;
- İbraniler, 25;
- ilk gece hakkı, 157;
- İncil, 184;
- inekten biraz üstündür, 184;
- İnvicta, 64;
- İphigenea, 46;
- İsa, 172;
- İsrail, 22, 65;
- işleri çocuk yapmaktır, 55;
- İtalyan Faşizmi, 226;
- İuna, 92;
- kaburga kemiğinden yaratıldı, 20, 21, 26, 115;
- kafa ve kol emeği, 273;
- kalıt, 30;
- kapitalizm, 226-229;
- kısırlık, 22, 30, 31, 41, 64, 271;
- kızlık zarı, 102;
- Kilise, 226;
- kimliksizlik, 22;
- Kisch, H., 226;
- kölelik, 22, 46, 88, 89, 94, 172;
- kötülük, 41;
- Kur'an, 226;
- Levirat arlanması, 31;
- Levirlik, 31, 32;
- Luther, 188;
- makyaj, 51, 103;
- maldır, 99;
- mandelik, 88;
- manus, 101;
- mata, 89;

- Mater Families, 65;
- meta, 181;
- miras, 43;
- mülkiyet edinemez, 64;
- mülkiyet, 94, 282;
- mülkiyetin parçasıdır, 102;
- Ojibuxra ilkelleri, 104;
- oy hakkı, 30;
- özdek, 289;
- özgürlükten yoksundur, 54;
- Pandora, 40;
- Pavlus, 172;
- Potenos Ademos'luk, 41;
- recm cezası, 33;
- Roma Türesi, 64;
- Roma, 22, 85-89, 94, 100;
- Romulus, 64, 78;
- Rousseau, 282-284;
- Saint-Just, 282;
- sevgi, 225;
- sex, 226;
- son görevi, 86;
- soy zinciri, 23;
- spor, 44;
- şövalyelik, 155-158;
- Tacitus, 138, 139;
- tarım, 139;
- Tecavüz, 29, 30, 65, 157;
- tek eşlilik, 214, 289;
- Tevrat, 28, 30, 31, 34, 99, 226;
- ticaret, 181;
- toplum, 282;
- tören, 44;
- türe, 96, 102;
- uganlık, 282;
- uygarlık, 46;
- ücret, 223;
- üretim ilişkiler, 224;
- üretim, 139;
- vatandaşlık, 284;
- ve erdem, 287, 289;
- ve mal, 23;
- Veleda, 138;
- yasal haklar, 23;
- yeni işbölümü, 224;
- Yunan'da, 65;
- Zeus, 65;
- zina, 29, 110, 158, 185;

Kalıt, 66, 69, 71, 73;
- 'sal egemenlik, 68;
- analık hukuku, 40;
- babalık hukuku, 40;
- gens, 40;

Kant,
- aktöre, 248;
- Amaçlar krallığı, 248, 249;
- barbarlık, 224;
- Duygu ederi, 249;
- gerçek, 248;
- insan yaşamının nedeni, 230;
- işbölümü, 224;
- iyi Tanrı krallığı, 248;
- iyilik ve Tanrı, 235;
- özgürlük, 230;
- Tanrı ve özdek, 248, 249;
- usun nesneleri, 248;
- ve ödev, 230;
- yasa ve değer, 249;
- yasa ve kral, 248;
- yasa, 248;

Kardeşlik dizgesi, 137, 138;

Katolik Öğretisi, 274;
- boşanma, 274;
- evlilik, 274;
- ve evreni, 266;
Kilise, 163;
- Aziz Piyer, 144;
- burjuvazi, 169;
- büyücülük, 171;
- cinsel perhiz, 171;
- cinsellik, 178, 181, 182, 192, 216, 217;
- derebeylik, 164;
- devlet ilişkisi, 161;
- din görevlileri, 170;
- erkyurdu, 144;
- evlilik, 171, 177, 180, 220, 230;
- felsefesi, 192;
- fuhşun kurumsallaşması, 186;
- Galileo, 192;
- hapishane, 165;
- Hıristiyanlık, 158;
- İmparatorluk, 145;
- infrosex, 170;
- İngiltere, 208;
- kadının kimliği, 145;
- Luther, 218;
- mülkiyet, 165;
- Ortaçağ, 193;
- Papaların hükümranlığı, 144;
- Roma soyluerki, 180;
- Roma, 144;
- ruhban sınıfı, 143;
- S. Freud, 192;
- sex, 170, 171;
- sınıflar, 165;
- sosyalizm, 192;
- şiddet, 165;
- Tecim özgürlüğü, 275;
- vaftiz, 230;
- ve toprak mülkiyeti, 215;
Kirlilik, 164;
Komit, 126;
Komünler, 137;
- aşk, 137;
- ataerkil, 137;
- feodal toplum, 137;
- mülkiyet, 137;
- toprak, 137;
Kont, 126;
Korinthoslular, 34;
Kosova Savaşı, 129;
Kök Türkler, 127;
- Bizans yayılmacılığı, 127;
Köle, 21, 22, 45, 46, 93, 96, 97, 125, 172;
- aile, 53, 97, 111;
- ananın durumuna göre, 70, 71;
- aşk, 97;
- ataerkil toplum, 109;
- Atina Demokrasi, 41, 42, 43;
- cinsellik, 88;
- cinsiyet, 112;
- colonus, 71;
- çocuk, 92, 134;
- derebeylik düzeni, 149;
- devlet, 43, 52;
- doğuştan, 70;
- emek, 112;
- eski Yunanın yıkılması, 111, 112;

- ev kölesi, 22;
- evlilik, 97, 98, 188;
- gebelik, 70, 71;
- Grekler'de, 22;
- Heseidos, 43, 53;
- İsrailoğulları, 22;
- kadın, 22, 42, 46, 88, 89, 94, 105, 112, 172, 282, 287, 288;
- kapitalizm, 210;
- özgür insan, 112;
- özgürlük, 71, 97;
- Roma'da, 22, 70, 98;
- sevgi, 97;
- Sparta'da, 45;
- tutsaklık, 71;
- üretim aracı olarak, 70;

kötülük, 20;
Kuran-ı Kerim, 116;
- bilgi ve tanrı, 155;
- İncil, 155;

L

Laiklik, 183;
- dinsel kurumları, 183
- üstyapı, 183;

Langokast'lar, 144;
Latifundia, 71, 73;
Latin, 63, 70;
- ilk kent, 62;
- imparatorluğu, 128;

Leibniz, 247-249;
- erkyurt, 243;
- evren, 247;
- Monad/ruh, 247;
- tanrıcılık, 243, 247;
- ve Kant, 248;

Leon, IV., 145;
Leto, 89;
Levirat, 31, 32;
- çocuk, 31;
- İsa, 32;
- kadın, 31, 32;

Levirlik, 31;
- kadın, 31;

Lex Canuleie, 72;
Licue, 168;
Lingam tapınması, 102;
Lombardiya, 163;
Louis, XIV., 241, 242;
Lucius, 112;
Lucrece, 65;
Luther, 169;
- Agamemnon, 170;
- Alman ulusçuluğu, 233;
- Anabaptistler, 233;
- cinsellik, 189;
- dinde düzeltim, 233;
- erkyurt, 169;
- evlilik, 220;
- günah çıkarma, 170;
- inanç, 170;
- inançları, 218-220;
- İncil, 218, 219, 233;
- insan doğası, 220;
- insan kötüdür, 218;
- iyi hıristiyan, 169;
- Katolik kilisesi, 170;
- kilise dogması, 170;
- kilise mülkiyeti, 170;
- kilise, 218;
- köylü ayaklanmaları, 170, 234;
- kurtuluş, 170;

- Laiklik, 170;
- manastır, 169;
- özerklik, 169;
- özgürlük, 222;
- senyörler, 170;
- türe, 169;
- yetke, 236;
- zina, 188, 220, 221;
Lycurgos, 45;
- Eflatun, 50;
- kadın, 43;
- Yasaları,

M

Machiavelli
- "İnsan", 240;
- kadın, 240, 241;
- Krallık erdemi, 241;
- Prens, 240;
- siyaset bilimi, 241;
- Tanrı, 241;
Magistra, 66;
Malthus
- ve Aristoteles, 116;
Mancipium, 71;
Mandelik, 88;
Manifacture, 224;
- kapitalizm, 209;
manus, 117;
- aile, 101;
- dos, 101;
- evlilik, 101, 180;
- kadın, 101;
- Mater families, 102;
- sözcüğü, 102;
Marksizm, 221, 223;
- burjuvazi, 223;
- değişim değeri, 223;
- Dinsel inanç, 223;
- feodal insan, 223;
- manüfaktür, 223;
- özgürlük, 223;
- Rousseau, 221;
- sanayi burjuvazi, 223;
- sanayi orduları, 223;
- sınıflar, 221, 223;
- sömürgecilik, 223;
- ticaret, 223;
- üretim araçları, 221;
- üretim ilişkileri, 228;
- üretim tarzı, 223;
- ve bilim, 221-223;
- ve Marks, 221;
Mars, 92, 100;
Matbaa, 214;
Mater Familias, 65;
- aile, 101, 102;
- dos, 102;
- kadın, 65;
- manus, 101, 102;
- ünvan olarak, 102;
Matta, 83;
Mazoşizm, 106;
Medimmos
- kadın, 43-44;
Melanion, 173;
Meretrix, 112;
- Roma geleneği, 112;
Mesih, 34;
- Asur'lar, 158;
- Babil'ler, 158;
- düşüncesi, 158;
- Kudüs, 158;
- Meryem, 158;

- tanrı-insan, 158;
Metek, 22, 43;
Minerva, 93;
miras, 48
- kadın, 43;
Montesquieu, 222;
- Afrika, 223;
- aktöre, 277;
- cumhuriyet, 276;
- erdem, 276;
- evlilik, 277;
- hukuk, 276;
- insan, 222;
- işçi, 228;
- makine, 228;
- Pizarro, 205;
- sömürgecilik, 223;
- tecimin sonucu, 205;
- uygar insan, 223;
- yasadışı çocuk, 277;
- yoksulluk, 222;
More, T., 245, 255-257;
- Abraxa, 256;
- Civites Solis, 266, 267;
- Güneş ülkesi, 266, 267;
- İncil, 256;
- işsizlik, 256;
- özel mülkiyet, 254, 255;
- sevgi, 255;
- sömürü, 255;
- toplum, 255;
- ütopya ülkesi, 265, 266;
Musa, 25, 159;
Musevi, 26;
Mutluluk düşüncesi, 215;
mülkiyet, 63, 66, 68, 96;
- 'in bireyselleşmesi, 137;
- analık hukuku, 137;
- ataerkil tolum, 117;
- babalık hukuku, 137;
- ekonomi politik'te, 207;
- erkek egemenliği, 137;
- evlilik, 277;
- Germenler, 137;
- kadın, 100, 137;
- kilise, 165, 215;
- komünler, 137;
- Rousseau, 282;
- soy zinciri, 137;
- tanrısı, 115;
mülksüzleşme, 208;
- dilencilik, 209-211;
- erkyurt, 209-211;
- fuhuş, 208;
- İngiltere, 231;
- serflik, 231;
- serserilik, 209,211;

N

Narcissisme, 105;
Nausikaa, 40;
Nephaitos, 41;
- Pandora, 41;
Neron, 112, 178;
Nicolausçuluk, 164;
- aktöre, 164;
Nietzsche, 232;
Nisa, 19, 26;
nişanlanma
- sözleşme olarak, 99, 100;
- yaşı, 99, 100;
Nuh, 115;
Nymphae, 79, 90;

O

Odysseia, 42;
Odysseus, 40;
Ojilowa ilkeleri, 104;
Olymposlular, 42, 87;
Orgazm, 115;
- gebelik, 115;
Orpeus, 68;
Ortaçağ Papalığı, 145;
- İngiltere, 145;
- İskenderiye, 149;
- Ortaçağ, 154;
Ortagires, 47;
Ortodoksluk
- Bizans, 165;
- dogma, 165;
- Doğu Roma İmp., 126;
- mezhebi, 165;
- sözcük anlamı, 165;
- ve toprak temeli, 164;
- yasa, 165;
Osiris, 90;
Osmanlılar, 129, 130, 204, 242;
otorite, 73;

Ö

öldürme yetkisi, 100;
Özdek, 20, 46, 227, 286;
Özegemenlik, 69;
Özelge, 55;
özgürlük, 22, 46, 69, 70, 95;
- aktöre yasası, 228;
- ataerkil toplum, 100;
- Calvin, 222;
- Havva, 109;
- insan, 148;
- Kant, 222, 230;
- kapitalizm, 228;
- kölelik, 97, 98;
- Luther, 222;
- Marksizm, 223;
- Montesquieu, 277;
- ödevi, 228;
- Roma'da, 69;
- sevgisi, 132;
- Tecim, 274, 275;
- yasaya saygı, 228;
- Yurtttaş, 46;

P

Pandora, 40, 92,
- fahişelik, 40;
- Hyman, 41;
- follus, 41;
- Nephaistos, 41;
Papalık, 144, 145;
Para, 45, 62, 75, 134;
Partenos Ademos, 22, 41;
Patriciler, 63;
Pecunia, 62;
Pelopones Savaşları, 45;
Penise Tapınma, 102;
Plebler, 63, 64, 67, 68, 69, 72, 75;
- sınıflar, 71,, 202, 203;
- soylular, 72;
Politik alan, 22;
Pollys, 61;
Praetones, 66;
Prezervatif, 113;
Proleter, 81;

Prometheus, 92;
- ateş, 41;
- Zeus, 41;
Protestanlık, 184;
- 'ın temelleri, 220;
- boşanma, 274;
- düzeltim, 220;
- evlilik, 180, 182, 274;
- kadın, 182;
- kapitalizm, 273;
- Luther, 218, 221, 233- 237;
- Parlamento, 274;
Putataparlık, 83, 175;
Pythagoras
- ortak yaşama, 49;

R

Rahibeler, 182;
- bekaret, 175;
- cinsellik, 172-179;
Rahipler, 172-179;
- sınıflar, 237;
- vergi, 237;
- vicdan, 214;
- yıllık gelirleri, 237;
Rousseau, 280, 281-284;
- ansiklopedistler, 281;
- cumhuriyet, 282;
- doğa, 282-284;
- duygu, 284;
- eğitim, 281;
- Emil, 283, 285;
- erkek, 283;
- kadın, 282, 283, 288;
- kölelik, 282;
- Marat, 282;
- mülkiyet, 282;
- Osmanlılar, 280;
- özgezer, 281;
- özgürlük ve halk, 282;
- Robespierre, 282;
- Saint-Just, 282;
- toplum, 282;
- uganlık, 282;
- vatan, 284;
- vatandaşlık, 284;
- yaşam, 280, 281;
- zina, 281;
Regnum, 66;
Res Familiari, 66;
Resprivata, 66;
Respublica, 66;
Rex Pater
- Gens, 84;
Rex, 62;
- 'in görevleri, 62;
Roma, 61-63, 68, 76, 82, 84, 85, 106, 127, 128, 133, 138, 145;
- 'nın sonu, 132;
- aile,93, 94, 95, 97;
- aşk, 75;
- ataerkil toplum, 109;
- bankacılık, 75;
- Batı İmparatorluğu, 84, 126, 144;
- boşanma, 108;
- cinsellik, 80-88, 89;
- Civitas'ı, 61, 62;
- cumhuriyet, 66;
- çocuk, 64;
- Darbe, 82;
- Devrimciler, 66;
- doğa tanrısı, 93;

- Doğu İmparatorluğu, 126;
- ekinçsel birikimi, 201;
- erkeği, 65, 95;
- erkyurt, 201;
- eşcinselik, 78, 79;
- evlilik, 85-89, 100, 101;
- Fallizm, 89;
- feodalizm, 132;
- fuhuş, 77, 78;
- Gens, 84;
- Hıristiyanlık
- hukuk, 69, 136;
- hükümet, 75;
- ırkçılık, 78;
- kadın, 23, 78, 88, 94;
- kapitalizm, 73-75;
- kilise, 144;
- kölelik, 22, 70, 96, 98;
- kral seçimi, 62;
- krallık, 66;
- özgürlük kavramı, 69;
- parti, 75;
- Politika, 131, 132;
- proleterya, 82;
- sınıflar, 69, 70;
- toprak reformu, 77;
- türeciliği, 61, 69, 70, 94, 95, 96, 117;
- vatandaşlık, 70;
- ve Amerikan İmparatorluğu, 88, 111;
- yasa, 69;

Romulus, 64, 85;
- kadın, 64;

Ruhban Sınıfı, 143, 144;
- kilise, 143;
- manastır malları, 143;

Russell, 176;

S-Ş

Sabinler, 62;
sadizm, 106;
Saksonlar, 144;
Samiler
- budunu, 25;
- kökeni, 25;

Schopenhauer, 87;
- kadın, 87;

Selçuklular, 128;
Senato, 67, 81;
- Roma'da, 68;

Senecalar, 71;
Senyörler, 76, 146;
- Derebeylik, 146-148, 149, 151;
- İncil, 148;
- kulluğa girme, 148;
- Luther, 170;
- sömürü, 148;
- şiddet, 148;
- şiddet, 240;

serflik, 211, 231, 239;
sermaye, 77;
Sex, 226;
- baştan çıkarma, 170;
- delilik, 170;
- din görevlileri, 170, 171;
- düşkünlük, 170;
- günah, 170;
- infraseks, 170;
- kilise, 170;
- suç, 170;
- zina, 171;

Sınıflar, 40, 47, 63, 67, 68, 71, 72, 74, 227, 238;

- 1789 devrimi, 243;
- aile, 136;
- beysoyluluk, 169;
- burjuvazi, 169;
- derebeylik, 202-203;
- devrim, 242;
- din adamları, 165;
- Eflatun, 47-49;
- egemenlik, 168;
- emekçiler, 227;
- erkyurt, 242;
- Germenler, 136;
- Giyotinal, 169;
- kadın, 227;
- kapitalizm, 206, 207, 230;
- kilise, 165;
- komutanlar, 136;
- kölelik, 202, 203;
- krallıklar, 242;
- Marksizm, 221, 223;
- oymak önderleri, 136;
- özgürlük, 227;
- Plebler, 202, 203;
- Rahipler, 237;
- Roma'da, 63, 69, 70;
- ruhbanlar, 143, 144;
- savaşı, 64, 202, 203;
- şövalyelik, 152;
- tüccarlar, 168;
- Yunan'da, 40;

sin, 268;
Site, 22, 39;
Skolastik, 243;
Sodom Felaketi, 83;
Sokrates, 154;
- aşk, 154;

Sophokles
- eşcinsellik, 49;
- evlilik, 46;

soyut, 52;
sömürgecilik
- kentleri, 39;

Sparta, 43, 52;
- 'nın sonu, 46
- eşcinsellik, 45;
- gelenekleri, 43;
- kölelik, 45;
- öğrenim, 45;

Spartacus, 82;
Spinoza
- kıskançlık, 261, 262;
- sevgi, 261, 262;

Stoa, 64;
Sui İuris, 69;
Suriye, 25, 85, 125, 183, 201;
- ekinci, 25;

Sümer, 19;
Şövalyelik kurumu, 23;
- Chavalier, 152;
- derebeylik düzeni, 152, 153;
- ecuyerlik, 153;
- Equiter, 152;
- Eski Roma'da, 152;
- Eski Yunan'da, 152;
- evlilik, 156;
- Hippeis, 152;
- kadın, 156;
- savaşlar, 152;
- senyör, 152;
- sınıf olarak, 152;

T

Talmut, 30;
Tanrı, 17-20, 83, 113, 236, 244;
- 'nın çelişkisi, 18;
- 'nın ereği, 17, 18;
- 'nın ırkçılığı, 18;
- 'nın ruhu, 25;
- adaleti, 28;
- Apollon, 51;
- bilim, 152, 233;
- Calvin, 222;
- Dante, 192, 193;
- Derebeylik, 151;
- doğanın nedenidir, 222;
- erkektir, 91;
- Fallus, 90;
- hukuk, 222;
- İsa, 159;
- kadın, 90, 225;
- Kant, 246, 247, 248;
- Kur'an, 155;
- Leibniz, 243;
- Machiavelli, 241;
- Mesih, 158;
- nişanlı kız, 29, 30;
- Türesi, 222;
- yaratır, 17-19, 26;
- zina, 189;
Tarım, 39;
- aile, 46;
- barbarlık, 139;
- kölelik, 46;
- şiddet, 139
- toprak reformu, 77;
- toprak yasası, 77;
Tarih, 17, 23, 76, 81;
- aktöre, 86;
- dirimbilim, 202;
- evrim, 202;
- mülkiyet fikri, 115;
- toplum, 202;
- tutumsal yaşam, 202;
- üretim biçimi, 114;
- yasaları, 202;
Tecavüz
- evlilik, 34,35;
- kadın, 175;
- "sınavdır", 175;
Tefecilik, 74, 75, 81;
Tekvin, 26;
Tevrat, 25, 32, 116, 158, 226;
- baba-kız birleşmesi, 32
- boşanma, 34;
- erkek, 30;
- evlilik, 30, 179;
- fuhuş, 28;
- Hıristiyanlık, 125;
- İsa, 159;
- kadın, 28, 30, 31;
- kısas, 30;
- murdarlık, 31;
- yasa, 29;
- zina, 28, 179, 189;
Theageu, 47;
Ticaret (Tecim)
- burjuvazi, 169;
- Hıristiyanlık, 167;
- kapitalizm, 73;
- özgürlüğü, 274-275;
- sınıflar, 168;
- üretim, 168;
- ve kadın, 181;

Timar Düzeni, 145;
- Derebeylik, 149;
- manastırlar, 145;
- papazlar, 146;
Timur, 130;
Tin, 20, 227;
- 'sel ilişkiler, 23;
- ataerkillik, 150;
Tiyatro, 142;
Toynbee, A., 130;
- İncil, 182;
- sevgi, 182;
- Tanrı sevgisi, 182;
- uygarlık, 201;
Transvestizm, 106;
Türe, 61, 62, 69;
- biçimsel, 70;
- budunlar, 69;
- devingen, 70;
- halk, 70;
- İngiliz, 70;
- kadın, 102;
- kölelik, 96;
- kuralları, 69;
- resmi, 70;
- Roma, 61, 64, 69, 70, 94-96, 106, 107, 117;
Tüze, 61;
- Tanrı, 222;

U-Ü

Uganlık, 82, 84, 145;
Ulus, 84;
Us, 275;
- amaç, 219;
- duyu sahibi bir varlık, 221;
- duyular dünyası, 221;
- iyilik, 221;
- Kant, 221, 248;
- mutluluk, 219;
- ve yaşam, 219;
- yazgı, 221;
Utanç, 26;
- eylemi, 20;
- kavram, 20, 27;
Uygarlık, 17, 25, 142;
- mülkiyet, 125;
üreme
- erkek, 92;
- Yunan Mytosu, 92;
üretim ilişkileri, 52, 85, 228, 235;
- biçimi, 114, 115;
- bilim, 228;
- buharlı makine, 229;
- cinsellik, 52;
- çocuk, 228, 229;
- emek gücü, 228;
- İngiltere, 231;
- kadın, 139, 229;
- kapitalizm, 192, 228;
- Marksizm, 221, 223, 228;
- tarihsel gelişme, 228;
- üretim araçları, 230;
ütopya, 254, 257, 260;
- Abraxa, 256;
- aile, 257-260;
- cumhuriyeti, 265;
- evlilik, 256-259;
- hümanizm felsefesi, 254;
- İncil, 256;
- işsizlik, 256;
- nüfus, 258;

- ölüm cezası, 259;
- özel mülkiyet, 254, 255;
- para, 257;
- senato, 259;
- sevgi, 255;
- Tarım, 260;
- ülkesi, 254-257;
- Yeni Atlantis, 260-265;
- yeniçağ, 254;

V-W-X

Vaftiz, 230;
Varsıllık, 43, 62;
- yasa, 73;
- düzen, 77;
Vasilik, 66;
Vassal, 146;
Veleda, 138;
Venüs, 89;
Vergi sistemi, 73-75, 238-240;
Vergilius, 65;
Vespasianus, 99;
Veto
- Roma'da, 68;
Virtus, 86;
Vistül, 132;
Voltaire, 284;
- âşâr, 275;
- cılız us, 276;
- derebeylik hakları, 275;
- Dostluk, 276;
- duygu, 276;
- erdem, 276;
- tanrı, 276;
- toprak köleliği, 275;
Weinhold, 113;
XII Levha Yasası, 95;

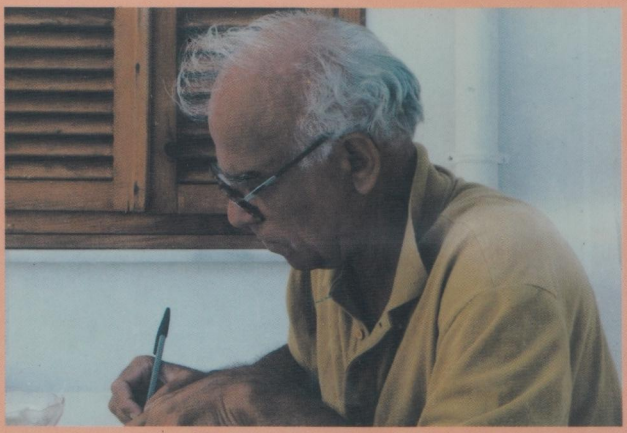
Y

Yasa, 20, 21, 72;
- çocuk, 29;
- eşitlik, 72;
- evlilik, 49;
- Kant, 248;
- ortodoksluk, 165;
- özgürlük, 228;
- varsıllık, 73;
Yaşatma Yetkisi, 100;
Yeniden doğuş, 273;
Yetke, 73;
Yunanlar, 39;
- ailesi, 100;
- evreni, 42;
- kölelik, 111-112;
- Mythosu, 90;
- sınıflar, 40;
- Tarihi, 39;
- uygarlığı, 47;

Z

Zeus, 50, 90, 93, 131, 143, 173, 190, 270;
- erkeklik, 92;
- Europa, 169;
- Hermes, 90;
- kadın, 65, 87;
Zina, 28, 34, 47, 89, 101, 109-111, 171;
- Çiçeron, 110;
- çocuk, 29;

- erkek, 29, 110, 185;
- evlilik, 214;
- eylem olarak, 110;
- fuhuş, 28, 110, 185;
- Hıristiyanlık, 164;
- İncil, 187;
- İsa, 187;
- kadın, 110, 158, 185;
- Luther, 187, 220, 221;
- ölüm cezası, 28;
- Pavlus, 164;
- Seneca, 110;
- sex, 171;
- tanrısal yasa, 189;
- Tevrat, 28, 179, 187;

"Atina Demokrasisi'nde, baba ile vasi, kadına, istedikleri kocayı güç yoluyla kabul ettirebilmekteydiler. Koca, kadını değiştirme ya da başkasına verme hakkına sahiptir (...) kadınlar kesinlikle erkeklerin buyruğu ve korumalığı altında idiler. Çocuk edinemezlerdi. Öz çocukları bile onların egemenlikleri altında değildi. Soy zinciri, babanın ailesini izlerdi. Kadınlar, kişisel mal edinemezlerdi. Yasal olarak hiçbir hakları yoktu (...) Derebeylik düzeni'ne gelince, düzenin kendi çıkar ilişkileri hatırına alkışladığı şövalyelik kurum ve bu kuruma özgü romantik aşk düşlemleri bir yana, eşler arası ilişkiler alabildiğine kaba tutulmuştur. Üremeyi bile hazsız gerçekleştirebilmek için teknikler geliştiren, savaş ve tecimin gücemli kıldığı uzun ayrılıklarda kadınların cinselliğini kilit altına almaya kalkışan bu Derebeylik düzeni değil midir?"

Kapak Resmi : S. Dali

ART YAYINLARI

ISBN Tk. 975-7008 -03-6
Cilt. 975-7008 -04-4

İSTEME ADRESİ : Tuna Caddesi İnkilap Sokak 2/50-58 Kızılay/ANKARA
Tel : (0.312) 434 52 62 • Faks : (0.312) 435 67 37